ACTA IURIDICA CASSOVIENSIA 26

Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach - Právnická fakulta
Facultas Iuridica Universitatis Šafarikiensis Cassoviensis

ACTA IURIDICA CASSOVIENSIA

26

Zostavovateľ: Redakčná rada

Redakčná rada:
Predsedníčka: doc. JUDr. Mária Bujňáková, CSc.
Členovia: prof. JUDr. Igor Palúš, CSc.
doc. JUDr. Mária Kiovská, CSc.
JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

Za odbornú a jazykovú stránku zodpovedajú autori.
© UPJŠ - Právnická fakulta, Košice 2009

ISBN 978-80-7097-753-8

Vážená slávnostná vedecká rada, vážení hostia!

Dnešné slávnostné zasadnutie Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach je príležitosťou a možnosťou dotknúť sa hodnôt akademického života, zároveň je aj chvíľou, keď sa môžeme ohliadnuť za horizont našej práce, uvedomiť si veci, ktoré nám unikajú vo víre každodenného života.

Oslavy založenia inštitúcií sa obvykle spájajú s okrúhlym dátumom, ale práve doba v ktorej žijeme nás núti zamyslieť sa a zhodnotiť obdobie 35 rokov fungujúcej fakulty. Možno sa nám bude zdať, že nie je potrebné si pripomínať takéto výročia, ktoré nie sú nejakými okrúhlymi, ale práve zastavenie sa aj v takýchto chvíľach nám dáva príležitosť zamyslieť sa nad príliš rýchlo ubiehajúcimi rokmi.

Vážené dámy, vážení páni,

Každé obdobie v živote spoločnosti je niečím výnimočné. To súčasné je charakterizované ako obdobie prudkého kvalitatívneho prerodu našej spoločnosti, poznamenané globalizáciou spoločenských procesov ako obdobie sprevádzané rýchlym nástupom informačných a komunikačných technológií. Ich vstupom do nášho života sa mení vnímanie hodnôt, spoločenských i ľudských vzťahov. Globalizácia prináša so sebou zmeny a možnosti vrátane vlastnej sebarealizácie a treba konštatovať, že globalizácia sa dotkla aj práva. Všetci, ktorí sme tu zhromaždení mi dáte za pravdu, že žijeme veľmi rýchlo a často si ani neuvedomujeme hodnoty času. Skúsenosti tisícročí ľudskej civilizácie potvrdzujú, že čas je tým jediným objektívnym sudcom, ktorý neúprosne, ale spravodlivo zhodnocuje naše konanie a jeho následky. Aj v tejto súvislosti chcem poukázať na obdobie a čas, ktorý uplynul od vzniku právnickej fakulty pred 35 rokmi.

Iba ľudia vedia naplniť kroky času významom, váhou i dôležitosťou. Vedia dať zmysel tomu, čo neraz prekračuje pominuteľnosť okamihu. Vedia sa zasadiť za dobrú a správnu vec a neraz aj napriek ťažkým prekážkam dosiahnuť vytýčený cieľ. Ináč tomu nebolo ani pri vzniku a budovaní dnešnej oslávenkyne – Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach.

História právnického vzdelávania v Košiciach charakterizujú dve rozdielne časové obdobia, ktoré sa líšia svojou dĺžkou, a ktoré ani z najglobálnejšieho pohľadu nepredstavujú kontinuitu. Staršiu históriu právnického vzdelávania možno vymedziť rokmi 1712 až 1922. Novodobá história sa datuje od 9.júla 1973, teda od dátumu účinnosti nariadenia Vlády Slovenskej socialistickej republiky č. 88/1973 Zbierky zákonov, ktorým bola na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach zriadená Právnická fakulta v Košiciach.

Z úcty k histórii a činom našich predkov, mi dovoľte aspoň v stručnosti uviesť najvýznamnejšie medzníky právnického vzdelávania v Košiciach.

V roku 1712 bola na košickej univerzite zriadená katedra cirkevného práva, ktorá mala predstavovať popri fakulte filozofickej a teologickej, základ právnickej fakulty ako tretej v poradí, ktorá však bola zriadená až v roku 1777 ako súčasť novovzniknutej Kráľovskej Akadémie v Košiciach. Kráľovská akadémia mala až do školského roku 1849/1850 organizačnú podobu dvojročnej filozofickej

a dvojročnej právnickej fakulty. Od školského roku 1850/1851 však už pôsobila samostatne Cisársko-kráľovská právnická akadémia v Košiciach.

V roku 1874 sa košická právnická akadémia oficiálne premenovala na Právovedeckú a Štátovedeckú fakultu. V roku 1894 bola Právnická akadémia v Košiciach poštátnená a zároveň sa presťahovala do novovybudovaných priestorov, kde je sídlo dekanátu terajšej právnickej fakulty, čiže do týchto priestorov, kde sa nachádzame aj teraz. Aj s ohľadom na túto skutočnosť sme sa rozhodli pripomenúť si 35 výročie vzniku fakulty v tejto pre nás historicky významnej budove.

Formálnoprávne je zánik Právnickej akadémie v Košiciach vyjadrený vo vládnom nariadení č. 276/1921 Zbierky zákonov a nariadení zo dňa 11. Augusta 1921 „ O zriadení právnickej fakulty Komenského univerzity v Bratislave“, ktoré v § 4 upravovalo zrušenie košickej právnickej akadémie ukončením školského roku 1921/1922.

Už v prvých rokoch existencie Univerzity P.J. Šafárika v Košiciach sa objavujú predstavy týkajúce sa dokompletizovania košického univerzitného štúdia o štúdium práva.

Za jeden z kľúčových politických momentov podmieňujúcich vznik dnešnej Právnickej fakulty v Košiciach bolo vypracovanie štúdie o celospoločenskej potrebe právnikov v Československu Ministerstvom spravodlivosti v roku 1968. Značná podpora vzniku novej fakulty bola aj zo sesterskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a vedenia Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ktoré vynaložilo značné úsilie na to, aby právnická fakulta v Košiciach vznikla.

Školským rokom 1970/1971 sa začala výučba na pobočke Právnickej fakulty UK so sídlom v Košiciach. Aj po otvorení pobočky bratislavskej právnickej fakulty pokračovali aktivity vedúce ku kompletizácii košickej univerzity o právnickú fakultu. Uvedenému procesu napomáhali primerane vytvorené materiálne a priestorové podmienky v meste Košice a neoceniteľná pomoc zo strany vedenia Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a to zabezpečením zapojenia kvalifikovaných učiteľov do pedagogického procesu. Dňa 28. septembra 1973 v priestoroch Štátneho divadla v Košiciach bola inaugurácia prvého dekana samostatnej právnickej fakulty UPJŠ profesora Milana Štefanoviča.

Milé dámy, vážení páni! Vážená slávnostná vedecká rada, vážení hostia.

Za 35 rokov existencie samostatnej právnickej fakulty v Košiciach absolvovalo túto fakultu v dennej a externej forme štúdia spolu 5O45 absolventov. Rigoróznu skúšku po roku 1990 v zmysle novej právnej úpravy vykonalo a nositeľom akademického titulu doktor práv sa stalo 3941 absolventov právnických fakúlt. Samotný počet absolventov či už v magisterskom, alebo v rigoróznom štúdiu ešte nemusí svedčiť o samotnej kvalite fakulty. Nechcem v tejto chvíli a z tohto miesta chváliť dosiahnuté výsledky fakulty vo všetkých smeroch jej činnosti pretože rešpektujem staré čínske príslovie: „O tom, že si dobrý, schopný a šikovný, nech hovoria iní , nie ty sám“. Za kvalitou našej fakulty stoja predovšetkým jej absolventi, ktorí našli uplatnenie či už v rámci regiónu, Slovenska i celej Európy ale aj výsledky vo vedeckovýskumnej činnosti

pracovníkov fakulty, ktorých hodnotenie je už pripravené v podobe komplexnej akreditácie Univerzity a za ktoré sa právnická fakulta nemusí hanbiť. V súčasnosti fakulta zabezpečuje všetky tri stupne vzdelávania, bakalársky, magisterský a doktorandský študijný program. Má priznané právo habilitácie a inaugurácie v šiestich odboroch a personálne je pripravená uchádzať sa o akreditáciu týchto študijných programov a habilitačné a inauguračné konanie aj do budúcna.

V uplynulom období sme na fakulte výrazne postúpili aj v aktualizácií vysokoškolskej reformy. Predpokladom nášho úspechu v konkurenčnom prostredí trhu vzdelávania i trhu práce sú kvalitné študijné programy na ktoré je fakulta personálne i odborne pripravená. V súčasnosti na fakulte pôsobí 51 učiteľov . Z celkového počtu vysokoškolských učiteľov je 8 profesorov 13 docentov 24 odborných asistentov a 6 asistentov. Kvalifikačný rast učiteľov fakulty je prioritou, ktorej je venovaná mimoriadna pozornosť. Prípravou vlastných doktorándov chce fakulta aj v budúcnosti posilniť rady vysokoškolských učiteľov. Kreditový systém štúdia, ktorý aj napriek problémom sme zaviedli predpokladá predovšetkým zvýšené nároky na prácu učiteľov a študentov. Z tohto miesta mi dovoľte aj jedno konštatovania vo vzťahu ku kvalite pedagogického procesu. Kým spoločnosť nebude brať do úvahu návrhy právnických fakúlt na zmenu koeficientu ekonomickej a personálnej náročnosti v štúdiu práva možno očakávať, že súčasný stav v právnickom vzdelávaní bude minulosťou. Dosiahnuté úspechy fakulty sú výsledkom serióznej práce všetkých nás, učiteľov, zamestnancov i študentov. Dosiahli sme ich len spoluprácou a súdržnosťou nás všetkých v spojitosti s naším pracovným elánom.

Z tohto miesta chcem osobitne oceniť spoluprácu s Ústavným súdom Slovenskej republiky a inštitúciami justície v našom meste, a to Krajským súdom a Krajskou prokuratúrou v Košiciach, ale aj inými inštitúciami ktoré sú nápomocné pri výchove novej generácie právnikov. Nemôžem opomenúť Ústav štátu a práva SAV, kde spolupráca vyúsťuje do spoločnej prípravy výchovy doktorandov. Tieto subjekty sú nápomocné fakulte či už priamo možnosťou vykonávania praxe alebo účasťou ich kvalifikovaných odborníkov na jednotlivých formách vzdelávania v pedagogickom procese. Prepojenie teórie a praxe sa nám úspešne darí aj prostredníctvom právnych kliník, kde v budúcnosti vidíme oveľa väčší priestor pre ich uplatnenie.

Neoddeliteľnou súčasťou života fakulty sú zahraničné styky, ktoré sa rozvíjajú a menia na základe aktuálnych potrieb fakulty. Realizujú sa buď v rámci zmluvných vzťahov alebo na základe rôznych vzdelávacích a vedeckovýskumných programov a na základe konkrétnych ponúk vládnych i nevládnych organizácií, ale i priamych neformálnych kontaktov katedier a učiteľov so zahraničnými kolegami. Výrazom tejto spolupráce je aj prítomnosť našich hostí zo zahraničia. Osobitne intenzívna aj keď bez zmluvného základu je spolupráca vo vzťahu k sesterským právnickým fakultám v Slovenskej republike.

Snahou akademických funkcionárov fakulty je v rámci finančných možnosti zlepšovať materiálové vybavenie fakulty. Fakulta za posledných päť rokov prešla značnými zmenami, ale aj napriek týmto podstatným zmenám máme snahu naďalej skvalitniť predovšetkým pre potreby študentov a zamestnancov

fakulty priestory kde trávime značnú časť nášho života. V predchádzajúcom období sa na fakulte vytvoril priestor pre študovňu, knižnicu, Európske dokumentačné centrum a predajňu právnickej literatúry, čo je všeobecne hodnotené v komunite právnikov ako značné pozitívum. Toto konštatovanie som zvolila aj z toho dôvodu, že poznajúc kreovanie tejto fakulty až po dnešný deň v radoch svojich kolegov a spolupracovníkov stretávam mne známe tváre. Sú to všetci tí, ktorí svojou činnosťou prispeli k jej dnešnej podobe, a mne prichádza len skonštatovať, že táto inštitúcia sa stala už aj súčasťou nášho života.

Vážené dámy, vážení páni!

Na každej vysokej škole je krásne aj to, že slúži niekoľkým generáciám, ktoré sa vzájomne dopĺňajú. Fakulta je tradíciou generačného sledu pedagógov a študentov. Sila fakulty je aj v súhre a súzvuku pedagógov a neopakovateľného elánu mladosti študentov. Pre nás učiteľov a zamestnancov fakulty je naša právnická fakulta miestom kde hľadáme zmysluplnú prácu, poznanie a podmienky na štúdium. Čo nás všetkých spája, je naša spoločná práca. Jadrom tejto práce je vzdelávanie, získavanie poznatkov, vedomostí , zároveň však aj starostlivosť o rozvíjanie základných hodnôt ľudskej spoločnosti. Každý z nás je človekom so svojimi chybami i prednosťami, omylmi i pravdami. Ešte stále sa musíme učiť žiť tak, aby sme neubližovali iným, aby pri našej spoločnej práci prevládali dobré medziľudské vzťahy, vzájomná úcta a porozumenie. Aj v tejto chvíli chcem poďakovať všetkým tým, ktorí sa svojím osobným vkladom zaslúžili o dobré meno našej právnickej fakulty. Je úplne jedno na ktorom poste pôsobili, alebo pôsobia neoceniteľné je to, že svojím pracovným elánom a svojou zodpovednou prácou sa pričinili o dobré meno Právnickej fakulty v Košiciach.

Dámy a páni, pri včerajšom otvorení akademického roka som vyslovila myšlienku, ktorú si dovolím v tejto chvíli aj pred týmto cteným auditóriom zopakovať. Buďme vďační za každý rok ktorý môžeme spolu prežiť, hoci s každým dňom nám odchádza i kúsok mladosti. Svet je ešte vždy pekný, skúsme v ňom hodnotne žiť a byť šťastní. Skúsme žiť tak, aby sme našim nasledovníkom zanechali svet rovnako pekný, ak nie ešte krajší, v akom žijeme my sami dnes.

doc. JUDr. Blažena Antalová, CSc.,

Gaius Iulius Caesar - kariéra a reformátorská činnosť vo vzťahu k obyvateľstvu

„Veni, vidi, vici“
Caesar

1. Úvod.

Antické dedičstvo v mnohých smeroch ovplyvnilo dejiny európskej právnej kultúry, stalo sa základným pilierom a inšpiráciou jej civilizácie. Úroveň poznania antickej vzdelanosti, kultúry a súvislostí o premenách spoločenských, hospodárskych, sociálnych, vojenských a politických pomerov v ich historickom vývoji, môžeme hodnotiť aj ako, či už pozitívny alebo negatívny základ pohľadu na našu vlastnú súčasnú spoločnosť.

V tomto zmysle si ako gro za základ výskumu antickej civilizácie vybrali niektorí súčasní právni historici a právni romanisti všeobecný pohľad na rímsku spoločnosť, iní sa venujú konkrétnym inštitútom, reformám, či významným osobnostiam rímskeho štátu. Ja som sa v svojom príspevku pokúsila zhodnotiť osobnosť veľkého štátnika, starorímskeho vojvodcu, rečníka a literáta – Gaia Iulia Caesara.

Caesarovo meno určite patrí už celé stáročia k najzaujímavejším a možno aj najsympatickejším pojmom pre európskych historikov. Je to len prirodzená odozva na skutočnosť, že tento starorímsky štátnik bol významným reprezentantom posledného obdobia rímskej republiky, zároveň ho možno považovať aj za historika svojej doby, o čom svedčia viaceré jeho historicko-literárne diela[1].

Cieľom príspevku bolo vo všeobecnosti poukázať na osobnosť G. I. Caesara a v základných črtách ozrejmiť vojenskú a politickú cestu k dosiahnutiu vytúženého cieľa – k diktatúre.[2] Zároveň cieľom bolo poukázať aj na významné reformy vo vzťahu k obyvateľstvu. Veľkosť štátnika a rýchlosť, akou sa uberala jeho politická kariéra, možno najlepšie vyjadriť Caesarovimi vlastnými, aj keď pri inej príležitosti vyrieknutými slovami[3]: *„Veni, vidi, vici“* – „Prišiel som, videl som, zvíťazil som“.

Aby moje hodnotenie nebolo jednostranné a aby cieľ, ktorý som si určila, bol splnený, doplnila som svoj výskum (aspoň v základných črtách) o analýzu obdobia, ktoré budúceho štátnika formovalo a významným spôsobom ovplyvnilo jeho činy a reformy.

2. Rím v poslednom storočí rímskej republiky.

V príspevku som nechcela sledovať základný smer premeny Ríma od obdobia kráľovstva ako nevýznamného mestského štátu k rozsiahlej svetovej ríši,[4]

---

1 Napr. Za najvýznamnejšie považujeme jeho Zápisky o vojne v Galii; Zápisky o občianskej vojne;

2 Ďalšie moje príspevky budú orientované na analýzu aj iných reforiem G. I. Caesara, na celkové zhodnotenie jeho osobnosti a na načrtnutie situácie, ktorá nastala v rímskej republike po jeho smrti.

3 V r. 47 pred Kr. – keď oznámil víťazstvo a rýchlosť úspechu po bitke, v ktorej porazil pontského kráľa Fernaka.

4 Ktorá sa rozkladala na troch kontinentoch – v Európe, Ázii a Afrike.

ale len poukázať na hlavné príčiny krízy rímskej republiky a jej dôsledky pre rímsky štát a jeho obyvateľstvo.

Po vyhnaní kráľov sa republikánske zriadenie zdalo byť ako optimálna politická a správna forma organizácie spoločnosti, ktorej zárukou mala byť existencia troch ústavných inštitúcií – senátu, ľudového zhromaždenia a magistrátov. Optimálnosť takéhoto zriadenia bola ale časom ovplyvnená postupnou vojenskou expanziou Ríma, ktorá mala pre štát v pozitívnom zmysle za následok nárast počtu otrokov a majetkového fondu (predovšetkým pozemkového), v negatívnom zmysle zároveň vyvolávala celý rad rozporov: medzi otrokmi a otrokármi; medzi Rímom a spojeneckými obcami; medzi metropolou a provinciami.

Rozpory, vyvolané krízou republikánskeho zriadenia v prvom storočí pred Kr. zákonite vytvorili priestor pre ambicióznych politikov a vojvodcov, ktorí si v túžbe po osobnej moci prebojovávali v dlhotrvajúcich občianskych vojnách svoje ambície[5], postupne prispievali k likvidácii republikánskeho zriadenia a k nastoleniu monarchistickej formy – cisárstva.[6] V osobnom cieli im podstatnou mierou pomáhala rímska armáda,[7] ako aj čím ďalej tým viac rastúca korupcia, ktorú v danej dobe v podstate rešpektovali aj tí, ktorí sa jej v praxi zásadne vyhýbali.

Konkrétna situácia mala pochopiteľne značný dopad na celý rímsky štát – ústavné orgány strácali na význame a stávali sa len nástrojom v rukách ctižiadostivých silných politikov; ich kompetencia prestávala byť rešpektovaná; dochádzalo k zneužívaniu a k neprípustnej kumulácii úradných hodností v rukách jednotlivcov; uzavierali sa nelegálne dohody vplyvných osôb o rozdelení moci...

Problémy Ríma sa premietli aj do dôsledkov pre široké vrstvy obyvateľstva - zvýšilo sa násilie a teroristické spôsoby boja[8], politické atentáty, nátlak a zastrašovanie občanov,[9] v krajnom prípade až občianske vojny.

Bolo len zákonité, že kritické udalosti posledného storočia pred Kr. sa rímsky štát pokúsil riešiť okrem iného pomocou reforiem a upevnením republiky formou diktatúr,[10] aj keď diktatúr iného typu ako na začiatku republiky.

Hodnotenie tohto obdobia by sme mohli stručne vystihnúť jednou vetou – špecifické a dlhodobé diktatúry posledného obdobia republiky boli zneužitím republikánskeho zriadenia; slúžili na potvrdenie neobmedzenej moci víťazov v občianskych vojnách; načrtávali zánik rímskej republiky a signalizovali možný prechod k novému obdobiu vo vývoji štátu, k nástupu monarchistickej formy – k cisárstvu, čo potvrdila okrem iného aj diktatúra Gaia Iulia Caesara.

---

5 Napr. Gaius Marius a Lucius Cornelius Sulla.

6 BURIAN, : Římske impérium. Vrchol a poměry antické civilizace, Svoboda-libertas, Praha 1994, s. 12.

7 Ktorá v tomto období mala žoldniersky charakter, preto úspech politických odporcov bol podmienený finančnými možnosťami, sľubujúcimi vojakom bohatý podiel na koristi.

8 Napr. Sullom a Máriom uplatňované proskripcie.

9 Okrem iného aj formou už spomínaných proskripcií. Pozri Vrana, V.: Proskripcie - právny prostriedok legalizácie teroru štátnej moci v Ríme?, In: Terorizmus a medzinárodné právo, Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 23.-24. november 2006, Bratislava 2007, s. 205-209

10 Bola aj iná možnosť – už v tomto období nahradiť republiku cisárstvom.

3. Kariéra G. I. Caesara

3.1 Politická a vojenská kariéra

Povahové črty predurčili Caesara k tomu, aby sa pokúsil vybudovať si kariéru bez použitia zbraní[11], podobne ako to urobil v Grécku Perikles, či v Ríme Gaius Gracchus. Z tohto dôvodu usmerňoval osemnásť rokov svoje plány prostredníctvom politických plánov a intríg, bol viac štátnikom ako generálom.[12] Napriek týmto „nedostatkom“ (Rimania boli bojovný národ) jeho kariéra postupovala rýchlym tempom. Už ako štrnásťročný mladík sa stal Jupiterovým kňazom,[13] k radikálnemu nástupu moci došlo ale až po smrti diktátora Lucia Cornelia Sullu. V krátkych časových intervaloch zastával postupne úrad kurulského edila (65 pred Kr.), konzula (64 pr. Kr.), stal sa najvyšším rímskym kňazom (*pontifex maximus* – 63 pr. Kr.), prétorom (62 pr. Kr.).

Všetky dosiahnuté magistratúry boli určite výrazným úspechom na ceste Caesara k moci, ale predsa len jeden z najvýznamnejších stupňov ku kariére dosiahol, keď sa stal členom prvého triumvirátu – zoskupenia troch najsilnejších mužov Ríma,[14] ktorí mali odstrániť krízu republiky a nastoliť v Ríme poriadok.

3.2 G. I. Caesar a prvý triumvirát

Gaius Iulius Caesar napriek svojmu aristokratickému pôvodu patril medzi vedúce osobnosti populárov a celý život presadzoval záujmy ľudových vrstiev proti nadvláde šľachty a konzervatívnemu senátu. Aby ovplyvnil politické dianie posledného obdobia rímskej republiky a oslabil moc senátu, uzavrel spolu so slávnym vojvodcom Pompeiom a najbohatším mužom Ríma Crassom v roku 60 pr. Kr. tajnú dohodu o spoločnom postupe, ktorá vstúpila do dejín ako prvý triumvirát.[15] Základný princíp dohody troch mužov mal byť v tom, že vo vnútornej politike Ríma nemohlo dôjsť k ničomu, s čím by jeden z nich nesúhlasil.

Aj keď základný cieľ prvého triumvirátu bol spoločný – oslabenie moci šľachty a senátu – predsa každý z jeho členov presadzoval aj svoje osobné ciele a záujmy. Pre Pompeia bolo prvoradé upevnenie vlastných vojenských úspechov, uznanie nového usporiadania na Východe a materiálne zabezpečenie jeho veteránov. V súvislosti s posledne uvedeným sa zákonite pre dosiahnutie svojich ambícií mohol spoľahnúť na poslušnosť a podporu vojska. Crassus, najbohatší muž Ríma, si od triumvirátu sľuboval získanie politickej moci a tým ešte ďalšie zabezpečenie hospodárskych záujmov, čo potencionálne mohol dosiahnuť disponovaním značnými finančnými prostriedkami, nevyhnutnými pre jeho politickú činnosť. Caesar od spolku nevyžadoval finančné výhody, ani v prvom rade vojenskú kariéru, ale žiadal výhody politické, konkrétne predĺženie funkčných hodností a oprávnení aj po skončení obdobia jeho magistratúry. Nedisponoval

---

[11] Ktoré boli hlavným tromfom v rukách takých vojvodcov, ako bol Alexander Veľký, Hanibal, či Napoleon.

[12] MOMMSEN, T.: Diktátoři, Votobia, 1996, str. 105.

[13] Kol.Kronika svetových dejín, München, 2000, slovenské vydanie, Fortuna Print, Bratislava 2004,s. 121.

[14] Crassus, Pompeius, Caesar.

[15] Spečatili ho manželstvom jedinej Caesarovej dcéry Iulie s Pompeiom.

financiami ako Crassus, ani nebol preslávený vojvodca ako Pompeius, preto sa pri ďalšom rozvoji politickej kariéry mohol spoľahnúť len na politický talent a veľkú popularitu medzi ľudovými masami.[16]

Ak si v súčasnosti dáme otázku, či pre rímske dejiny malo význam zriadenie prvého triumvirátu, môžeme aj s odstupom času dosť jednoznačne konštatovať – spojenectvo troch výnimočných mužov svojej doby malo ďalekosiahle, aj pozitívne aj negatívne dôsledky pre rímsky štát, ale aj pre osobné ciele jeho členov.

Prevzatie moci triumvirmi znamenalo postupný rozklad republikánskej štátnej formy, viedlo k pozvoľnému odstraňovaniu republikánskej ústavy, k narastaniu prvkov, umožňujúcich prechod k monarchistickej forme vlády v rímskom štáte – a to všetko za pomoci legálneho štátneho aparátu, ktorý títo traja muži počas svojej činnosti dôsledne využívali.

Bokom nezostali ani výdobytky v osobných ambíciách triumvirov: Caesarovi sa podarilo vo voľbách v roku 59 pr. Kr. získať magistratúru konzula, v r. 55 pred Kr. predĺžiť na ďalších 5 rokov impérium pre správu Galie,[17] Pompeius a Crassus sa mali stať konzulmi na rok 55 pred Kr., Crassus získal Sýriu, Pompeius dostal do správy obidve hispánske provincie.

3.3 G. I. Caesar a občianska vojna

Osobnosť G. I. Caesara je nerozlučiteľne spojená aj s rozpútaním občianskej vojny v Ríme.

V januári v r.49 pr. Kr. senát žiadal, aby Caesar rozpustil svoje vojská[18], zbavil ho plných mocí a udelil všetkým držiteľom úradných mocí a ľudovým tribúnom plné moci k ochrane republiky. Aby Caesar predišiel oslabeniu svojej pozície, s vojskom prekročil rieku Rubikon (hraničnú riečku medzi Itáliou a Galiou) a pamätnou vetou: *„Allea iacta est“* (kocky sú hodené) rozpútal občiansku vojnu proti bývalému spojencovi Pompeiovi, jeho stúpencom a senátu.[19] Cieľ, ktorý chcel v nej dosiahnuť, bolo udržať a upevniť si svoj vplyv a moc nad rímskou ríšou, pričom sa v prvom rade mohol opierať o popularitu medzi ľudom a o vlastné, už v galskej vojne overené úspešné schopnosti vojvodcu.

Ak máme s odstupom času hodnotiť úlohu Caesara v tejto vojne, musíme náš názor odvíjať od reality, že v danej politickej situácii rímska ríša nebola významná len svojím vlastným politickým zriadením a vojenskými úspechmi, ale bola zároveň aj stredobodom vtedajšieho antického sveta. V tomto zmysle občianska vojna nepredstavovala v úzkom ponímaní len vojnu rímsku, ale možno ju označiť aj za vojnu svetovú. Z tohto dôvodu môžeme Gaia Iulia Caesara zaradiť

---

16 Kol. : Kronika svetových dejín, , c. d. v pozn. č. 13, s. 118.

17 Podmanil si územie dnešného Francúzska, Belgicka a Holandska až po Rýn, prenikol do Británie a Germánie.

18 Ak by ich bol rozpustil, bol by odsúdený za porušenie ústavy a poslaný do vyhnanstva, čo by znamenalo koniec jeho politickej kariéry.

19 Nepriateľstvo medzi Caesarom a senátom začalo už v období jeho konzulátu, kedy Caesar nebol ochotný podriadiť sa zákonom, ignoroval právne prekážky, námietky ľudových tribúnov a prejavy odporu z politických a náboženských dôvodov.

nielen medzi veľké osobnosti rímskej ríše, ale zároveň aj medzi popredných a úspešných štátnikov, politikov a vojvodcov celej Antiky.

3.4 G. I. Caesar - diktátor

Vrchol politickej kariéry dosiahol Caesar okrem získania titulu „Imperátor“ a čestného oslovenia „Otec vlasti“, v r. 49 pr. Kr. získaním magistratúry diktátora. Post diktátora mu umožnil podľa vlastného uváženia usporiadať povojnové pomery Ríma, ale súčasne mu otvoril aj voľnú cestu k samovláde. Pozíciu najvýznamnejšieho rímskeho republikánskeho magistráta využil pre rímsky štát rozhodne v pozitívnom zmysle (zmena pomerov cestou viacerých politických, spoločenských a právnych reforiem),[20] ale zároveň pri hodnotení jeho celkovej činnosti nemôžeme ignorovať ani negatívne dôsledky jeho pôsobenia.

Diktatúra Caesara nebola magistratúrou podľa starej ústavy – boli mu zverené samostatné úlohy s právom: rozhodovať o vojne a mieri bez konzultovania so senátom a ľudovým zhromaždením; voľne disponovať armádou a financiami; podľa práva si mohol privlastniť aj také oprávnenia, ktoré nespadali pod úrad diktátora.

Právo navrhovať zákony a privilégium riadiť ríšu *de iure* neobmedzene nahrádzalo pôvodné republikánske rozdelenie právomocí legálne zvolených jednotlivých magistratúr, pre ktoré už reálne nezostal priestor: Caesar opätovne vrátil do úradov osoby, pozbavené magistratúr na základe verejných žalôb cenzorov; osoby, odsúdené kvôli úplatkárstvu; z pozície diktátora umožnil zastávať úrady aj synom v minulosti proskribovaných osôb[21]. Zároveň si z kompetencií magistratúr prisvojil niektoré, pre ne typické právomoci - aj keď oficiálne neprijal úrad cenzora, v praxi *de facto* vykonával jeho oprávnenia: oklieštil zásadu nekumulovať úrady v jednej osobe – magistratúru konzula vykonával súčasne s diktatúrou (dokonca aj bez spolupracovníka – druhého konzula); vzhľadom na to, že už v predchádzajúcom období bol *pontifex maximus*, nepotreboval ďalšie osobitné splnomocnenie na dozor nad kultom; čo sa týka nedotknuteľnosti osoby, bol postavený na úroveň ľudových tribúnov...[22]

Obdobie vlády Caesara nemôžeme objektívne zhodnotiť len jednostranným pohľadom na úlohu v pôsobení republikánskych štátnych orgánov, ale musíme brať do úvahy aj názor rímskeho obyvateľstva.

Pozitívne sa Caesarova politika najviac odrazila v postavení bývalých vojakov z jeho légií (veteráni získali z vojnovej koristi značnú finančnú čiastku, boli im pridelené pozemky...), významné výhody dosiahol aj plebs (Caesar dal medzi ľud rozdeliť obilie, olej; zaplatil zaň celoročné nájomné; usporiadával gladiátorské zápasy, divadelné predstavenia, hry v cirku, preteky atlétov...)[23] . Diskutabilný bol postoj rímskeho meštianstva k Caesarovej politike. Časť mešťanov, zvyknutá v období republiky na slobodu a poriadok, bola znechutená

---

[20] Aj keď viaceré reformy boli vyjadrením skrytého úmyslu zmeniť republiku na monarchiu.

[21] Pozri SUETONIUS Caesar: http://www. fordham.edu/halsall/ancient/suetonius-julius: html.

[22] MOMMSEN, T.: The History of Rome, Volume V, This edition published by Routledge/Thommes Press, 1996, s. 328, 329.

[23] MOMMSEN, T.: c. d. v pozn. č. 12 ,s. 40.

z politického zmätku daného obdobia, preto zachovávala pasívny postoj, držala sa stranou, aj keď sa v zásade úplne nevyhýbala politickým aktivitám.[24]

Hodnotenie Caesarovej politiky môžeme doplniť aj o jeho bežné účinkovanie, pričom môžeme konštatovať, že zastávanie tak významného úradu ako bola diktatúra, ovplyvnilo celkové, na tú dobu nie veľmi vhodné Caesarovo vystupovanie. Na obdobie republiky sa správal netradične – vo vzťahu k verejnosti, ako aj vo vzťahu k republikánskym ústavným orgánom sa nechoval ako republikánsky úradník, ale ako monarcha, ako kráľ.

Na verejnosti sa neobjavoval v konzulskom odeve s purpurovým lemom, ale v celom purpurovom odeve, v staroveku považovanom za odev kráľovský. Kráľovské vystupovanie vyjadroval aj voči ústavným činiteľom – napr. hold senátu prijímal v sede v zlatom kresle. Post *„quasi monarchu“* si upevnil ešte od roku 44 pr. Kr. zobrazením vlastnej hlavy na rímskych minciach, ako jedného z vonkajších znakov monarchie (bolo bežné, aby sa hlava vládcu objavovala na minciach monarchie).[25]

Právomoci a pôsobenie Caesara voči ústavným orgánom a vo vzťahu k obyvateľstvu vyjadrovali snahu získať si v ríši najvyššiu moc, a to nielen na niekoľko rokov, resp. na neurčité obdobie, ale boli zároveň aj cieľom zmeniť magistratúru diktátora na úrad stály a trvalý, s doživotným jeho zastávaním.

4. Reformátorská činnosť G. I. Caesara

Gaius Iulius Caesar vstúpil na politickú scénu ako vodca demokratickej strany populárov, celý život sa pokúšal presadzovať záujmy ľudových vrstiev proti nadvláde šľachty a konzervatívnemu senátu. Ako už bolo spomenuté, jeho politická kariéra napredovala vpred rýchlym tempom – postupne sa stal Jupiterovým kňazom, kurulským edilom, konzulom, najvyšším rímskym kňazom, prétorom, členom prvého triumvirátu, získal titul Imperátor, čestné oslovenie Otec vlasti, a nakoniec až najvýznamnejší úrad v rímsko-právnych dejinách – magistratúru diktátora.

Z formálneho hľadiska by sa dalo povedať, že všetky magistratúry získal ústavnou cestou, fakticky si však ich právomoci usurpoval porušením republikánskej ústavy, ktorá zásadne nedovoľovala kumuláciu viacerých funkcií do rúk jednej osoby, a to dokonca bez časového obmedzenia.

Znovu zdôrazňujeme, že Caesarova diktatúra nebola diktatúrou v pôvodnom rímskoprávnom chápaní obdobia republiky, ale diktatúrou špecifickou, obsahovo nadväzujúcou na funkcie, ktoré zastával Sulla, Marius či Pompeius a ako taká slúžila na zneužitie republikánskeho zriadenia a v konečnom dôsledku aj na potvrdenie neobmedzenej moci víťazov v občianskych vojnách.

Plné moci diktátora Caesar naplno využil. Stal sa skutočným monarchom, snažil sa zabezpečiť vo vnútri ríše pokoj, ktorý by následne potvrdil jej silu navonok. Na rozdiel od svojich predchodcov (Sulla, Marius) si získal rešpekt svojich odporcov okrem iného aj tým, že voči ním nerozpútal teror[26], ale práve

---

[24] MOMMSEN, T.: c. d. v pozn. č. 22, s. 109.
[25] Kol. Kronika lidstva, Fortuna Print, Praha, 2001, s. 167
[26] Ako Sulla a Marius svojími proskripciami.

naopak – mnohým udelil amnestie, skonfiškoval len majetok Pompeia a jeho najväčších prívržencov. Zákonom *lex Pompeia de ambitu* z roku 52 pred Kr. umožnil do Itálie návrat vyhnancov, odsúdených pre volebné machinácie. Vrátil im aj ich civilné a vojenské hodnosti.

Pri výkone svojej funkcie nezabudol v prvom rade na tých, ktorí mu k získaniu moci najviac pomohli a na ktorých sa mohol najviac spoľahnúť. Postaral sa o svojich veteránov, realizoval, dalo by sa povedať, že sčasti aj pokrokové politické, ekonomické a právne reformy v prospech mestskej chudoby, nezámožných občanov, italského, provinčného a mestského obyvateľstva, pričom mimo jeho záujmu nezostali ani prepustenci, ktorým napriek dlhodobej rímskej tradície a rímskej ústavy zveroval úrady. Dokonca zákonom *lex Antonia de proscriptorum liberis* z roku 49 pred Kr. umožnil synom za jeho predchodcov proskribovaných osôb vrátenie *ius honorum* a opätovnú možnosť uchádzať sa o úrady[27].

Celkovo možno jeho činnosť rozdeliť na reformy vo vzťahu k:

4.1 veteránom

Caesar sa štedro postaral o armádu, ktorá mu pomohla získať moc. Svojím légiám zdvojnásobil žold; v prípade dostatku obilia ho rozdával bez miery a váhy; niekedy dokonca pridelil každému vojakovi z koristi po jednom otrokovi. Vojakom, zúčastneným na občianskych vojnách, vyplatil naviac jeden strieborný talent (21 kg alebo ekvivalent z 26 ročného platu)[28]; príslušníkom légie zaalpských Galov (légia Alauda) dokonca udelil rímske občianstvo.

Významným opatrením pre vyslúžilcov bol prídel pôdy. Caesar nechcel veteránom prideľovať pôdu, ktorú by odobral súkromným vlastníkom (ako to urobil L. C. Sulla), ale jeho cieľom bolo udeľovanie zvyšných štátnych pozemkov, pôdy spoločnej a jeho vlastnej. Ako sám zdôraznil – v prípade nedostatku takejto pôdy, chcel ďalšie pozemky prikúpiť. Za týmto účelom vyslal do rozličných oblastí Itálie špeciálnych splnomocnencov[29]. Pri prideľovaní pôdy veteránom, išlo vlastne aj o otázku nescudziteľnosti pozemkov, pri ktorej sa Caesar riadil pravdepodobne agrárnym zákonom (*lex agraria*) z roku 59 pred Kr.[30]

V rímskej histórii rozdeľovanie štátnych pozemkov (*ager publicus*) a celkovú agrárnu otázku (na začiatku republiky jednu z hlavných príčin boja medzi patricijmi a plebejcami, neskôr medzi nobilitou a drobnými poľnohospodármi) riešili viaceré *leges agrariae*. Najvýznamnejšie z nich boli *lex Appuleia* 3, *lex Iulia* 2, *lex Sempronia* ...

Už v roku 133 pred Kr. agrárny zákon tribúna ľudu Tiberia Sempronia Graccha – *lex Sempronia agraria* – obmedzil okupáciu štátnej pôdy: otec rodiny mohol dostať maximálnu výmeru pôdy 500 jutár; dospelý syn 250 jutár; rodine mohlo byť spolu pridelených najviac 1000 jutár. Zvyšok mal prevziať za náhradu štát a z neho mala zvláštna komisia (*tresviri agris dandis adsignandis*) prideľovať

---

27 http://www.fordham.edu/halsall/ancient/suetonius-julius.html
28 LENDERING, J.: http://www.livius.org/caa-can/caesar/caesar00.html
29 UTČENKO, S.: Caesar, Obzor Bratislava 1981, s. 258
30 Tamtiež, s. 258.

za malé poplatky 30 jutrové nescudziteľné prídely. Zákon Tiberia Graccha bol síce v roku 129 pred Kr. zrušený, jeho brat ho v roku 123 pred Kr. obnovil a zároveň modifikoval – nemal sa vzťahovať na veľké pozemkové majetky v strednej Itálii, ale v južnej Galii, severnej Itálii a v severnej Afrike.

Caesar agrárnym zákonom umožnil prideľovať štátne pozemky v Itálii veteránom a chudobným občanom s najmenej tromi synmi, ale na rozdiel od predchádzajúcej úpravy (totálnej nescudziteľnosti) boli prídely nescudziteľné len obmedzene – po dobu 20 rokov.

4.2 mestskej chudobe

Caesar ako diktátor presadzoval veľkolepý program administratívnych reforiem, smerujúcich k sociálnej spravodlivosti. Okrem iného sa pokúsil vyriešiť dovtedajšie zdarma poskytované prídely obilia zo štátnych prostriedkov pre rímsku lúzu. Dôvodom bol vzrastajúci príval chudoby do Ríma, čo zákonite vyvolalo počet prídelov a tým následné zaťaženie štátnej pokladnice. V roku 73 pred Kr. vynaložil štát na bezplatné prídely obyvateľstvu asi desať miliónov sesterciov, v roku 56 pred Kr. to bolo už 40 miliónov, v roku 46 dokonca 76 800 000 sesterciov.[31]

K odstráneniu veľkých bremien rímskeho štátu sa vyjadrovali viacerí filozofi (napr. Seneca), ktorí považovali za nedôsledné riešenie, aby niekto, možno aj zločinec, dostával bezplatný prídel pôdy len preto, že bol rímskym občanom, preto viacerí z nich radili Caesarovi, aby zrušil bezplatné zásobovanie ľudu chlebom (toto radil Caesarovi aj jemu blízky historik Sallustius).[32] Caesar si vypočul názory filozofov, aj keď ich pri reformnej činnosti značne modifikoval. Nezrušil celkom bezplatný prídel obilia, ale veľmi energicky zákonom *lex Iulia frumentaria* obmedzil kontingent osôb dostávajúcich prídel – z celkového počtu príjemcov z 322 000 na 150 000.[33] Pre lepšie zabezpečenie a zlepšenie zásobovania obilím zreformoval počet magistrátov – rozšíril zbor edilov z pôvodného počtu štyroch mužov (ktorí už naďalej nestíhali plniť všetky úlohy, súvisiace so zásobovaním) o ďalšie dve miesta.

Caesar síce obmedzil bezplatný prídel obilia pre mestskú chudobu, zároveň jej ale umožnil ďalšiu sebarealizáciu – vytváral pre ňu pracovné príležitosti - pri výstavbe nových kolónií, komunikácií, prístavov a pod.,[34] zároveň jej ponúkol zabezpečenie života v zámorí pri prebudovaní miest (napr. Kartága, Korintu), či pri založení nových miest (ako napr. Arles alebo Seville).[35] Celkovo týmto spôsobom Caesar znížill počet rímskej chudoby; nepracujúcich a bez prístrešia dal vyviesť z Ríma do kolónií (80 000 mestských proletárov).[36]

---

31 URÖGDI, : Tak žil starý Rím, Orbis Praha, 1968. s. 96.
32 MAŠKIN, N. A. : Dějiny starověkého Říma, Brno, 1952, str. 355.
33 LENDERING, J.: c. d. v pozn. č. 28
34 ZAMAROVSKÝ, V.: Dejiny písané Rímom, Bratislava, 1988, s. 231.
35 LENDERING, J.: c. d. v pozn. č. 28
36 MAŠKIN, N. A., c. d. v pozn. č. 32, s. 357

4.3 nezámožnému obyvateľstvu

V starom práve bolo bežné, že dlžník zodpovedal za dlhy vlastnou osobou. V Grécku Solón známou reformou seisachteia (strasenie bremena) zrušil tento starý zákon[37] a stanovil, že žiaden aténsky občan nemohol byť v budúcnosti zotročený pre dlhy; tí ktorí kvôli insolventnosti v minulosti upadli do otroctva, mali byť z neho vykúpení za štátne peniaze. Podobne riešil dlžnícke problémy aj rímsky štát.[38]

Dlhy boli v období rímskej republiky vážnym problémom, pretože počas občianskych vojen úroky dosahovali závratnú sumu. Caesar sa preto pokúsil uskutočniť viaceré populárne opatrenia na ich zmiernenie. Pri uskutočňovaní reformy však sklamal radikálnych reformátorov, ktorí od neho očakávali celkové zrušenie dlhov. Caesar ich vcelku nezrušil, ale zabezpečil značné úľavy pri ich splácaní. Rozhodol, že dlžníci majú uspokojiť veriteľov podľa ohodnotenia ich majetku v cene, ktorú mali zaplatiť pred vojnou, s odpočítaním už zaplatených úrokov.[39] Táto úprava vymazala asi štvrtinovú časť dlhov. Zákonom *lex de pecunius mutuis* z roku 49 pred Kr. zaviedol ďalšie úľavy pre dlžníkov – zvlášť škrtnutie nezaplatených úrokov za posledné dva roky.[40] (dlžníci mohli uhradiť dlhy pozemkami podľa bežných cien pred vypuknutím občianskej vojny).

Ak máme zhodnotiť s odstupom času reformy Caesara o dlhoch, musíme konštatovať, že síce mali svoj význam, politicky však boli umiernené. „Nechcem vás pripraviť o majetok“, ubezpečoval boháčov, „skôr zbohatnúť spolu s vami“[41] – to sú slová samotného Caesara.

4.4 Židom

Caesar chránil aj Židov, ktorí mu boli oporou v alexandrijskej vojne (v nej pomohol získať Kleopatre trón) – v ich prospech *senatuskonzultom de Iudalis* z roku 47 pred Kr. bolo obnovené spojenectvo so Židmi a rozšírené územie Iudeie[42] . Caesar bol ním splnomocnený k uskutočneniu opatrení v prospech Židov; dokonca plánoval kvôli nim aj projekt kodifikácie všetkých občianskych zákonov (čo sa mu ale nepodarilo splniť).

---

37 Inšpiroval sa pri ňom zákonmi Egypta.

38 Na problém zrušenia alebo úľav pri vyplácaní dlhov je viacero názorov. Napr. Montesquieu sa priklonil k názoru, že riešenie takéhoto problému je správne pre bežné občianske záležitosti. Zároveň si však myslel, že nemá byť správne v obchodných záležitostiach (lebo obchodníci zverujú veľké sumy peňazí, preto dĺžnik musí včas splniť svojej záväzky) – nesplnenie záväzku vytvára predpoklad pre väzbu za dlhy. Inými slovami podľa Montesquiea za porušenie občianskych zmlúv nemá zákon stanoviť sankciu straty osobnej slobody,(lebo zákon si má viac vážiť slobodu občana ako blahobyt druhého); v dohodách obchodného charakteru si zákon musí viac vážiť verejný blahobyt ako prospech jednotlivého občana, preto pri sankciách prichádza do úvahy väzenie. Pozri:
MONTESQUIEU, Ch.: Duch zákonov, Tatran Bratislava, 1989, s. 319.

39 LENDERING, J.: c. d. v pozn. č. 28

40 BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římskeho práva, Panorama Praha, 1981, s. 204.

41 GRANT, M.: Dvanásť cisárov, SLOVART Bratislava, 2005, s. 61.

42 SKĚJPEK, M.: Římské právo v datech, C. H. BECK, Praha 1997, s. 38.

4.5 bohatým občanom

V neprospech bohatých občanov zaviedol zákonom *lex Iulia de modo credendi possidendique intra Italiam* povinnosť investovať určitú časť svojho majetku (z prameňov nie je známe, aká veľká mala byť táto investícia) do nákupu nehnuteľností, ležiacich v Itálii. Zároveň zákonom *lex de re pecuaria* im uložil povinnosť zamestnať na svojich latifundiách aspoň 1/3 pôvodom slobodných obyvateľov (tento zákon poukazuje na masové využívanie otrockej pracovnej sily). Voči nim stanovil aj zákonom *lex Iulia sumptuaria* opatrenia voči luxusu – zakázal používanie nosítok a purpurových odevov, zdobených perlami. Obmedzil prehnanú majestátnosť náhrobkov (za priveľa stĺpov bola stanovená pokuta); reguloval aj predaj gastronomických tovarov na trhoch.[43]

4.6 obyvateľstvu mimo Ríma

Caesar si bol vedomý, že rímsku ríšu netvorí len samotný Rím, ale aj italské obce a provincie. Mal značnú podporu italských obcí, ale snažil sa na svoju stranu získať aj provincie, preto obyvateľstvu týchto území štedro udeľoval rímske občianstvo.[44]

Veľká časť italských municipií podporovala Caesara vo vojne s Pompeiom. Medzi ich obyvateľstvom bolo množstvo podnikateľov, ktorým Caesarova politika prinášala celý rad výhod – noví italskí kolonisti dostávali prídely pôdy, doplňovali sa z nich légie ...Ale ako je v politike bežné, aj Caesarovi odporcovia mali v italských mestách oporu, založenú okrem iného na klientských vzťahoch.

Caesar, aby oslabil moc protivníkov a podporil svojich prívržencov, vydal v r. 45 pred Kr.[45] zákon o mestách – *lex Iulia municipalis*, ktorý sa svojím obsahom vzťahoval predovšetkým na mestskú správu a jej usporiadanie. Zákon jednotne upravil samosprávu miest: na čele municipia ako obdoba konzulov stáli dvaja muži (*duoviri*); ako obdobu senátu zaviedol municipiálnu radu (*ordo decurionum*); ľudovým zhromaždeniam (komíciám) prispôsobil zhromaždenia občanov (*contiones curiatae*)[46].

Municipálny zákon navrhol mestám pri riešení vlastných záležitostí určitú autonómiu, stanovil pravidlá pre voľbu mestských magistrátov, zároveň umožňoval určité privilégiá veteránom, ale súčasne Caesar ako politik považoval v ňom za správne obmedziť právo združovania.

Ak máme zhodnotiť tento zákon, musíme akcentovať, že udelením širokej samosprávy mestám Caesar prispel k rozvoju Itálie (lebo záujmy Ríma sa stále viac stotožňovali so záujmami celej Itálie), ale na druhej strane sa žiada podotknúť, že napriek tendencii úplne zjednotiť administratívu miest, predsa naďalej zostali niektoré odlišnosti a problémy – pri posúdení správy miest a kolónií rímskych

---

43 UTČENKO, S.: c. d. v pozn. č. 29, s. 259.

44 Jednotlivcom, ale aj celým mestám, ktoré boli ochotné spolupracovať s rímskou správou.

45 Niektorí autori (Moommsen, Mayer) považujú za rok prijatia zákona rok 45 pred Kr.; iní tvrdia, že ho vydal Antonius až po Caesarovej smrti; ďalšie jeho vydanie posúvajú späť až do roku 54 pred Kr. Pozri UTČENKO, S.: c. d. v pozn. č. 29, s. 258. Zákon asi pozostával z dvoch častí. Prvá časť bola všeobecná, hlavná časť druhého zákona sa zachovala na bronzových doskách, tzv. Tabula Heracleensis.

46 REBRO, K.: BLAHO, P.: Rímske právo, Obzor Bratislava, 1991, s. 18.

a miest italských – činnosť, ktorá nepatrila do priznanej samosprávy miest aj naďalej zostala v právomoci rímskeho senátu.

Mimo záujmu Caesara nezostali ani rímske provincie. V politike voči nim možno vidieť určitú kontroverznosť.

Na jednej strane podporoval ich romanizáciu zakladaním rímskych kolónií; udeľovaním rímskeho občianstva provinčnému obyvateľstvu, ktoré bolo ochotné spolupracovať s rímskou správou; dokonca z ich radov sa pokúsil doplňovať „na zdesenie rímskej aristokracie“[47] aj senátorov. Na zabezpečenie svojej činnosti ako oporu vyslal do týchto oblastí asi 80 000 rímskych obyvateľov[48].

Na druhej strane si Caesar ako politik uvedomoval aj negatívny dosah takýchto opatrení na samotný Rím, spôsobujúci úbytok obyvateľstva. Na doplnenie jeho zmenšeného počtu vydal nariadenie v neprospech rímskych občanov, obmedzujúci pobyt mimo Itálie (*lex Iulia de absentibus*), v zmysle ktorého: sa občania vo veku medzi 20-40 rokom nemohli zdržiavať mimo Itálie viac ako tri roky[49]; deťom senátorov sa neumožňovalo odchádzať za hranice s výnimkou tých, ktorí boli v suite magistrátneho úradníka[50] .

Zároveň, aby zvýšil počet obyvateľstva, vydal príkaz, aby rímske občianstvo bolo udelené aj všetkým lekárom, ktorí vykonávali prax v Ríme a učiteľom slobodných umení, žijúcim v Ríme – aby ich tak pripútal k mestu a oni ochotnejšie prilákali do Ríma ďalšie významné osobnosti.

5. Zhodnotenie Caesarových reforiem

Pre zákonodarstvo „demokratickej“ monarchie (kráľovstva), bolo typické dodržiavanie primitívnej sentencie rímskeho práva o tom, že občianska spoločnosť v zhode a spoločne s kráľom má jediná právo regulovať svojími rozhodnutiami rímsky štát[51]. Caesar sa pokúsil regulovať štát z moci svojho úradu diktátora.

Cieľom jeho reforiem bolo premeniť rímsku ríšu na jednotnú monarchiu helenistického rázu, preto sa zameral nielen na vnútorné problémy Ríma, ale aj na všestrannú romanizáciu mimoitalských území. Prvé roky magistratúry boli poznamenané reformami v prospech mestského ľudu; v poslednom období sa v jeho opatreniach vyskytli viaceré protidemokratické prvky.

Ak máme analyzovať pozitíva a negatíva činnosti G. I. Caesara z dnešného pohľadu, zhodnotenie rozhodne nemôže byť rovnaké zo subjektívneho a objektívneho hľadiska.

V subjektívnom zmysle chápeme jeho reformy ako prácu významného štátnika a politika, ktorý si pre ďalšiu činnosť potreboval získať podporu a popularitu medzi rímskym obyvateľstvom. V tomto zmysle sa ako dobrý politik snažil uspokojiť všetky vrstvy obyvateľstva (poskytnutím viacerých výhod), na

---

47 LENDERING, J.: c. d. v pozn. č. 28

48 Udeľovanie takýchto privilégií provinciám neprinieslo Caesarovi taký prospech, aké od nich asi očakával – noví občania v konečnom dôsledku preňho nemali vlastne žiaden, alebo len nepatrný politický význam.

49 Okrem tých, ktorí boli viazaní vojenskou službou.

50 UTČENKO, S.: c. d. v pozn. č. 29, s. 258-9.

51 MOMSENT, T.: The History of Rome, Volume V, This edition published by Routledge/Thommes Press, 1996, s. 338

druhej strane ako štátnik bol nútený obmedziť tieto výhody v záujme vlastného poňatia štátu.

V objektívnom zmysle musíme reformy Caesara hodnotiť kladne alebo záporne podľa ich prínosu pre Rím vtedajšieho obdobia. Osobne sa domnievam, že Caesar svojou reformnou politikou prispel k rozvoju Ríma, aj keď si myslím, že v jeho konaní boli čím ďalej tým viac zreteľne viditeľné prvky monarchu a nie črty republikánskeho úradníka. Asi aj z tohto dôvodu viaceré významné osobnosti posledného obdobia republiky videli v osobe Caesara len negatíva a nepriateľa republiky, čo v konečnom dôsledku vyústilo do jeho zavraždenia v roku 44 pred Kr.

Nečakaná smrť Caesara mu znemožnila zrealizovať ďalšie, dodnes udivujúce plány vo vzťahu k obyvateľstvu: chcel v ich prospech kodifikovať rímske právo; plánoval zriadenie verejnej knižnice (aby verejnosť mala k dispozícii bohatsvo gréckej a latinskej literatúry); zamýšľal vybudovať najväčší chrám na svete (Marsov chrám); chcel vysušiť bažiny v Látiu, Pontínske močiare; odvodniť Fučínske jazero; vybudovať cestu od Adriatického mora cez hrebene Apenín až po rieku Tiber; prekopať Korintsku šiju...

Plány a reformná činnosť Caesara ani po jeho smrti nezapadli prachom, ale stali sa zdrojom a priamou prípravou pre ďalšie principiálne závažné opatrenia činnosti jeho nástupcov.

6. Záver

Bolo len zákonité, že osobnosť G. I. Caesara a jeho opatrenia mali v Ríme celý rad stúpencov, ale aj odporcov, ktorí z obavy o osud rímskej republiky vyprovokovali viaceré sprisahania,[52] vedúce v konečnom dôsledku v r. 44 pr. Kr. k jeho zavraždeniu. Po Caesarovej smrti bola zákonom Marca Antonia – *lex Antonia de dictatore* – diktatúra v Ríme navždy zrušená, aj keď jej prvky v modifikovanej podobe pretrvali ešte celé stáročia nielen na území bývalej rímskej ríše[53], ale aj v novodobých, či už našich národných alebo iných európskych dejinách.

[52] Napr. Catilinovo sprisahanie. Pozri: VRANA, V.: Catilinovo sprisahanie – reálne ohrozenie demokratických princípov republikánskeho Ríma?. In.: Diktatúry v európskych dejinách, Užhorod 2006/I, s. 55-60

[53] K tomu pozri: napr.: ŠTENPIEN, E.: Vznik fašistického diktátorského režimu v Taliansku. Diktatúry v európskych dejinách. Užhorod, 2006/I, s. 132-137.

Rezume

Príspevok v základných črtách ozrejmuje vojenskú a politickú cestu G.I.Caesara k dosiahnutiu vytúženého cieľa – k diktatúre. Zároveň analyzuje jeho reformátorskú činnosť vo vzťahu k obyvateľstvu konkrétne k veteránom, mestskej chudobe, nezámožnému obyvateľstvu, Židom, bohatým občanom a obyvateľstvu mimo Ríma. Záver príspevku je venovaný zhodnoteniu jeho reforiem a ich negatívnemu resp. pozitívnemu dopadu na ďalší vývoj rímskeho štátu.

Resume

This contribution in rudiment feature proponed military and political way of Gaius Iulius Caesar to achievement his wishful target – dictatorship. At the same time it analyses his reformatory movements in the relation to population, in the concrete to Roman military veterans, urban poverty, unwealthy population, the Jews, wealthy citizens and toward to population apart from Rome. Conclusion of the contribution is devoted to valorization his refoms and its negative or positive impact on the next development of Roman state.

JUDr. Ľubica Cehlárová

Vybrané aspekty poučenia ako významného predpokladu poskytovania zdravotnej starostlivosti

Predmetom regulácie noriem správneho práva sú o. i. právne vzťahy súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. Právna úprava v tejto oblasti hlavne v poslednom období prešla viacerými zmenami, ktoré doposiaľ nemožno považovať za ukončené. Reagovala tak na meniace sa podmienky v spoločnosti nevynímajúce ani túto oblasť. Určovanie možností a limitov pacienta i ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka v procese spolupodieľania sa na liečbe je predmetom záujmu právnikov i ošetrujúcich zdravotníckych pracovníkov.[1]

Dôležitou súčasťou moderného ponímania zdravotníctva, ktorá významným spôsobom aktivizuje pacienta do procesu liečby, pričom zvyšuje jeho právne a zdravotnícke povedomie, je tzv. informovaný súhlas.[2] Nevyhnutnosť spolupodieľania sa pacienta na liečbe je daná podstatou konkrétnych zdravotných výkonov.[3] Výkon zdravotnej starostlivosti totiž predstavuje zásah do telesnej integrity, pričom často ide o zásah veľkého rozsahu.[4] Vzhľadom na možnú závažnosť zásahov je nevyhnutné právne regulovať ich predpoklady.[5] Podobne aj v súvislosti s biomedicínskym výskumom inštitút informovaného súhlasu napr. v zmysle Charty práv EÚ tvorí dôležitý podklad na jeho reguláciu či dokonca medicíny ako takej. Problematika informovaného súhlasu je považovaná za rozhodujúcu otázku celého medicínskeho práva.[6]

Informovanému súhlasu predchádza poučenie zo strany ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka. Oba inštitúty sú až na výnimky dané právnym predpisom[7] nevyhnutnými predpokladmi pre poskytovanie zdravotnej starostlivosti.[8]

Právo pacienta na informovaný súhlas s lekárskym zákrokom vychádza z predpokladu, že každý zákrok, aj keď bol dobre vykonaný, je protiprávny, pokiaľ

---

1 Pozn. autora.

2 Dôvodová správa k návrhu zákona o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len Dôvodová správa).

3 Pozn. autora.

4 VLČEK. R. – Hrubešová, Z.: Zdravotnícke právo, Ing. Miroslav Mračko, EPOS, Bratislava 2007, s. 40.

5 HALOUNOVÁ, P.: Vybrané aspekty poskytování lékařské péče dětem a osobám bez plné způsobilosti k právním úkonům. In: Zdravotnictví a právo. Praha: LexisNexis CZ, s. r. o., č. 1, 2005, s. 8.

6 FÁBRY, B.: Nové biotechnologické výzvy hodnote ľudskej dôstojnosti. In: Právny obzor, roč. 8, 2005, č. 4, s. 374.

7 Pozn. autora: ide o prípady, v ktorých sa v zmysle § 6 ods. 8 písm. a) až d) zák. č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon o zdravotnej starostlivosti) informovaný súhlas nevyžaduje a o možnosť odmietnutia poučenia pacientom v zmysle § 6 ods. 3 tohto zákona.

8 Dôvodová správa.

k nemu nebol daný súhlas.[9] Toto všeobecné pravidlo je zakotvené predovšetkým v Dohovore o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny (ďalej len Dohovor).[10] Vychádza z neho i v súčasnosti účinný zák. č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov). Uvedené pravidlo je v Dohovore zakotvené v nasledovnom znení: „Zásah v oblasti zdravia sa môže vykonať iba vtedy, ak osoba, ktorej sa týka, bola informovaná a so zásahom vyjadrila súhlas.“[11] „Pred zákrokom musí byť osoba primerane informovaná o jeho účele a povahe, ako aj o následkoch a rizikách zákroku. Príslušná osoba môže svoj súhlas kedykoľvek slobodne zrušiť.“[12]

Toto pravidlo jednoznačne vyjadruje autonómiu pacianta,[13] rešpektuje obsah práva fyzickej osoby na telesnú integritu, ktoré jej na jednej strane zabezpečuje užívacie a dispozičné právo a na strane druhej predstavuje všeobecný zákaz neoprávnených (protiprávnych) zásahov ostatných subjektov do tejto integrity, teda ju zabezpečuje pred vonkajšími zásahmi.[14] Právo na telesnú integritu vyjadrené v tomto pravidle, ktoré ako subjektívne občianske právo pôsobí voči všetkým ostatným právnym subjektom s rovnakým postavením, t. j. aj voči všetkým poskytovateľom zdravotnej starostlivosti, je zároveň prejavom moderného chápania vzájomného vzťahu pacienta a poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, ktoré je založené na partnerstve. Vzťah pacient a poskytovateľ zdravotnej starostlivosti, ktorý bol doposiaľ chápaný paternalisticky, sa zmenil na vzťah partnerský. Keďže právo na telesnú integritu je zakotvené, i keď len rámcovo v Občianskom zákonníku, uvedený právny predpis možno zaradiť k predpisom, ktoré upravujú vo všeobecnej rovine podstatu informovaného súhlasu.[15]

Nevyhnutnosť informovaného súhlasu pre zásahy vo sfére zdravia je v zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov uvedená v § 4 ods. 4, v zmysle ktorého sa na akékoľvek poskytovanie zdravotnej starostlivosti zásadne vyžaduje

---

9 DOLEŽAL, T.: Provedení lékařského zákroku u dítěte při svolení zákonným zástupcem. In: Zdravotnictví a právo. Praha: LexisNexis CZ, s. r. o., č. 12, 2005, s. 2.

10 Dohovor je publikovaný v Zbierke zákonov SR ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 40/2000 Z. z. (ďalej len Dohovor). SR je aj zmluvnou stranou Dodatkového protokolu k dohovoru o zákaze klonovania ľudských bytostí. Dodatkový protokol je publikovaný v Zbierke zákonov ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 143/2001 Z. z..

11 čl. 5 ods. 1 Dohovoru.

12 čl. 5 ods. 2 Dohovoru.

13 Pozn. autora: k tomuto výrazu pozri: HADERKA, J.: K obsahu a výkladu Evropské úmluvy o lidských právech a biomedicíně. In: Správní právo. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, č. 5, 2001, s. 288.

14 Porov. VLČEK. R. – Hrubešová, Z.: Zdravotnícke právo, Ing. Miroslav Mračko, EPOS, Bratislava 2007, s. 31.

15 Porov. VLČEK. R. – Hrubešová, Z.: Zdravotnícke právo, Ing. Miroslav Mračko, EPOS, Bratislava 2007, s. 31 a 40; Pozn. autora: k spomínanej úprave v Občianskom zákonníku porovnaj § 11 a nasl. Fyzická osoba má v zmysle uvedenej generálnej klauzuly právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy.

informovaný súhlas.[16] Táto formulácia v sebe obsahuje pravidlo zavedené Dohovorom.[17]

Aby však bolo možné spomínané právo realizovať aj v praxi, je potrebné pochopiť a dôsledne rešpektovať všetky súčasti informovaného súhlasu v zmysle, v akom je zakotvený v čl. 5 ods. 1 Dohovoru. Preto sa v tomto príspevku v rámci daného inštitútu zameriavam na poučenie, (ktoré napriek nižšie vysvetleným argumentom možno chápať ako jeho prirodzenú súčasť), keďže v praxi vznikajú problémy nie len s aplikáciou súhlasu, ale aj poučenia, ktoré mu predchádza.[18]

Spätosť poučenia, resp. informovania o zásahu v oblasti zdravia a súhlasu potvrdzuje už samotný výraz „informovaný súhlas“.[19] Napriek tomu existuje názor, ktorý poukazuje na skutočnosť, že slovo „informovaný“ je v tomto výraze nadbytočný.[20] Ide o to, že súhlas, ktorý nie je uskutočnený so znalosťou predmetu súhlasu, nie je vôbec súhlasom.[21] Tento názor potvrdzuje napr. i ďalšie odborné stanovisko, v zmysle ktorého súhlas musí byť daný informovane, pričom požiadavka informovanosti znamená, že dotknutá osoba musí dať súhlas na základe predchádzajúcej podanej informácie od zodpovedného zdravotníckeho pracovníka.[22]

Vzhľadom na znenie § 6 ods. 4 druhej vety zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov, v zmysle ktorého až na výnimky tu uvedené,[23] je informovaným súhlasom aj taký súhlas, ktorému predchádzalo odmietnutie poučenia, však podľa môjho názoru vzniká pochybnosť o tom, či v slove súhlas je obsahovo zahrnutá aj informácia o jeho predmete, a to aj keď by som sa na toto spojenie pozerala len z čisto jazykového hľadiska.[24] Podporu pre vyslovenú úvahu nachádzam v názore, podľa ktorého príkaz uvedený čl. 5 ods. 2 Dohovoru, v zmysle ktorého o. i. osoba, ktorej sa zásah vo sfére zdravia týka, musí dostať predchádzajúcu primeranú informáciu o účele a povahe zákroku a rovnako o jeho dôsledkoch a rizikách, je kogentným príkazom len z časti. Z časti je považovaný aj za subjektívne právo dotknutej osoby, keďže táto musí byť kategoricky informovaná len o povahe zákroku. O všetkých ostatných rozhodných

---

16 MALÍK, P.: Poučenie a informovaný súhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti. In: Právny obzor. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, č. 6, 2005, s. 529.

17 Pozn. autora.

18 Pozn. autora.

19 Pozn. autora.

20 Pozn. autora.

21 MALÍK, P.: Poučenie a informovaný súhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti. In: Právny obzor. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, č. 6, 2005, s. 529.

22 SVOBODA, P.: Informovaný souhlas pacienta při lékařských zákrocích (teoretická východiska, Úmluva o biomedicíně). In: Zdravotnictví a právo. Praha. LexisNexis CZ, s. r. o., č. 8, 2005, s. 22.

23 Pozn. autora: ide o ustanovenia § 27 ods. 1, § 36 ods. 2, § 38 ods. 1 a § 40 ods. 2 zák. č. 576/2004 Z. z. znení neskorších predpisov, t. j. o prípady, kedy sa má pacient podrobiť napr. biomedicínskemu výskumu, odoberaniu tkanív, orgánov a buniek, sterilizácii alebo je príjemcom orgánov, tkanív a buniek. V týchto prípadoch je lekár povinný podľa § 6 ods. 4 v spojení s uvedenými zákonnými ustanoveniami poskytnúť pacientovi poučenie.

24 Pozn. autora.

skutočnostiach, t. j. hlavne ohľadom účelu, dôvodu, dôsledku a rizikách zákroku – si môže priať nebyť informovaná a lekár je povinný takéto prianie rešpektovať.[25]

Podobne je povinnosť informovania o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutia zdravotnej starostlivosti tak, ako je to uvedené v § 6 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov v zmysle tom, či a ak áno, o čom bude lekár pacienta informovať, považovaná za problém.[26] Ide konkrétne o tzv. terapeutické privilégium spočívajúce v tom, že lekár má možnosť samostatne zvážiť, či bude pacienta informovať o jeho zdravotnom stave úplne. V niektorých prípadoch totiž môže úplná informácia o zdravotnom stave pacienta viesť prípadne aj ku rozhodnutiu ukončiť svoj život.[27]

Na tomto mieste síce súhlasím s názorom, že v súčasnosti je možné odvodiť terapeutické privilégium z § 6 ods. 2 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov,[28] a teda jeho uplatňovanie by nemuselo byť považované a priori za také, ktoré je v rozpore so zákonom,[29] keďže v zmysle neho sa má poučenie poskytnúť o. i. „ohľaduplne a primerane aj zdravotnému stavu osoby,“[30] nesúhlasím s ním však doslova. Dôvod pre pochybovanie o jednoznačnosti zákonného zmocnenia pre používanie terapeutického privilégia v praxi vidím v znení § 6 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov, podľa ktorého „ošetrujúci zdravotnícky pracovník je povinný informovať o účele... .“ Keď ho porovnám so znením § 15 ods. 1 zák. č. 277/1994 Z. z. o zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov (ďalej len zák. č. 277/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov) a § 23 ods. 1 zák. č. 20/1966 Zb. o starostlivosti o zdravie ľudu (ďalej len zák. č. 20/196 Zb.), podľa ktorých bol lekár povinný poučiť pacienta , resp. chorého „vhodným spôsobom“ a s tým, že v zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov sa vhodné poučenie v zmysle § 6 ods. 1 písm. b) poslednej vety dáva len osobe nespôsobilej dať informovaný súhlas, domnievam sa, že § 6 ods. 1 tohto zákona má na mysli práve úplné poučenie.[31] Túto zmenu daného zákonného ustanovenia si určite vyžiadalo aj prispôsobenie sa čl. 5 ods. 2 Dohovoru.[32] Potvrdzuje to aj odborný názor, podrobne rozoberajúci tento článok Dohovoru, z podstaty ktorého vyplýva, že riadna informácia o účele a povahe zákroku v sebe obsahuje zásadu úplného a pravdivého poučenia pacienta.[33] Zamlčanie niektorých informácií pacientovi v tejto súvislosti by tak mohlo byť

---

25 SVOBODA, P.: Informovaný souhlas pacienta při lékařských zákrocích (teoretická východiska, Úmluva o biomedicíně). In: Správní právo. Praha. LexisNexis CZ, s. r. o., roč. 37, č. 3-4, 2004, s. 199.

26 Pozn. autora.

27 Porov. KOVÁČ, P.: K niektorým aspektom informovaného súhlasu. In: Justičná revue. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, roč. 59, 2007, č. 8-9, s. 1106.

28 Porov. KOVÁČ, P.: K niektorým aspektom informovaného súhlasu. In: Justičná revue. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, roč. 59, 2007, č. 8-9, s. 1106.

29 Pozn. autora.

30 Porov. KOVÁČ, P.: K niektorým aspektom informovaného súhlasu. In: Justičná revue. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, roč. 59, 2007, č. 8-9, s. 1106.

31 Pozn. autora.

32 Pozn. autora.

33 Porov. JIRKA, V.: Tzv. informovaný souhlas pacienta s lékařským zákrokem jako nezbytný předpoklad přípustnosti zásahů do jeho tělesné integrity. In: Právní rozhledy, č. 15, 2004, s. 565.

v rozpore s požiadavkou úplného poučenia vyplývajúceho z § 6 ods. 1 zák. č. 576/2004 z. z. v znení neskorších predpisov.[34] Túto otázku však nemožno napriek častému výskytu situácie, kedy má pacientova choroba nepriaznivú prognózu, považovať za zodpovedanú.[35] Vedú sa o nej diskusie medzi odborníkmi na zdravotnícke právo a lekársku etiku i medzi samotnými lekármi.[36] Nejednoznačnosť v možnosti použitia terapeutického privilégia v súčasnosti však dáva priestor pre úvahy, že znalosť o predmete súhlasu nemusí byť realizovaná doslovne, t. j. že o informovaný súhlas môže ísť aj v prípade, keď pacient nebude informovaný o všetkých skutočnostiach týkajúcich sa jeho zdravotného stavu. Platí to o to viac, keď informovaným súhlasom je, ako už bolo spomenuté, aj taký súhlas, ktorému predchádzalo odmietnutie poučenia.[37]

Cieľom tohto príspevku je zaoberanie sa niektorými teoretickými a praktickými súvislosťami aplikácie poučenia ako významného predpokladu poskytovania zdravotnej starostlivosti. To však nie je možné bez jeho definovania, objasnenia jeho podstaty.[38]

Zmysel poučenia pacienta je v tom, aby pacient na základe znalosti svojho ochorenia, jeho prognózy, prípadných dôsledkov a rizík medicínskych výkonov mohol rozhodnúť, či udelí alebo neudelí informovaný súhlas k liečbe.[39] Z uvedeného potom vyplýva, že tak ako informovaný súhlas je vyjadrením spolupodieľania sa pacienta na liečbe, poučenie je až na výnimky, jeho podmienkou.[40]

Podstatu poučenia vystihuje aj myšlienka, nadväzujúca na chápanie informovaného súhlasu ako poskytnutia možnosti pacientovi rozhodovať o sebe priamo alebo sprostredkovane na základe slobodnej vôle, bez donútenia, t. j. ako prejavu rešpektovania slobody človeka. Podľa tejto myšlienky základnou podmienkou spôsobilosti pacienta rozhodovať, je dostatok informácií a ich porozumenie do tej miery, aby rozhodnutie mohlo nadobudnúť formu informovaného súhlasu s odporúčaným výkonom.[41] Tomu korešponduje názor, podľa ktorého pokiaľ má občan vysloviť súhlas s vyšetrovacím alebo liečebným zákrokom, musí o ňom a jeho podstate niečo vedieť.[42]

Potrebu poučenia chápe rovnako, t. j. ako výraz nutnosti mať pre svoje rozhodnutie dostatok kvalitných informácií i ďalší názor, ktorý ho vníma z pohľadu prostriedku pre realizovanie svojho práva slobodného rozhodovania o sebe i pri

---

34 Pozn. autora.
35 Pozn. autora.
36 VLČEK. R. – Hrubešová, Z.: Zdravotnícke právo, Ing. Miroslav Mračko, EPOS, Bratislava 2007, s. 41.
37 Pozn. autora.
38 Pozn. autora.
39 Porov. VLČEK. R. – Hrubešová, Z.: Zdravotnícke právo, Ing. Miroslav Mračko, EPOS, Bratislava 2007, s. 40.
40 Pozn. autora.
41 NEMČEKOVÁ, M. – Žiaková, K. – Mištuna, D.: Práva pacientov-Medicínske, ošetrovateľské a filozoficko-etické súvislosti, Osveta, spol. s r. o., Martin 2004, s. 11.
42 STOTÍNOVÁ, J. – Mach, J.: Právní odpovědnost v medicíně, Galén, Praha 1998, s. 210.

poskytovaní zdravotnej starostlivosti.[43] Spôsobilosť rozhodovať o sebe ako výraz princípu autonómie je tiež považovaný za základ novej kvality vzťahov medzi zdravotníckym pracovníkom a pacientom.[44] Informovaniu pacienta treba pripísať i ďalší, nie zanedbateľný rozmer, vyplývajúci z tvrdenia, podľa ktorého informovaný súhlas tiež zvyšuje právne a zdravotnícke povedomie pacienta.[45]

Nejasnosti, ktoré v praxi v súvislosti s aplikáciou poučenia vznikajú, sa týkajú predovšetkým obsahu poučovacej povinnosti. Ich bližšie skúmanie nie možné bez ozrejmenia, kto túto povinnosť má a voči komu. Vzhľadom na rozsah a zložitosť problematiky sa v tomto príspevku podrobne zaoberám subjektami v rámci poučovacej povinnosti.[46]

V zmysle § 6 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov má povinnosť informovať ošetrujúci zdravotnícky pracovník.[47] Ak toto ustanovenie porovnám s § 15 ods. 1 zák. č. 277/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov a s § 23 ods. 1 zák. č. 20/1966 Zb. v znení neskorších predpisov, v zmysle ktorých táto povinnosť prináležala len lekárovi,[48] došlo k rozšíreniu okruhu osôb majúcich poučovaciu povinnosť.[49] Ošetrujúcim zdravotníckym pracovníkom je v zmysle § 2 ods. 4 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov o. i. totiž aj ošetrujúci lekár, ošetrujúca sestra alebo ošetrujúca pôrodná asistentka určení poskytovateľom zdravotnej starostlivosti.[50]

Rozšírenie je v podstate v súlade s Dohovorom, i keď okruh týchto osôb v ňom nie je priamo uvedený.[51] Dohovor tak túto otázku ponechal na vnútroštátnu právnu úpravu. Okruh osôb tak ako je uvedený v § 6 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov, i keď Dohovor vo všeobecnosti v mnohom predčí tento právny predpis,[52] možno na tieto účely považovať za vhodný, a teda taký, ktorý je v súlade s Dohovorom. Z ods. 35 Vysvetľujúcej správy k Dohovoru totiž vyplýva, že „Súhlas pacienta sa pokladá za slobodný a poučený, pokiaľ je daný na

---

43 Porov. VONDRÁČEK, I. – Bouška, I.: Základy zdravotnického práva, Karolinum, Praha 2004, s. 23.

44 Porov. NEMČEKOVÁ, M. – Žiaková, K. – Mištuna, D.: Práva pacientov-Medicínske, ošetrovateľské a filozoficko-etické súvislosti, Osveta, spol. s r. o., Martin 2004, s. 11.

45 Dôvodová správa.

46 Pozn. autora.

47 K tomu porov. § 6 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov: „Ošetrujúci zdravotnícky pracovník je povinný informovať o... .“

48 K tomu porov. § 15 ods. 1 zák. č. 277/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov: „Lekár je povinný...poučiť pacienta... .“ a § 23 ods. 1 zák. č. 20/1966 Zb. v znení neskorších predpisov: „Lekár je povinný poučiť...chorého... .“

49 Pozn. autora.

50 Pozn. autora; k tomu porovnaj znenie § 2 ods. 4 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov.

51 Pozn. autora: ide o text čl. 5 Dohovoru.

52 Pozn. autora. K tomuto konštatovaniu som dospela skúmaním právnej úpravy podmienok poskytovania zdravotnej starostlivosti danej Dohovorom a účinným i zrušenými právnymi predpismi v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti, predovšetkým osobám pozbaveným a obmedzeným rozhodnutím súdu spôsobilosti na právne úkony, u ktorých sa z tohto dôvodu používa aj výraz tzv. zástupný informovaný súhlas. Odborná literatúra poukazuje navyše na nedostatky účinného zákona o zdravotnej starostlivosti aj v prípade detí, ktoré sú tiež v postavení osôb nespôsobilých dať informovaný súhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti.

základe objektívnych informácií poskytnutých zodpovedným zdravotníckym pracovníkom.“[53]

Napriek rozšíreniu okruhu osôb, ktoré majú poučovaciu povinnosť, existuje odborný názor, v zmysle ktorého vzhľadom na podstatu informovania pacienta podľa čl. 5 ods. 2 Dohovoru musí informácie poskytnúť taký profesionálny zdravotnícky pracovník, ktorý je vzhľadom k danému zákroku nie len dostatočne odborne spôsobilý, ale aj náležite oboznámený so zdravotným stavom pacienta, zamýšľaným zákrokom a ich súvislosťami, pričom je jasné, že ním bude spravila lekár.[54] Existujú aj rozsudky súdov, v zmysle ktorých bol informovaný súhlas vyhlásený za neplatný z dôvodu, že pacient nebol riadne poučený, keď s ním hovorila iba zdravotná sestra.[55] Tá ho v zmysle § 6 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov síce môže poučiť,[56] ale poučenie by sa nemalo týkať napr. povahy ochorenia pacienta, potrebných zdravotných výkonov, rizík a uvažovanej prognózy. Povinnosť poučenia ošetrujúcou zdravotnou sestrou sa bude týkať napr. toho, aké výkony bude z poverenia lekára vykonávať ona sama a ako s ňou má pacient spolupracovať.[57]

Na tomto mieste sa mi tiež naskytá otázka, či by mohol byť informovaný súhlas vyhlásený za neplatný z dôvodu, ak by poučenie pacientovi poskytol lekár, ktorý je náhodou prítomný a ktorý náhodou s pacientom v danej chvíli jedná. Domnievam sa, že možno aj z tohto dôvodu bol výraz „lekár“ v § 6 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov nahradený výrazom „ošetrujúci zdravotnícky pracovník“.[58]

Som toho názoru, že vzhľadom na predchádzanie popísanej situácie toto slovné spojenie nebolo do uvedeného právneho predpisu zavedené len za účelom rozšírenia okruhu osôb majúcich poučovaciu povinnosť. Na to by postačil aj výraz „zdravotnícky pracovník“. Účelom jeho zavedenia bolo zrejme aj zdôraznenie toho, že poučenie má pacientovi poskytnúť lekár, ktorý je s ním v užšom kontakte, ktorý má podrobné informácie o jeho zdravotnom stave, prognóze, rizikách.[59]

Potvrdenie tohto názoru vidím už v obsahu Vysvetľujúcej správy k Dohovoru, a to v použití výrazov zodpovednosť a profesionalita v spojení so zdravotníckym pracovníkom.[60]

Túto moju úvahu potvrdzuje tiež odborný názor, ktorý vychádzajúc zo zák. č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu hovorí, že tento zákon nerieši, nekonkretizuje,

---

53 K tomu pozri Vysvetľujúcu správu k Dohovoru, ods. 35.

54 SVOBODA, P.: Informovaný souhlas pacienta při lékařských zákrocích (teoretická východiska, Úmluva o biomedicíně). In: Správní právo. Praha. LexisNexis CZ, s. r. o., roč. 37, č. 3-4, 2004, s. 159.

55 Porov. STOTÍNOVÁ, J. – Mach, J.: Právní odpovědnost v medicíně, Galén, Praha 1998, s. 203-204.

56 Pozn. autora.

57 Porov. STOTÍNOVÁ, J. – Mach, J.: Právní odpovědnost v medicíně, Galén, Praha 1998, s. 203-204.

58 Pozn. autora.

59 Pozn. autora.

60 Pozn. autora.

ktorý lekár má povinnosť poskytnúť pacientovi potrebné poučenie a informácie, keďže používa len výraz „lekár“.[61]

Vzhľadom na to, že pacient môže byť v starostlivosti viacerých ošetrujúcich lekárov, a to s rozličným odborným zameraním, z logiky veci vyplýva, že pacientovi sa majú poskytovať len informácie zodpovedajúce špecializácii lekára napriek tomu, že zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov nešpecifikuje, ohľadom akých zdravotných výkonov môže lekár pacienta informovať.[62]

Čiastočne sa táto povinnosť dá však vyvodiť z tzv. Etického kódexu zdravotníckeho pracovníka, ktorý tvorí prílohu č. 4 k zák. č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Tento v ods. 4 časti s názvom „Zdravotnícky pracovník a pacient“ hovorí, že zdravotnícky pracovník je povinný poučiť pacienta v rozsahu „svojich kompetencií“.[63]

V stanovisku, že bližšie zaoberanie sa tým, kto dáva pred poskytnutím zdravotnej starostlivosti, resp. konkrétnym zdravotným výkonom, či lekárskym zákrokom poučenie, aké podmienky musí spĺňať, má svoje opodstatnenie, ma utvrdzuje i názor odbornej literatúry.[64]

V súčasnosti sa totiž predovšetkým v nemeckom medicínskom práve a zdravotníckej praxi kladie mimoriadny dôraz na obsah poučovacej povinnosti. Judikatúra súdov v Nemecku je k otázke informovaného súhlasu a poučenia, ktoré s ním súvisí, bohatá.

Podľa tejto judikátúry sa používajú a dôsledne rozlišujú viaceré druhy poučení. Ide o už spomínané tzv. terapeutické poučenie, poučenie o diagnóze, poučenie o priebehu zákroku a poučenie o riziku zákroku.

V prípade poučenia o riziku, resp. rizikách lekárskeho zákroku sa pri posudzovaní toho, aké riziko spadá do poučovacej povinnosti, zohľadňujú napr. fakty ako početnosť a závažnosť komplikácií, naliehavosť zákroku, druh rizík a tiež vplyv rizík na život pacienta.[65]

Z požiadavky na náročnosť posúdenia týchto faktorov, a tým aj obsahu poučenia je jasné, že v praxi ich skutočne môže uskutočniť len ošetrujúci lekár, v rozsahu svojich oprávnení zodpovedajúcich jeho odbornosti, zameraniu.[66]

Vzhľadom na rozobraté súvislosti právneho inštitútu poučenia, tento možno vnímať nie len ako prostriedok, ktorý pacientovi umožní rozhodnúť sa, či

---

61 Porov. STOTÍNOVÁ, J. – Mach, J.: Právní odpovědnost v medicíně, Galén, Praha 1998, s. 204.

62 Pozn. autora.

63 Pozn. autora: k tomu porov. prílohu č. 4, ods. 4 časti „Zdravotnícky pracovník a pacient“ zák. č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

64 Pozn. autora.

65 KOPALOVÁ, M.: Informovaný souhlas pacientů podle německého práva. [online]. In: Via Iuris : Bulletin pro právo ve veřejném zájmu ONLINE. [Citované 30. marca 2008]. Dostupné na: http://www.pilaw.cz/viaiuris/index.php?p=msg&id=130.

66 Pozn. autora.

udelí alebo neudelí súhlas k liečbe,[67] ale aj ako prostriedok, ktorý pacientovi poskytuje možnosť riadne si uplatniť svoje právo dať súhlas s lekárskym zákrokom.[68] Nedostatok týchto informácií alebo ich neúplnosť či nepravdivosť, ktoré môžu byť spôsobené aj tým, že neboli poskytnuté ošetrujúcim lekárom v zmysle § 6 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov a v rámci jeho kompetencií daných Etickým kódexom zdravotníckeho pracovníka,[69] je navyše považovaný za dôvod, pre ktorý sa pacient môže ocitnúť v právne relevantnom omyle, v ktorom ak dá súhlas s lekárskym zákrokom, bude takýto súhlas považovaný za neplatný v zmysle Občianskeho zákonníka.[70]

Poskytnutie poučenia „tým správnym lekárom" tak možno považovať za základný predpoklad pre platnosť právneho úkonu, v ktorom pacient súhlasí s lekárskym zákrokom.[71]

Na základe vnímania účelu informovaného súhlasu tak ako je to uvedené vyššie, potom stanovisko uvedené na inom mieste tohto príspevku, že poučenie je podmienkou spolupodieľania sa pacienta na liečbe, síce platí, ale treba ho upresniť v tom zmysle, že ho nemožno považovať za tzv. hlavný účel poučenia, informovania pacienta. Som toho názoru, že práve z tohto dôvodu boli zo znenia účinného zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov v § 6 ods. 1 vypustené slová, ktoré však boli ešte obsahom § 15 ods. 1 zák. č. 277/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov a aj § 23 ods. 1 zák. č. 20/1966 Zb., v zmysle ktorých bol lekár povinný poučiť pacienta spôsobom uvedeným v týchto ustanoveniach tak, aby „mohli aktívne spolupracovať pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti."[72]

Spolupodieľanie sa pacienta na liečbe možno však vzhľadom na autonómiu pacienta, na jeho právo rozhodovať o sebe, napriek tomu považovať za veľmi dôležité.[73] Ak nevidím opodstatnenie pre to, aby bolo terminologicky považované za hlavný účel poučenia, som toho názoru, že ho možno považovať minimálne za účel druhotný, vedľajší.[74] Potvrdzuje to aj odborný názor, z ktorého pre mňa vyplýva, že nízka úroveň spoluzodpovednosti a spolurozhodovania pacienta za vhodný liečebný postup, ktorá je zároveň prejavom prevahy lekára v komunikácii lekár-pacient, svedčí o tom, že dialóg medzi nimi je stále na začiatku, a to napriek

---

67 Pozn. autora.

68 Porov. SVOBODA, P.: Informovaný souhlas pacienta při lékařských zákrocích (teoretická východiska, Úmluva o biomedicíně). In: Správní právo. Praha. LexisNexis CZ, s. r. o., roč. 37, č. 3-4, 2004, s. 145.

69 Pozn. autora.

70 Porov. SVOBODA, P.: Informovaný souhlas pacienta při lékařských zákrocích (teoretická východiska, Úmluva o biomedicíně). In: Správní právo. Praha. LexisNexis CZ, s. r. o., roč. 37, č. 3-4, 2004, s. 145.

71 Pozn. autora.

72 Pozn. autora. K tomu porovnaj § 15 ods. 1 zák. č. 277/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov, podľa ktorého: „Lekár je povinný...poučiť pacienta...tak, aby mohli aktívne spolupracovať pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti." Parag. 23 ods. 1 zák. č. 20/1966 Zb. obdobne uvádza: „Lekár je povinný poučiť... tak, aby mohli aktívne spolupracovať pri poskytovaní liečebno-preventívnej starostlivosti."

73 Pozn. autora.

74 Pozn. autora.

tomu, že kvalitná komunikácia medzi nimi je považovaná za základnú zásadu vo vzťahu lekár-pacient.[75]

Čo sa týka toho, kto dáva poučenie, treba vychádzať zo znenia § 6 ods. 1 písm. a) zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov. V jeho zmysle je ošetrujúci zdravotnícky pracovník povinný informovať „osobu, ktorej sa má zdravotná starostlivosť poskytnúť, alebo aj inú osobu, ktorú si táto osoba určila.“ Naproti tomu v zmysle § 15 ods. 1 zák. č. 277/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov bol lekár povinný ... poučiť „pacienta, prípadne osoby blízke pacientovi.“ Rovnako v zmysle § 23 ods. 1 zák. č. 20/1966 Zb. bol lekár povinný poučiť... „chorého, prípadne členov jeho rodiny... .“[76]

V znení účinného zákonného ustanovenia a tých, ktoré sú zrušené, je značný rozdiel. Z účinného právneho predpisu jednoznačne vyplýva, že poučeným vždy musí byť ten, kto dáva súhlas so zákrokom a iná osoba, ktorú si táto osoba určila, môže byť síce informovaná, ale len popri nej. Účinný zákon teda neprevzal filozofiu informovania tak, ako ju chápali zrušené právne predpisy, t. j. už neumožňuje, aby iné osoby, napr. rodinní príslušníci, boli informované namiesto nej.[77]

Táto zmena je v súlade so znením čl. 5 ods. 1 a 2 Dohovoru, ktorý presne stanovuje, že informovaná má byť osoba, ktorej sa zásah vo sfére zdravia týka.[78]

Nemožnosť informovania iných osôb namiesto osoby, ktorej sa má zdravotná starostlivosť poskytnúť, súvisí s právom tejto osoby ako pacienta na ochranu svojej osobnosti, svojho súkromia, a tak i s povinnou mlčanlivosťou zdravotníckych pracovníkov, ktorá je ľudovo nepresne nazývaná lekárske tajomstvo. Táto mlčanlivosť pri tom viaže nie len lekára, ale aj všetkých zdravotníckych pracovníkov, ktorí v súvislosti s poskytovanou zdravotnou starostlivosťou prichádzajú s informáciami o pacientovi do styku.[79]

Z titulu zohľadnenia daných súvislostí účinnou právnou úpravou ju možno tak ako je upravená v § 6 ods. 1 písm. a) považovať za vyhovujúcu.[80] Istá nedokonalosť v texte zákona však je prítomná vzhľadom na to, že formulácia v § 6 ods. 1 písm. a), podľa ktorého je potrebné informovať „osobu, ktorej sa má zdravotná starostlivosť poskytnúť“, a teda i rovnaká formulácia v § 6 ods. 5 písm. a) pre osobu, ktorá dáva informovaný súhlas, je príliš všeobecná. Vychádzam

---

75 Pozn. autora. K tomuto názoru porovnaj SOVOVÁ, D.: Dialog pacient-lékař-věčný začátek ? In: Zdravotnictví a právo. Praha: LexisNexis CZ, s. r. o., č. 1, 2005, s. 20.

76 Pozn. autora. K tomu pozri bližšie § 6 ods. 1 písm. a) zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov, § 15 ods. 1 zák. č. 277/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov a § 23 ods. 1 zák. č. 20/1966 Zb.

77 Pozn. autora.

78 Pozn. autora. Existuje odborný názor, ktorý hovorí o tzv. „dotknutej osobe“. K použitiu tohto výrazu porovnaj: SVOBODA, P.: Informovaný souhlas pacienta při lékařských zákrocích (teoretická východiska, Úmluva o biomedicíně). In: Správní právo. Praha. LexisNexis CZ, s. r. o., roč. 37, č. 3-4, 2004, s. 158.

79 BURIÁNEK, J.: Lékařské tajemství, zdravotnická dokumentace a související právní otázky, Linde Praha, a. s., Praha 2005, s. 11.

80 Pozn. autora.

z toho, že z nej priamo nevyplýva, ktoré osoby, za akých podmienok sú spôsobilé udeliť informovaný súhlas.[81]

Súhlasím s názorom, že vzhľadom na vymedzenie okruhu osôb nespôsobilých dať informovaný súhlas v § 6 ods. 1 písm. b) tohto zákona, možno za osobu spôsobilú udeliť informovaný súhlas a contrario považovať plnoletú osobu spôsobilú na právne úkony.[82]

Určité nedokonalosti sú prítomné aj v § 6 ods. 1 písm. b) zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov. Tento umožňuje informovať nie priamo osobu, ktorej sa lekársky zákrok týka, ale iné osoby, ktoré za ňu udeľujú informovaný súhlas. Ide o udelenie súhlasu za osobu tzv. nespôsobilú dať tento súhlas, ktorou v zmysle tohto ustanovenia je maloleté dieťa, osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony alebo osoba s obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony. Za ne informovaný súhlas udeľuje napr. zákonný zástupca, opatrovník, alebo osoba, ktorá má maloleté dieťa v pestúnskej starostlivosti.[83]

Z uvedeného vyplýva, že znenie § 6 ods. 1 vrátane písm. a) a b) tohto zákona síce v mnohom prebralo ustanovenia Dohovoru, no vzhľadom na jeho nedostatky, na ktoré poukazujem, si vyžaduje ďalšie obsahové zmeny.[84]

Čo sa týka poskytnutia informovaného súhlasu zákonným zástupcom u tejto skupiny osôb, zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov zaviedol, že „takáto osoba sa podieľa na rozhodovaní v najväčšej miere, ktorú dovoľujú jej schopnosti.“[85] Uvedené ustanovenie v podstate zodpovedá čl. 6 ods. 2 a 3 Dohovoru, podľa ktorých „v prípade maloletej osoby, sa jej názor bude brať vo zvyšujúcej miere do úvahy úmerne k jej veku a stupňu zrelosti. V prípade plnoletej osoby nespôsobilej dať súhlas vzhľadom na duševnú poruchu či chorobu alebo podobné dôvody, daná osoba sa podľa možností zúčastní pri rozhodovaní o vyslovení súhlasu.“[86]

Z uvedených formulácií vyplýva, že osoba neschopná dať súhlas, má tie isté práva na rozhodné informácie týkajúce sa zákroku, ako aj na vyjadrenie vlastného stanoviska k tomuto zákroku, to však len vtedy, resp. len v takom rozsahu, pokiaľ to zodpovedá miere jej schopností k týmto úkonom.“[87] Rešpektovanie prianí pacienta potvrdzuje aj ďalší odborný názor zaoberajúci sa o. i. pružným mechanizmom zastupovania u nespôsobilých pacientov, podľa ktorého „pacient musí byť aj v tomto prípade čo najviac zainteresovaný do (v závislosti od

---

81 Pozn. autora.

82 Porov. KOVÁČ, P.: K niektorým aspektom informovaného súhlasu. In: Justičná revue. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, roč. 59, 2007, č. 8-9, s. 1105.

83 Pozn. autora. K tomu porov. § 6 ods. 1 písm. b) zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov.

84 Pozn. autora.

85 Porov. § 6 ods. 5 písm. b) zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov.

86 HADERKA, J.: K obsahu a výkladu Evropské úmluvy o lidských právech a biomedicíně. In: Správní právo. Praha: Ministarstvo vnitra ČR, č. 5, 2001, s. 289.

87 SVOBODA, P.: Informovaný souhlas pacienta při lékařských zákrocích (teoretická východiska, Úmluva o biomedicíně). In: Zdravotnictví a právo. Praha. LexisNexis CZ, s. r. o., č. 8, 2005, s. 22.

svojich rozumových schopností) uplatňovania svojich práv.“[88] Dôležitosť akceptovania názoru tejto osoby je zvýraznená aj stanoviskom, podľa ktorého „má byť zrejme považovaný za protiprávny taký lekársky zákrok, ktorý je na dotknutej osobe uskutočnený bez toho, aby sa v zodpovedajúcom rozsahu zúčastnila udelenia (zástupného) súhlasu.“ Dohovor však nešpecifikuje, akým spôsobom má byť názor maloletého zohľadnený, ani ako a s akým významom sa má dospelá osoba zúčastniť udelenia súhlasu.“ Existuje názor, podľa ktorého by tieto otázky mala konkretizovať vnútroštátna právna úprava ale s rešpektovaním účelu uvedených ustanovení Dohovoru.[89] S tým korešponduje názor, podľa ktorého vnútroštátne právo musí založiť fungujúci mechanizmus reprezentácie vôle takýchto pacientov, ako maloletých, tak plnoletých.[90] Som toho názoru, že zák. č. 576/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov nie je dostatočne konkrétny[91] a súhlasím s tým, že jeho všeobecnosť „ v praktickom živote vedie ku situáciám, v ktorých nemožno dodržať zákon.“[92]

Uvedené ustanovenie zákona navrhli doplniť aj Poradňa pre občianske a ľudské práva a Centrum pre reprodukčné zdravie už v pripomienkach a doporučeniach k návrhu zákona o bližšiu špecifikáciu, akým spôsobom ošetrujúci zdravotnícky pracovník posúdi schopnosti osoby nespôsobilej dať informovaný súhlas, podieľať sa na rozhodovaní, [93] čo potvrdzuje nedokonalosť tohto zákona. Vzhľadom na dnes účinné znenie zákona však pripomienky neboli akceptované.[94]

Vzhľadom na objasnené súvislosti možno záverom konštatovať, že právny inštitút poučenia má v súčasnosti mnoho sporných, nedokonalých oblastí, ktoré sú výzvou pre ich vyriešenie, a tým aj vzájomnú spoluprácu odborníkov z oblasti medicíny a práva a zároveň odôvodnením ich úzkej koordinácie už v štádiu tvorby právnych predpisov v oblasti zdravotníctva.[95]

---

88 VERDEYEN, N. – Buggenhout, B. V.: Práva pacientov-nový návrh zákona, krok k Social Governance? In: EMP-časopis o českém a evropském právu. Brno: Nadace prof. Boženy Komárkové, roč. 11, č. 7-8, 2002, s. 25.

89 SVOBODA, P.: Informovaný souhlas pacienta při lékařských zákrocích (teoretická východiska, Úmluva o biomedicíně). In: Zdravotnictví a právo. Praha. LexisNexis CZ, s. r. o., č. 8, 2005, s. 22.

90 KŘEPELKA, F.: Evropské zdravotnické právo, LexisNexis CZ, s. r. o., Praha 2004, s. 37.

91 Pozn. autora.

92 KOVÁČ, P.: K niektorým aspektom informovaného súhlasu. In: Justičná revue. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, roč. 59, 2007, č. 8-9, s. 1110.

93 Pripomienky a doporučenia Poradne pre občianske a ľudské práva a Centra pre reprodukčné zdravie k Návrhu zákona o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov: K materiálu č. 02755-1 2003, predkladateľ Ministerstvo zdravotníctva SR. [online]. 31. marec 2004. [Cit. 2008-03-29]. Dostupné na: http://www.poradnaprava.sk/dok/310304sk.doc?PHPSESSID=0ceca1fd5d483762d2453dc7ffe9515, s. 3.

94 Pozn. autora.

95 Pozn. autora.

Resumé

V príspevku objasňujem podstatu poučenia ako významnej súčasti predpokladu poskytovania zdravotnej starostlivosti - informovaného súhlasu s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. Zaoberám sa úpravou poučenia tak ako je obsiahnutá v právnych predpisoch v oblasti zdravotnej starostlivosti. Bližšie sa zaoberám jeho aspektami týkajúcimi sa predovšetkým osoby, ktorá poskytuje poučenie aj osoby, ktorá je informovaná, t. j. subjektami práva na poučenie a zároveň povinnosti informovať. Poukazujem na problémy, ktoré ošetrujúcim zdravotníckym pracovníkom a pacientom vznikajú v súvislosti s aplikáciou tohto právneho inštitútu v praxi. Tento právny inštitút si ako významná súčasť medicínskeho práva vyžaduje dôslednú úpravu vo vnútroštátnych právnych predpisoch.

In the article, I focus at the issue of explanation-information to a patient, which, together with the so-called informed consent, represents an important legal predisposition for health care provision. I explain the grounds of the issue, justification of its connection with provision of health care services. I look more closely at its particular aspects related to the subject, which is under the obligation to inform-persons to which the explanation is given and the subject of the explanation. I indicate mainly the problems which may arise in practical life, faced by the healthcare institutions staff and patients during application of its legal regulaton. As a significant part of medicine law, these issues form an interesting subject from the legal point of view.

Ing. Karolína Červená

Čo prináša 21. storočie?[1]

Integračným a globalizačným procesom vo svete je v súčasnosti venovaná rozsiahla špecializovaná literatúra, v ktorej sa stretávame so širokým spektrom názorov zamyslení, výsledkov výskumov a dôvodov „pre aj proti“. Cieľom príspevku je poukázať na niektoré ekonomické aspekty v súvislosti s procesom integrácie a globalizácie vo vybraných hospodárskych celkoch. Globalizačné procesy vzájomne ovplyvňujú jednotlivé oblasti hospodárskeho života krajín navzájom, vyvolávajú celý sled riešenia nových problémov v oblasti ekonomickej, legislatívnej[2], politickej, sociálnej[3], ekologickej, kultúrnej[4], etickej.

Globalizácia svetovej ekonomiky je založená na určitej špeciálnej forme inštituciálneho usporiadania jednotlivých ekonomík, ktoré sú zároveň súbežne aj jej nositeľmi. Sústavné zmeny v globálnom hospodárskom systéme dokumentuje niekoľko faktorov:

- počas posledných desaťročí vzrástol obchodný obrat 500 najväčších multinacionálnych svetových korporácií o viac ako 7 – násobok,
- zrýchlil sa mechanizmus globalizačných posunov investícií – objem zahraničných investícií v 80-tych rokoch vzrástol takmer 4-násobne a v 90-tych rokoch dosiahol 2,5 bilióna amerických dolárov,
- tradičné postavenie národných trhov rýchlo vytláča tzv. „vnútropodnikový obchod“ – t. j. obchod, ktorý vzniká v rámci samotných multinárodných podnikov (medzi ich zahraničnými dcérskymi spoločnosťami a inými pobočkami),
- globalizácia priniesla aj určité zmeny v celkovej inštitucionálnej štruktúre svetového hospodárstva,[5] - napriek všeobecnému nárastu počtu malých a stredných podnikateľských subjektov s investíciami je zdrojom podnikových zahraničných investícií relatívne malý počet spoločností (100 najväčších transnacionálnych korporácií vlastnilo aktíva v zahraničných afiliáciách - asi dva bilióny amerických dolárov). [6]

George Soros konštatuje, že pod vplyvom globalizácie prechádza charakter našich ekonomických a sociálnych mechanizmov radikálnou premenou, pričom globalizácia finančných trhov poslala štát blahobytu, ktorý sa zrodil po druhej svetovej vojne, do starého železa, lebo ľudia, ktorí potrebujú sieť sociálneho

---

1 Tento príspevok je čiastkovým výstupom grantového projektu VEGA 1/4612/07

2 Pozri bližšie PRIEVOZNÍKOVÁ, K. : *Colné právo.* Žilina, 2008.

3 Pozri bližšie BARINKOVÁ, M. : *Vzájomné ovplyvňovanie globalizačných procesov a sociálnej sféry.* In: Sociálnoprávne následky globalizácie svetovej ekonomiky, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava, 2002, s. 16-23

4 Napr. ČIPKÁR, J. : *Právna kultúra ako súčasť manažérskej činnosti.* In: Podniková ekonomika a manažment – zborník. Brno, 2004, s. 149 - 156

5 V roku 2000 asi sto najväčších transnacionálnych korporácií kontrolovalo viac ako 1/3 svetových podnikových zahraničných investícií.

6 BALÁŽ, P. – Verček, P. : *Globalizácia a nová ekonomika.* Bratislava: Sprint, 2002. s. 108

zabezpečenia, nemôžu z krajiny odísť, ale kapitál, ktorému štát blahobytu kedysi vyruboval dane môže, ďalej uvádza, že globalizácia je z mnohých aspektov potrebným javom. Súkromné podnikanie je pri vytváraní bohatstva zdatnejšie ako štát. lebo štáty majú navyše sklon zneužívať svoju moc, globalizácia však ponúka takú mieru individuálnej slobody, akú by nemohol zaručiť nijaký jednotlivý štát. Slobodná súťaž v globálnom meradle oslobodila podnikateľské a vynálezcovské talenty a urýchlila technologické inovácie. [7]

Európa - v zmysle hospodárskeho celku je často charakterizovaná ako región s vysokou vzdelanostnou kultúrou, kvalitnou infraštruktúrou, vyspelou priemyselnou výrobou, kvalitnými službami, pričom nie všetky krajiny tohto kontinentu zareagovali na zmeny včas a v rovnakej miere.[8] Sociálne orientovaná hospodárska politika hospodárskych celkov EÚ vplýva na mieru konkurencieschopnosti podnikateľských subjektov v negatívnom zmysle, výkonnosť ekonomiky je na nízkej úrovni, negatívne vplyvy môžeme pozorovať aj v oblasti školstva, vedy[9], výskume. Motivácia pracovníkov je nízka (využitie existujúceho potenciálu je nedostatočné), cenová regulácia nadmerná (jedným z cieľov Lisabonského protokolu bolo dohnať USA do roku 2010). Alarmujúci je demografický vývoj – podľa prognóz v roku 2050 klesne počet obyvateľov o 50 mil. Podľa Z. Součeka rozšírenie Európskej únie prinieslo rozporuplné výsledky – na jednej strane došlo k rozšíreniu trhu, na druhej strane sa priemerná výkonnosť EÚ znížila.[10] Jednou z brzd rozvoja EÚ je regulácia a množstvo predpisov pochádzajúcich z inštitúcií EÚ, ktoré obmedzujú iniciatívu podnikateľov, pričom koncentrácia jednotlivých odvetví je nedostatočná.[11]

Ázia - Čínska ekonomika v poslednom období rástla tempom 8-12% ročne. Čína je v súčasnosti najväčším výrobcom oceli vo svete, začína sa presadzovať aj v oblasti vyspelých technológií. Zjavný je presun ťažiska zahraničného obchodu do Ázie.[12] Japonsko dosahuje špičkové výsledky v oblasti technológií, organizácie, školstva.

Amerika - americký ekonomický model vstupuje do protirečenia s normami životného zabezpečovania ľudstva.[13] USA, na rozdiel od väčšiny ostatných krajín, ktorých ekonomika utrpela hlboký úpadok v priebehu svetových vojen, na všetkých vojnách výrazne zbohatlo. Ak v roku1938 národný zisk USA

---

7 PIŠKANIN, A. – Bajzíková, Ľ. : *Podnikanie v Európe.* Bratislava: Ofprint, 2001

8 Predovšetkým na ekonomický nástup niektorých ázijských štátov a na proces postupujúcej informatizácie.

9 400 tis. európskych občanov pracuje vo výskume v USA.

10 SOUČEK, Z. : *Firma 21. století.* 2005, s. 77

11 USA v rokoch 1991-2003 zvýšili svoj výkon (HDP) o 47%, Európa o 28%.

12 Štyri z najväčších kontajnerových prístavov sú v Ázii, svetový podnikateľ roku 2004 bol ázijský obchodník - T. Jolibbe.

13 Každý Američan konzumuje toľko, koľko 8 obyvateľov iných krajín, podľa sociologických prieskumov si 82% Američanov myslí, že najdôležitejšia vec v živote je finančný zisk.

tvoril 64 miliárd dolárov, v roku 1944 to bolo 160 miliárd.[14] V súčasnosti podľa údajov oficiálnej štatistiky nepracuje cca 40 % práceschopných Američanov. Mnohí z nich sa ani nesnažia získať prácu, pohŕdajú akýmkoľvek druhom práce a žijú vďaka všemožným štátnym podporám. Rast spotrebiteľských požiadaviek Američanov predbieha tempo rozvoja ekonomiky a celkovo ekonomického potenciálu USA - reálne príjmy Američanov rastú rýchlejšie ako produktivita práce, z čoho vyplýva, že efekt obohacovania USA sa dosahuje nielen rozsahom vynaloženej práce. Mechanizmus amerického prekvitania je postavený na produkovaní obrovskej masy dolárových bankoviek, ktorá nemá zabezpečenú reálnu hodnotu (v obrate mimo územia USA je približne 300 miliárd ničím nepokrytých peňazí). Na tlač každej bankovky sa neminie viac ako 7 centov, dá sa s istotou hovoriť o ozajstnom zdroji amerického blahobytu. V roku 1968, po kroku Charlesa de Gaulla, spojeného s diskreditáciou amerického bankového systému, L. Johnson odvolal praktiku výmeny dolárov za zlato - USA sa za jedno desaťročie premenila z najväčšieho veriteľa na svete na najväčšieho dlžníka. Apológia zločineckého sveta v spojení so stereotypmi doktríny ľudských práv prináša efekt kriminálnej neobmedzenosti - USA sú na prvom mieste vo svete tak v celkovom počte vrážd, ako aj v ich prepočte na jedného obyvateľa. Periodicky dochádza ku krvavým roztržkám medzi žiakmi na školách. Udržiavanie vysokej životnej úrovne odsúdených v americkom väzenskom systéme iba podporuje recidívu. Na ročné výdavky na väzňa v USA sa minie taká istá suma ako na výučbu študenta na Harvardskej univerzite počas tej istej doby. Kriminalita je len jednou z foriem prejavu amerického parazitizmu.

Čoraz častejšie je možné pozorovať, že väčšia časť modernej ekonómie sa nezadržateľne ponára do sféry kultúrnej, resp. zábavnej spotreby. Ľudia tzv. vyspelého sveta už nechcú len niečo vlastniť, ale chcú za každú cenu nové zážitky, pocítiť a prežiť niečo zvláštne, úžasné, mimoriadne, niečo, čo nikdy predtým nezažili. V dnešnom svete vedľa spoločností vyrábajúcich nábytok, autá, kozmetiku, atď. stoja veľké mediálne domy, audiovizuálne podniky, továrne na ilúzie, konglomeráty virtuálnej reality, informačné a komunikačné technológie. Výroba sa stáva stále viac produkciou nových zážitkov, nových imidžov, nového priestoru, v ktorom by sme sa podľa predstáv jej hlavných iniciátorov a manažérov mali pohybovať. Stále viac žijeme v imaginárnom a stále menej v reálnom svete – do ktorého, prevažne virtuálneho, vysoko sofistikovaného sveta sa nemožno plnohodnotne zapojiť bez kvalitnej prípravy, bez dostatočného vzdelania, bez pochopenia jeho zákonitostí a charakteru. Informačná explózia spôsobila, že kým jednotlivé vlády zostali národné, svet sa stal globálnym.

Najväčší zisk dnes dosahujú spoločnosti, ktoré produkujú nové myšlienky, nové vízie. Zarábajú na myšlienke, nápade a image. Viac dôležitejší ako realita sama je pôsobivý obraz o nej. Dnes sa najlepšie zarába na nápadoch, kreatívnosti, originalite i prekvapení. A keďže už vlastne neexistuje vláda ani štát schopný

[14] Pred začiatkom druhej svetovej vojny podiel USA na svetovej priemyselnej produkcii predstavoval 40% po jej skončení 62%.

samostatne ovládať stále globálnejšiu ekonomiku, najväčšie zisky končia v rukách niekoľkých jednotlivcov. Treba len veriť, že dokážu vymyslieť, čo s nimi a ako ďalej? Zo sveta plného podozrievania, nepriateľstva a rivality postupne prechádzame do sveta plného nebezpečenstva a rozmanitých všeobecných ohrození: ekologických, bezpečnostných, etických. Aj najbohatší ľudia chcú dnes žiť zdravo, chcú nielen pracovať, užívať si a zveľaďovať svoj majetok, ale prežiť tiež niečo nové, zaujímavé, vzrušujúce. Pokiaľ ale nedôjde aj k masovej kultúrnej spotrebe, nie je možné rozvíjať modernú ekonomiku - jej absolútnym základom je maximálna dostupnosť informácií a kvalitné vzdelanie.

História ukázala že, zánik svetových impérií bol podmienený ekonomickou skutočnosťou - v oblasti štátnych výdavkov. P. Kennedy vyzdvihol formulu tzv. imperiálneho prehriatia - výdavky na udržanie štatútu impéria (t.j. na armádu, zahraničnú politiku, byrokraciu, propagandu atď.), ktoré prevyšujú 28% HDP, nevyhnutne privádzajú k ekonomickej kríze a z toho vyplýva aj nemožnosť realizovať toto udržanie, čo sa rovná strate postavenia impéria. Podľa P. Kennedyho, sa v stave imperiálneho prehriatia nachádzalo tak ZSSR, ako aj USA. To, že USA prežili svojho oponenta, ktorý ich predbiehal, čo sa týka investícií do imperiálnej ideológie (čo v konečnom dôsledku priviedlo aj k rýchlejšiemu priblíženiu sa ku krachu), znamená len odklad zániku aj tejto veľmoci. Ľudstvo zrazu zisťuje, že jestvujú nové horizonty, nové príležitosti, nové úlohy, ktoré sa postupne stávajú novým zdrojom našej prosperity. Moderná ekonomika je totiž úplne oddelená od geografie a ponúka nám čosi celkom nové – namiesto pôdy a tovaru – čas. Čím viac ho máme, tým sme bohatší. Pretože šetrí prácu i kapitál, nepotrebujeme rôzne sprostredkovateľské agentúry, aby nám usporadúvali život. Dozrieva čas kedy bude nevyhnutné sústrediť sa na svet úplne nových začiatkov, na sféru kultúrnych potrieb, turistiku, hudbu, film, umenie, vzdelanie, inovácie vo všetkých smeroch a odvetviach.

Medzi hlavné faktory, ktoré budú určujúce v prvej štvrtine 21.storočia patria: stupeň industrializácie ekonomiky, otvorenosť ekonomiky a spoločnosti, stupeň samosprávy, stupeň centralizácie resp. decentralizácie ekonomiky, stupeň koncentrácie, stupeň monopolizácie ekonomiky, technologická výkonnosť ekonomiky, štruktúra využívaných zdrojov, podiel alternatívnych energetických zdrojov, produktivita, efektívnosť, kreativita, stupeň informatizácie, stupeň digitalizácie, stupeň networkingu, miesto a úloha vedy a vzdelávania, konkurencieschopnosť a globálna konkurencieschopnosť, výška reálnych príjmov, vytváranie a redistribúcia pracovných miest.

Vývoj slovenskej ekonomiky a spoločnosti v časovom horizonte do roku 2025 bude vo významnej miere ovplyvňovaný prebiehajúcou celosvetovou civilizačnou transformáciou a schopnosť adaptácie slovenskej ekonomiky a spoločnosti na podmienky vytvárajúcej sa globálnej svetovej ekonomiky a svetového trhu ovplyvní budúci vývoj slovenskej ekonomiky a spoločnosti. Je možné identifikovať šesť základných scenárov vývoja slovenskej ekonomiky v prvej štvrtine 21.storočia. Realizácia niektorých z nich je viac pravdepodobná a iných zasa menej. Sú možné i iné variácie a kombinácie týchto scenárov. Možno

tiež identifikovať hlavné rozhodujúce faktory, ktoré ovplyvnia vývoj slovenskej ekonomiky a spoločnosti v časovom horizonte do roku 2025.

Globalizačný vývoj neprebiehal rovnomerne, bol prerušený dvoma svetovými vojnami a ekonomickou krízou. Od druhej polovice 20. storočia však zaznamenal rastúce tempo, tento trend bol podporovaný predovšetkým tendenciami, ktoré obmedzujú úlohu národných priestorov, nacionalizmu a protekcionizmu, ďalej rozvojom politických priorít národných vlád (predovšetkým prechodom od sociálneho štátu k liberálne orientovanej politike), ako aj vznikom investičných ponúk pre zahraničných investorov (vytvorenie bezcolných pásiem, daňových úľav, dotácií, atď.).[15] Všeobecné očakávania v zmysle globalizačných procesov smerovali k pozdvihnutiu celosvetovej ekonomickej úrovne. Štatistiky ale tento trend s určitosťou nepotvrdzujú – signalizujú, že tento vývoj minimálne nie je rovnomerný.[16] Podiel medzinárodného obchodu v prípade bohatých či rozvinutých krajín na celkovom objeme výroby (vývoz a dovoz/HDP) vzrástol v rokoch 1987-1997 z 27 % na 39 %, v prípade rozvojových krajín sa toto číslo zvýšilo v rovnakom období z 10 % na 17 %. Svetové toky priamych zahraničných investícií sa v období rokov 1988-1998 celkovo viac ako strojnásobili a podiel priamych zahraničných investícii na hrubom domácom produkte sa všeobecne zvyšuje tak v rozvojových krajinách ako aj v rozvinutých ekonomikách. Medzi najzávažnejšie dôsledky globalizácie patrí prehlbovanie nerovnomerného sociálneho a ekonomického rozvoja.[17]

[15] V hospodárskom vývoji konca 20 stor. vznikli tri ekonomické centrá: EÚ, NAFTA a „ázijský tigre“.

[16] Iba malé množstvo rozvojových krajín dosiahlo podstatný ekonomický rast, veľa ďalších síce rast dosiahlo, ale nie je porovnateľný s vývojom vyspelých ekonomík.

[17] Vyplýva to z rozdielnych schopností a možností jednotlivcov, podnikov, lokalít, štátov aktívne sa zapojiť do procesu globalizácie.

Anotácia
Globalizácia je považovaná za nezvratný proces, ktorý ovplyvňuje každú oblasť hospodárstva krajín. Formovanie globalizačného procesu neprebiehalo rovnomerne, čo sa prejavilo v nerovnakej miere úrovne ekonomického vývoja rozvojových a rozvinutých krajín. Zapájajú sa do nej krajiny na všetkých svetadieloch, pričom dynamika rozvoja sa presunula do Ázie. V dobe, keď sa hlavným zdrojom rozvoja stáva inteligencia, už nie je potrebné svet rozdeľovať. Potenciál ľudského rozumu je oveľa väčší ako nám môžu poskytovať materiálne statky a zdroje planéty.

Summary
Globalization is account for tme irreversible process, what influence every territory economically of the countries. Formation of the globalization process working unevenly, what is seeing in unequivalent margin of level economic evolution developed and developing countries. Countries of all continents participate on this, but dynamics of expansion was advance to Asia. In time, when dominant resource of development is intelligence, need not separate the world. Potencies of human mind are greater then can render material goods and resources of Earth.

Literatúra

BALANYÁ, B. – Doherty, A. – Hoedeman, O. – Maanit, A. – Wesselius, E. : *Odvrácená strana Evropské unie.* Košice: Paradigma, 2003. ISBN 80-968603-2-1.

BALÁŽ, P. – VERČEK, P. : *Globalizácia a nová ekonomika.* Bratislava: Sprint, 2002. ISBN 80-89085-06-7. s. 108

BARINKOVÁ, M.: *Vzájomné ovplyvňovanie globalizačných procesov a sociálnej sféry.* In: Sociálnoprávne následky globalizácie svetovej ekonomiky, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava,2002, s. 16-23, ISBN 80 -89047-33-5

ČIPKÁR, J. : *Právna kultúra ako súčasť manažérskej činnosti.* In: Podniková ekonomika a manažment – zborník. Brno: MU, 2004. ISBN 80-210-3419-9. s. 149 – 156

ČERVENÁ, K. : *Globalizácia a medzinárodné podnikanie.* In: Trvalo udržateľný rozvoj a globalizácia – zborník. Bratislava: STU, 2007. ISBN 978-80-2725-9. s.33-39

EHL, M. : *Globalizace pro a proti.* Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0897-7.

PIŠKANIN, A. – BAJZÍKOVÁ, Ľ. : *Podnikanie v Európe.* Bratislava: Ofprint, 2001. ISBN 80-89037-02-X.

PRIEVOZNÍKOVÁ, K. : *Colné právo.* Žilina, 2008. ISBN 978-80-8064-319-5.

ROLNÝ, I. – Lacina, L. : *Globalizace etika ekonomika.* Boskovice, 2001. ISBN 80-7326-000-X.

SOUČEK, Z. : *Firma 21. století.* Professional Publishing, 2005. ISBN 80-86419-88-6.

ŠTRKOLEC, M. : *Aktuálne otázky zdaňovania príjmov obchodných spoločností, ich spoločníkov a štatutárnych orgánov.* In: Aktuálne otázky práva v postmodernej spoločnosti – zborník. Košice: UPJŠ, 2006. ISBN 80-7097-640-3, s. 358-363

http://www.eurostat.sk/

PhDr. Ján Čipkár, PhD.

K problematike právnej antropológie

Antropológia ako veda o pôvode a evolúcii človeka nadobudla v poslednom období rôzne druhy špecializácie vďaka objavom etnografov, archeológov, historikov, filológom a vedcom rôznych odvetví poznania. Aj právna veda na začiatku 21. storočia zostrila svoju pozornosť na takú sféru bádania, ktorá sa ukrýva pod názvom „právna antropológia“ alebo „antropológia práva“. Termínom „právna antropológia“ sa začala označovať reálne jestvujúca vedná disciplína, formujúca sa na rozhraní etnológie, antropológie a právnej vedy.

Právna antropológia vďačí za svoj vznik jurisprudencii v spolupráci s celým radom ďalších humanistických disciplín a predovšetkým so sociálnou antropológiou, etnológiou, sociológiou, kulturológiou, dejinami, filozofiou (najmä s filozofiou dejín).

Existujú fakty, ktoré sa stali dostatočným dôvodom pre sformovanie osobitnej disciplíny v rámci všeobecnej jurisprudencie - právnej antropológie, venujúcej svoju pozornosť bezprostredne človeku, jeho právnemu bytiu (teda spájajúcej poznatky o človeku s právnou problematikou).

I. Tradícia a súčasný stav právnej antropológie

Vznik právnej antropológie môžeme datovať k 2. polovici 19. storočia do doby vyvrcholenia právneho evolucionizmu ovplyvneného rôznymi právnymi kultúrami vďaka kolonizácii. Je zrejmé, že pramene súčasnej právnej antropológie nachádzame už dávnejšie predtým. Veľké geografické objavy priniesli so sebou i otázku, ako sa zachovať k iným civilizáciám, k inému právu.

Humanistická tradícia v stredoveku a taktiež i na začiatku novoveku sa rozvíjala hlavne ako jus naturale humanorum, častokrát ako protiklad pozitívneho práva – jus positivum.

T. Akvinský sa snažil zmierniť tento protiklad tým, že považoval za vyšší prameň práva jus divinum voluntarium – právo božskej vôle, ktorému sa musí podriadiť obyčajný človek i štátnik (vláda); právo pochádza od Boha a pre človeka je dané prostredníctvom zjavenia.

Lutherova a Kalvinova reformácia predstavuje vznik racionálneho prirodzeného práva (odlišujúceho sa od scholastického prirodzeného práva), ktoré ponúkalo novú reflexiu právneho bytia človeka. Práve na základe nového prirodzeného práva sa rozvíjajú idey suverénnej osobnosti, spoločenské dohody a prirodzených neodcudziteľných práv človeka. Za všeobecne uznávaného klasika nového prirodzeného práva sa považuje **H. Grocius** (s jeho prácou O práve vo vojne a v mieri, 1625).

I. 1. Antropologická renesancia v jurisprudencii v 2. polovici 20. storočia a jej dôsledky.

Šok z dvoch svetových vojen podnietil mnohých tvorcov v oblasti vedy a kultúry k hľadaniu „skutočného bytia“ človeka, ľudských základov celého bytia. Pre právnikov sa stala zaujímavou téza o tom, že právne bytie človeka môže

jestvovať bez ostrých konfliktov a protirečení. Spočiatku právna antropológia sa rozvíjala v tieni právnej etnológie, avšak v 60. – 70. rokoch 20. storočia v súvislosti s aktivizáciou v oblasti právne – antropologických skúmaní ohľadom riešení problémov právnych systémov západných krajín (napr. problematika právnej socializácie) sa stala čoraz samostatnejšou oblasťou skúmania.

V rôznych krajinách antropologizácia právnej vedy bola odlišná. V Amerike a Kanade právna veda využila práce psychológov a sociológov (behaviorizmus) na skúmanie vzájomného ovplyvňovania rôznych kultúr, princípov právnej kultúry rozličných menšín a podieľala sa na vypracovaní odporúčaní pre ich integráciu v rámci základnej právnej kultúry (real american).

Vo Veľkej Británii, kde problematika menšín nebola až tak aktuálna, dôraz sa kládol na zdokonaľovanie právnych foriem spravovania sociálnych systémov (nahrádzajúcich všetky sociálne kategórie občanov).

Vo Francúzsku bola obnovená metodológia právneho antropologického skúmania (výrazný úspech zaznamenala škola štruktúrnej antropológie na čele s K. Levi-Strausom). V nezávislých krajinách najväčším problémom bola otázka eliminácie najostrejších protirečení medzi tradičným právom a západným právom verejným (občianskym).

I. 2. Americká antropológia práva

Práce mnohých amerických antropológov boli v súlade s anglickým utilitarizmom a americkým pragmatizmom. **E. A. Hoebel** pripisuje menší význam publikovaným právnym normám, než samostatnému súdnemu rozhodnutiu ako prameňu práva; tieto normy načrtávajú parametre budúceho súdneho rozhodnutia, ale ho nezamieňajú, ani ho nekontrolujú (téza: pred pravidlami boli fakty; na počiatku nebolo slovo, ale čin – fakty predstihujú pravidlá).

Úloha právnika – antropológa pochopiť správanie (rolu) hráčov na právnickej scéne a podľa možnosti priblížiť pravidlá hry reálnemu životu. To, čo robia pre vyriešenie sporov oficiálne ochrancovia zákona - sudcovia, advokáti, šerifovia, predstavuje samo osebe právo (základný postulát právneho realizmu).

Konečným cieľom práva je uregulovanie konfliktov a obnovenie zmieru (mieru) medzi znepriatelenými stranami (i v spoločnosti) celkove.

Americkí právni antropológovia sa pritom riadia metódou „konfliktných situácií“, ktorá spočiatku analyzuje správanie strán v konflikte, správanie tretej strany a potom robí prognózu reagovania strán v konfliktnej situácii na možné súdne rozhodnutie a tiež modeluje možné podobné situácie, ktoré môžu vzniknúť. V konečnom dôsledku ide o doktrínu, podľa ktorej sudca slúži konkrétnym ľuďom (subjektom). Efektívnosť tejto doktríny bola preverená v systéme súdnictva u indiánov (analýza politickej organizácie a zákonodarstvo u indiánov – komančov, ktorí neboli až tak ovplyvnení kmeňovou organizáciou; osobitnú autoritu mali mieroví sudcovia s plnou mocou naviesť poriadok a spravodlivosť - napr. s možnosťou použiť silu pre vrátenie ukradnutej veci).

Hoebel spolu s K. N. Llevellynom formulujú základné funkcie práva v tzv. „primitívnej spoločnosti:

- ***law jobs*** – vyriešiť konfliktné situácie, upozorňovať na odchýlne správanie a „vyrovnať/napraviť ho;
- ***juristic method*** – uplatňovať nevyhnutnú právnu činnosť spoločnosťou poverenými osobami;
- ***law ways*** – normatívne pravidlá harmonizovať s potrebami života.

Uvedení autori sú nadšení právnou geniálnosťou, právnym poetizmom indiánov, schopných aplikovať normatívne pravidlá (vysvetlené náboženstvom a tradíciami) na rôzne situácie. Ich vodcovia berúc na seba úlohu zmierovacích sudcov bojovali (využijúc svoju argumentáciu, či moralizátorstvo) za jednomyseľné prijatie svojich rozhodnutí oboma stranami.

Hoebel v práci ***„Právo prvotnopospolného človeka“*** (1941) na základe výskumov právneho bytia siedmich národností privádza závery:
- právo sa zakladá na kultúre a prejavuje sa v modeloch správania;
- „primitívne právo“ (podobne ako aj súčasné) má štyri predurčenia: normatívne, regulatívne, súdne a donucujúce.

Súd jestvuje v akejkoľvek forme (druhu) u všetkých národov nezávisle od úrovne ich sociálnej a spoločenskej organizovanosti. Ľudská spoločnosť od samého počiatku mala problém udržať mier a „vnútornú harmóniu“ (v každej spoločnosti sú spôsoby vyhnúť sa krvnej pomste alebo ju aspoň eliminovať).

I. 3. Francúzska právna antropológia

Francúzska právna antropológia v porovnaní s anglo-americkou antropológiou mala skromnú pozíciu, pretože: 1. samotný systém kontinentálneho práva sa prevažne orientuje na zákon ako na základný prameň práva, bez potreby vnútornej korektúry na úkor aplikácie právnej antropológie (pozitivisti vo Francúzsku boli negatívne naladení voči prácam z právnej antropológie); 2. vo Francúzsku etnológia a všeobecná antropológia nebola v kontakte s právnou vedou, ani ju neovplyvňovala tak ako to bolo v Amerike.

Tradícia a tematika francúzskej antropológie je bohatá. Avšak prevažovala najmä filozofická problematika, alebo bola skôr muzeálnou záležitosťou (zakotvila v múzeách, v roku 1855 vzniklo oddelenie antropológie v Národnom múzeu dejín, v roku 1878 – Múzeum etnografie, v roku 1937 – Múzeum človeka).

V rámci filozofickej orientácie vznikol sociologický smer na čele s A. Comtom a E. Durkheimom (1858 – 1918) spojený so skúmaním človeka ako sociálnej bytosti (problematika solidarity). Etnologický výskum bol doplňujúcim prameňom informácií. Nasledovníkom Durkheima a významným autorom tohto smeru bol M. Mauss.

Muzeálna špecifickosť mala osobitné požiadavky i dôraz na skúmanie pamätníkov materiálnej kultúry predmetov života rôznych národov, ich opis a klasifikáciu (bližšie pochopiť spätosť človeka s okolitým svetom, hospodársku činnosť, kultúru, jazyk, komparatívny výskum).

Po druhej svetovej vojne teoretické skúmanie v oblasti antropológie vedie filozofická tradícia a najmä práce C. Lévi-Straussa (1908).

Claude Lévi-Strauss ako jeden z prvých pochopil význam ligvistických výskumov pre antropológiu, čo sa nakoniec prejavilo v jeho koncepcii štrukturálnej antropológie. Charakteristickou črtou jeho prác je uplatnenie systémového prístupu k štúdiu kultúry a snaha o zblíženie antropológie s exaktnými vedami (matematika, kybernetika, teória informácií, ligvistika a teória hier).

Hlavnou úlohou predchodcov a súčasníkov Lévi-Straussa v etnológii a antropológii bolo vysvetliť ako fungujú tieto spoločnosti, akú majú organizáciu, psychológiu a obyčaje. Pre Lévi-Straussa bol to iba prostriedok pre dosiahnutie cieľa – poznať „globálneho človeka“ vo všetkých jeho rozmeroch, geografických, antropologických a historických. V tom mu pomohlo filozofické vzdelanie pre charakteristiku zmyslu bytia človeka. Nezaujíma ho až tak spoločnosť, než človek v nej. Kultúrne odlišnosti spoločenstiev považuje za druhoradé vo vzťahu k univerzálnej podstate človeka.

Hlavnou úlohou vedca je vyjaviť na pozadí kultúrnej plurality stálu štruktúru mentality človeka a dokázať, že tieto štruktúry majú univerzálne zákonitosti. Ide o objavovanie nemenných vlastností pod zdanlivou jedinečnosťou a rozmanitosťou pozorovaných javov.

Lévi-Strauss sa domnieva, že akýkoľvek život spoločnosti je závislý od skrytých univerzálnych štruktúr (infrastructures), ktoré usmerňujú, koordinujú a regulujú ľudskú činnosť. A takouto všeobecnou stabilnou štruktúrou je pre neho akési „kolektívne neuvedomované v ume človeka“. A preto úlohou antropológie je „uchopiť nevedomú štruktúru, ktorá sa skrýva za všetkými inštitúciami a pod

každým systémom zvykov, aby sme získali vysvetľujúci princíp platný aj pre iné inštitúcie a systémy zvykov...“[1]

Lévi-Strauss pomocou pojmu „sociálna štruktúra“ sa snaží preniknúť k nevedomej infraštruktúre spoločnosti. Tento pojem ako gnozeologický model odlišuje od pojmu sociálnych vzťahov, ktoré mu predstavujú empirický materiál slúžiaci pre konštrukciu štrukturálnych modelov. Model sociálnej štruktúry sa stáva adekvátnym obrazom skúmanej sociokultúrnej reality na základe štyroch charakteristík:

1. štruktúra má charakter systému a skladá sa z prvkov, ktoré sú usporiadané takým spôsobom, že zmena jedného z nich vyvoláva zmenu všetkých ostatných;
2. každý model patrí do určitej skupiny modelov s podobnými závislosťami;
3. uvedené vlastnosti umožňujú predvídať, ako bude model reagovať pri zmene niektorého zo svojich prvkov;
4. každý model musí byť konštruovaný takým spôsobom, aby jeho fungovanie zodpovedalo všetkým zisteným faktom.[2]

Cieľom antropologického výskumu je teda *„skonštruovať určitý model, preštudovať laboratórnym spôsobom jeho vlastnosti a rôzne spôsoby ako reaguje a potom použiť tieto pozorovania pre výklad empirického diania, ktoré sa môže odlišovať od našich predpokladov“.*[3]

Sociálna štruktúra ako model sociokultúrnej reality môže byť vytvorený na základe pozorovania, alebo experimentu, pod ktorým Lévi-Strauss chápe hľadanie a skúšanie najvhodnejšieho modelu pre danú skutočnosť. Modely môžu byť mechanické alebo štatistické. Mechanické modely (využívané najmä v etnológii a sociológii) postihujú konštantné charakteristiky v synchronnom pohľade mimo historického času. Štatistické modely (typické pre históriu a etnografiu) predstavujú diachronný typ analýzy vedený z hľadiska časovej perspektívy.

Lévi-Strauss osobitým spôsobom aplikuje na výskum kultúry zákony kybernetiky. Vychádza z predpokladu, že vnútorné vzťahy, ktoré existujú medzi kultúrnymi javmi a systémami, je možné považovať za špecifické typy komunikácie. Na tomto základe sa vyčleňujú komunikačné systémy, ktorými vraj prebieha výmena hodnôt vo všetkých spoločnostiach: *„V každej spoločnosti prebieha komunikácia aspoň na troch úrovniach - komunikácia žien, komunikácia statkov a služieb, komunikácia informácií“.* [4]

Napríklad incestné tabu súvisí s komunikáciou (výmenou) žien. Zatiaľ čo medzi zvieratami je vzájomné párenie založené na princípe náhody a promiskuity, v ľudskej spoločnosti incestné tabu zabezpečuje riadenú výmenu žien, ktoré vystupuje v podobe pravidiel príbuznosti a pokrvnosti. Zároveň táto výmena uvádza do pohybu cyklus recipročnej výmeny na úrovni statkov, služieb a informácií. Incestné tabu neodzrkadľuje iba systémový komunikačný charakter

---

1 Lévi-Strauss: Anthropologie structurale. Plon, Paris 1958, s. 28.
2 Lévi-Strauss: Anthropologie structurale. Plon, Paris 1958, s. 305 - 306.
3 Lévi-Strauss: Myšlení prírodných národú, Praha 1971, s. 352.
4 Lévi-Strauss: Anthropologie structurale. Plon, Paris 1958, s. 326.

ľudskej spoločnosti, ale aj základný rozdiel medzi človekom a zvieraťom, dichotómiu kultúra – príroda.

Vplyv Lévi-Straussa presahol hranice francúzskej sociálnej antropológie. V americkej kultúrnej antropológii zapôsobili jeho práce predovšetkým na predstaviteľov novej etnografie. Mal taktiež prívržencov vo Veľkej Británii. Jeho prínos v rozvoji antropologie nespočíva iba v budovaní paradigmy sociálnej antropológie ako novej teoreticko-metodologickej orientácie výskumu človeka a kultúry, ale taktiež v hlbokom humanizme jeho diela.

V 70. a 80. rokoch 20. storočia dochádza k stále väčšej diferenciácii štrukturalistických výskumov. Určitá časť zástancov štrukuralizmu prešla k hermeneuticky orientovanej antropológii alebo k neomarxizmu. Dnešná postštrukturálna antropológia využíva semiotický prístup k štúdiu kultúry, čím sa približuje k prácam predstaviteľov symbolickej antropológie.

Závery aplikácie štrukturálnej metódy pre právnu antropológiu:

1. človek nie je absolútne slobodný vo svojich činoch, vo svojom konaní; je determinovaný štruktúrami vlastného bytia, ktoré nie vždy si uvedomuje;
2. v dejinách nie sú „periférne“ národy, každý vnáša svoj podiel do spoločnej svetovej civilizácie.

Každý jav vo svete, teda aj medziľudské vzťahy, je založený na výmene a vzájomnej komunikácii (v každom človeku sa prejavuje univerzalita sveta).

II. Aktuálne otázky právnej antropológie: jej miesto, význam a úlohy

V literatúre sa stretávame s nasledujúcimi definíciami právnej antropológie:

1. Právna antropológia je vedou o človeku ako sociálnej bytosti, o jeho rozmeroch, charakteristikách a jeho prejave v oblasti práva. Skúma právne formy spoločenského života ľudí od staroveku až po dnešok (V. S. Nersesjanc).[5]
2. Právna antropológia (alebo antropológia práva) – vedecká a učebná disciplína, ktorá prostredníctvom analýzy ústnych a písomných právnych prameňov, praxe spoločenského života skúma procesy juridizácie ľudského bytia, charakteristické pre každý historický typ civilizácie s cieľom vysvetliť zákonitosti sociálneho i právneho bytia ľudských spoločenstiev. Alebo v krátkosti: Právna antropológia skúma právne bytie človeka na všetkých etapách rozvoja tohto bytia, od archaických až po dnešok (A. I. Kovler). Ide o poznanie vzájomnej súčinnosti tradičných a súčasných právnych systémov (poznanie sledujúce adekvátnu predstavu o právnom bytí človeka).[6]
3. Právnu antropológiu môžeme charakterizovať ako disciplínu, ktorá prostredníctvom analýzy písomného textu alebo slovného podania, praxe a systému inštitucionalizácie skúma procesy juridizácie, vlastné každej spoločnosti s cieľom nachádzania ich vnútornej logiky.[7]

Napriek rôznym polemikám ohľadom statusu tohto vedného odboru v systéme právnej vedy, a tiež ohľadom okruhu problémov, ktorými by sa mala zaoberať, sa všeobecne uznáva antropologická orientácia ako veľmi dôležitá pre ďalší vývoj právnej vedy 21. storočia.

Medzi objektívne predpoklady stále zvyšujúceho sa významu antropológie práva patria:

1. rastúci význam humanizácie právnej vedy
2. bytie človeka vo sfére práva a zabezpečenie slobody človeka, formujúcej slobodu generovania právnych kultúr, a takisto bytie „právneho človeka“ v súčasných právnych systémoch, v národných, etnických, náboženských a kultúrnych spoločenstvách
3. rozvoj inštitucionálnych prvkov právneho štátu a občianskej spoločnosti (človeka, štátu, právnej praxe)
4. rastúca úloha rozvojových štátov i tradičných právnych systémov so svojbytnými vlastnosťami a tendenciami
5. rozšírenie ekonomických a kultúrnych, vedecko-technických a právnych väzieb medzi štátmi.

Právna antropológia nevystupuje iba ako náuka, zaoberajúca iba minulosťou, ako doplnok k dejinám práva, ale ako náuka, založená na princípe poznania vzájomnej

---

[5] Nersesjanc, V. S.: Juridičeskaja antropologija kak nauka i učebnaja disciplína. In: Rulan, N.: Juridičeskaja antropologija. Moskva 1999, s. 1.

[6] Kovler, A. I.: Antropologija práva, Norma, Moskva 2002, s. 23.

[7] Rouland, N.: L’antropologie juridique. (Série „Droit fondamental“), Paris 1980, p. 7.

súčinnosti tradičných a súčasných právnych systémov, ich syntézy – poznania, sledujúceho cieľ predstaviť adekvátny obraz o právnom bytí človeka.

Funkcie súčasnej antropológie práva sú rôznorodé:

1. zohráva podstatnú úlohu vo vedeckom pláne ako faktor obohatenia a rozvoja právnej teórie (v rámci všeobecnej teórie práva, sociológie práva a pod.);
2. má význam pre právnické vzdelanie;
3. z vedecko-aplikačného aspektu je nevyhnutná pre zákonodarcu
4. pri realizácii antropologickej expertízy zákonodarných projektov
5. využitie právno-antropologických faktov pre zákonodarnú a súdnu prax
6. pre štúdium medzinárodného právneho bytia človeka, t. j. pri medzinárodnej právnej obhajobe osobnosti.

Predmetom skúmania súčasnej antropológie práva sú aj súčasné právne systémy. Právna antropológia umožňuje rozlišovať osobitosti súčasného európskeho pozitívneho práva (právo vznikajúce na antickom – gréckorímskom základe) a ďalej sa formujúceho práva kresťanských národov od osobitostí pozitívneho práva národov Európskeho kontinentu.

Priznanie sociálno-právnej hodnoty človeku v pozitívnom práve sa sformovalo ako výsledok stáročnej evolúcie predstáv o spravodlivosti, slobode, morálke, autonómii osobnosti.

Súčasťou objektu skúmania právnej antropológie je aj medzinárodno-právny rozmer právneho bytia človeka. Teda európske pozitívne právo a antropologické problémy súčasnej civilizácie. Vzrástol záujem o medzinárodné práva človeka. Právne bytie súčasného človeka nadobúda svetový aspekt. Práva človeka sa stávajú globálnym meradlom práva.

Čoraz viac sa objavujú práce špeciálne venované antropologickému právnemu skúmaniu v tesnej spojitosti s tradičnou pre právnu vedu historickou, komparatívnou, sociologickou, formálne – dogmatickou reflexiou práva, umožňujúcou 1. venovať sa skúmaniu takých javov právnej skutočnosti, ktoré predtým neboli v popredí záujmu právneho poznania; 2. osobitný pohľad na celý rad tradičných problémov právnej vedy; 3. predstaviť osobitosti a možnosti aplikovať konkrétne antropologické metódy v práve.

Využitie záverov a faktov na základe aplikácie antropologických metód je osobitne dôležité pre právnu vedu, ktorá sa venuje predovšetkým osobitej normatívnej forme vyjadrenia sociálneho bytia (právo vystupuje ako súhrn noriem), pretože napomáha stanoveniu do akej miery tieto normy umožňujú formovať „právneho človeka“ (človeka ako právnu bytosť) a takže poukazuje na „právne bytie človeka“.

Francúzsky právnik **N. Rouland** v tejto súvislosti píše, že úlohou právnej antropológie je skúmanie človeka v chronologických a geografických rozmeroch vo všetkých typoch spoločenstiev.[8]

Podľa A. I. Kovlera antropológia práva rozpracúva svoje „metódy analýzy práva.“[9] Je potrebné uviesť, že antropológia práva nevyžaduje aplikovať iba jednu

---

[8] Rouland, N.: L'anthropologie juridique. Paris 1980 a tiež preklad: Rulan, N.: Juridičeskaja antropologija. Moskva 1999, s. 8.

[9] Kovler, A. I.: Antropologija prava, Norma, Moskva 2002, s. 302.

univerzálnu metódu (ako sa doteraz predpokladalo v antropologickej doktríne), ale niekoľko možných metód, pričom nie je dôležité, ktorá z nich je lepšia, ale dôležité je to, aké miesto zaberá každá z nich v procese skúmania.

Za posledných 20 rokov sa antropológia práva kvalitatívne zmenila. Objavili sa nové tendencie, ktoré neboli v nej predtým. Už je minulosťou fakt, kedy si veda dovolila ignorovať súčasné právne systémy a objektom jej analýzy boli iba právne formy tradičných spoločností, právny spôsob života rôznych národov sveta, alebo inak povedané, právna etnografia.

Dnes do popredia vystupuje tzv. **antropológia súčasnej spoločnosti**, ktorej objektom sú súčasné právne systémy. Nesmierne sa zvýšil záujem a pozornosť k vedeckej analýze aktuálnych problémov medzinárodno-právneho rozmeru právneho bytia človeka. Antropológia práva je otvorená voči výzvam súčasnej civilizácie. Takýmto spôsobom je človek integrovaný do predmetného záujmu právnej vedy a praxe.

V tejto súvislosti známy ruský právny antropológ **A. I. Kovler** píše: *„Právnu antropológiu musíme brať nie ako vedu, zaoberajúcu sa iba minulosťou, nie ako nejaký doplnok k dejinám práva alebo etnografie, ale ako vedu, založenú na princípe poznania vzájomnej súčinnosti tradičných a súčasných právnych systémov, ich syntézy - poznania sledujúceho cieľ predložiť adekvátnu predstavu o právnom bytí človeka“*.[10]

Ďalšou viditeľnou tendenciou v antropológii práva je modernizácia jej teoreticko-metodologického arzenálu. Značne sa rozšírila sféra právno – antropologických skúmaní. Medzinárodné právo o právach človeka sa stalo rovnoprávnym objektom antropológie práva, ktorá predtým vychádzala iba z materiálov o národných právnych systémoch.[11]

Antropológia práva plní rôznorodé **funkcie**. Jej najpodstatnejšia úloha spočíva v jej vedeckom pláne, kedy vystupuje ako faktor obohatenia a rozvoja právnej teórie: v rámci všeobecnej teórie práva, sociológie práva alebo odvetvových právnych disciplín. Antropológia práva má neodmysliteľný význam v rámci nadobudnutia komplexnosti právnického vzdelania. Podobne z hľadiska vedecko – aplikačného aspektu je potrebná pre zákonodarcu i spravidla pri realizácii antropologickej expertízy projektov zákona. V menšej miere právno-antropologické poznatky majú svoj vplyv aj na zákonodarnú a súdnu prax. Avšak nie menej dôležitú úlohu zohráva antropológia práva pri reflexii medzinárodno–právneho bytia človeka, t. j. v medzinárodnom práve ochrany osobnosti (ochrany ľudských práv).

V rámci predmetu súčasnej antropológie práva najväčšie miesto zaberajú teoretické a metodologické problémy. Jeho súčasťou sú aj dejiny antropológie práva, problematika tzv. **právnej etnografie** (vďaka skúmaniu právneho bytia tradičných spoločností). Tradičná problematika antropológie práva sa rozšírila o antropológiu súčasného pozitívneho práva a človeka v systéme národného práva.

Medzinárodno-právny rozmer právneho bytia človeka je príkladom konkretizácie úloh antropológie práva vo vzťahu k medzinárodnému právu práv

---

[10] Tamtiež, s. 23.

[11] Pozri: Sajdov, A. CH.: Meždunarodnoje pravo prav čeloveka. Moskva 2002.

človeka. A tiež v antropológii práva osobitná pozornosť sa venuje problémom, ktoré vznikli v spojitosti s novými javmi rodinného života, v biologickom bytí súčasného človeka.

Antropológia práva má svoju históriu vývoja. Na rôznych etapách jej stanovenia sa v rámci právnej antropológie sformovali rôzne smery a školy (americká, britská, indická).

V rámci predmetu antropológie práva dôležitý význam má analýza formovania „právneho človeka“. V tomto prípade do popredia vystupuje obraz vnútorného mechanizmu inštitútu práva (tzv. mononormy), miesto človeka v systéme archaického (prvotného) práva, a taktiež vzťah „človeka ako člena občiny“ a „človeka ako člena štátu“.

„Normatívnosť“ v rôznych spoločnostiach má rôzne vyjadrenie: niekde dávajú prednosť zákonu, inde - súdnemu precedentu, tvoriacemu právo, ďalší – obyčaji. S právom sa stretávame všade, avšak v rôznej „miere“ a v rôznej forme. V tejto spojitosti pre právnu antropológiu sú dôležité nové práce bádateľov v oblasti archeológie, sociológie, histórie, jurisprudencie. Pritom antropológiu práva zaujímajú zmeny v právnom bytí človeka v závislosti od miery zložitosti sociálnej organizácie spoločnosti i spôsobov jej riadenia.

Súčasťou predmetu záujmu antropológie práva sú aj také zložité otázky súčasnej právnej vedy ako je pojem civilizácie, vzťah náboženstva a práva, právna akulturácia.[12]

V analýze miesta človeka v systéme tradičného práva je potrebné vychádzať z nasledujúcich téz:

1. právo je súčasťou civilizácie ako kultúrno-historického typu; právo je produktom určitej kultúry a určitej civilizácie;
2. práve náboženstvo spája tradičné právne systémy, napriek tomu, že jeho vplyv nie je absolútny na právne normy.[13]

Človek je objektom právnej akulturácie.[14] Napríklad v Afrike právny status osobnosti je svojráznym laboratóriom právnej antropológie, kde *„akulturácia bola sprevádzaná najagresívnejším vtrhnutím cudzieho práva do tradičného kultúrno-právneho prostredia“*.[15]

Dôležitý význam má reflexia procesu akulturácie u národov Kaukazu a Sibíri, a najmä to, aké sú dôsledky právnej akulturácie pre rozvoj Kaukazu a Sibíri a ako sa pritom zmenil právny status osobnosti. Je potrebné poukázať na rôzne cesty, formy a metódy právnej akulturácie v nových regiónoch sveta.[16]

Práve príčiny a dôsledky tohto javu, meniace právny status osobnosti sú súčasťou predmetu antropológie práva. Civilizačný prístup k právam človeka umožňuje brať do úvahy „svojráznosť koncepcií práv človeka v islamskom svete,

---

[12] Pozri: Supatajev, M. A.: Kuľturologija i pravo. Moskva 1998; Nersesjanc, V. S.: Obščaja teorija prava i gosudarstva. Moskva 2000.

[13] Kovler, A. I.: Antropologija prava, Norma, Moskva 2002, s. 195, 247.

[14] Akulturácia (od lat. Ad cultura - k vzdelaniu) – proces nadobudnutia človekom istých foriem kultúry.

[15] Kovler, A. I.: Antropologija prava, Norma, Moskva 2002, s. 249.

[16] Tamtiež, s. 247.

v tradičných spoločnostiach (India, Afrika), v ázijských regiónoch (Čína, Japonsko), kde dochádza k zložitému procesu vzájomnej súčinnosti tradícií, kultúry, náboženstva tej alebo inej civilizácie s univerzálnymi medzinárodnými štandardami“.[17]

Antropológia práva poukazuje na špecifickosť právneho bytia človeka v rôznych civilizáciách sveta, konkrétne, na Východe a na Západe, a taktiež v systéme tradičného práva. Ako uvádza A. I. Kovler „pre dnešok je charakteristické protikladné porovnávanie „despotického“ Východu a „demokratického“ Západu, ako aj porovnávanie „rozplynutého“ pojmu práva človeka v tradičných spoločnostiach so zreteľnými predstavami o kategórii slobody, rovnosti v európskych právnych systémoch (prirodzene, že porovnávanie sa vedie v prospech posledných).

Pre tradičné myslenie „práva človeka“ nie sú cieľom samé osebe, nie sú nejakou absolútnou hodnotou, a skôr súčasťou nejakej spoločensko-kozmickej spravodlivosti, spoločného svetového poriadku, kde je človeku určené miesto, kde ale nie je centrom svetového usporiadania.[18] Je potrebné kategoricky odvrhnúť „europocentrizmus“ ako polorasistické videnie právneho sveta i protikladné porovnávanie právnej civilizácie Východu a Západu.

Predmetom skúmania súčasnej antropológie práva sú aj súčasné právne systémy. Antropológia práva umožňuje zreteľne odlišovať osobitosti súčasného európskeho pozitívneho práva (práva založeného na antickom – grécko-rímskom základe) a rozvíjajúceho sa neskôr práva kresťanských národov od pozitívneho práva národov európskeho kontinentu

Prisúdenie sociálno-právnej hodnoty človeku v pozitívnom práve má za sebou stáročnú evolúciu predstáv o spravodlivosti, slobode, morálke, autonómii osobnosti.[19]

Dlhšiu dobu antropológia práva si dovolila ignorovať medzinárodné právo a objektom jej analýzy boli iba tradičné právne systémy a ich inštitúty. Dnes sa však do popredia dostáva „antropológia súčasného práva“, objektom ktorej je európske právo a antropologické problémy súčasnej civilizácie. Rázne sa zvýšil záujem o medzinárodné práva človeka. Ľudská osobnosť už nie je obmedzovaná právnym rámcom štátu. Človek láme putá štátu (ako predtým lámal putá občiny, rodu, plemena). Jeho právne bytie nadobúda svetový rozvoj. „Práva človeka sa stávajú globálnym meradlom práva“.[20]

Práve medzinárodný rozmer právneho bytia človeka môže sa stať hlavným smerovaním antropológie 21. storočia. Podmienky súčasného sveta požadujú úplnú obnovu medzinárodného práva: je potrebné, aby medzi štátmi sa sformovali nové vzťahy spolupráce v rozsahu jednotlivých regiónov i celého sveta. Je zrejmé, že takéto vzťahy sa nemôžu rozvíjať bez reflexie medzinárodno-právneho statusu človeka. Nie náhodou OSN, UNESCO, Rada Európy, OBSE a iné medzinárodné

---

[17] Lukaševa, E. A.: Predislovje. In: Prava čeloveka: itogi veka, tendenciji, perspektivy. Moskva 2002, s. VIII,
263 – 431.

[18] Kovler, A. I.: Antropologija prava, Norma, Moskva 1920, s. 274.

[19] Tamtiež s. 274.

[20] Tamtiež, s. 375.

organizácie venujú veľkú pozornosť vzdelávaniu v oblasti ľudských práv (práv človeka).

Skutočne „medzinárodno-právny status podstatným spôsobom odlišuje homo iuridicus od človeka všetkých predchádzajúcich pokolení – a túto jeho novú právnu kvalitu si musí uvedomiť a adekvátne vyjadriť súčasná právna antropológia.[21]

V reflexii medzinárodno-právneho aspektu bytia človeka dôležitý význam má analýza základných dokumentov OBSE z hľadiska obsahu ich ľudského rozmeru. Termín „ľudský rozmer“ zachytáva všetky aspekty práv a základných slobôd človeka, demokracie, znášanlivosti, zvrchovanosti zákona a taktiež národnostných menšín, kontaktov medzi ľuďmi i medzinárodného humanitárneho práva.

Súčasťou predmetu antropológia práva sú aj právno-antropologické problémy súčasnej civilizácie. „Súčasná civilizácia predkladá pred antropológiu práva mnoho problémov: od „virtuálnych“ spôsobov bytia, podmienených všetkým prenikajúcou informatizáciou až po problémy génového inžinierstva.“[22] Aktuálne sú najmä právne parametre existencie súčasnej rodiny, osobnostné (somatické) práva a právne dôsledky aplikovania nových biotechnológií.

Súčasné právo musí hľadať odpovede na výzvy civilizácie v tesnej spolupráci s antropológiou, lekármi, biológmi, filozofmi, veď dnes, ako nikdy predtým, problémy práva sa tesne preplietajú s otázkami morálky a spravodlivosti, slobody a zodpovednosti človeka. „Nastal čas prejsť od rozpráv o bioetike k rozpracovaniu noriem biopráva.“[23]

Antropológia práva zohráva pozitívnu úlohu v ďalšom rozvoji teórie jurisprudencie a jej využívaní. Je prostriedkom, umožňujúcim rozšírenie konštruktívnych právno-antropologických skúmaní v rôznych odvetviach a na rôznych teoretických úrovniach právnej vedy.[24]

Významnú úlohu pre prax zohrávajú rôzne odvetvia aplikovanej antropológie. Medzi ne patrí aj napr. súdna (forezná) a kriminálna antropológia.

---

[21] Tamtiež, s. 410.
[22] Tamtiež, s. 411.
[23] Tamtiež, s. 462.
[24] Tento príspevok predstavuje výstup z riešenia čiastkovej úlohy grantového projektu VEGA č. 1/0325/08 – Sociokultúrne determinanty tvorby a pôsobenia práva v európskom právnom priestore.

Resumé

Právna antropológia predstavuje jeden z perspektívnych vedeckých smerov súčasnej právnej vedy. Predmetom jej skúmania je právo ako sociálno-kultúrny fenomén vo všetkých jeho rôznorodých historických a súčasných prejavoch. Pritom je potrebné brať do úvahy úlohu, ktorú v právnom vývoji zohrávajú ekonomické, politické, sociálne i kultúrne podmienky, etnické štruktúry, geografické a klimatické faktory a tiež filozofické a náboženské názory.

Antropológia práva má svoju históriu vývoja. Na rôznych etapách jej stanovenia sa v rámci právnej antropológie sformovali rôzne smery a školy (americká, britská, indická). Vo Francúzsku bola obnovená metodológia právneho antropologického skúmania (škola štruktúrnej antropológie na čele s K. Levi-Strausom).

Právna antropológia vystupuje ako náuka založená na princípe poznania vzájomnej súčinnosti tradičných a súčasných právnych systémov, ich syntézy – poznania, sledujúceho cieľ predstaviť adekvátny obraz o právnom bytí človeka.

Summary

On Problematics of Legal Anthropology

Legal anthropology represents one of the perspective disciplines of the contemporary legal science. The object of its interest is law as a socio-cultural phenomenon in all of its different historical and contemporary manifestations. That said, it is necessary to consider the role of economical, political, social, and cultural conditions, ethnical structures, geographical and climatic factors as well as philosophical and religious viewpoints in the development of law.

Legal anthropology has its history of development. In various stages of its laying-down, in the frame of legal anthropology there were created various schools and lines of thought (American, British, Indian). In France, there was re-established the methodology of legal anthropological research (school of structural anthropology led by K. Levi-Straus).

Legal anthropology acts as a collection of teachings based on the principle of knowledge of mutual concurrence of traditional and contemporary legal systems, their synthesis – recognition with the goal of introducing an adequate image of legal existence of man.

doc. JUDr. Ján Husár, CSc.

Obchodné spoločnosti a verejné záujmy

Pojem verejný záujem patrí medzi pojmy, ktoré sú v práve často používané, avšak ktorého obsah nie je ustálený a nie je ani legálne vymedzený. Podľa Malej právnickej encyklopédie (rok vydania: 1995) sa verejným záujmom rozumie záujem, ktorý je výrazom potrieb a záujmov spoločnosti a ktorý takto chápe a presadzuje legitímna verejná moc; jeho rozhodujúcou črtou je jeho mocensky garantovaná prevaha nad súkromným záujmom či záujmami. Chápanie inštitútu verejného záujmu ako právnej podmienky na zásah do osobných práv fyzickej alebo právnickej osoby, aj v súčasnosti v slovenskom právnom poriadku prevažuje. Typickým je ustanovenie § 128 ods. 1 Občianskeho zákonníka, podľa ktorého je vlastník jpovinný strpieť, aby v naliehavom verejnom záujme bola na nevyhnutnú dobu v nevyhnutnej miere a za náhradu použitá jeho vec, ak účel nemožno dosiahnuť inak[1]. Obdobne je pojem verejný záujem použitý aj v ustanovení § 128, ods. 2 Občianskeho zákonníka, podľa ktorého možno vo verejnom záujme vec vyvlastniť alebo vlastnícke právo obmedziť, ak účel nemožno dosiahnuť inak, a to len na základe zákona, len na tento účel a za náhradu[2]. Naproti tomu v ustanovení § 261, ods. 2 Obchodného zákonníka je použitá modifikácia pojmu verejný záujem v podobe verejná potreba[3]. Tento pojem sa niekedy používa ako protiklad k pojmu súkromný záujem alebo niekedy tiež osobný záujem. Právo obchodných spoločností patrí do prevažne do sféry súkromného práva a tak verejný záujem by sa mal len v minimálnej miere presadzovať v úprave práva obchodných spoločností. Okrem pojmu verejný záujem eventuálne verejná potreba sa v práve a v aj v obchodnom práve vrátane práva obchodných spoločností ako súčasti obchodného práva používa prívlastok verejný, napr. v spojení verejná obchodná spoločnosť, verejná akciová spoločnosť, verejný návrh na uzavretie zmluvy, verejné upisovanie akcií či obchodná verejná súťaž (podľa Obchodného zákonníka). V týchto výrazoch použitý prívlastok verejný je však v inom význame, než v spojení verejný záujem. Verejná obchodná spoločnosť je napriek použitému prívlastku verejnou súkromnou spoločnosťou, súkromnou právnickou osobou a verejná je len v tom, že spoločníci tejto spoločnosti zverejnili, tým že vytvorili spoločnosť a zaregistrovali ju v Obchodnom registri, že sú partnermi a že podnikajú spolu (spoločne). Verejná akciová spoločnosť zostáva súkromnou právnickou osobou a je verejná len preto, že vydala

---

1 § 128 ods. 1 Občianskeho zákonníka

2 § 128 ods. 2 Občianskeho zákonníka

3 § 261, ods. 2 Obchodného zákonníka, prvá veta: Touto časťou zákona sa spravujú takisto záväzkové vzťahy medzi štátom, samosprávnou územnou jednotkou alebo právnickou osobou zriadenou zákonom ako verejnoprávna inštitúcia, ak sa týkajú zabezpečovania verejných potrieb alebo vlastnej prevádzky a podnikateľmi pri ich podnikateľskej činnosti. Záväzkové vzťahy medzi podnikateľmi na strane jednej a štátom, samosprávnou územnou jednotkou alebo právnickou osobou zriadenou zákonom ako verejnoprávna inštitúcia, ak sa týkajú zabezpečeovania verejných potrieb, sa obvykle zaraďujú medzi tzv. fakultatívne obchody. Pozri napr. MAREK, K.: Smluvní obchodní právo - Kontrakty, Masarykova univerzita Brno, 2006, s. 23

všetky akcie alebo časť akcií na základe verejnej výzvy na upisovanie akcií alebo že jej akcie prijala burza na obchodovanie na trhu cenných papierov. Je teda verejná preto, že informácie o jej hospodárení o cene akcií má verejnosť možnosť sa dozvedieť, sú verejne dostupné. Verejná výzva na upisovanie akcií je verejnou len v tom, že je uskutočnená akýmikoľvek prostriedkami zverejnenia a smeruje voči neurčitému okruhu vopred neurčených osôb, ktoré možno označiť ako verejnosť. Obdobne je to aj s verejnosťou verejného návrhu na uzavretie zmluvy, ktorý je verejný len v tom, že navrhovateľ sa obracia na jemu neznáme neurčité osoby, teda na verejnosť, resp. je takýto návrh verejným preto, že je prezentovaný verejne (nie skryte) . Pri obchodnej verejnej súťaži je to obdobne, ako pri verejnom návrhu na uzavretie zmluvy. Vyhlasovateľ vyhlasuje súťaž neurčitým osobám o najvhodnejší návrh na uzavretie zmluvy, ktorej podmienky musí uverejniť . V týmto prípadoch, ale aj v ďalších podobných, nie je verejný záujem na tom, aby boli tieto inštitúty verejné (verejnoprávne), ale sú naďalej inštitútmi súkromnoprávnymi.

Verejný záujem v súkromnom práve a teda aj v práve obchodných spoločností nebýva v normatívnych právnych aktoch výslovne vyjadrený, ba dokonca ani v dôvodových správach nebýva výslovne uvedené, že normatívna právna úprava bola predložená v záujme naplnenia verejného záujmu. Verejný záujem tak možno v normatívnych právnych aktoch súkromného práva skôr dedukovať. Istou pomôckou pre uľahčenie dedukcie verejného záujmu v práve obchodných spoločností sú kogentné ustanovenia druhej časti Obchodného zákonníka. Možno povedať, že v kogentnom ustanovení vyjadruje zákonodarca verejný záujem. Tento verejný záujem mať charakter pretrvávajúceho verejného záujmu, ktorý v práve pretrváva počas dlhšieho obdobia a nového verejného záujmu, ktorý býva často formulovaný ako záujem na odstránení negatívnych javov alebo činností alebo ako verejný záujem, ktorý vyplýva z potreby stanoviť pravidlá pre nové javy, nové vzťahy. Po našom vstupe do Európskej únie, ale už aj v predvstupovom období, možno rozlišovať medzi verejným záujmom, ktorý má národný rámec, ktorý sa uplatňuje v normatívnych právnych aktoch vnútroštátneho práva a verejný záujem, ktorý je založený na transpozícii únijných záujmov sformulovaných orgánmi Európskej únie. Všeobecne pojem verejný záujem možno potom členiť na čiastkové záujmy uplatňované v jednotlivých súčastiach systému práva vrátane práva obchodných spoločností, napr. verejný záujem na transparentnosti podnikateľského prostredia, verejný záujem na vytváranie dôveryhodných obchodných spoločností z pohľadu ich veriteľov obchodných spoločností, verejný záujem na eliminácii z podnikateľského prostredia nedôveryhodných alebo problémových obchodných spoločností, verejný záujem vytváraní stabilných obchodných spoločností, verejný záujem na ochrane veriteľov obchodných spoločností a pod. Takto formulovaný verejný záujem treba porovnávať s dôvodmi prijímania normatívnych právnych úprav a ich zmien. Verejný záujem sa v takomto prípade prejavuje v odôvodnenosti prijatia normatívnych právnych aktov a je vyjadrený v konkrétnych právnych normách. Vyššie uvedené prípady verejného záujmu akoby potvrdzovali tézu

o opodstatnenosti ďalšieho sprísňovania resp. spresňovania právnej úpravy, aby bolo možné účinne presadzovať verejný záujem.

Takýto prístup k vymedzeniu verejného záujmu by však nemal byť univerzálny. Existuje nemálo prípadov, kedy verejný záujem a jeho presadzovanie viedli k opačnému prístupu., teda keď normatívna právna úprava uvoľnila obmedzenia alebo limity dané doterajším verejným záujmom a keď sa presadil iný verejný záujem. Typickým príkladom je zavedenie obmedzeného ručenia v kapitálových obchodných spoločnostiach. Počnúc približne od polovice 19. storočia, najprv v Anglicku a postupne aj v právnych poriadkoch ďalších krajín sa umouje obmedzené ručenie spoločnníkov obchodných spoločností, teda dochádza k liberalizácii právnej úpravy ručenia spoločníkov, čo viedlo k výraznejšiemu rozvoju podnikania, k ochote brať na seba riziko a k napĺňaniu väčších podnikateľských projektov, pretože odpadla obava z hrozby, že neúspešný podnikateľ (obchodník, kupec) bude nielen spoločensky znemožnený, ale bude dokonca za neunesenie podnikateľského rizika uväznený. Ďalším príkladom je zmena ponímania konkurzu, kde došlo taktiež k zmene verejného záujmu, pričom konkurz sa postupne zmenil z inštitútu likvidačného na inštitút sanačný. Takéto zmeny verejného záujmu, resp. verejných záujmov nie sú až také neobvyklé a sú dôsledkom hospodárskopolitických zmien, ku ktorým dochádza na základe výsledkov volieb. Zmeny verejného záujmu sa potom prejavia v novelizáciách normatívnych právnych aktov alebo v prijímaní nových normatívnych právnych aktov.

Verejný záujem sa môže presadzovať v práve obchodných spoločností jednak v rámci súkromnej právnej úpravy obchodných spoločností, ale tiež verejnoprávnymi úpravami, ktoré predstavujú verejnoprávny prienik do práva obchodných spoločností, napr. v právnej úprave registrácie obchodných spoločností, v právnej úprave publikovania určitých skutočností alebo určitých informácií, v Obchodnom vestníku či v úprave konkurzu a reštrukturalizácie. Tento prístup predstavuje súčasť tendencie „publicizácie súkromného práva“, ktorá je veľmi zreteľná, avšak na druhej strane, pôsobí aj opačná tendencia „privatizácie verejného práva“, ktorá sa taktiež zreteľne prejavuje. V konečnom dôsledku tak dochádza k stieraniu rozdielov medzi verejným a súkromným právom[4].

Obchodné spoločnosti, aj keď nie všetky[5], sú typickými podnikateľskými subjektami, ku ktorým sa štát správa v súlade so zásadou rovnosti subjektov súkromného práva, rovnako ako k ostatným podnikateľským subjektom.

Medzi povinnosti štátu vo vzťahu k podnikateľom, ktoré možno vyvodiť z Ústavy patrí aj povinnosť garantovať solídnosť podnikateľského prostredia. Plnenie tejto povinnosti predpokladá - z pohľadu štátu - zabezpečiť:

1) aby, sa do podnikateľského prostredia nedostali subjekty, ktoré by neboli dostatočne dôveryhodné, ktoré by svojou prítomnosťou a činnosťou v

---

[4] Podrobnejšie pozri: BEJČEK, J.: Veřejný zájem v obchodním právu, in: Veřejný zájem v obchodním právu (Zborník príspevkov zo VI. medzinárodnej vedeckej konferencie, Masarykova univerzita, Brno, 2007), s. 9 a literatúra tam uvedená.

[5] Spoločnosť s ručením obmedzeným a akciová spoločnosť ako kapitálové spoločnosti, môžu byť v zmysle ust. § 56 ods. 1 Obchodného zákonníka založené aj za iným účelom, než za účelom podnikania.

podnikateľskom prostredí zvyšovali hospodárske riziko pre ďalších podnikateľov ale aj pre spotrebiteľov či veriteľov, či ktoré by chceli vykonávať aktivity nezlučiteľné s verejnými záujmami,

2) aby subjekty, ktoré pôsobia v podnikaní vykonávali svoje aktivity tak, aby nepodvádzali svojich obchodných partnerov, aby nevstupovali do neprimeraného rizika, v dôsledku ktorého by dochádzalo ku ohrozeniu majetkových záujmov či majetku iných podnikateľov, alebo iných osôb, aby nezvýhodňovali záujmy svojich zamestnancov či osôb, ktoré pôsobia v ich orgánoch, na úkor tretích osôb,
3) eliminácia z podnikateľského prostredia takých subjektov, ktoré prestali spĺňať kritéria pre podnikanie, či už všeobecne alebo v konkrétnej činnosti, či subjektov, ktoré sú nespôsobilé plniť svoje záväzky voči svojim veriteľom, zamestnancom, štátu a iným subjektom.

Pokiaľ ide o prvú z naznačených povinností, možno pozíciu štátu v tomto prípade prirovnať k akémusi filtru, cez ktorý by sa mali do podnikateľského prostredia dostať len tí, ktorí sú na podnikanie spôsobilí.

V druhom prípade by sme mohli pozíciu štátu prirovnať ku plavčíkovi, ktorý má dohliadať či sa všetkým darí plávať, či niekomu nehrozí, že sa ponorí pod hladinu a že so sebou „stiahne“ aj ďalších.

V treťom prípade by bolo možné prirovnať pozíciu štátu ku sanitárovi, ktorý odstraňuje slabých a nespôsobilých.

Obchodné spoločnosti z hľadiska toho, čo je predmetom ich podnikateľských aktivít, čo je predmetom ich podnikania, možno rozdeliť do dvoch skupín. Prvú skupinu predstavujú obchodné spoločnosti, ktoré podnikajú v takých činnostiach, ktorých podmienky vykonávania sú stanovené prísnejšie, pričom dodržiavanie týchto pravidiel podlieha dohľadu zo strany štátu, resp. zákonom určeného štátneho orgánu. V súčasnosti ide predovšetkým o obchodné spoločnosti, ktoré pôsobia v jednotlivých segmentoch finančného trhu, pričom dohľad nad týmito obchodnými spoločnosťami a ich činnosťou vykonáva Národná banka Slovenska[6]. Orgán dohľadu dohliada na rešpektovanie verejného záujmu pri podnikaní vo vymedzených činnostiach. Druhú skupinu predstavujú obchodné spoločnosti, ktoré podnikajú v ostatných činnostiach, ktoré sú regulované štandardnými pravidlami, pričom ich podnikanie nie je vykonávané pod dohľadom a voči ktorým presadenie verejného záujmu môžu uplatňovať ich obchodní partneri, zákazníci, spotrebitelia a pod. výhradne súkromnoprávnymi prostriedkami. V právnej úprave sa pre takúto kategóriu osôb ustálil napr. výraz „osoba, ktorá osvedčí právny záujem“[7].

Právna regulácia vybraných podnikateľských činností upravuje podmienky, ktorých splnenie je predpokladom vzniku subjektov pôsobiacich v týchto činnostiach a ustanovuje tiež pravidlá uskutočňovania vybraných podnikateľských aktivít, teda pravidlá fungovania obchodných spoločností, ktoré podnikajú v týchto

---

[6] Podľa zákona 747/2004 Z. z. o dohľadne nad finančným trhom. Dohľad nad podnikaním nie je obmedzený len na sféru finančného trhu.

[7] napr. § 68 ods. 6 Obchodného zákonníka

činnostiach. Táto úprava je založená na viacerých faktoroch či kritériách, ktorých naplnením možno zabezpečiť verejný záujem:

a) personálny prvok,
b) dôveryhodnosť pôvodu zdrojov,
c) rozkladanie rizika,
d) povinnosť vykonávať vybrané činnosti,
e) záväzok podriadiť sa dohľadu nad podnikaním,
f) plnenie sankcií uložených ako postih za porušenie pravidiel podnikania.

Ad a: Personálny prvok

Podnikanie je činnosť, ktorá predpokladá jej vykonávanie osobami, ktoré sú odborne spôsobilé na vykonávanie takýchto činností, ktoré sú dôveryhodné a ktoré sú spôsobilé na právne úkony.

Odbornosť sa viaže na činnosť, ktorá je predmetom podnikania. Vychádza sa teda z predpokladu, že zákazníci, obchodní partneri právom očakávajú, že ak niekto podniká v určitej činnosti je spôsobilý vykonávať túto činnosť na odbornej úrovni, s odbornou starostlivosťou. Zákazníci a obchodní partneri predpokladajú, že podnikateľ je odborník. Odbornosť sa preukazuje dokladom o vzdelaní v určitom odbore a preukázaním určitej odbornej praxe, či vykonaním skúšky a preukázaním odbornej praxe. Platí pravidlo, že čím vyšší je dosiahnutý stupeň vzdelania, tým kratšia doba praxe sa požaduje.

Dôveryhodnosť je často spájaná s bezúhonnosťou. Dôveryhodný podnikateľ je predovšetkým bezúhonný podnikateľ, čo pochopiteľne nemôže platiť absolútne. V mnohých prípadoch nie je potrebné preukazovať dôveryhodnosť, stačí preukázať bezúhonnosť. Požiadavka dôveryhodnosti však môže zahŕňať napr. aj preukázanie, či osoba nebola neúspešná v podnikaní, resp. že sa nepodieľala na neúspešnom podnikaní inej osoby, že nepôsobila v určitej funkcii, napr. člena štatutárneho orgánu alebo dozornej rady či ako vedúci zamestnanec, prípadne zamestnanec útvaru vnútornej kontroly a auditu v banke, ktorej bolo odobraté bankové povolenie.

Požiadavka odbornosti a dôveryhodnosti osôb, ktoré vykonávajú určité podnikateľské činnosti sa v niektorých prípadoch akoby dostávala do konfliktu s právom na podnikanie. Podnikanie je pomerne rizikovou činnosťou, pričom podnikateľské riziko nemožno úplne vylúčiť. Otázku možno postaviť aj tak, či má prednosť ochrana záujmov veriteľov, resp. tretích osôb všeobecne alebo či má byť zachované právo každej osoby podnikať, či uchádzať sa o pôsobenie v orgánoch obchodných spoločností. V našich podmienkach prevažuje záujem ochrany majetku a práv tretích osôb ale i samotných akcionárov takýchto spoločností[8].

Ad b: Dôveryhodnosť pôvodu zdrojov

Preukázanie dôveryhodnosti pôvodu zdrojov, z ktorých pochádzajú prostriedky, ktoré sa použijú na založenie podnikateľského subjektu sa skúma len vo vybraných činnostiach. Prehľadnosť zdrojov a dôveryhodný pôvod peňažného

[8] Prevažne ide o činností, ktoré je možné realizovať len spoločnosťou, ktorá má formu akciovej spoločnosti

vkladu do základného imania a ďalších funkčných zdrojov banky ale aj poisťovne, či správcovskej spoločnosti má zabrániť tomu, aby do týchto dôležitých podnikateľských činností neprenikli prostriedky z pochybných zdrojov, t. j. z takých zdrojov, ktoré by neboli dostatočne dôveryhodné.

Ad c: Rozkladanie rizika

Požiadavky na podnikanie stanovujú, že podnikateľské subjekty, ktoré vykonávajú vybrané činnosti nemôžu vstupovať do neprimeraného rizika, nemôžu koncentrovať svoje aktivity len na jedného či niekoľkých obchodných partnerov. Takéto subjekty musia zachovávať či dodržiavať pravidlá obozretného podnikania. Obozretné podnikanie potom znamená napríklad v prípade bánk postupovať pri bankových obchodoch tak, aby boli zohľadnené a minimalizované podnikateľské riziká, aby neboli poškodzované záujmy vkladateľov z hľadiska návratnosti ich vkladov a nebola ohrozená bezpečnosť a zdravie banky alebo bezpečné fungovanie bankového systému.

Ad d: Povinnosť vykonávať vybrané činnosti

Vykonávanie vybraných podnikateľských činností je založené na tom, že subjekt, ktorému bolo udelené oprávnenie na vykonávanie takýchto činností (bankové povolenie, povolenie na vykonávanie v poisťovacej činnosti a pod.) bude povinný vykonávať tieto činnosti v rozsahu udeleného povolenia. V prípade, ak by takýto subjekt uvedené činnosti nevykonával mohlo by to narušiť riadne fungovanie hospodárskeho systému. Preto zákony upravujúce podnikanie bankovníctve, poisťovníctve, ale aj pri výrobe a rozvode elektriny, tepla, plynu, vody a pod. obsahujú úpravu o povinnosti vykonávať činnosti na ktoré im bolo udelené povolenie a úpravu skončenia vykonávania takýchto činností len po predchádzajúcom súhlase toho orgánu, ktorý takéto oprávnenie, povolenie či licenciu udelil.

Ad e: Záväzok podriadiť sa dohľadu nad podnikaním

Vykonávanie vybraných podnikateľských činností sa realizuje v súlade s pravidlami obsiahnutými v normatívnych právnych aktoch upravujúcich takéto podnikateľské činnosti. Súčasťou týchto normatívnych právnych aktov sú aj pravidlá upravujúce dohľad nad podnikaním v týchto činnostiach. Podnikateľ, ktorý má ambíciu uskutočňovať podnikateľské aktivity v týchto vymedzených činnostiach musí pri rozhodovaní o otázke, či bude podnikať vo vybraných činnostiach zohľadniť aj skutočnosť, že túto svoju činnosť bude musieť vykonávať pod podmienkou rešpektovania skutočnosti, že nad jeho podnikateľskou činnosťou vykonáva dohľad určený štátny orgán.

Ad f: Plnenie sankcií uložených ako postih za porušenie pravidiel podnikania

Podnikateľ, ktorý poruší pravidlá podnikania vo vybraných činnostiach musí rátať s tým, že za porušenie týchto pravidiel mu budú uložené sankcie ako

postih za porušenie týchto pravidiel. Sankcie sa postupne vygenerovali do dvoch kategórií:

a) sankcie obligatórne, ktoré je príslušný štátny orgán povinný uložiť vždy, ak zistí že sú splnené podmienky pre ich uloženie,
b) sankcie fakultatívne, ktoré môže príslušný štátny orgán môže uložiť v prípadoch ak sú splnené zákonom stanovené podmienky.

Takéto vygenerovanie sankcií je reakciou na relatívnu benevolenciu orgánu či orgánov verejnej moci, ktoré pri ukladaní sankcií uprednostňovali mininálny postih alebo neukladali dokonca žiadne sankcie, čo potom viedlo k tomu, že daný podnikateľský subjekt sa dopustil ešte závažnejších porušení pravidiel podnikania, ktoré v kombinácii s nevykryštalizovaným, nestabilným, netransparentným podnikateľským prostredím a s tým spojenou vyššou mierou rizika v podmienkach transformujúcej sa ekonomiky, často viedli k situácii, že takýto subjekt sa dostal do hospodárskych ťažkostí, dostal sa do takej ekonomickej situácie, ktorú už ani niektoré ozdravné postupy nedokázali zlepšiť.

V druhej skupine obchodných spoločností, ktoré vykonávajú štandardne regulované podnikateľské činnosti, je miera verejného záujmu výrazne nižšia, pričom záujem na presadení verejného záujmu budú mať predovšetkým ich obchodní partneri, zákazníci, spotrebitelia a pod., ktorí budú tento záujem presadzovať výhradne súkromnoprávnymi prostriedkami. Verejný záujem v práve obchodných spoločností, ktoré pôsobia v štandardne regulovaných podnikateľských činnostiach, môže presadzovať z vlastného podnetu v ustanovených prípadoch aj súd. Celý rad prípadov, kedy bol verejný záujem neúspešne presadzovaný, vyvoláva otázku, či nástroje alebo inštitúty, ktorými disponujú podľa platnej právnej úpravy osoby, ktoré osvedčia právny záujem, sú dostatočne účinné, efektívne. Medzi takéto nástroje alebo inštitúty patrí napr. minimálna výška základného imania, minimálna výška vkladu spoločníka, tvorba rezervného fondu v minimálnej výške, určenie maximálnej doby splatenia vkladu spoločníka do spoločnosti, minimálny rozsah ručenia spoločníkov, zákaz, aby jednoosobová spoločnosť s ručením obmedzením bola jediným zakladateľom alebo jediným spoločníkom v inej spoločnosti, alebo v obmedzení, aby fyzická osoba mohla byť jediným spoločníkom najviac v troch spoločnostiach, či v povinnosti oceniť nepeňažný vklad do spoločnosti, v určení, kto je štatutárnym orgánom spoločnosti a pod. Niektoré z uvedených inštitútov sa v súčasnosti javia ako nie dostatočne účinné, napr. preto, že majú statický charakter, t. j. že neodzrkadľujú aktuálhu hospodársku situáciu obchodnej spoločnosti, resp. nemajú dostatočnú vypovedaciu schopnosť o aktuálnej situácii v spoločnosti, ktorá je z hľadiska veriteľov spoločnosti podstatná pre ich rozhodovanie. Veritelia, alebo tretie osoby všeobecne, potrebujú mať dostatok informácií pre rozhodnutie, či považovať takúto spoločnosť za dôveryhodnú, za solídnu, stabilnú, perspektívnu z hľadiska nadviazania obchodných kontaktov, prípadne z hľadiska rozhodovania napr. akcionára, či predať akcie spoločnosti, alebo si ich naďalej ponechať. Uvedené sa týka napr. výšky základného imania či výšky vkladov spoločníkov spoločnosti s ručením obmedzeným. V ostatnom období je zreteľná tendencia - najmä v dôsledku transformácie požiadaviek európskych smerníc - po rozširovaní okruhu

povinne zverejňovaných informácií o aktuálnej hospodárskej situácii obchodnej spoločnosti v určených informačných zdrojoch (Obchodný vestník), a to informácií poskytnutých samotnými obchodnými spoločnosťami, ktoré zodpovedajú za pravidvosť týchto informácií, ale tiež informácií overenými kvalifikovanými osobami (auditormi). Prejavom takýchto tendencií je napr. povinné zverejňovanie účtovnej závierky, či výročnej správy o hospodárení spoločnosti, audit hospodárskych výsledkov spoločnosti a pod. Poznanie týchto informácií umožňuje kvalifikované rozhodovanie sa dotknutých osôb vo vzťahu k obchodným spoločnostiam, čím sa reálne presadzuje verejný záujem na transparentnosti podnikateľského prostredia.

Verejný záujem transparentnosti podnikateľského prostredia vrátane transparentnosti obchodných spoločností sa presadzuje tiež cez inštitút Obchodnéo registra.

Dôvody či potreby vytvorenia a vedenia registra resp. registrov podnikateľských subjektov či osôb oprávnených uskutočňovať určité činnosti podnikateľským spôsobom spočívajú predovšetkým nasledovných skutočnostiach:

1) Štát má záujem vytvoriť a udržiavať prehľad o podnikateľoch, teda o tom, kto podniká a od koho je možné požadovať plnenie daňových povinností či iných povinností, ktoré štát ukladá podnikateľom ale má aj záujem napríklad mať prehľad o tom, ktoré osoby pôsobia v orgánoch týchto subjektov, aké sú väzby medzi podnikateľskými subjektami a pod.
2) V záujme dosiahnutia čo najvyššej miery právnej istoty v podnikateľskom prostredí je namieste zamedziť vstupu „pochybných“, nedostatočne kapitálovo vybavených či netransparentných subjektov do podnikania - registrácia v tomto prípade predstavuje akýsi „filter“, cez ktorý by mali do podnikania, do podnikateľského prostredia, preniknúť len spôsobilé subjekty. Obchodný register ako „filter“ poníma aj M. Patakyová, avšak nie ako filter, ktorý má zabezpečiť, aby do podnikateľského prostredia prenikli len spôsobilé subjekty, ale ako filter správnosti rozhodnutí a úkonov vykonaných zakladateľmi, zriaďovateľmi a orgánmi právnických osôb, ktoré sa premietajú v zápisoch v obchodnom registri[9].
3) V potrebe garantovať solídne podnikateľské prostredie, v ktorom spôsobia subjekty, o ktorých sú známe všetky podstatné či významné skutočnosti, pričom tieto skutočnosti môžu byť kedykoľvek a kýmkoľvek overené.
4) V potrebe chrániť veriteľov, spotrebiteľov, klientov („tretie osoby“) a zabezpečiť im prístup k registru a registrovaným údajom v záujme ochrany ich práv.
5) V potrebe získania údajov o podnikateľských subjektoch a ich aktualizácie v záujme využívania týchto údajov pre spracovanie potrebných analýz, syntéz a prognóz.

---

[9] PATAKYOVA, M.: Obchodný register (Vybrané a súvisiace problémy), Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK Bratislava, 1999, s. 87. Autorka však neponíma obchodný register ako súčasť hospodárskeho práva, ale zastáva názor, že obchodný register, napriek svojej verejnoprávnej povahe, je neoddeliteľnou súčasťou obchodného práva ako subsystému všeobecného práva súkromného.

Registrácia podnikateľských subjektov musí zodpovedať najmä týmto požiadavkám:

a) promptnosť registrácie,
b) dostupnosť registrácie,
c) aktuálnosť registrácie,
d) určitosť,
e) nevyhnutnosť registrácie.

Ad a)

Promptnosťou registrácie treba rozumieť požiadavku na krátkosť času medzi podaním návrhu na registráciu a zaregistrovaním (ukončením registračného procesu). Čím je registrácia promptnejšia, tým je vyššia miera istoty z pohľadu tak samotných registrovaných subjektov ako aj z pohľadu tretích osôb, že registrovaný údaj zodpovedá skutočnosti.

Ad b)

Dostupnosťou registrácie treba rozumieť požiadavku na to, aby registrované údaje mohol využívať široký okruh osôb. Dostupnosť registrácie môže byť voľná, to znamená, že pre získanie údajov z registra sa nevyžaduje splnenie žiadnych ďalších podmienok, okrem zaplatenia poplatku, ba dokonca môžu byť údaje v registri dostupné bez zaplatenia akéhokoľvek poplatku.

V ostatnom období došlo najmä v dôsledku zlepšenia informačných technológii a presadenia požiadavky transparentnosti podnikania k rozšíreniu dostupnosti registrovaných údajov. Pôvodne boli registre prístupné len osobám, ktoré osvedčili právny záujem na získaní registrovaných údajov. V súčasnosti sú registre voľne dostupné a to či už na internete, či cez iné informačné portály. Voľná dostupnosť údajov registrovaných v obchodnom registri je vyjadrená v ustanovení §12 ods. 12 zákona č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov takto: „Obchodný register a zbierka listín sú každému prístupné, každý má právo po zaplatení súdneho poplatku do nich nahliadať a vyhotovovať z nich odpisy“.

Ad c)

V registroch musia byť zaznamenané aktuálne údaje o registrovaných skutočnostiach, pretože len aktuálne údaje zodpovedajúce skutočnému stavu zabezpečujú potrebnú mieru právnej istoty. Aktuálnosť registrovaných údajov je možné zabezpečiť jednak promptnosťou registrácie a jednak postihom tých subjektov, ktoré sú v omeškaní s podaním návrhov na zápis či výmaz registrovaných údajov, či ktoré sa dostavajú do omeškania pri ukladaní registrácii listín.

Ad d)

Určitosťou registrácie treba rozumieť požiadavku, aby zapisované skutočnosti verne kopírovali realitu teda skutočné pomery. Určitosť registrácie je dôležitá z hľadiska jednoznačného určenia rozhodných skutočností, napr. či subjekt v určitom

okamihu bol zrušený, či v určitom okamihu bol oprávnený vykonávať určitú činnosť, čo bolo v určitom okamihu súčasťou jeho oprávnení atď.

Ad e)
Nevyhnutnosť registrácie ako požiadavka na registráciu sa dotýka len tých registrov či tých zapisovaných údajov, bez zapísania, ktorých by tieto osoby nemohli existovať (nemali by potrebný status), resp. nemohli vykonávať registrované činnosti.

Stanovenie osobitných pravidiel fungovania obchodných spoločností, ktoré sa nachádzajú v inej než štandardnej situácii, je odôvodnené potrebou ochrany záujmov tretích osôb najmä veriteľov a tiež širších verejných záujmov, napríklad záujmom na transparentnosti podnikateľského prostredia či požiadavkami právnej istoty. Medzi takéto špecifické situácie, do ktorých sa môže obchodná spoločnosť dostať a ktoré si vyžadujú stanovenie osobitných pravidiel jej fungovania, možno zaradiť:

1) nútenú správu,
2) konkurz,
3) reštrukturalizáciu,
4) likvidáciu.

Medzi osobitnými režimami fungovania podnikateľských subjektov sú niektoré spoločné znaky a niektoré zásadné rozdiely. Zásadný rozdiel spočíva napríklad v cieľoch takýchto režimov fungovania, kým pri nútenej správe či pri konkurznom konaní je prioritným cieľom sanácia daného subjektu, čiže jeho záchrana ako podnikateľského subjektu, čo je z hľadiska verejného záujmu najoptimálnejšie riešenie, tak v prípade likvidácie obchodnej spoločnosti je prioritným cieľom splnenie všetkých záväzkov spoločnosti a uspokojenie všetkých veriteľov spoločnosti v plnom rozsahu a rozdelenie likvidačného zostatku medzi spoločníkov. O záchranu či sanáciu spoločnosti v tomto prípade skutočne nejde.

Nútená správa

Inštitút nútenej správy je založený na predstave, že osobitným režimom spravovania daného subjektu možno dosiahnuť obnovenie jeho riadneho fungovania a zároveň účinne ochrániť záujmy veriteľov tohto subjektu a v prípade obchodných spoločností aj spoločníkov či akcionárov takýchto subjektov.

Konkurzné konanie

Vyhlásením konkurzu na majetok spoločnosti dochádza k započatiu osobitného režimu fungovania podnikateľského subjektu nazývaného v tomto období svojej existencie výrazom „úpadca“. Vyhlásenie konkurzu na spoločnosť nemá za následok zrušenie spoločnosti, má však za následok to, že daný subjekt bude pôsobiť takpovediac v osobitnom či skôr krízovom režime. Práve skutočnosť, že vyhlásenie konkurzu nemá za následok zrušenie obchodnej spoločnosti ani iných subjektov, predstavuje zásadnú zmenu v ponímaní konkurzu a jeho účelu.

V súčasnosti je aj z hľadiska širšieho verejného záujmu výhodnejšie

koncipovať konkurz ako inštitút sanácie podnikateľských subjektov (ale nielen ich) vrátane obchodných spoločností, čo by malo v konečnom dôsledku viesť ku úplnému „ozdraveniu“ takýchto subjektov a obnoveniu ich riadneho fungovania. Sanácia úpadcu je však zaujímavá aj pre veriteľov úpadcu, pretože pri jej úspešnom naplnení budú pohľadávky veriteľov uspokojené v oveľa väčšom rozsahu než pri realizácii likvidačnej koncepcie konkurzu.

Výhody sanačnej koncepcie konkurzu spočívajú najmä v tom, že sa nepreruší činnosť úpadcu, obchodné kontakty a obchodné aktivity zostávajú zachované, zamestnanosť sa znižuje len o ekonomicky nevyhnutnú mieru, nedochádza k výraznému zvýšeniu výdavkov z verejných zdrojov na úhradu poistných plnení, sociálnych dávok, na vyplácanie podpor v nezamestnanosti. Nie sú potrebné ani ďalšie prostriedky z verejných zdrojov na rozvinutie nových podnikateľských aktivít. Sanačnú funkciu však môže konkurz plniť len vtedy, ak bude o zavedení tohto režimu rozhodnuté čo najskôr, t. j. v čase keď sa ešte nepopretrhávali väzby na obchodných partnerov, kým sa ešte neprerušila kontinuita podnikateľskej činnosti, keď je ešte možné využívať zručnosť a skúsenosti zamestnancov a pod. Sanačná koncepcia konkurzu je dnes všeobecne preferovanou koncepciou. Na tejto koncepcii je založený aj súčasný zákon o konkurze a reštrukturalizácii č. 7/2005 Z. z., ktorý naviac vychádza z filozofie, že skoré vyhlásenie konkurzu dáva väčšiu šancu jednak samotnému úpadcovi, že sa podarí ozdraviť jeho hospodárenie a jednak veriteľom, ktorí majú väčšiu šancu, že ich pohľadávky budú výraznejšie uspokojené.

Vyhlásenie konkurzu na majetok úpadcu má za následok skutočnosť, že oprávnenie nakladať s majetkom úpadcu, ako aj výkon práv a povinností, ktoré súvisia s majetkom podstaty prechádzajú na správcu. Správca má povinnosť vykonať opatrenia potrebné na zabezpečenie prevádzkovania podniku úpadcu, alebo môže podať návrh na súd, aby rozhodol o skončení prevádzkovania podniku úpadcu.

Reštrukturalizácia

Inštitút reštrukturalizácie bol do nášho právneho poriadku zavedený zákonom č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii, namiesto inštitútu vyrovnania, ktorý upravoval pôvodný zákon č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní. Filozofia reštrukturalizácie je odlišná od vyrovnania a je založená na tom, že dlžník, ktorému hrozí úpadok, alebo je v úpadku môže poveriť správcu vypracovaním reštrukturalizačného posudku, ktorého obsahom je posúdenie, či sú splnené predpoklady na reštrukturalizáciu dlžníka.

Hlavný zmysel inštitútu reštrukturalizácie možno vidieť v tom, že pri úspešne uskutočnenej reštrukturalizácii možno odôvodnene predpokladať väčší rozsah uspokojenia veriteľov dlžníka ako v prípade konkurzu. Reštrukturalizácia prebieha podľa reštrukturalizačného plánu, ktorý obsahuje jednak opisnú časť a jednak záväznú časť. V záväznej časti reštrukturalizačného plánu sú obsiahnuté všetky práva a záväzky, ktoré majú účastníkom plánu podľa tohto plánu vzniknúť, zmeniť sa alebo zaniknúť. Reštrukturalizačný plán schvaľuje veriteľský výbor a následne schôdza veriteľov. Schválený plán potvrdzuje uznesením súd. Záväzná

časť plánu môže obsahovať na čas po skončení reštrukturalizácie až do úplného splnenia plánu zavedenie dozornej správy nad dlžníkom alebo preberajúcou osobu. Ak je reštrukturalizácia úspešná, mala by sa obnoviť riadna podnikateľská činnosť obchodnej spoločnosti a obchodná spoločnosť by mala byť schopná opäť plniť záväzky voči svojim obchodným partnerom.

Likvidácia

Likvidáciu obchodných spoločností a iných podnikateľských subjektov, ktoré sú právnickými osobami možno rozdeliť na:

- likvidáciu, ktorá sa uskutočňuje na základe dobrovoľného zrušenia (dobrovoľná likvidácia),
- likvidáciu, ktorá sa uskutočňuje na základe nedobrovoľného zrušenia (nedobrovoľná likvidácia).

Dobrovoľná likvidácia, ktorá sa uskutočňuje na základe dobrovoľného zrušenia sa uskutočňuje na základe rozhodnutia napr. spoločníkov obchodných spoločností, či na základe rozhodnutia orgánu obchodnej spoločnosti alebo družstva, prípadne na základe rozhodnutia zakladateľa štátneho podniku. Dobrovoľné zrušenie obchodnej spoločnosti možno považovať za opak založenia obchodnej spoločnosti. Rovnako ako majú zakladatelia obchodnej spoločnosti právo dobrovoľne sa rozhodnúť, že založia obchodnú spoločnosť, rovnako im zo slobody podnikania vyplýva právo kedykoľvek sa rozhodnúť či prijať rozhodnutie na príslušnom orgáne spoločnosti o tom, že spoločnosť zrušia a jej majetok bude zlikvidovaný.

Zrušiť obchodnú spoločnosť a nariadiť jej likvidáciu však možno aj proti vôli spoločníkov obchodnej spoločnosti či proti vôli samotnej obchodnej spoločnosti. V takomto prípade bude rozhodovať o zrušení spoločnosti a o jej likvidácii súd.

Z hľadiska priebehu likvidácie a postavenia účastníkov procesu likvidácie nie je medzi likvidáciou uskutočňovanou na základe rozhodnutia o dobrovoľnom zrušení spoločnosti a na základe nedobrovoľného zrušenia spoločnosti žiadny rozdiel. Aj pri likvidácii uskutočňovanej na základe rozhodnutia súdu ide tiež o zohľadnenie záujmov veriteľov a spoločníkov obchodnej spoločnosti.

Záver

Verejný záujem v práve obchodných spoločností sa presadzuje jednak verejnoprávnymi inštitútmi (právnou reguláciou podmienok vykonávania vybraných podnikateľských činností, ukladaním registračnej povinnosti, povinným zverejňovaním určitých informácií či údajov o obchodných spoločnostiach) ale aj súkromnoprávnymi inštitútmi, upravenými v kogentných ustanoveniach Obchodného zákonníka, (napr. určením minimálnej výšky základného imania, minimálnej výšky vkladu spoločníka, povinnej tvorby rezervného fondu atď.).

Verejný záujem v práve obchodných spoločností nie je nemenný, môže sa meniť napr. v dôsledku zmien hospodárskej politiky. Vzhľadom na možné zmeny verejného záujmu v práve obchodných spoločností, môže dochádzať k protichodným tendenciám, kedy v súlade s verejným záujmom bude na jednej strane rozširovanie okruhu kogentne upravených súkromnoprávnych inštitútov k zavádzaniu ďalších verejnoprávnych inštitútov, a na druhej strane, pri zmene hospodárskej politiky môže sa verejný záujem presadzovať odbúravaním kogentných ustanovení, liberalizovananím ustanovení o obchodných spoločnostiach.

Verejný záujem v práve obchodných spoločností môže byť realizovaný cez osobitné, štátom vytvorené a primeranými kompetenciami vybavené inštitúcie (napr. v rámci dohľadu nad finančným trhom) alebo súkromnoprávnymi prostriedkami spoločníkmi obchodných spoločností, veriteľmi obchodných spoločností, spotrebiteľmi a pod., t. j. osobami, ktoré osvedčia právny záujem.

doc. JUDr. Ján Husár, CSc., JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M.

Úloha právnického vzdelávania v dvadsiatom prvom storočí

Listen! And though your echoes must be mute,
Gray mountains, and old woods, and haunted springs,
Prophetic caves, and isle-surrounding streams,
Rejoice to hear what yet ye cannot speak.
(Percy Bysshe Shelley: Premetheus Unbound)

Až do koreňov bytnosti
bolelo i mňa! i mne bolo ľúto;
a predsa musel som si šetrnosti zámku
s úst strhnúť – svedkom nebo mi!
odzrkadlené v mojom svedomí –
sňať musel každé ohľadové puto:
ako chceme ho zvliecť z rúk a nôh
tiež, z duše kriel, z pier snáh a túh,
i vzprúdiť čŕstvy žitia ruch.
Tak treba bolo prizrieť sa i rubu:
...
Len preto verte mi;
nehluchý, nenemý
ten prísny kazateľ a trpký upomínač;
bo cítim, vidím: ináč
sme odsúdení k zahynutiu,
nám nepomôže ani boh!
(P. O. Hviezdoslav, Stesky)

1. Všeobecný náčrt situácie

Právnici sa vo svojom praktickom pôsobení ocitajú často v konfliktných situáciách. Zastupujú strany v spore, prípadne spory rozhodujú, obžalúvajú osoby, obhajujú obžalovaných, rozhodujú o vine a treste, o udelení či neudelení povolenia, licencie, ši spisujú podania o vážnych životných rozhodnutiach či úkonoch fyzických či právnických osôb.[1] Aby bol právnmik schopný obstát v týchto zložitých situáciách, musí byť na svoje praktické pôsobenie veľmi dobre pripravený. V tomto príspevku sa budeme zaoberať len prípravou na pôsobenie právnika štúdiom na právnickej fakulte. Právnické vzdelávanie považujeme za bránu k životu a poslaniu právnika, pričom jeho kvalita môže podstatnou mierou vplývať na životnú dráhu absolventa.

[1] Podľa Schiltza sa povolanie právnika (aspoň v amerických pomeroch) považuje vo všeobecnosti za nešťastné povolanie s neobvykle vysokou mierou výskytu rozvodov, samovrážd, depresií, alkoholizmu a iných javov, obvykle označovaných ako sociálne patologické.SCHILTZ, P.,J.: On Being a Happy, Healthy and Ethical Member of an Unhappy, Unhealthy, and Unethical Profession. In: *Vanderbilt Law Review*, vol. 51, r. 1991 s. 871 a nasl.

Ustanovizne právnického vzdelávania tak nesú podstatnú zodpovednosť za budúcnosť právnického stavu a v konečnom dôsledku aj za existenciu takých ideálov, ako je právny štát, spravodlivosť, rovnosť či sloboda. Z viac pragmatického pohľadu vplýva kvalita právnického vzdelávania na právnickej fakulte aj na uplatniteľnosť a úspech absolventov tej ktorej právnickej fakulty v praxi.

Na tomto mieste a obmedzenom rozsahu nie je možné podať detailný rozbor a podrobné návrhy.[2] Vyberieme iba niekoľko momentov, ktoré by sa dali z nášho pohľadu v dnešných časoch označiť za viacmenej kritické pri uvažovaní o budúcnosti akejkoľvek právnickej fakulty, pôsobiacej na Slovensku. Nasledovné úvahy tým nebudú viazané iba na prostredie Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, hoci musíme priznať, že práve prostredie jubilujúcej fakulty okresalo názory autorov viac ako čokoľvek iné.

2. Kríza vstupov alebo *koho* učiť?

Jednou zo základných otázok je: koho učiť. Všeobecne sú známe problémy stredoškolského vzdelávania, postupná redukcia učiva a zvyšovanie počtu uchádzačov o vysokoškolské štúdium, čo – za podmienky, že Gaussovo rozdelenie pravdepodobnosti výskytu sociálnych javov platí – nevyhnutne prináša zníženie schopností priemerného absolventa strednej školy na vysokoškolské štúdium. Na prvý pohľad by mal byť vedený boj o najlepšieho študenta. Ten však chýba. V situácii, keď je pre financovanie univerzity rozhodujúci počet študentov, a nie ich uplatniteľnosť v praxi, nemôže fungovať žiadny takýto boj.

Spomenutie si zaslúži spôsob výberu uchádzačov na vysokoškolské štúdium. V súčasnosti na Slovensku postupujú fakulty v zásade dvoma spôsobmi, bez prijímacích skúšok a s prijímacími skúškami. Podstata prijímacích skúšok pritom pozostáva z preskúšania množstva memorovaných faktov v zásade zo stredoškolského učiva. Dochádza tak k úvodnej selekcii na základe „stredoškolských kritérií“. Odhliadnuc od toho, že sa týmto postupom vlastne spochybňuje preukaznosť výsledkov stredoškolského vzdelávacieho systému, je otázne, či by uchádzači nemali byť selektovaní na základe už „vysokoškolských kritérií“. Takýto spôsob by napríklad mohol fungovať, ak by boli zrušené prijímacie skúšky a zároveň by „vstupný test spôsobilosti“ bol uskutočňovaný napríklad v prvých semestroch v rámci skúšok z určitej právnickej propedeutiky.

3. Kríza obsahu alebo *čo* učiť?

Z nekonečného množstva nedostatkov, resp. výčitiek voči súčasnému spôsobu vzdelávania vyberme len jednu, ktorá má ale mimoriadny dosah na otázku, čo je *úlohou* právnického vzdelávania.

---

[2] O to sa ale pokúsili iní, a povedzme, že úspešne. Pozri napríklad mimoriadne rozsiahlu a podrobnú analýzu Michala Bobka: O (ne)neformovatelnosti studia práv v Čechách. In: *Právne rozhledy*, č. 10/2005, s. 365 – 370, č. 12/2005, s. 446 – 451, č. 14/2005, s. 523 – 529 a č. 16/2005, s. 601 – 606. MALÝ, K: Poznámky ke stavu studia na právnické fakultě a potřeba jeho reformy, In: *Právník* č. 7/2003, str. 723 a nasl. Pozri aj KLUČKA,J.: Koncepcia vedeckej práce a výučby v odbore medzinárodného práva verejného (Prednáška prednesená v rámci konania na menovanie na profesora na PF MU v Brne). in: *Právny obzor*, 4/2006 s. 325 a nasl.

Často vyčítanou námietkou voči slovenskému právnickému vzdelávaniu je nedostatočná príprava študentov na ich budúcu prax. Nesporne významná výčitka, ktorá nepochybne degraduje akékoľvek vzdelávanie. Len si predstavme, že by absolvent medicíny nebol spôsobilý na pôsobenie v lekárskej profesii, alebo stavbár by nebol schopný stavať, pekár piecť, atď. Aby vznesená výčitka nepôsobila ako slogan, musí byť podrobená bližšiemu skúmaniu.

Čo je to právnická prax? Na ktorú prax sa má študent pripraviť? Na prax advokáta? Advokátskeho koncipienta? Alebo azda exekútora, prokurátora, sudcu, úradníka, podnikového právnika, publicistu, diplomata, politika či finančného, daňového alebo ekonomického poradcu?[3] Mal by absolvent vedieť vypĺňať tlačivá, poznať a nadobudnúť schopnosť pohybovať sa v kruhoch vplývajúc na rozhodnutia alebo deň po promóciách uskutočniť právny *due diligence* pri fúzií nadnárodného koncernu?

Zabúda sa pritom – a to ako zo strany akadémie, tak aj praxe – na skutočnosť, že právnické vzdelávanie v súčasnosti prebieha v dvoch etapách. Výsledkom štúdia na fakulte je (resp. mal by byť) tzv. všeobecný právnik, ktorý má mať spôsobilosť na profesionalizáciu v rámci dodatočnej prípravy, ktorá sa uskutočňuje v dodatočnom čase – prípravnom štádiu. Príprava na prax je tak za súčasného stavu do veľkej miery úlohou dodatočnej profesionalizácie v rámci jednotlivých stavovských komôr. Čitateľ nech uváži, že týmito slovami sa nikto z akadémie nechce zbaviť svojej zodpovednosti za prípravu právnika na prax, práve naopak. Myslíme si, že každá jedna právnická fakulta by sa rada zhostila úlohy pripraviť absolventa na ďalšiu profesnú skúšku – advokátsku, justičnú či inú. *Ak by mala mať akadémia za úlohu pripraviť absolventov na prax, stali by sa všetky „prechodné obdobia" pred výkonom profesie zbytočné* (a priznajme, že o ich súlade s Ústavou by sa tak dalo tiež polemizovať). Nakoľko si túto súvzťažnosť uvedomujú kritici zo strany „praktikov" je otázne.[4]

Čitateľ nech nepovažuje tieto riadky za apológiu. Právnické vzdelávanie musí byť samozrejme konfrontované s požiadavkami praxe a to minimálne v dvoch rovinách. Po prvé, obsah vyučovaného musí do určitej miery korelovať s praktickou potrebou v spoločnosti a po druhé musí právne vzdelávanie reflektovať výsledky praktickej činnosti – aplikácie práva. Právne vzdelávanie tak nemôže byť iba prednášaním textov zákona a vyžadovaním ich znenia, ale taktiež skúmaním súdnych a správnych rozhodnutí či spoločenských dôvodov legislatívnych opatrení. V zahraničí je prekvapivo omnoho viac publikovaných textov venovaných súdnym rozhodnutiam ako samotným právnym textom. U nás sa spravidla judikatúra nekomentuje, ale iba nereflektovane prikladá do

---

[3] V súčasnosti sa akosi zabúda na to, že právnické vzdelanie nemusí nutne viesť k výkone právnickej činnosti. Právo je spoločenský regulátor a štúdium práva je aj jeho štúdiom.

[4] Bolo by osobitne vhodné sledovať, ako je to s mzdovou úrovňou koncipientov a ich produktivitou práce vo vzťahu k ozajstným praktikom. Je teda otázne, či kritika o nedostatočnej príprave na prax je kritikou *zamestnávateľa*, ktorý chce mať lacnú kvalifikovanú pracovnú silu, alebo kritikou *člena stavu*, ktorý si zúfa nad znižovaním kvality prostredia, v ktorom sa má pohybovať. Nezamlčíme, že o druhej alternatíve nie sme celkom presvedčený, keďže iba ťažko si je (za súčasného stavu právnického stavu) predstaviť, že by si právnik – advokát v konkurenčnom boji – zúfal nad neschopnosťami svojich konkurentov.

komentárov právnych predpisov. Takýto prístup so sebou nutne prináša dôsledky v pedagogickom procese.
Úloha právnického vzdelávania je podľa nášho názoru iná. Tak ako právna veda nie je veda o zákonoch (hoci sa to môže niekedy tak zdať), tak ani právnické vzdelávanie nie je vzdelávaním o zákonoch a o právnych predpisoch. Obsah vyúčby má byť určený požiadavkami na absolventa, zhutnenými v tzv. profile absolventa, ktorý by všetci vyučujúci mali mať osvojení a stotožniť sa s ním. Absolvent musí byť spôsobilý pohybovať sa v zvláštnom svete neustále sa meniacich právnych pravidiel, musí byť schopný identifikovať (a nájsť) relevantnú právnu normu, jej predpoklady a právne následky, dokázať ju metodologicky korektne vyložiť a vedieť subsumovať. Mal by byť schopný poznať teóriu práva vrátane teórie pozitívneho práva, zvládnuť zákony právnej argumentácie a metodológie. Zdá sa byť pritom potrebný príklon k štúdiu jednotlivých právnych inštitútov a nie právnych odvetví, resp. inak nazvaných pedagogických inštitútov. V súčasnosti takémuto postupu bráni tzv. katedrizmus, ktorému sa ešte budeme bližšie venovať.
Koncept všeobecného právnika je preto v našom systéme dvojetapového právneho vzdelávania správny.

4. *Kto* má učiť?

Učiť by mali len tí, ktorí majú za sebou určitý odborný odstup od študentov, teda rozdiel vo vedomostiach. Učiteľ by mal mať aj pedagogickú spôsobilosť, získanú nie len napodobňovaním svojich učiteľov, ale mal by mať pedagogické minimum. Učiť by pritom mala osobnosť schopná inšpirovať študentov. Vychádzame z toho, že hlava študenta nie je nádoba, ktorú je treba naplniť (v našom prípade paaragrafmi), ale fakľa, ktorú treba zapáliť. Aj v pedagogickom procese je potrebné zabezpečiť medzifakultnú aj medzinárodnú komunikáciu, nakoľko je síce možné hovoriť o určitej medzinárodnej vedeckej kooperácii, ale nie o pedagogickej spolupráci.

5. Kríza formy a metódy alebo *ako* učiť?

Na účely príspevku budeme rozlišovať medzi jednotlivými stupňami štúdia a následne aj formou a metódami ťažiskovo používanými v procese vzdelávania.

5.1. Význam a úloha trojstupňového vzdelávania

Rozlišovanie stupňov štúdia považujeme za správne. Je pritom ale potrebné zabezpečiť reálnu uplatniteľnosť absolventov všetkých troch stupňov, teda definovať profil absolventa tak, aby zodpovedal požiadavkám praxe na určité profesie. Vidíme napríklad veľký priestor pre absolventov prvého stupňa právnického vzdelávania, ktorého výsledkom by mal byť absolvent, schopný vykonávať základnú právnu agendu ako vo verejnej a štátnej správe vrátane súdnictva, tak aj v súkromnej sfére. Požiadavky praxe na to, aby aj najnižší úradník mal právnické vzdelanie druhého stupňa považujeme za dôsledok toho, že celý proces vzdelávania je mimoriadne spoločensky lacný a (aj intelektuálne) nenáročný. Ak by boli náklady na štúdium v takej výške, že by bolo ekonomicky

ako aj morálne neúnosné, aby absolvent druhého stupňa zastával v spoločnosti funkciu, ktorá nezodpovedá jeho „vstupom“ do vzdelávania, tak by praktický systém musel reagovať znížením – dodajme, že nadsadených – požiadaviek na dosiahnutý stupeň vzdelania. Až absolvent druhého stupňa by mal byť spôsobilý pôsobiť ako všeobecný právnik/advokát/podnikový právnik alebo v legislatíve, či inej normotvorbe. Tretí stupeň vzdelávania by mal byť zameraný na mimoriadne náročné a komplikované právne rozbory, na pedagogickú a vedeckú prípravu. Pre tých doktorandov, u ktorých je predpoklad ďalšieho pedagogického pôsobenia by mal tretí stupeň obsahovať aj určitú didaktickú prípravu (napríklad tzv. pedagogické minimum). Súčasný trend tzv. PhD. – čakateľov, ktorí bez potreby vedeckej činnosti čakajú na udelenie titulu je svetový unikát a záujem ľudí z praxe o získanie vedeckého titulu bez akýchkoľvek ašpirácii o vedeckú prácu (a priznajme, bez jej akejkoľvek potreby v ich profesnom živote) nie je celkom pochopiteľný. Takýto postup pritom spôsobuje dramatickú infláciu vedeckého titulu, ktorý nebude zárukou ničoho.

Rozlišovaniu stupňov by mal pritom zodpovedať aj rozsah učiva. V prvom stupni by sa pritom vzdelávanie malo sústrediť na právnickú propedeutiku, relevantné dejiny, teóriu práva s akcentom na právnu metodológiu, výklad a argumentáciu. Základné pozitívnoprávne predmety (základy súkromného a verejného práva) by taktiež mali byť v rozumnom rozsahu súčasťou prvého stupňa štúdia. Do druhého stupňa by mali byť koncentrované tri základné skupiny predmetov. Po prvé oblasti, ktoré by sa vzhľadom na ich špecifickosť v prvom stupni vyučovať nemali, alebo iba v základnom rozsahu (trestné právo hmotné, procesné, finančné a daňové právo, obchodné právo), po druhé predmety, ktoré by nadväzovali na predmety prvého stupňa (detailnejšie študované verejnoprávne a súkromnoprávne oblasti s osobitným zreteľom na procesné právo vrátane tzv. teórie pozitívnych predmetov, ale aj podrobnejšia teória práva vrátane dejín politických a právnych učení a filozofie) a po tretie úzko špecializované oblasti, ktorých základ majú tvoriť voliteľné predmety (od cirkevného práva, cez právo duševného vlastníctva, právo obchodných spoločností prepojené s účtovníctvom a hospodárske právo, až po kriminalistiku či kriminológiu). Pri voliteľných predmetoch nie je ich umiestnenie do jednotlivých stupňov osobitne dôležité.

5.2. Význam a úloha prednášok a seminárov

Základom výučbového procesu by mali naďalej tvoriť prednášky a semináre. Účasť na výučbovom procese by v prvom rade mala mať pre študenta zmysel, čo korešponduje s koncepciou, v ktorej si študent volí svoj študijný plán podľa vlastných predstáv. Tak by sa prednáška nemala obmedziť na prednes (a s tým spojený prepis) inak prístupnej učebnice, nakoľko tým stráca akékoľvek opodstatnenie. Taktiež seminár nemá mať za účel rekapituláciu už raz predneseného, ale jeho základom musí byť aktívna argumentačná výmena medzi pedagógom a študentom k skutočne relevantnému problému. Problémom, s ktorým musí byť právnické vzdelávanie konfrontované sú tzv. „správne odpovede“. Nie je síce možné súhlasiť s tým, že právo nepozná vôbec správne odpovede, a odôvodniť je možné všetko a že aplikácia práva je eristikou. Vhodnejšie riešenie právneho

problému je to, ktoré je *presvedčivejšie, argumentačne podložené*. V rámci právnického vzdelávania musí nastať odklon od učenia „výsledkov“ k učeniu „spôsobu, akým sa k výsledku dopracujeme“.
Okrem toho by bolo vhodné rozšíriť formy výučby aj na rôzne dobrovoľné semináre, kolokviá, sympózia, konferencie, diskusné kluby alebo akokoľvek inak nazvané aktivity, presahujúce povinné minimum študentskej činnosti. Bolo by taktiež vhodné oživiť vysokoškolskú vedeckú činnosť študentov. Akákoľvek takáto aktivita prináša na plecia pedagógov určité množstvo práce, ktoré ale určite nie je nezvládnuteľné, a priznajme, že pedagóg, ktorý sa špecializuje na určitú oblasť môže mať zvýšený záujem na podporu aktivity študentov v tejto „jeho“ oblasti. Takisto to od pedagóga vyžaduje, aby bol uzrozumený s najnovším stavom poznania v určitej oblasti. Preberané a analyzované by tak mali byť rôzne najnovšie súdne, resp. iné aplikačné rozhodnutia, dôvody a argumentácia, ktorá ich potvrdzuje či im odporuje. Študentov je pritom potrebné motivovať, čím ale nemyslíme ekonomickú motiváciu, ale aj napríklad motiváciu v tom, že sa im umožní odkročiť z memorujúceho si davu a zvládnuť intelektuálnu výzvu. Je na zváženie, či by nebolo na mieste obnoviť starú tradíciu, podľa ktorej výnimočné diplomové práce boli uznávané ako práce rigorózne.

5.3. Význam a úloha ústnych a písomných skúšok

Účelom skúšky je preveriť znalosti poslucháča, niekedy ich dokonca aj rozšíriť a ohodnotiť jeho výsledky. Nie je pritom jednoznačné, či majú byť skúšky písomné alebo ústne. Obe formy skúšania majú svoje výhody aj nevýhody.
Účel ústnych skúšok nie je ujasnený. Autori príspevku uzavreli dlhé diskusie o účele ústnej skúšky potrebou zabezpečiť kontrolu tzv. ústneho prejavu študenta, ktorý je najmä pre právnika nepochybne dôležitý. Nepovažujeme pritom za správne, ak študent pri ústnej skúške iba recituje právny predpis, učebnicu, poznámky alebo iný zdroj poznatkov. Ústna skúška by mala preveriť schopnosti vidieť súvislosti a argumentačne reagovať na vzniknutú situáciu, čo ale predpokladá, že ústna skúška vyžaduje určitý (nie zanedbateľný) čas. Problémom ústnych skúšok je ich nepreskúmateľnosť, teda nedostatok ich záznamu. V právnom štáte by sa na každý proces posudzovania mala vzťahovať zásada preskúmateľnosti. Osobitným rizikom pri ústnych skúškach je tzv. individuálny prístup učiteľa, teda prístup „od učiteľa k učiteľovi“. Nie je možné nalinajkovať presné požiadavky na ústnu skúšku, ale ak má byť účelom skúšky aspoň do určitej miery objektívne zhodnotiť znalosti poslucháča, tak je nevyhnutné, aby výsledky skúšok boli medzi sebou porovnateľné. Zároveň je ale potrebné uviesť, že právna úprava umožňuje učiteľovi individuálne pristupovať k výkonu svojho povolania, a nie je preto dosť dobré možné pristúpiť k tvorbe určitej kvalifikačnej mapy. Nie je však vhodné, ak štatisticky vyplýva, že výsledky poslucháčov jedného skúšajúceho sa o rád odchyľujú od výsledkov druhého.
Aj písomná skúška trpí viacerými nedostatkami. Písomný prejav je v súčasnej dobe pre právnika minimálne tak dôležitý ako ústny. Písomný prejav je pritom základný stavebný kameň právnickej praxe. Často je ťažšie napísať logicky vystavané a argumentačne podložené podanie, ako uskutočniť rétorické cvičenie. Paradoxne

sa ale ani písomnému prejavu nekladie veľký dôraz v rámci vzdelávania. Poslucháč právnickej fakulty je okrem výnimočne pôsobiacich zadaní na niektorých hodinách konfrontovaný s povinnosťou napísať konzistentný text o riešení určitého problému až v rámci záverečnej práce, pričom je otázne, či skutočnosť, že záverečné práce sú v štatisticky drvivo prevažujúcej miere hodnotené kladne, je výsledkom správnej práce študenta alebo malej dôležitosti, ktorá sa týmto prácam pripisuje. Písomnú skúšku vo forme testu nepovažujeme sa kontrolu písomného prejavu. Preto je najväčšou slabinou písomných skúšok to, že ich najčastejšou formou sú testy, ktoré na prvý pohľad nepreukážu schopnosť študenta *odôvodniť* odpovede. Tomu sa ale dá do určitej miery zabrániť formuláciou otázky. Písomné testy majú ale viacero výhod. Z pohľadu efektivity sú výhodné v tom, že umožňujú rýchlu kontrolu rozsiahlej matérie. Písomné testy sú taktiež dostatočne preskúmateľné a garantujú rovné zaobchádzanie so študentmi.

6. Kríza prostredia alebo *za akých podmienok* učiť?

6.1. Materiálna kríza

Nebudeme horekovať nad platom pedagóga. Je vizitkou spoločnosti, keď plat docenta je porovnateľný s platom operátora výroby.[5] Práca pedagóga je pritom mimoriadne zložitá a náročná, a to nielen v tzv. západnom svete.[6] Pozastavíme sa ale nad materiálno – technickým vybavením výučbového procesu.

- *(Ne)Vybavenosť univerzitnej/fakultnej knižnice*

Právnické vzdelávanie je najmä o čítaní a kritickom uvažovaní. Bez literatúry sa nezaobíde právna veda ani vzdelávanie. Už letmá návšteva fakultných knižníc v zahraničí ukazuje na obmedzenosť slovenských. V tunajšom prostredí ale môže zdanie mnohokrát klamať, nakoľko evidujeme rozšírený jav – stále výpožičky. V niektorých ohľadoch máme knižnice zrovnateľné so západom, akurát nie sú umiestnené v budove fakulty, ale v súkromných domácich knižniciach alebo ako ozdoba kancelárií. Režim stálych výpožičiek je osobitosť *par excellence*. Nevieme, ako by pracovníci v knižnici renomovanej univerzity reagovali na požiadavku vypožičať si jediný exemplár knihy na neurčitý čas. Množstvo „nastálo“ vypožičanej literatúry dosahuje niekedy mimoriadnych rozmerov. Je iba ťažko predstaviteľné, že akademik skutočne potrebuje na štúdium (na riešenie obmedzenej otázky) doma súčasne 50 – 100 kníh z rôznych odborov po dobu niekoľkých rokov.[7] Situácia s nedostatkom literatúry v knižnici je pritom riešiteľná do hodiny. Na nákup literatúry by sa mal zaviesť režim *aspoň jedného povinného výtlačku* do prezenčnej knižnice, a iba druhý (prípadne ďalšie) by mohli byť predmetom výpožičky. Rovnako je potrebné zrušiť režim stálych výpožičiek a obmedziť výpožičky napríklad na tri mesiace. Takáto úprava by nepriamo nútila

---

[5] Pripusťme, že pedagógovia sa nikdy v našich geografických šírkach netopili v dostatku prostriedkov. V minulosti však požívali väčšiu úctu. Nakoľko si za zmenu pomerov môže akadémia sama, nebudeme skúmať.

[6] Pozri napríklad zaujímavé úvahy o práci amerických profesorov práva v: LIPSHAW, J. M.: Memo to Lawyers: How Not to 'Retire and Teach'. In: *Suffolk University Law School Research Paper No. 07-38*, Prístupné na http://ssrn.com/abstract=992489.

[7] Neskúmajme, či následne publikuje príspevok odkazujúci na takéto penzum zdrojov.

čitateľa vypožičanú knihu *prečítať*, resp. použiť pri výskume aj na iné účely ako na ozdobu pracovne.

- *Dostupnosť učebných pomôcok*

Zo strany študentov býva reklamovaný nedostatok učebných pomôcok, resp. ich rozsah, kvalita či cena. Príprava učebných pomôcok by nemala byť spôsobom privyrobenia si vydaním drahého zdroja poznatkov so zaisteným odbytom. Dostatok prístupných učebných pomôcok je riešiteľný povinnou existenciou jedného voľne šíriteľného zdroja – napríklad internetového zverejnenia – a doplnkových zdrojov, ktoré sú komerčne distribuovateľné. V časoch internetovej komunikácie nebráni nič tomu, aby boli skriptá aj vo forme internetových zverejnení, ktoré môžu byť okamžite (napríklad každoročne) aktualizované a neobmedzene prístupné. Pritom je vhodné vidieť rozdiel medzi monografiou[8] a skriptami, či učebnicami alebo inými učebnými pomôckami. Monografia ako *výsledok samostatnej vedeckej činnosti* nemusí (a málokde vo svete) naozaj je verejne bezplatne prístupná a šíriteľná, skriptá a iné učebné pomôcky by sa však mali považovať za *plnenie pedagogických povinností*. Je pritom zvláštne, aby boli monografie základnou literatúrou na účely štúdia (s výnimkou štúdia tretieho stupňa a špecializovaných kurzov, ktoré sa vytvárajú vlastne práve pre to, že ich vedúci napísal určitú monografiu, a teda podrobne spracoval čiastkovú oblasť), nakoľko ich cieľová skupina je odlišná od študentov. Netvrdíme tým ale, že napísať dobrú monografiu je ľahšie alebo ťažšie ako napísať dobrú učebnicu. Obe sú výsledkami rôznych metód a sú určené pre rôznych čitateľov. Skriptá sú určené osobám, ktoré matériu ešte nepoznajú, monografia naopak čitateľom, ktorí sa v problematike pohybujú a preto je jej obsah zameraný na špecifické problémy.

6.2. Kríza prostredia

Prostredie vysokej školy, jej atmosféra je jedným z najdôležitejších zložiek výučbového a výskumného procesu. Univerzitu totiž robia ľudia, pôsobiaci v prostredí. Vhodnosť prostredia podstatnou mierou vplýva na ich výkony. Nezodpovieme síce otázku, či nedostatok plodov je problémom rastlín, alebo nedostatku živín v zemi, preskúmame ale niektoré rozmery avizovanej krízy. Právne vzdelávanie je pritom odrazom právnej vedy. Tam kde poctivá právna veda neexistuje, stráca význam akékoľvek tvorivé vzdelávanie a vzdelávanie skĺzava do memorovania faktov.

---

8 Povšimnutiahodnú definíciu monografie ponúka § 3 písmeno a) materiálu „Konkrétne podmienky výberového konania na obsadzovanie miest docentov na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave“, podľa ktorých je monografiou uverejnená knižná publikácia alebo rozsiahla štúdia najmä v zborníku v rozsahu najmenej piatich autorských hárkov, v ktorej autor vedecky, do hĺbky a originálnym spôsobom a pritom na základe odbornej vedeckej literatúry spracoval tematickú oblasť pomocou vedeckých metód a s využitím aj zahraničných prameňov; monotematický súbor prác musí obsahom i kvalitou spĺňať kritériá kladené na monografiu; monografiou nie je priamy alebo nepriamy komentár k právnemu predpisu. Možno dodať zdanlivo banálny dovetok, že monografia obsahuje (minimálne) rozsiahly poznámkový aparát a použitú literatúru. Skriptá alebo učebnice monografiami skôr nie sú.

- *Opisovanie a plagiátorstvo*

Známy neduh opisovania a plagiátorstva prekvapivo bujnie, a to vo vzťahu medzi študentmi (je verejným tajomstvom, že záverečné práce neprekypujú autentickými myšlienkami) aj medzi samotnými akademikmi. Nemožno však viesť vojnu iba voči jednému, a preto nesmieme postihovať študentov za to, čo tolerujeme kolegom. Osobitne pikantné (dodajme, že tiež smutné) sú príklady tvorby vedeckej práce pod „pseudonymom“ (rozumej menom iného žijúceho akademika).[9] Že v aspoň trochu civilizovanom svete sa plagiátorstvo považuje za najťažší zločin vedeckej činnosti asi netreba nikoho presviedčať. Vzhľadom na skutočnosť, že v určitých prípadoch je aj univerzita ako zamestnávateľ zodpovedná za protiprávne konanie svojho zamestnanca voči poškodenému akademikovi, malo by byť záujmom samotnej univerzity postaviť sa proti plagiátorstvu.[10]

[9] Aj keby sme efektívne zatvorili oči a neuvažovali, že práve samostatná vedecká práca je imanentný znak akademickej činnosti, ani tak autorskoprávna definícia zamestnaneckého diela nie je bezuzdne ohybná.

[10] O tom presvedčivo TELEC, I.: Akademická kriminalita. Prístupné na: http://jinepravo.blogspot.com/2008/09/ivo-telec-akademick-kriminalita.html.

- *Intergeneračná interakcia*

Ďalším z rozmerov krízy je *intergeneračná interakcia*[11], či výmena názorov, úzko súvisiaca s problematikou načrtnutou v tomto príspevku pod otázkou „kto má učiť“. Nemáme pritom na mysli výmenu názorov medzi konkrétnymi osobami, resp. generáciami, ale reflektovanie názorov, ktoré sa stali v posledných rokoch súčasťou súčasnej právnej vedy na svetovej úrovni. V súčasnej dobe zažívame obrovskú interakciu medzi kontinentálnym a anglo-americkým právnym systémom, medzi rôznymi metodologickými smermi pri analýze práva, ktoré nie sú dostatočné reflektované slovenskou právnou vedou, ešte stále nachádzajúcou sa v zajatí exegézy textov predpisov. Takýto nedostatok sa negatívne prejavuje napríklad v nedostatočnej pripravenosti (a schopnosti) reagovať na nové koncepcie v právnej metodológii, na nové smery v myslení, medzi ktorými zaujíma predné miesto ekonomická analýza práva, ale aj ostatné skôr filozofické / právnoteoretické smery. Uvedený deficit sa kriticky premieta do procesu vzdelávania, keď sa študentom, ktorý majú o matériu záujem neponúka súčasný stav poznania v právnom odvetví (ale ani právny výskum tak nemôže dosiahnuť súčasnú svetovú úroveň). Osobitnú úlohu v tomto zohráva prekvapivo internet. Už aj v českom a slovenskom prostredí sa objavujú prvé lastovičky právnických diskusných fór, ktoré v reálnom čase ponúkajú právne zaujímavé diskusie, pričom niektoré diskusie o právnych problémoch sa z dôvodu rýchlej možnosti reakcií prenášajú zo stránok časopisov na stránky internetu.[12]

- *Katedrizmus*

Podstatným nedostatkom právnického vzdelávania je jeho previazanosť na jednotlivé katedry. Dnes už pritom nie je možné rozumne skúmať trestné právo bez sociológie, obchodné a daňové právo bez účtovníctva a ekonómie, atď. Katedrizmus je možno ospravedlniteľný pedagogickými dôvodmi (aj to s ťažkosťami). Veľa škody ale napácha katedrizmus vo výskume, ktorého výsledky sú základným zdrojom pre právnické vzdelávanie. Ak sa právny výskum špecializuje na oblasť, ktorá je obmedzená pedagogicky – teda výučbovým predmetom – potom je následok neodvratný: mnoho energie sa vyplytvá na potvrdenie, alebo vyvrátenie opodstatnenosti pedagogickej disciplíny ako právneho odvetvia, alebo iných podobných pokusov o renesanciu scholastiky. Následne ostávajú hraničné problémy medzi jednotlivými právnymi odvetviami neriešené. Tým sa zakuklí aj pedagogický proces. Riešením by mohli byť spoločné cielené

---

[11] Schválne nepoužijeme pojem generačná výmena, ktorou sa vôbec nebudeme v príspevku zaoberať. Tuzemské prostredie je generačne mimoriadne nevyvážené v dôsledku kataklizmatických spoločenských zmien v deväťdesiatych rokoch. Tak veľký spoločenský prelom sťažuje skúmanie a skresľuje akýkoľvek záver o medzigeneračnom dopĺňaní. O tom pozri napríklad zaujímavé postrehy Švidroň, J: Mravné dimenzie občianskeho práva. Prístupné na: http://www.jsn.sk/document.doc.

[12] Pozri len www.leblog.cz ako fórum pre právo a ekonomiku, www.jinepravo.blogspot.com ako fórum pre právnu teóriu, európske právo a široké spektrum právnych odvetví. Zaujímavé pohľady ponúkajú aj skôr študentsky ladené fóra ako napríklad „brnenské“ http://pravnimunice.blogspot.com/.

projekty (teda nie iba projekty so všeobecným názvom, pod ktorý sa skryje tá najrôznorodejšia vedecká činnosť) a s tým spojené medzikatedrové predmety.

- *(Ne)dostatok impulzov a uzatvorenosť slovenskej právnej vedy a vzdelávania*

Súčasný svet prináša obrovské množstvo impulzov. Zažívame dobu s nadbytkom informácií, dobu veľkých komparácií, danú najmä snahou o unifikáciu práva v Európe. Asi ešte nikdy v histórii nemala právna veda k dispozícií taký široký zdroj poznatkov ako dnes. O jeho využití domácou odbornou komunitou sa ale dá pochybovať.

Právnické akademické kruhy sú naviac na Slovensku veľmi uzatvorené a – ako sa zdá – imúnne voči impulzom (nielen) zo zahraničia. Uzatvorená spoločenská skupina dostáva vlastnú dynamiku (alebo skôr statiku?) a začína sa riadiť vlastnými princípmi. Každý uzatvorený systém má pritom degresívne tendencie.

Aj v minulosti (pravdepodobne) fungovali stavy a cechy ako garant odbornej spôsobilosti a plnili úlohu, ktorú prevzali dnešné stavovské komory, alebo iné druhy uzatvoreného spoločenstva členov (napríklad akademické kruhy). Výskum (najmä ten, ktorý má malý aplikačný dosah) má ale jednu nevýhodu. Pokiaľ cechy, stavy a komory mali a majú nastavené zrkadlo v podobe odberateľov ich služieb a výrobkov, vedeckopedagogická obec takéto zrkadlo mimo vlastnej štruktúry nemá. A tak vlastne nemá kontrolný mechanizmus. Ak je členov takejto uzatvorenej komunity dostatočný počet, je možné predpokladať, že sa medzi nimi vytvorí spektrum názorov (a každý názor si nájde oponenta) a akési zdravé prostredie konkurencie, diskusie a s tým spojenej motivácie. Ak je ale členov komunity podkriticky málo, potom sa takéto spoločenstvo zmení na spoločenstvo vzájomných uctievateľov. A tak sa aj slovenská právna veda stala bonsajom uctievaným ani sekvoja.

V súčasnosti sa naviac objavuje nový trend, a to zverejňovanie výstupov pracovníkov veľkých (najmä zahraničných) advokátskych kancelárií, nepochybne lepšie materiálnotechnicky a do určitej miery – vzhľadom na celosvetovú pôsobnosť a odbornú profiláciu zamestnancov – aj personálne vybavených, ktorých zástupcovia medzi sebou čulo komunikujú o zložitých právnych problémoch s praktickým dopadom aj prostredníctvom odborných periodík.[13] Vysoká škola v dnešnom ponímaní tento trend pravdepodobne nebude schopná zvrátiť bez potrebnej reformy zameranej na špecializáciu výskumu a vzdelávania. Vysokokvalifikované vzdelávanie sa tým presunie z univerzít na profesnú sféru.

7. Čo nás čaká a neminie alebo je kríza výzvou?

V súčasnosti sú pred akoukoľvek právnickou fakultou na Slovensku výzvy, nemajúce obdoby. Nárast počtu právnických fakúlt, ako aj zvýšená mobilita slovenských študentov v rámci Slovenska ale aj smerom do zahraničia (najmä do Čiech či na Moravu) oberá fakulty o ich historickú výhodu „geografického

[13] Bolo by zaujímavé porovnať, aký pomer na publikovaných príspevkoch v právnických časopisoch majú pedagógovia právnických fakúlt a aký právnici veľkých advokátskych kancelárií, a na ktoré príspevky sa častejšie reaguje.

monopolu“. Zároveň nad nimi visí ďalší Damoklov meč, a to strata národného práva so svojimi osobitosťami. Unifikáciu niektorých oblastí práva už zažívame, o niekoľko rokov sa môže stať realitou jednotný európsky civilný kódex (bez ohľadu na jeho možný rozsah), potom možno tak neprekvapí ani zákonník trestný, či správny atď. Absolventi slovenských fakúlt budú (od čoho boli doteraz ušetrení) v priamom konkurenčnom boji s absolventmi českých, francúzskych, nemeckých či anglických elitných univerzít. A možno ešte dnešná generácia študentov a nastávajúcich pedagógov zažije stratu jedinečnej výhodu, ktorú nateraz máme – vlastného právneho poriadku. Od schopnosti pripraviť sa na tento možno najpodstatnejší dejinný krok v právnickej výučbe bude bytostne závisieť prežitie alebo prežívanie ktorejkoľvek právnickej fakulty v strednej Európe. Právnické vzdelávanie tak v súčasnosti čelí azda najväčšej kríze, ktorá ale zároveň predstavuje výzvu epochálnych rozmerov.

Za spoločný menovateľ uvedených nedostatkov považujeme neúctu. Neúctu spoločnosti k učiteľom, študentov k štúdiu, učiteľov medzi sebou, neúctu k metóde poctivej práce či neúctu k poslaniu. Nedostatok úcty sa pritom ťažko napráva. Sme presvedčení, že akákoľvek výučbová činnosť je osobnou interakciou – je o ľuďoch. Jej stredobodom sú vždy študent a učiteľ. Iba ak obaja účastníci tohto procesu budú brať svoju činnosť zodpovedne, môžeme dospieť k rozumnému výsledku. Mnohí vidia riešenie v zavedení školného, čo by malo ako čarovným prútikom vyriešiť problém tým, že zvýši motiváciu ako študentov, tak aj učiteľov za dosiahnutím kvalitného pedagogického procesu. Na mnohých fakultách školné zavedené je, a ťažko hodnotiť ich kvalitu. Aj externé štúdium je v niektorých smeroch platené, a nie je zreteľné, či sa v týchto prípadoch prejavujú pozitívne dôsledky zavedenia školného. Súčasnú situáciu možno zmeniť v tom smere, aby sme sa priblížili k stavu, kedy učitelia budú presvedčení, že robia niečo, čo robiť chcú, a že študentov baví študovať. Priblíženie sa k tejto méte však bude nepochybne ťažké a zdĺhavé.

Resumé:
Každé jubileum predstavuje určitý medzník a pri dosiahnutí medzníkov je potrebné sa zamyslieť nielen nad tým, čo bolo, ale hlavne nad tým, ako ďalej. Autori si v súčasnosti položili viacero otázok, koho by mala právnická fakulta učiť, čo má učiť, kto má učiť, ale najmä aké formy a metódy pri výučbe uplatňovať.

Summary:
Each anniversary is an opportunity to focus on the past as well as the future. It is the time to think about thing which have to be done. Authors concentrate on various questions, ranging from who and what is to be taught, who is to teach to the question what methods and forms are to be used in the process of legal education.

JUDr. Eva Janičová, CSc.

Vysielanie pracovníkov v rámci nadnárodného poskytovania služieb a slovenská právna úprava

Úvod

Voľný pohyb osôb, tovarov, služieb a kapitálu patria k základným slobodám, na ktorých je budovaný vnútorný trh Európskeho spoločenstva (ďalej len ES). Pridanou hodnotou vstupu Slovenskej republiky (SR) do Európskej únie, okrem iných prínosov je aj to, že slovenským poskytovateľom služieb otvoril sa európsky trh a zároveň Slovenská republika stala sa cieľovou krajinou pre nadnárodné poskytovanie služieb.

V záujme rozvoja hospodárstva, udržania ekonomickej stability a zachovania voľného pohybu osôb, tovarov a služieb, ako základných hodnôt na ktorých je postavené ES, sa členské krajiny zaviazali zaistiť voľný pohyb pracovných síl tak, aby nedochádzalo k ich pracovnej či sociálnej diskriminácii v dôsledku migrácie.

V primárnom práve ES je oblasť voľného pohybu osôb, tovarov a služieb vrátane jeho pracovnoprávneho rozmeru upravená najmä v čl. 48 až 51 Zmluvy o ES (ďalej len ZES). Na zabezpečenie voľného pohybu osôb, najmä pracovných síl prijala európska normotvorba viacero sekundárnych právnych aktov, ktoré sú súčasťou tzv. komunitárneho práva. K najzákladnejším právnym aktom v tejto oblasti patrí najmä nariadenie Rady (EHS) č. 1612/68 o slobode pohybu pracovníkov v rámci spoločenstva.[1] V rámci nášho zamerania sa na poskytovanie služieb je potrebné zvlášť uviesť do komunitárneho normatívneho základu najmä **Smernicu Európskeho parlamentu a Rady č. 96/76/ES zo 16. decembra 1996 o vysielaní zamestnancov v rámci poskytovania služieb**[2], ktorá tvorí základ právnej úpravy ustanovujúcej podmienky a náležitosti upravujúce zamestnanecké vzťahy. Smernica sa zameriava najmä na situácie, keď zamestnávateľ z jedného členského štátu vyšle dočasne svojich zamestnancov do iného členského štátu, aby tam vykonávali prácu pre toho zamestnávateľa a tým na území tzv. hostiteľského štátu poskytovali služby pre tretiu stranu. V prípade, že sú zamestnanci vyslaní z hospodársky slabšieho štátu do hospodársky silnejšieho štátu, vysielajúci zamestnávateľ by mohol využiť nižšiu úroveň pracovných podmienok a znížiť tak svoje náklady na poskytnutie služby v hostiteľskom štáte. Získal by tým konkurenčnú výhodu voči ostatným poskytovateľom služieb vedúcej k sociálnemu dampingu a k narušeniu konkurenčného prostredia v hostiteľskom štáte. Za účelom takýchto dôsledkov ukladá Smernica č. 96/76/ES členským štátom povinnosť prijať opatrenia garantujúce vyslaným zamestnancom určité minimálne pracovné podmienky hostiteľského štátu.

---

[1] Mimoriadne vydanie Ú.V. EÚ 05/ZV.1; Ú.V v ES L257/2, 19. 10. 1968. Sociálne aspekty mobility pracovných síl rieši najmä nariadenie Rady (EHS) č. 1408/71 o uplatňovaní systémov sociálneho zabezpečenia na zamestnané osoby, samostatne zárobkovo činné osoby a členov ich rodín pohybujúcich sa v rámci spoločenstva.

[2] Mimoriadne vydanie Ú. V. EÚ, 05/ZV.2; Ú.V. v ES L18/1, 21. 1 . 1997

Pri rozhodovaní poskytovateľov služieb či vstúpiť na nadnárodný trh je otázka podmienok, za ktorých budú môcť prostredníctvom svojich zamestnancov v danej krajine pôsobiť, veľmi dôležitým faktorom a otvára množstvo tém súvisiacich s možnými prekážkami slobody poskytovania služieb spočívajúcich najmä v imigračných povinnostiach, pracovných podmienkach vysielaných zamestnancov, v právnej ochrane práv zamestnancov až po zákonné podvody. V nasledujúcom texte, pokúsime sa sústrediť iba na časť tejto rozsiahlej problematiky. Predmetom nášho snaženia je poskytnúť základný prehľad regulácie vysielania zamestnancov v rámci poskytovania služieb a zároveň posúdiť súlad súčasnej slovenskej právnej úpravy v tejto oblasti s komunitárnym právom.

1. Vysielanie zamestnancov vs. nadnárodný pohyb služieb.

Vnútorný trh Európskej únie ponúka dynamické prostredie pre nadnárodné poskytovanie služieb, ktoré vedie stále väčší počet podnikov k dočasnému vyslaniu zamestnancov na výkon práce na území iného členského štátu, než v ktorom sú obvykle zamestnaní. Nová **Smernica Európskeho parlamentu a rady 2006/123/ES z 12. 12. 2006 o službách na vnútornom trhu**[3] vychádza okrem iného z poznania, že konkurencieschopný trh so službami je nevyhnutný na podporu hospodárskeho rastu a na tvorbu pracovných miest v Európskej únii, pričom služby predstavujú hnaciu silu hospodárskeho rastu a predstavujú 70 % HDP a zamestnanosti vo väčšine členských štátov. Európsky parlament a Rada zdôraznili, že odstránenie právnych prekážok vytvorenia skutočného vnútorného trhu je prioritou pre splnenie cieľa stanoveného na zasadnutí Európskej rady v Lisabone 23. a 24. 3. 2000, ktorým je zlepšenie zamestnanosti a sociálnej súdržnosti a dosiahnutie trvalo udržateľného hospodárskeho rastu, aby sa tak Európska únia stala do roku 2010 najkonkurencieschopnejšou a najdynamickejšou znalostnou ekonomikou vo svete s väčším množstvom a lepšími pracovnými príležitosťami. Odstránenie týchto prekážok pri súčasnom zabezpečení vyspelého európskeho sociálneho modelu je preto základnou podmienkou prekonania ťažkostí pri vykonávaní lisabonskej stratégie a oživenia európskeho hospodárstva najmä z hľadiska zamestnanosti a investícií. Z toho dôvodu je dôležité v zmysle smernice, vytvoriť vnútorný trh so službami, v ktorom bude v správnej rovnováhe otvorenosť trhu, zachovanie služieb verejného záujmu a sociálne práva a práva spotrebiteľov. V tejto smernici sa tiež zohľadňujú iné ciele všeobecného záujmu, vrátane ochrany životného prostredia, verejnej bezpečnosti a zdravia, ako aj potreba súladu s pracovným právom.

Smernica 2006/123/ES ďalej konštatuje (bod 86), že by nemala mať vplyv na podmienky zamestnávania, ktoré sa podľa smernice 96/71/ES o vysielaní pracovníkov v rámci poskytovania služieb vzťahujú na pracovníkov vyslaných na účely poskytovania služby na územie iného členského štátu. Čo znamená, že smernica 96/71/ES je plne rešpektovaná i novou prijatou smernicou o službách na vnútornom trhu. Jej význam sa ešte väčšmi ukázal po vyškrtnutí navrhovaných článkov 24 a 25 Smernice pôvodne zaoberajúcich sa odstránením administratívnych prekážok týkajúcich sa vysielania zamestnancov v rámci

[3] Ú. V. EÚ L 376/36, 27.12.2006

poskytovania služieb (právo miesta pôvodu), ktoré konečné znenie Smernice už neobsahuje. Smernica o vnútornom trhu v článku 3 ods. 1 písm. a) iba konštatuje, že v prípade akéhokoľvek rozporu medzi oboma smernicami má prednosť a uplatňuje sa smernica 96/ 71/ES. Konkrétne článok 17, ktorý upravuje dodatočné odchýlky od slobody poskytovať služby výslovne zdôrazňuje, že článok 16 sa nevzťahuje na záležitosti, na ktoré sa vzťahuje smernica 96/71/ES.

Zmluvné vzťahy medzi poskytovateľom a klientom, a to aj medzi zamestnávateľom a zamestnancom, by nemali podliehať novej smernici o službách na vnútornom trhu. Právo uplatniteľné na zmluvné a mimozmluvné záväzky poskytovateľa by mali určovať pravidlá medzinárodného práva súkromného (bod 90).

Smernica o vnútornom trhu v článku 1 ods. 6 a 7 ustanovuje, že tiež neovplyvňuje pracovné právo, ktorým sú akékoľvek právne alebo zmluvné ustanovenia o podmienkach zamestnávania, pracovných podmienkach vrátane ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci a vzťahy medzi zamestnávateľmi a zamestnancami, ktoré členské štáty uplatňujú v súlade s vnútroštátnym právom, ktoré rešpektuje právo Spoločenstva, ani vzťahy medzi sociálnymi partnermi, vrátane práva vyjednávať a uzatvárať kolektívne zmluvy, práva na štrajk a pracovné opatrenie v súlade s vnútroštátnym právom a postupmi, ktoré rešpektuje právo Spoločenstva , ani sa neuplatňuje na služby poskytované agentúrami na sprostredkovanie dočasného zamestnávania.

Smernica 96/71/ES o vysielaní zamestnancov je neoddeliteľne spätá s realizáciou voľného pohybu služieb podľa čl. 49 a nasl. ZES. Sloboda voľného pohybu služieb podľa čl. 49 ZES znamená zákaz obmedzenia voľného poskytovania služieb vo vnútri spoločenstva pre príslušníkov členských štátov, ktorí podnikajú v niektorom inom štáte Európskej únie než príjemca služieb. Ak za účelom takého „nadnárodného“ poskytovania služieb poskytovateľ dočasne vyšle do iného členského štátu svojich zamestnancov, aby tam vykonávali v jeho mene tomu zodpovedajúcu prácu, vzniká otázka pracovnoprávneho postavenia vyslaných zamestnancov. Ako, už skôr, zdôraznil Európsky súdny dvor (ESD), postavenie vyslaných zamestnancov (posted workers) je pritom úplne odlišné od migrujúcich zamestnancov, pretože v sledovanom prípade ide o vysielaných zamestnancov, ktorí sa po poskytovaní služby v danom členskom štáte Európskej únie vracajú do krajiny pôvodu, bez toho, aby vstupovali – na rozdiel od migrujúcich zamestnancov – na pracovný trh.[4] Pokiaľ sú takí zamestnanci riadne zamestnaní v inom členskom štáte, nie je možné voči nim v hostiteľskom štáte vyžadovať pracovné povolenie alebo iné vstupné poplatky.[5]

Z judikatúry ESD vyplýva, že v prípade vysielania zamestnancov v rámci nadnárodného poskytovania služieb nemožno vychádzať z možných obmedzení voľného pohybu osôb, pretože tento spôsob vysielania podlieha slobode poskytovania služieb. Aby však mohli byť voľným pohybom služieb v tomto zmysle je nevyhnutné predovšetkým naplniť skutočnosť, že vysielaní zamestnanci nehľadajú prístup k pracovnému trhu prijímajúceho štátu.

---

[4] Napr. Rozhodnutie ESD C-113/89 Rush Portuguesa a rozhodnutie C-43/93 Vander Eest

[5] Rush Portuguesa, pozn. č. 4

Záruky obsiahnuté v ustanoveniach týkajúcich sa voľného pohybu služieb, nie sú rovnako ako v prípade voľného pohybu osôb bezvýnimočné. Článok 46 ZES, ktorý je použiteľný na túto oblasť podľa článku 55 ZES, pripúšťa obmedzenia odôvodniteľné verejným poriadkom, verejnou bezpečnosťou a ochranou zdravia.

Z ustálenej judikatúry ESD vyplýva, že predpokladom slobodného poskytovania služieb je najmä odstránenie akejkoľvek diskriminácie voči poskytovateľom služieb na základe štátnej príslušnosti, alebo okolnosti, že je usadený v inom členskom štáte ako v ktorom poskytuje služby.[6]

Súdny dvor taktiež už rozhodol, že vnútroštátna právna úprava, ktorá sa uplatňuje nie bez rozdielu na všetky služby bez ohľadu na ich pôvod, je zlučiteľná s právom Spoločenstva len v prípade, že spadá pod výslovne stanovené ustanovenie o výnimke, ako článok 46 ZES, na ktorý odkazuje článok 55 ZES.[7] Z článku 46 ZES, ktorý sa má úzko vykladať, vyplýva, že diskriminujúce pravidlá môžu byť odôvodnené z dôvodov verejného poriadku, verejnej bezpečnosti a verejného zdravia. Z týchto dôvodov Súdny dvor (prvá komora) rozsudkom z 18.7.2007 Komisia/SRN vo veci C-490/04 rozhodol a výrokom vyhlásil, že: „Spolková republika Nemecko si tým, že prijala také ustanovenie, akým je § 3 ods. 2 zákona o vysielaní pracovníkov (Arbeitnehmer-Entsendegesetz) z 26.2.1966[8], na základe ktorého sú zahraničné podniky pre dočasné zamestnávanie povinné oznamovať nielen pridelenie pracovníka užívateľskému podniku v Nemecku, ale aj každú zmenu miesta zamestnania tohto pracovníka, nesplnila povinnosti, ktoré jej vyplývajú z článku 49 ES“.

Význam citovaného rozhodnutia je značný v tom zmysle, že členské štáty, ktoré ukladajú zahraničným podnikom pre dočasnú prácu povinnosť hlásiť príslušným orgánom nielen poskytnutie zamestnanca podniku, ktorý ho využíva v dotknutom členskom štáte, ale aj miesto pridelenia tohto zamestnanca, ako i každú zmenu, týkajúcu sa tohto miesta, zatiaľ čo podniky tohto typu usadené v tomto členskom štáte nepodliehajú tejto dodatočnej povinnosti, nespĺňajú povinnosti, ktoré pre nich vyplývajú z článku 49 ZES.

2. Implementácia Smernice v slovenskom práve

Keďže európska úprava vysielania zamestnancov v rámci nadnárodného poskytovania služieb je upravená smernicou, ktorá na rozdiel od nariadenia v zásade nie je bezprostredne aplikovateľná na vnútroštátne vzťahy a na jej vykonanie je nevyhnutná transpozícia do vnútroštátneho poriadku, preto má zásadný význam vykonávacie ustanovenie § 5 ods. 2 až 6 Zákonníka práce (ďalej

---

6 Rozsudky z 25.7.1991, Collectieve Antennevoorzienning Gouda, C-288/89; Komisia/Holandsko C-353/89 a rozsudok zo 4.5.1993 Distribuidores Cinematograficos, C-17/92

7 Napr. rozhodnutia citované v poznámke 4 a rozsudky z 18.6.1991, ERT, C-260/89; rozsudok z 21.3.2002, Cura Anlagen, C-451/99.

8 Toto ustanovenie ukladá podnikom pre dočasné zamestnávanie usadeným v inom členskom štáte oznamovať písomne príslušným nemeckým orgánom nielen začiatok a koniec pridelenia pracovníka užívateľskému podniku v Nemecku, ale aj miesto zamestnania tohto pracovníka a každú zmenu tohto miesta, zatiaľ čo podniky rovnakého druhu usadené v Nemecku takúto dodatočnú povinnosť nemajú.

ZP), ktoré nadobudlo účinnosť 1. 5. 2004 vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie.

Vzhľadom na zásadu nadriadenosti európskeho práva nad právom národným malo by citované ustanovenie byť v súlade so Smernicou 96/71/ES a jeho výklad by mal byť úplne konformný s európskym právom (zásada eurokonformného výkladu). Zároveň je nutné poznamenať, že nič nebráni tomu, aby slovenská úprava prípadne presahovala minimálny štandard smernice a eventuálne priznala vyslaným zamestnancom ešte priaznivejšie právne postavenie.

Smernica 96/71/ES podľa článku 1 ods. 1 sa uplatňuje na podniky zriadené v členskom štáte, ktoré v rámci poskytovania nadnárodných služieb vysielajú pracovníkov, v súlade s ods. 3, na územie iného členského štátu. Zároveň článok 1 ods. 3 ustanovuje nadnárodné opatrenia zakladajúce aplikáciu smernice dikciou: „ Táto smernica platí vtedy, ak podniky uvedené v ods. 1 prijmú niektoré z nasledovných nadnárodných opatrení“:

a) vysielanie zamestnancov na územie členského štátu v režii a pod vedením podniku na základe zmluvy uzavretej medzi vysielajúcim podnikom a stranou pôsobiacou na území daného členského štátu, pre ktorú sú služby určené;
b) vysielanie zamestnancov do organizácie alebo podniku v skupinovom vlastníctve na území členského štátu;
c) prenájom zamestnancov zo strany podniku, ktorý je dočasným zamestnávateľom alebo sprostredkovateľskou agentúrou užívateľského podniku zriadenému alebo činnému na území členského štátu,

a to vo všetkých troch uvedených prípadoch za predpokladu, že existuje počas doby vyslania organická väzba, t.j. pracovnoprávny vzťah (employment relationship) medzi vysielajúcim zamestnávateľom a vyslaným zamestnancom. Ak nastane situácia, že pracovný pomer s vysielajúcim zamestnávateľom bol skončený a zamestnanec začne vykonávať službu priamo pre poskytovateľa služby, tak do pôsobnosti smernice už nepatrí.

Pre účely smernice je mimoriadne významné aj vymedzenie pojmu „vyslaný zamestnanec“. Smernica v článku 2 ods. 1 definuje, že „vyslaný zamestnanec“ znamená zamestnanec, ktorý počas vymedzeného obdobia vykonáva prácu na území iného členského štátu, než štát, v ktorom bežne pracuje. Zároveň zdôrazňuje, že pre jej účely platí definícia zamestnanca, používaná v zmysle práva toho členského štátu, na ktorého územie je pracovník vyslaný. Odkaz na národné právo v prípade definície pojmu „vyslaný zamestnanec“ je prejavom čiastočnej harmonizácie vykonanou smernicou 96/71/ES.

Z obsahu článku 2 smernice nemožno jednoznačne vylúčiť, že môže ísť aj o ekonomické závislé samostatne zárobkovo činné osoby, ktoré nemajú právny status zamestnanca.

Vychádzajúc z praktických poznatkov o aplikácii dočasného vyslania zamestnancov, ktoré odzrkadlovali časté zneužívanie tohto inštitútu Európsky parlament vo svojom **„Uznesení o uplatňovaní smernice 96/71/ES o vysielaní zamestnancov (2006/2038(INI)“** súhlasí s analýzou v usmernení Komisie pri

vymedzení pojmov „Pracovné vzťahy a vymedzenie zamestnanca“, v ktorej uvádza, že smernica o vysielaní zamestnancov nie je vhodným rámcom na riešenie otázok v súvislosti s právnou situáciou samostatne zárobkovo činných osôb; usudzuje na základe správ, vychádzajúcich zo skutočnej praxe, že predstieraná samostatne zárobková činnosť je stratégiou, ktorá sa bežne využíva na obchádzanie minimálnych noriem podľa článku 3, ods. 1 smernice o vysielaní zamestnancov. Európsky parlament v tomto dokumente vyzýva členské štáty, aby so zreteľom na Perulliho štúdiu o ekonomicky závislých / kvázi podriadených pracovných pomerov (zamestnanie na rozhraní medzi samostatnou a závislou pracovnou činnosťou: právne, sociálne a ekonomické aspekty), upravili svoje vymedzenia pojmu zamestnanci tak, že budú zreteľne vyjadrovať rozdiel medzi statusom podnikateľov zahrňujúcich ekonomicky nezávislé podniky pracujúce pre niekoľko vzájomne nezávislých spoločností na jednej strane a statusom zamestnancov pracujúcich z organizačného a ekonomického hľadiska závislým spôsobom pod dohľadom a za odmenu na strane druhej.

Termín „vyslaný zamestnanec“, ktorý je definovaný v našom práve ustanovením § 5 ods. 3 ZP, ako zamestnanec, ktorý počas určitej doby vykonáva prácu na území iného členského štátu, ako je štát, v ktorom bežne pracuje, nadväzuje tiež na všeobecnú definíciu zamestnanca v § 11 ods. 1 ZP a definíciu „závislej práce“ v § 1 ods. 2, ktorú priniesla až novela ZP č. 348/2007 , účinná od 1.septembra 2007, a to výpočtom charakteristických znakov. Následne v § 1 ods. 3 ZP explicitne ustanovila, že závislá práca môže byť vykonávaná výlučne v pracovnom pomere, v obdobnom pracovnom vzťahu alebo výnimočne za podmienok ustanovených v ZP aj v inom pracovnoprávnom vzťahu. Závislou prácou nie je podnikanie alebo iná zárobková činnosť založená na zmluvnom občianskoprávnom alebo zmluvnom obchodnoprávnom vzťahu podľa osobitných predpisov.

V zjednodušenej podobe môžeme zhrnúť, že smernica o vysielaní zamestnancov platí pre takú situáciu, keď zamestnancov dočasne (počas určitej doby) zamestnávatelia vysielajú na výkon prác z územia členského štátu Európskej únie v rámci nadnárodného poskytovania služieb ustanoveného smernicou na územie iného členského štátu Európskej únie.

Obsahový rámec slovenskej právnej úpravy v ustanovení § 5 ods. 2 a nasl. ZP pracuje najmä s pojmom dočasne „vyslaný zamestnanec“, bez toho, aby sa výslovne zakotvil ďalší znak obsiahnutý smernicou, konkrétne spätosť s „nadnárodným poskytovaním služieb“. Všeobecnosť pracovnoprávnej úpravy obsiahnutej v § 5 ods. 2 a 3 ZP ide nad obsahový rámec smernice 96/71/ES tým, že umožňuje, aby aplikácia ustanovení § 5 ods. 2 a nasl. bola použitá na všetky prípady dočasného vyslania zamestnancov z niektorého členského štátu na územie Slovenskej republiky[9], teda aj také dočasné vyslania, ktoré smernica vôbec nepokrýva. Tieto ďalšie smernicou nepokryté situácie môžu zahrňovať aj krátkodobé vyslanie (napr. pracovná cesta) alebo dlhší pracovný pobyt, účelom ktorého môže byť výkon prác v prospech zamestnávateľa a nie poskytnutie služby

[9] Podobne BARANCOVÁ,H.: Zákonník práce. Komentár, 5. prepracované a doplnené vydanie: Sprint, vfra, Bratislava 2007, s. 128

tretiemu subjektu. Podmienkou aplikácie smernice 96/71/ES je, aby dočasne vyslaný zamestnanec súčasne vykonával prácu v niektorom z členských štátov Európskej únie pre iný subjekt.

Zákonník práce takto ustanovuje povinnosť cudziemu zamestnávateľovi v pracovnoprávnom vzťahu, ktorý nie je uzatvorený podľa pracovného práva SR, aby pri každom dočasnom vyslaní svojho zamestnanca na územie SR použil minimálne pracovné podmienky výkonu práce (tzv. tvrdé jadro) ustanovené v § 5 ods. 2 písm. a) – g) okrem prípadov, ak použitie cudzieho práva je pre zamestnancov výhodnejšie než použitie slovenskej pracovnoprávnej úpravy.[10] Výhodnosť, ktorá podmieňuje použitie pôsobnosti práva príslušného členského štátu Európskej únie sa má posudzovať pri každom pracovnoprávnom nároku osobitne, čo môže byť pre zamestnávateľa aplikačným problémom.

Za danej právnej situácie nie je možné vylúčiť v prípade sporu úspešnosť žalôb zamestnancov požadujúcich výhody podľa ustanovenia § 5 ods. 2 i v prípade, keď by nešlo o nadnárodne poskytovanie služieb. Procesnoprávna obrana zamestnávateľa argumentujúceho smernicou, najmä článkom 1 a 2 definujúcich základné pojmy o pôsobnosti Smernice, by pravdepodobne neobstáli, pretože zamestnanec by svoje nároky odvodzoval priamo zo znenia ZP, ktorý poskytuje vyslaným zamestnancom vyšší pracovnoprávny štandard. Či účelom transpozície smernice o vysielaní zamestnancov do ZP bolo zámerné poskytnutie vyššej úrovne ochrany pre všetkých vyslaných zamestnancov nad požadovanú komunitárnu úroveň slovenským zákonodarcom, nemožno na tomto mieste dať zodpovednú odpoveď. V každom prípade však znenie ustanovenia § 5 ods. 2 ZP je voči týmto zamestnávateľom prísnejšie než samotné znenie smernice o vysielaní zamestnancov v rámci nadnárodného poskytovania služieb. Na druhej strane, je potrebné pripomenúť, že takáto právna úprava odzrkadľuje nároky pracovného práva Európskej únie, ktorej hlavným cieľom je aj naplnenie zásady rovnakého zaobchádzania so zamestnancami.

V súlade s ustálenou judikatúrou Európskeho súdneho dvora sa článok 12 ZES, ktorý zakotvuje všeobecnú zásadu zákazu diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, má uplatniť nezávisle, len za okolnosti upravených právom Spoločenstva, pre ktoré ZES nestanovuje osobitné pravidlá zákazu diskriminácie.[11]

Pokiaľ však ide o slobodné poskytovanie služieb, táto zásada bola uplatnená a konkretizovaná článkom 49 ZES.[12] Zároveň je potrebné dodať, že v zmysle článku 3 ods. 1 písm. c) a j) činnosť Spoločenstva zahŕňa nielen „vnútorný trh“ charakterizovaný zrušením prekážok pre voľný pohyb tovaru, osôb, služieb a kapitálu, ale tiež „politiku v sociálnej oblasti“.

---

[10] Podobne BARANCOVÁ, H.: pozn. č. 9, s. 127. Výkon práce sa riadi právom štátu kde sa práca vykonáva bez ohľadu na voľbu práva účastníkov pracovného pomeru. Ak by však právna úprava v príslušnom členskom štáte EÚ, kde sa vykonáva práca pri dočasnom vyslaní zamestnanca bola nevýhodnejšia, ako pracovnoprávna úprava SR, v tomto prípade sa použije výhodnejšia právna úprava SR (poznámka autora).

[11] Pozri rozsudky z 26. 11. 2002, Oteiza Olazabal, C-100/01, Zb. s.I-10981, bod 25, a z 29.4.2004, Weigel, C- 387/01, Zb. s.I-4981, bod 57)

[12] Pozri rozsudky zo 16. 9. 1999, Becu a i; C-22/98, Zb. s.I-5665, bod 32, a z 28. 10. 1999, Vestergaard, C- 55/98, Zb.

Článok 2 ZES totiž uvádza, že úlohou Spoločenstva je najmä podporovať „harmonický vyrovnaný a trvalo udržateľný rozvoj hospodárskych činností“ a „vysokú úroveň zamestnanosti a sociálnej ochrany“.

Keďže Spoločenstvo má nielen hospodársky účel, ale tiež sociálny účel, práva vyplývajúce z ustanovení ZES, týkajúcich sa slobodného pohybu tovarov, osôb, služieb a kapitálu, musia byť v rovnováhe s cieľmi, ktoré sleduje sociálna politika, medzi ktorými sú ako vyplýva z článku 136 ZES, podpora zamestnanosti, zlepšenie životných a pracovných podmienok tak, aby sa dosiahlo ich zosúladenie pri zachovaní dosiahnutej úrovne, primeranou sociálnou ochranou.

3. Minimálne pracovné podmienky dočasne vyslaných zamestnancov

Z odôvodnenia v bode 13 smernice 96/71/ES vyplýva, že právne systémy členských štátov musia byť koordinované, aby sa vytvorilo jadro kogentných pravidiel o minimálnej požadovanej ochrane, ktoré majú dodržiavať zamestnávatelia vysielajúcich zamestnancov na dočasnú prácu na území hostiteľského štátu. Ustanovením minimálnych pracovných podmienok majú byť uskutočnené tri veľmi odlišné ciele: zabezpečenie narušenie hospodárskej súťaže, garantovanie práv vyslaných zamestnancov a odstránenie nejasností, ktoré ovplyvňujú voľný pohyb služieb.

Aby sa zabezpečilo dodržiavanie základu kogentných pravidiel minimálnej ochrany, článok 3 ods. 1 smernice 96/71/ES stanovuje, že členské štáty zabezpečia, aby podniky podľa článku 1 ods. 1 bez ohľadu na rozhodné právo pre pracovnoprávne vzťahy v rámci poskytovania nadnárodných služieb garantovali pracovníkom na území členských štátov minimálne pracovné podmienky zakotvené:

- v zákonoch, iných predpisoch, administratívnych opatreniach, alebo
- v kolektívnych zmluvách, alebo vo výrokoch arbitráže prehlásených za všeobecne uplatniteľné, pokiaľ sa týkajú činností uvádzaných v prílohe smernice. Činnosti uvedené v prílohe zahŕňajú všetky stavebné práce, týkajúce sa konštrukcie, opráv, údržby, prestavby alebo demolácie budov.

Z hľadiska uplatňovania smernice je predovšetkým potrebná znalosť pracovnoprávnych predpisov jednotlivých členských štátov vrátene nadponikových (odvetvových) kolektívnych zmlúv, ak bola ich záväznosť stanovená právnym aktom príslušného štátu. Táto skutočnosť je dôležitá najmä pre tých našich zamestnávateľov, ktorí budú dočasne vysielať svojich zamestnancov v rámci poskytovania služieb do členských štátov Európskej únie, je o to závažnejšia, že v jednotlivých členských štátoch hrozia slovenským zamestnávateľom sankcie, prípadne i trestnoprávne postihy za nerešpektovanie miestnej legislatívy.

K právne garantovaným pracovným podmienkam podľa čl. 3 ods. 1 písm. a) – g) Smernice patrí:

a) maximálna dĺžka pracovného času a minimálna doba odpočinku,
b) minimálna ročná dĺžka platenej dovolenky,
c) minimálne mzdové tarify, vrátane sadzby za nadčasy; toto sa nevzťahuje na zamestnanecké systéme doplnkového dôchodkového poistenia,

d) podmienky prenájmu zamestnancov, najmä dodanie zamestnancov podnikmi pre dočasné zamestnávanie,
e) zdravie, bezpečnosť a hygiena pri práci
f) ochranné opatrenia, týkajúce sa podmienok zamestnávania tehotných žien alebo žien, ktoré nedávno porodili, detí a mladistvých,
g) rovnaké zaobchádzanie medzi mužmi a ženami a iné protidiskriminačné ustanovenia.

Určité odlišnosti od zabezpečenia základných pracovných podmienok sa uplatnia v týchto prípadoch:

- počiatočných montáží a prvej inštalácie v rámci dodávky tovaru a potrebnej pre uvedenie tovaru do užívania, ak vysielanie pracovníkov nepresiahne 8 dní (písm. b) a c),
- ak členské štáty po porade so zamestnávateľmi a zamestnancami nebudú uplatňovať minimálne mzdové tarify,
- prostredníctvom kolektívnych zmlúv, ak doba nepresahuje jeden mesiac, nepoužiť mzdové tarify.

Smernica 96/71/ES nebráni členským štátom, aby boli pracovné podmienky pre zamestnancov upravené výhodnejšie a taktiež nevylučuje, aby členské štáty uplatňovali iné pracovné podmienky, pokiaľ ide o ustanovenia politiky verejného poriadku a pracovné podmienky kolektívnych zmlúv, alebo arbitrážnych nálezov upravujúcich iné činnosti, než uvádza príloha.

3.1. Minimálne pracovné podmienky podľa § 5 ods. 2 až 5 ZP

Podľa platnej právnej úpravy Slovenskej republiky je smernica 96/71/ES implementovaná kogentným ustanovením § 5 ods. 2 až 5 ZP. Podľa odseku 2 tohto ustanovenia, pracovnoprávne vzťahy zamestnancov, ktorých zamestnávatelia vysielajú na výkon prác z územia členského štátu Európskej únie na územie Slovenskej republiky, sa spravujú týmto zákonom, osobitnými predpismi alebo príslušnou kolektívnou zmluvou, ktoré upravujú taxatívne vypočítané pracovné podmienky podľa ods. 2 písm. a) – g) citovaného odseku, ktoré v zásade korešpondujú s článkom 3 ods. 1 smernice 96/71/ES. Zákonník práce taktiež ustanovuje, že ustanovenie § 5 ods. 2 nebráni uplatneniu zásad a podmienok zamestnávania výhodnejších pre zamestnancov. Výhodnosť sa posudzuje v súlade so smernicou pri každom pracovnoprávnom nároku samostatne.

V zmysle našej právnej úpravy záväzné pracovné podmienky vyslaných zamestnancov je možné rozčleniť na **individuálne** nároky, ktoré sú uvedené najmä v § 5 ods. 2 písm. a) – c) ZP (povahu nároku môžu mať i niektoré pracovné podmienky uvedené v písm. e) tohto ustanovenia) a **kolektívne** pracovné podmienky, upravené zásadne v ustanoveniach § 5 ods. 2 písm. a) – d) a f) ZP. V tomto rámci sú pre prax veľmi významné predpisy týkajúce sa bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, na ktoré kladie značný dôraz ako EÚ, tak aj jednotlivé členské štáty, pričom kontrola uplatňovania vnútroštátnych predpisov je v SR vykonávaná príslušnými orgánmi inšpekcie práce.

Slovenská právna úprava doposiaľ nevyužila možnosť ustanovenia výnimiek z princípu aplikácie minimálnych pracovných podmienok na vyslaných zamestnancov podľa článku 3 ods. 3 až 5 smernice 96/71/ES, ktoré umožňujú členským štátom vyňať a nepoužívať nadnárodné opatrenia u tých zamestnancov, ktorých celková doba vyslania nepresahuje jeden mesiac, a na základe skutočnosti, že ide o nevýznamné množstvo práce. V uvedenej súvislosti, vychádzame z faktu, že súčasný stav v ustanovení § 5, odsek 2 a nasl. a právna úprava vyslania zamestnancov nie je stavom úplnej a konečnej harmonizácie so smernicou 96/71/ES.

Záver

Každá podpora nadnárodného poskytovaní služieb si vyžaduje primerané konkurenčné prostredie a opatrenia zaručujúce rešpektovanie práv zamestnancov. Európsky zákonodarca na to zareagoval Smernicou Európskeho parlamentu a Rady 96/71/ES o vysielaní zamestnancov v rámci poskytovania služieb so zreteľom na čl. 49 a nasl. ZES. Vychádzajúc z právneho základu smernice, tá sa dotýka nielen pracovného práva ale aj obchodného práva.

Základnou zásadou, ktorú smernica požaduje od členských štátov je postarať sa o to, aby vyslaním zamestnancom nezávisle na použiteľnom domovskom práve vzťahujúcom sa na ich pracovné pomery bolo zaistené tzv. „tvrdé jadro“ presne označených pravidiel a jasne definovaných ochranných ustanovení v členskom štáte do ktorého boli vyslaní; a to aj v takom prípade (čo je ešte dôležitejšie), keď právo domovského štátu neuplatňuje také pravidlá medzi zamestnancom a vysielajúcim zamestnávateľom. Smernica obsahuje taktiež dôležité ustanovenia o administratívnej spolupráci medzi členskými štátmi.

Slovenská právna úprava v porovnaní s úpravou uvedenou v smernici sa vyznačuje značnou úspornosťou, fakticky opakuje znenie smernice resp. je liberálnejšia ako samotné znenie smernice. Pokiaľ ide o najdôležitejšie pracovné podmienky v nej zahrnuté, podrobnejšie nerozpracováva dosah tohto všeobecného znenia pre jednotlivé inštitúty pracovného práva, čo môže mať za následok výkladové problémy a nejasnosti. Na odstránenie týchto medzier je nevyhnutné použiť obsah smernice ako interpretačný nástroj a pomôcku, ako aj doterajšiu judikatúru ESD.

Príspevok bol napísaný v rámci grantovej úlohy VEGA č. 1/0168/08 „Liberalizácia pracovného práva a nové trendy vo vývoji pracovných vzťahov“.

Resumé

Už samotná skutočnosť, že SR sa stala novým členom EU predznačuje, že slovenské pracovné právo, pracovnoprávna legislatíva i samotný zamestnávatelia musia bezpodmienečne rešpektovať európsku normotvorbu.

Slovenská právna úprava dočasného vyslania zamestnancov upravená v § 5 ods. 2 až 6 ZP je kompatibilná s právom EÚ, najmä so Smernicou Európskeho parlamentu a Rady č. 96/71/ES o vysielaní pracovníkov v rámci poskytovania služieb. Úroveň jej harmonizácie v mnohých otázkach naznačených v príspevku sa vyznačuje značnou úspornosťou, fakticky sa obmedzuje na znenie smernice resp. je liberálnejšia ako samotné znenie smernice.

Resumé

The only fact of new membership of the Slovak Republic in the European Union, prestores that Slovak labour law, labour law legislation as well as the employers must unconditionally respect the european legislation.

The Slovak legal regulation of the temporary posting of the employees, which is arranged in article 5 , section from 2 till 6, is compatible with the law of the European union , especially with the Directive 96/71/EC of the European parliament and of the Council concerning the posting of workers in the framework of the provision of services. Level of its harmonization in many questions, indicated in article, is characterized by substantial stubbornness, in fact it is limited to the description of the text of the directive, or it is more liberal that the very reading of the directive.

JUDr. Jozef Kravec, CSc.

Rozhodcovské súdnictvo v podmienkach Slovenskej republiky

ÚVOD

Medzi základné práva fyzických i právnických osôb v zmysle ustanovenia čl. 46 ústavy Slovenskej republiky / ďalej len SR/ patrí právo na súdnu ochranu a v prípadoch ustanovených zákonom, aj právo na ochranu na inom orgáne SR. Použitie práva na súdnu ochranu a ochranu na inom orgáne SR prichádza do úvahy vtedy ak došlo k ohrozeniu, či porušeniu práva jedného, či viacerých subjektov. Najdôležitejšiu úlohu pri poskytovaní ochrany ohrozeného, či porušeného práva má súdna moc. Súdna moc v systéme štátnej moci zohráva rozhodujúcu úlohu, to znamená, je pilierom štátnej moci. Veľmi dôležitú úlohu zohráva súdna moc v podmienkach právneho štátu. Právny štát bez súdnej moci prakticky nemôže existovať. Súdna moc je v podmienkach právneho štátu aj garantom právnej istoty pri existencii všetkých subjektov štátu. Súdna moc v podmienkach právneho štátu je garanciou legálneho fungovania aj moci zákonodarnej a moci výkonnej. Právo na súdnu ochranu vo svojom obsahu zahrňuje ako právo na prístup k súdu ako orgán štátnej moci, tak aj právo na spravodlivý proces v primeranom čase a s čo najnižšími nákladmi. Dokonalá realizácia práva na súdnu ochranu v podmienkach moderného právneho štátu je závislá ako na stave ekonomického prostredia, tak aj na stave legislatívneho prostredia. V praxi by to malo znamenať aktívnu a kvalifikovanú štruktúru súdov a ich obsadenie kvalitnými sudcami, ktorá by zabezpečovala realizáciu práva na súdnu ochranu každému čo v najrýchlejšom čase. Rýchlosť a efektívnosť poskytovania súdnej ochrany v mnohom zasahuje aj do ekonomických vzťahov subjektov štátu v podmienkach trhovej ekonomiky. Medzi negatívne stránky právneho štátu patrí existencia sporov rôzneho druhu v spoločenských podmienkach medzi rôznymi druhmi subjektov. Sporovosť, rôzne porušovanie pravidiel existujúcich v prostredí spoločenských vzťahov bola, je a bude sprievodným javom každého typu štátu. Ani vysoko moderný právny štát sa existencii tohoto javu nemože vyhnúť a následne sa ho zbaviť. Spor je výsledkom nedokonalosti správania sa, ako fyzickej, tak aj právnickej osoby. Nedokonalé správanie u týchto osôb je veľmi časté v oblasti právnych vzťahov. Práve tu najčastejšie tieto osoby svojím správaním naplňajú skutkové podstaty ohrozenia, či porušenia práva. Pri riešení sporov tejto povahy, právo na súdnu ochranu by malo byť použité až vtedy, ak neexistuje iná možnosť nápravy ohrozeného, či porušeného práva. Preto právny štát musí pripúšťať aj možnosť mimosúdneho riešenia právnych sporov, či už v podmienkach verejnej moci, alebo dokonca mimo nej. V podmienkach právneho štátu mimosúdne riešenie právnych sporov musí byť prípustné na základe právnej úpravy, či prejavu vôle subjektov právneho vzťahu. V súčasnom období právo na súdnu ochranu sa najčastejšie realizuje prostredníctvom ústavnoprávneho konania / konania pred Ústavným súdom /, trestnoprávneho konania a občianského súdneho konania / civilného procesu /. Realizácia práva na súdnu ochranu sa stáva v poslednom období / obdobie 20.-21. storočia / významnou, hlavne v oblasti súkromného práva. Súkromné právo svojím

obsahom i rozsahom právne upravuje hlavne majetkovú sféru fyzických osob i právnických osôb. Preto by realizácia práva na súdnu ocharnu v oblasti súkromného práva mala byť čo najrýchlejšia, s čo najmenšími nákladmi a na vysokokvalitnej úrovni. Prudký nárast ekonomiky štátu, čo do rozsahu, kvality i kvantity spôsobil aj nárast sporov v oblasti súkromného práva. Pri fungovaní ekonomiky založenej na trhovom mechanizme dôležitým faktorom jej ďalšieho napredovania je aj existencia právnej istoty viažúca sa na subjekty i obsah ekonomickoprávnych vzťahov. Obsahom tohto druhu právnej istoty je stav, že súdne spory v majetkových veciach budú prebiehať rýchlo, s čo najmenšími nákladmi aby nenarušili riadne fungovanie ekonomických vzťahov. Na druhej strane kvalita riešenia týchto sporov súdmi má zabezpečiť stav, kedy slabo, alebo vôbec ekonomicky nefungujúci subjekt nemohol ďalej právne existovať. Právna existencia ekonomicky nefungujúcich subjektov môže spôsobiť nie iba právnoekonomický spor ale , môže byť príčinou krízy v určitom ekonomickom priestore, čo môže negatívne poznačiť aj ekonomiku štátu. V mnohých ekonomicky vyspelých štátoch sa tejto požiadavke začala prispôsobovať štruktúra súdnictva, tým že sa postupne začali vytvárať osobitné súdy, ktoré by mali rýchlejšie, s menšími nákladmi a kvalitnejšie riešiť ekonomickoprávne spory. Výsledkom tejto snahy je vznik obchodného súdnictva, bankrotového súdnictva, správneho súdnictva, registrového súdnictva a pod. V podmienkach SR sa tejto požiadavke vyhovelo tak, že v rámci všeobecného súdnictva sa vyčlenili špeciálne senáty, ktoré rozhodujú o už spomínaných ekonomickoprávnych sporoch. Nebývalý nárast ekonomiky vačšiny štátov spôsobil jej nadnárodný charakter, čo má za následok aj nebývalý nárast zložitých ekonomickoprávnych sporov, na ktorých riešenie v čo najkratšom čase súdy už nie sú prispôsobené. Preto sa v 60-tych rokoch minulého storočia začalo pod vplyvom ekonomických subjektov, hlavne nadnárodných spoločnosti, čoraz častejšie hovoriť o alternatívnych spôsoboch riešenia sporov nielen v oblasti súkromného, ale aj v oblasti verejného práva. Skratka „ADR“
/ Alternative dispute resolution / je stále predmetom odborných článkov, monografií, či vedeckých konferencií zameraných na možnosti alternatívneho riešenia sporov medzi fyzickými a právnickými osobami. Existencia tejto skutočnosti znamená, že riešenie právnych sporov v súčasnom období začína mať dvojakú podobu. Bežné riešenie právnych sporov je založené na princípe riešenia týchto sporov, súdnou, či iným druhom štátnej moci. Druhou podobou, začínajúcou a rýchlo sa rozvíjajúcou, teda alternatívnou podobou, je riešenie právnych sporov inou, neštátnou mocou, ktorá je založená na princípe dohody strán sporu. Vznik a vývoj alternatívneho riešenia sporov vyvolali najma tieto skutočnosti:

- preťaženosť súdov
- prieťahy v súdnom konaní
- zvyšovanie nákladov súdneho konania
- strata dôvery v nezávislosť a nestrannosť súdov
- nechuť subjektov sa podriadiť súdnym rozhodnutiam
- klesajúca autorita súdov

Alternatívne spôsoby riešenia právnych sporov majú tiež svoje rozdielne podoby. Spoločnými znakmi alternatívneho riešenia sporov je dohoda strán sporu a jej legálnosť, ktorá je daná zákonom. Pri použití alternatívneho spôsobu riešenia sporov má prednosť pred zákonom dohoda strán sporu. Alternatívne riešenie sporov z hľadiska jeho povahy treba rozdeliť, na riešenie, ktoré sa približuje svojím konaním súdnemu konaniu a riešenie, ktoré vychádza z vôle strán sporu. Preto alternatívne riešenie právnych sporov má povahu rozhodcovskú /súdnu/ a mediačnú. Alternatívne riešenie právnych sporov je možné rozdeliť aj z hľadiska jeho predmetu, či z hľadiska právnych vzťahov, ktoré tvoria predmet sporu. Vzhľadom k tomu, že alternatívne riešenie sporu je hlavne pre európske právo nový fenomén, pohľady právnych expertov na tento začínajúci zvrat v práve sú rozdielne. Slovenská republika z dôvodu členstva v Európskej únii /ďalej len EÚ/ i z hľadiska iných dôvodov dáva legálnu možnosť alternatívneho riešenia sporu, ako v oblasti verejného, tak aj v oblasti súkromného práva. Vzhľadom na povahu právneho systému SR potreba alternatívneho riešenia právnych sporov je žiadúca hlavne v oblasti súkromného práva. Ako už bolo spomínané, alternatívne riešenie právnych sporov môže mať povahu rozhodcovskú alebo mediačnú. V podmienkach SR sa začínajú vyvíjať obidve podoby alternatívneho riešenia právnych sporov. Skoršia i rozšírenejšia je podoba rozhodcovská, ktorá sa najviac povahou svojho konania podobá občianskému súdnemu konaniu. Právny základ tejto podoby alternatívneho riešenia právnych sporov v súčasnom období je daný zákonom č. 244/2002 Z.z. o rozhodcovskom konaní v znení zákona č. 521/2005 Z.z. Táto podoba alternatívneho riešenia právnych sporov je reprezentovaná rozhodcami a stálymi rozhodcovskými súdmi, ktorých si vyberajú strany sporu na základe dohody. Predmetom rozhodcovského konania v podmienkach SR sú majetkové spory vyplývajúce z občianskoprávnych, či obchodnoprávnych vzťahov. Rozhodnutia vo veci samej vydané v rozhodcovskom konaní majú účinky rozsudkov vydaných v občianskom súdnom konaní a sú zároveň exekučným titulom ako v podmienkach SR, tak aj v zahraničí. Mediačná podoba alternatívneho riešenia právnych sporov je daná v podmienkach SR zákonom č. 420/2004 Z.z. o mediácii a zákonom č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch. Táto podoba alternatívneho riešenia právnych sporov je reprezentovaná mediátormi, mediačnými centrami a mediačnými vzdelávacími inštitúciami. Predmetom mediácie v podmienkach SR môžu byť spory vznikajúce z občianskoprávnych vzťahov, obchodných záväzkových vzťahov a pracovnoprávnych vzťahov. Na rozdiel od rozhodcovského konania, mediácia nekončí vydaním rozhodnutia vo veci samej, ale končí písomnou dohodou strán o urovnaní sporu. V podmienkach SR je častejšie používaná podoba alternatívneho riešenia právnych sporov formou rozhodcovského konania. Opodstatnenosť častejšieho používania tejto podoby alternatívneho riešenia právnych sporov je daná vyšším stupňom zabezpečenia právnej istoty sporných strán. Aj z tohto hľadiska je preto tento príspevok venovaný problematike rozhodcovského konania v podmienkach SR. Predložený príspevok chce poukázať na terajší stav fungovania rozhodcovského konania v podmienkach SR. Zároveň tento príspevok chce širokú právnickú verejnosť upozorniť na výhody i nevýhody tejto podoby alternatívneho

riešenia právnych sporov vo vzťahu k občianskému súdnemu konaniu. Predložený príspevok chce upozorniť na nevyhovujúcu štruktúru súdnictva SR vo vzťahu k riešeniu sporov vyplývajúcich zo súkromného práva. Je iba na škodu veci, že v podmienkach SR sa málo využívajú dlhoročné skúsenosti z rozhodovania rozhodcovských súdov nie len krajín EÚ, ale aj arbitrážnych súdov, ktoré majú medzinárodný charakter. Z historického hľadiska rozhodcovské súdnictvo je predsa skoršie ako všeobecné súdnictvo, čo sa týka riešenia majetkových sporov vyplývajúcich zo súkromného práva. V dnešných moderných právnych štátoch pri riešení majetkových sporov vyplývajúcich zo súkromného práva je rozhodcovské súdnictvo /arbitráž/ vážnym konkurentom štátnych súdov z hľadiska autority, kvality, rýchlosti i nákladov spojených s ich činnosťou. Preto sa podnikateľské subjekty na základe rozhodcovskej zmluvy stále častejšie obracajú so svojími majetkovými spormi na rozhodcovské súdy. Z tohoto dôvodu rastie aj počet takýchto súdov, čím sa skracuje dĺžka konania pri riešení majetkových sporov. Kvalita konania a rozhodnutí rozhodcovských súdov je zárukou ľahšej vymožiteľnosti práva v podmienkach trhovej ekonomiky. Je len treba dúfať že v podobnom duchu sa začne konečne aj podmienkach SR v širšom meradle uplatňovať riešenie majetkových sporov vyplývajúcich z občianskoprávnych i obchodnoprávnych vzťahov prostredníctvom rozhodcovského konania pred slovenskými, či zahraničnými rozhodcovskými súdmi.

I. ROZHODCOVIA A STÁLE ROZHODCOVSKÉ SÚDY

Spory rozhodované v rozhodcovskom konaní sú prejednávané buď v konaní vedenom pred stálymi rozhodcovskými súdmi alebo v konaní ad hoc. V oboch týchto konaniach konajú a rozhodujú konkrétni rozhodcovia, t.j. fyzické osoby. Znamená to, že podľa terajšej právnej úpravy SR funkciu rozhodcu môžu vykonávať iba fyzické osoby. Preto v zozname rozhodcov stálych rozhodcovských súdov môžu byť zapísaní iba rozhodcovia – fyzické osoby. Aby fyzická osoba mohla vykonávať funkciu rozhodcu podľa terajšej právnej úpravy SR, musí spĺňať podmienky stanovené zákonom o rozhodcovskom konaní /ďalej len zákon/, ako aj podmienky stanovené vnútornými predpismi stálych rozhodcovských súdov, alebo rozhodcovskou zmluvou. Podmienky stanovené zákonom majú všeobecnú povahu /všeobecné podmienky / ako pre tzv „ voľných “ rozhodcov, tak aj pre rozhodcov zapísaných na listinách rozhodcov stálych rozhodcovských súdov. Medzi všeobecné podmienky pre výkon funkcie rozhodcu v rámci rozhodcovského konania patria:

- plnoletosť fyzickej osoby
- spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu
- skúsenosti na výkon funkcie rozhodcu
- bezúhonnosť

Vychádzajúc z tejto zákonnej dikcie podmienok na výkon funkcie rozhodcu môžeme konštatovať, že v podmienkach SR sa rozhodcom môže stať aj cudzí štátny príslušník neznalý slovenského právneho poriadku, nemajúci vysokoškolské právnicke vzdelanie. Splnenie týchto všeobecných podmienok postačuje pre výkon funkcie rozhodcu v rámci rozhodcovského konania ad hoc. Medzi osobitné

podmienky výkonu funkcie rozhodcu, ktoré vyplývajú z vnútornych predpisov stálych rozhodcovských súdov /spravidla týmto predpisom je štatút/ alebo z rozhodcovskej zmluvy možno zaradiť:

- vysokoškolské vzdelanie
- prax majúca justičnú, advokátsku, vedeckú, odbornú či inú povahu
- stanovenie vekovej hranice po plnoletosti

Stanovenie osobitných podmienok pre výkon funkcie rozhodcu v rozhodcovskom konaní má byť zárukou objektivity a kvalifikovanosti v rozhodovaní. Funkcia rozhodcu aj po splnení všeobecných a aj osobitných podmienok vzniká až na základe jej ustanovenia dohodou strán formou rozhodcovskej zmluvy, či rozhodcovskej doložky. Rozhodca v rozhodcovskom konaní musí konať a vystupovať nestranne, podobne ako sudca všeobecného súdu. Funkcia rozhodcu v rozhodcovskom konaní zaniká na základe zákonom stanovených dôvodov. Medzi taxatívne vypočítané dôvody zániku funkcie rozhodcov patria:

- dobrovoľné vzdanie sa funkcie rozhodcu
- jeho odvolanie na základe dohody sporných strán
- rozhodnutie všeobecného súdu o jeho odvolaní
- rozhodnutie vybranej osoby, na základe požiadavky zmluvnej strany o jeho odvolaní
- rozhodnutie súdu o obmedzení alebo pozbavení spôsobilosti rozhodcu na právne úkony
- smrť rozhodcu

Ak zanikla rozhodcovi jeho funkcia neznamená to, že rozhodcovské konanie sa musí zastaviť. Sporové strany po zániku funkcie rozhodcu ustanovia náhradného rozhodcu buď na základe rozhodcovskej zmluvy alebo na základe dodatočnej dohody o postupe ustanovenia náhradného rozhodcu. Ako už bolo spomínané sporové strany v rámci rozhodcovského konania si okrem tzv. „ voľných “ rozhodcov môžu zvoliť na základe rozhodcovskej zmluvy aj stály rozhodcovský súd. V podmienkach SR od jej vzniku sú častejšie prípady, kedy si sporové strany v rámci rozhodcovskej zmluvy vyberajú iba stále rozhodcovské súdy. Rozhodcovské konanie vedené pred stálym rozhodcovským súdom dáva totiž záruku rýchlejšieho i kvalifikovanejšieho vyriešenia sporu. Zriadiť stály rozhodcovský súd v podmienkach SR môže každá právnicka osoba na svoje náklady. Zoznam stálych rozhodcovských súdov v SR vedie Ministerstvo spravodlivosti SR na základe údajov zverejnených v Obchodnom vestníku. V súčasnom období ku dňu 7.augusta 2008 je v zozname stálych rozhodcovských súdov vedenom na MS SR zapísaných 54 stálych rozhodcovských súdov.

Zriaďovateľ stáleho rozhodcovského súdu je podľa zákona v súvislosti so zriadením stáleho rozhodcovského súdu povinný zverejniť v Obchodnom vestníku tieto skutočnosti:

- zriadenie stáleho rozhodcovského súdu
- zriadenie pobočiek stáleho rozhodcovského súdu
- zrušenie stáleho rozhodcovského súdu, alebo jeho pobočky
- štatút a rokovací poriadok stáleho rozhodcovského súdu a ich zmeny
- zoznam rozhodcov zapísaných na listine rozhodcov a jeho zmeny

Ako už bolo spomínané konanie pred stálym rozhodcovským súdom okrem zákona a občianského súdneho poriadku sa riadi aj vnútornými predpismi tohoto súdu. Medzi základné predpisy stáleho rozhodcovského súdu patrí štatút a rokovací poriadok. Štatút stáleho rozhodcovského súdu upravuje najmä:

- organizačnú štruktúru súdu
- spôsob volieb predsedníctva súdu
- pôsobnosť predsedníctva súdu
- vecnú pôsobnosť súdu
- osobitné podmienky pre zápis do zoznamu rozhodcov

Vnútorným predpisom, ktorým sa riadi priebeh rozhodcovského konania je rokovací poriadok stáleho rozhodcovského súdu. Rokovací poriadok stáleho rozhodcovského súdu upravuje hlavne:

- postup konania pred stálym rozhodcovským súdom
- pravidlá trov rozhodcovského konania
- pravidlá zmierovacieho konania
- procesné postavenie účastníkov konania
- subidiárne použitie iných procesných predpisov

Povaha konania pred stálym rozhodcovským súdom je daná aj jeho právomocou. V podmienkach SR v poslednom období bol nastolený trend tzv. špeciálnych stálych rozhodcovských súdov. Znamená to, že väčšina zriadených stálych rozhodcovských súdov koná a rozhoduje v majetkových sporoch občianskoprávnej, obchodnoprávnej i inej povahy určitého druhu. Stále rozhodcovské súdy, ktoré rozhodujú majetkové spory všeobecnej povahy sú teda v menšine. Tento stav je podmienený potrebami praxe, ktorá chce uvedené spory riešiť čo najrýchlejšie a s čo najmenšími nákladmi nedôverujúc pritom občianskému súdnemu konaniu pred všeobecnými súdmi.

II. ROZHODCOVSKÁ ZMLUVA

Základným predpokladom pre to, aby spor medzi stranami mohol byť rozhodnutý v rozhodcovskom konaní je to, aby sa na tom strany dohodli. Dohoda strán o založení právomoci rozhodcovského súdu musí byť uskutočnená podľa zákona formou rozhodcovskej zmluvy alebo formou rozhodcovskej doložky. Znamená to, že rozhodcovská zmluva môže mať formu osobitnej zmluvy alebo formu rozhodcovskej doložky k hlavnej zmluve. Rozhodcovská zmluva podľa zákona musí mať písomnú formu, čím sa stáva podmienkou konania pred rozhodcovským súdom. Rozhodcovský súd v tomto prípade, ako to výslovne vyplýva aj zo zákona, je vytvorený jediným rozhodcom, alebo viacerými rozhodcami. Počet rozhodcov rozhodcovského súdu zákon nestanovuje, stanovuje iba podmienku, že ich počet musí byť nepárny. Rozhodcovská zmluva ako procesná podmienka rozhodcovského konania je teda dohoda zmluvných strán o tom, že všetky, alebo niektoré spory, ktoré medzi nimi vznikli alebo vzniknú v určenom zmluvnom, alebo inom právnom vzťahu sa budú rozhodovať v rozhodcovskom konaní. Ako už bolo spomínané rozhodcovská zmluva musí mať písomnú formu. Náš právny poriadok však pripúšťa aj možnosť zriadenia rozhodcovskej zmluvy formou vyhlásenia zmluvných strán do zápisnice pred rozhodami najneskôr do začatia

samotného rozhodcovského konania. Obsahom tejto zápisnice urobenej pred rozhodcom je okrem spomínaného vyhlásenia zmluvných strán o podrobení sa právomoci rozhodcovského súdu aj samotná rozhodcovská zmluva. Rozhodcovská zmluva svojím obsahom okrem už spomínaných skutočností zakladá právomoc rozhodcovského súdu. Právomoc rozhodcovského súdu je možné založiť aj dohodou účastníkov občianského súdneho konania o tom, že súdne konanie sa skončí v rozhodcovskom konaní. Aj táto dohoda účastníkov občianského súdneho konania musí obsahovať rozhodcovskú zmluvu. Zároveň táto dohoda, ktorú účastníci musia doručiť súdu, ktorý koná v danej veci má účinky späťvzatia návrhu na začatie občianského súdneho konania. Rozhodcovskú zmluvu je možné uzavrieť ako podľa právneho poriadku SR, tak aj podľa právneho poriadku cudzieho štátu. Z hľadiska obsahu rozhodcovská zmluva obsahuje hlavne tieto náležitosti:

- označenie zmluvných strán
- označenie hmotnoprávnej zmluvy s ktorou je spojená ako jej súčasť / doložka / alebo na ktorú samostatne sa vzťahuje
- označenie rozhodcu, alebo rozhodcov, či stáleho rozhodcovského súdu
- záväznosť rozhodcovskej zmluvy na právnych nástupcov zmluvných strán
- ďalšie náležitosti na ktorých sa dohodli zmluvné strany týkajúce sa priebehu rozhodcovského konania /miesto konania, jazyk konania /

Z hľadiska obsahu môžeme rozhodcovské zmluvy rozdeliť na:

- rozhodcovské zmluvy, ktoré zakladajú právomoc rozhodcovského konania ad hoc
- rozhodcovské zmluvy ktoré zakladajú právomoc stáleho rozhodcovského súdu
- rozhodcovské zmluvy týkajúce sa už vzniknutých sporov medzi zmluvnými stranami
- rozhodcovské zmluvy týkajúce sa sporov ktoré môžu vzniknúť do budúcna z určeného právneho vzťahu alebo z vymedzeného obsahu právnych vzťahov.

Ak rozhodcovská zmluva je uzavretá v zákonom požadovanej forme a obsahuje náležitosti na ktorých sa dohodli zmluvné strany stáva sa platnou a záväznou nielen pre zmluvné strany, ale aj pre právnych nástucov týchto strán. Platnosť uzavretej rozhodcovskej zmluvy je možné napadnúť námietkou neplatnosti vznesenou na samotnom rozhodcovskom konaní alebo určovacou žalobou podanou na všeobecnom súde.

Význam rozhodcovskej zmluvy pre rozhodcovské konanie je okrem už spomínaných skutočností v tom, že jej obsah i rozsah priamo podmieňuje samotný priebeh konania a je výrazom autonómie vôle strán právneho vzťahu.

III. ROZHODCOVSKÉ KONANIE

Ako už bolo spomínané rozhodcovské konanie v podmienkach SR sa čoraz častejšie začína využívať ako prostriedok vymožiteľnosti práva hlavne v podnikateľskej oblasti. Dôkazom toho je aj neustály rast počtu stálych rozhodcovských súdov. Predmet rozhodcovského konania v podmienkach SR je vymedzený zákonom. Predmetom rozhodcovského konania môžu byť:

- majetkové spory vzniknuté z tuzemských a z medzinárodných obchodnoprávnych a občianskoprávnych vzťahov, ak je miesto rozhodcovského konania SR
- spory, ktoré účastníci konania pred súdom môžu skončiť súdym zmierom

Predmetom rozhodcovského konania nemôžu byť spory:

- o vzniku, zmene alebo zániku vlastnického práva a iných vecných práv k nehnuteľnostiam
- o osobnom stave
- súvisiace s núteným výkonom rozhodnutí
- ktoré vznikajú v priebehu konkurzného a reštrukturalizačného konania

Rozhodcovské konanie może začať iba na základe žaloby, ktorú môže podať subjekt rozhodcovskej zmluvy. V zmysle zákona, žaloba na začatie rozhodcovského konania musí obsahovať:

- identifikačné údaje účastníkov rozhodcovského konania, prípadne aj ich právnych zástupcov
- pravdivé opísanie rozhodujúcich skutočnosti sporu
- označenie dôkazov, ktoré žalobca navrhuje vykonať
- označenie právnych predpisov, na ktoré sa žalobca odvoláva
- návrh vo veci samej – petit
- podpis žalobcu

K podanej žalobe na rozhodcovský súd je potrebné pripojiť:

- kópiu rozhodcovskej zmluvy
- vyjadrenie rozhodcu o prijatí tejto funkcie
- dôkazy o ktoré žalobca opiera svoju žalobu

Rozhodcovské konanie procesne začína:

- dňom doručenia žaloby rozhodcovi určenému rozhodcovskou zmluvou
- dňom doručenia žaloby na stály rozhodcovský súd, ktorý podľa rozhodcovskej zmluvy má riešiť tento spor
- ak rozhodcovia ešte neboli ustanovení, dňom prijatia žaloby druhou stranou sporu
- ak je rozhodcovský súd zložený z viacerých rozhodcov, dňom doručenia žaloby predsedajúcemu rozhodcovi
- ak je rozhodcovský súd zložený z viacerých rozhodcov a nebol ustanovený jeho predseda, dňom doručenia žaloby ktorémukoľvek z ustanovených rozhodcov

Podanie žaloby na rozhodcovský súd má za následok vznik procesnej prekážky litispendencie. Znamená to, že v tej istej veci už nemôže prebiehať konanie na všeobecnom súde alebo konanie na inom rozhodcovskom súde. Ako už bolo spomínané konanie pred rozhodcovským súdom vykazuje mnohé znaky občianského súdneho konania. Preto v tomto konaní subidiárne platia procesné zásady, ktoré platia pre občianske súdne konanie. Osobitný význam podľa zákona v rozhodcovskom konaní má zásada rovnosti účastníkov rozhodcovského konania. Obsahom tejto zásady je skutočnosť, že každému účastníkovi rozhodcovského konania sa má poskytovať rovnaká možnosť na uplatnenie jeho práv a na ich ochranu.

V zmysle tejto zásady žalovaný má právo na žalobnú odpoveď, prípadne na podanie vzájomnej žaloby. Samotný priebeh rozhodcovského konania sa riadi okrem zákona, buď ustanoveniami rozhodcovskej zmluvy, prípadne rokovacím poriadkom stáleho rozhodcovského súdu. Na samotný priebeh rozhodcovského konania je možno sublidiárne použiť aj niektoré ustanovenia občianského súdneho poriadku. Výhodou rozhodcovského konania oproti občianskému súdnemu konaniu je jeho neverejnosť. Neverejnosť tohto konania je zárukou zachovania hlavne obchodného tajemstva. Vychádzajúc z tejto zásady môže rozhodcovské konanie prebiehať buď formou ústneho pojednávania alebo písomnou formou, či modernejšou on line formou. Rozhodcovský súd v tomto konaní rozhoduje buď rozsudkom alebo uznesením. Rozhodcovským rozsudkom rozhoduje rozhodcovský súd vtedy ak rozhoduje vo veci samej alebo schvaľuje zmier uzavretý účastníkmi rozhodcovského konania.

Význam rozhodcovského rozsudku je daný aj tým, že musí obsahovať zákonom predpísané náležitosti. Medzi náležitosti rozhodcovského rozsudku patrí:

- označenie rozhodcovského súdu
- mená a priezviská rozhodcov
- označenie účastníkov konania a ich zástupcov
- miesto rozhodcovského konania
- dátum vydania rozhodcovského rozsudku
- výrok
- odôvodnenie
- poučenie o možnosti podať žalobu na súd o zrušenie rozhodcovského rozsudku

Doručený rozhodcovský rozsudok, ktorý už nemožno preskúmať inými rozhodcami nadobúda pre účastníkov rozhodcovského konania účinky právoplatného rozsudku všeobecného súdu vydaného v občianskom súdnom konaní. Ako už bolo spomínané proti rozhodcovskému rozsudku je možné sa brániť buď zákonným spôsobom alebo na základe rozhodcovskej zmluvy. Na základe rozhodcovskej zmluvy może podať ktorýkoľvek účastník rozhodcovského konania v lehote 15 dní od doručenia rozhodcovského rozsudku žiadosť o jeho preskúmanie iným rozhodcom alebo inými rozhodcami. Dôležitým zákonným prostriedkom obrany proti rozhodcovskému rozsudku je možnosť podania žaloby na všeobecnom súde na jeho zrušenie. Takúto žalobu môže podať účastník rozhodcovského konania v lehote 30 dní odo dňa doručenia z týchto dôvodov:

- rozhodcovský rozsudok bol vydaný vo veci, ktorá nemôže byť predmetom rozhodcovského konania
- rozhodcovský rozsudok bol vydaný vo veci, o ktorej už pretým právoplatne rozhodol súd alebo rozhodcovský súd
- jeden z účastníkov rozhodcovského konania popiera platnosť rozhodcovskej zmluvy
- sa rozhodlo o veci, na ktorú sa rozhodcovská zmluva nevzťahovala a účastník rozhodcovského konania túto okolnosť v rozhodcovskom konaní namietol
- účastník rozhodcovského konania, ktorý musí byť zastúpený právnym zástupcom nebol takto zastúpený alebo v mene účastníkov rozhodcovského

konania vystupovala osoba, ktorá nebola na to splnomocnená a jej úkony neboli ani dodatočne schválené.
- sa na vydaní rozhodcovského rozsudku zúčastnil rozhodca, ktorý bol rozhodnutím pre predpojatosť vylúčený alebo ktorého vylúčenie účastník rozhodcovského konania pred vydaním rozhodcovského rozsudku nie z vlastnej viny nemohol dosiahnuť
- bola porušená zásada rovnosti účastníkov rozhodcovského konania
- sú dôvody pre ktoré možno žiadať o obnovu konania
- bol rozhodcovský rozsudok ovplyvnený trestným činom rozhodcu, účastníkov konania alebo znalca, za ktorý bol právoplatne odsúdený

Rozhodcovský súd uznesením rozhoduje najmä:
- o podmienkach rozhodcovského konania
- o zmene alebo doplnenie žaloby
- o zmene alebo doplnenie žalobnej odpovede
- o právomoci na rozhodnutie vo veci samej
- o nariadení predbežného opatrenia
- o zastavení rozhodcovského konania
- o veciach, ktoré sa týkajú vedenia rozhodcovského konania

Rozhodnutia vydané rozhodcovským súdom v rámci rozhodcovského konania majú rovnaké alebo podobné právne účinky, ako rozhodnutia vydávané všeobecnými súdmi v rámci občianského súdneho konania.

Záver

Ako už bolo spomínané rozhodcovské konanie v podmienkach SR konečne začína nadobúdať čoraz väčší význam. Terajšiu úpravu rozhodcovského konania je potrebné v mnohých oblastiach vylepšiť cestou de lege ferenda. V prvom rade je potrebné právne vymedziť pojmy „rozhodcovské konanie“ a „arbitrážne konanie“. Právne vymedzenie pojmu, rozhodcovské konanie by v mnohom odstránilo rozpor medzi povahou tohoto konania a povahou konania pred osobitnými /špeciálnymi/ stálymi rozhodcovskými súdmi. Zároveň je potrebné sprísniť podmienky pre výkon funkcie rozhodcu o povinnosť mať vysokoškolské vzdelanie, o povinnosť mať niekoľkoročnú odbornú prax, o povinnosť byť zapísaný na listine stálych rozhodcovských súdov a pod. Enormný nárast počtu stálych rozhodcovských súdov je výsledkom práve nedokonalej právnej úpravy, ktorá dovoľuje právo zriadiť stály rozhodcovský súd každej právnickej osobe. V budúcnosti by zriadenie stáleho rozhodcovského súdu malo byť možné iba na základe zákona a tam stanovených podmienok. Táto skutočnosť by tým zabránila vzniku, tzv. nekvalifikovaných stálych rozhodcovských súdov, ktoré zneužívajú svoje poslanie na obchádzanie mnohých zákonov čím sa znehodnocuje účel konania pred nimi. Rozhodcovské konanie ako už bolo spomínané je alternatívou, či konkurenciou občianského súdneho konania. Tento stav je daný jeho výhodami, ktoré pomáhajú rýchlo, lacno a kvalifikovanejšie riešiť súkromné spory medzi podnikateľskými subjektami. Medzi výhody rozhodcovského konania hlavne patria:
- menšie trovy konania
- kratší čas konania

- jednoinštančnosti konania
- právo výberu konkrétného rozhodcu, rozhodcov, či stálych rozhodcovských súdov
- jednoduchšie procesné pravidlá
- flexibilita a adaptabilita tohoto konania
- možnosť presunutia miesta konania, hlavne v súvislosti s dokazovaním
- široká autonómia vôle strán i rozhodcov týkajúca sa miesta konania, jazyka, právneho poriadku, dĺžky konania
- neverejnosť konania
- dobré predpoklady pre uznanie a výkon rozhodcovských rozhodnutí

Rozhodcovské konanie okrem uvedených výhod má aj svoje nevýhody. Medzi nevýhody rozhodcovského konania patria:

- arbitrabilita / rozsah právomoci/ sporov pri rozhodovaní a výkone rozhodnutia
- rozhodcovia i stále rozhodcovské súdy nemajú možnosť použitia donucovacích prostriedkov voči účastníkovi rozhodcovského konania a iným subjektom konania
- možnosť vydania a výkonu predbežných opatrení v niektorých veciach
- nedostatok administratívnosti pri sporoch rozhodcov ad hoc a neexistencia stáleho administratívneho aparátu .

Aj napriek uvedeným nedostatkom rozhodcovského konania možno konštatovať, že toto konanie sa stáva čoraz častejšie, dôležitým nástrojom vymožiteľnosti práva. Tento prostriedok vymožiteľnosti práva sa môže využívať hlavne v podmienkach podnikateľského prostredia ako tuzemského tak aj zahraničného charakteru.

RESUME - SUMARY

This contribution deals with present problem of how to solve private legal argument in a extrajudicial way. One of the alternative way is to do it in an arbitral procedure of solving the problem and arguments that is lately used in its vast majority and most cases in a business field. In this contribution there are some ways of how to fulfill certain conditions in Slovak legistation for the formation of court of arbitration and as the possibility of being in the position of arbitress function.

The basic possible presumption of solving the argument in this case is an agreement between parties to the dispute and setting the authority of court of arbitration. This agreement can be done with the form of arbitration agreement or on the other hand in a way of arbitration clause. These forms of parties to the dispute agreement are made as the solution of financial dispute in a civic or business way from the jurisdiction of general /state/ courts and gives them into the arbitral jurisdiction /private/ courts. Arbitral action has on the oposit of civic acting of courts meaning for the solution of financial dispute in a business field. The target of the arbitral procedure is mainly to solve certain dispute by the agreement of both sides so called settlement or reconciliation. Main advantages of arbitral procedure against the civic court procedure is the possibility of choosing arbitral court and certain judges as well as its fastness and less expenses.

Decisions made by arbitral courts has the same judicial power under the conditions in Slovak republic as the decisions of civic courts that are done in a frame of civic court action. In this contribution the writer presents the following advantages but also disadvantages of arbitral procedure on the other hand to the civic judicial acts. This text shows also the improvement possibilities of present legal regulations of arbitral procedure according to the needs of business praxis flowing from economical market mechanism of Slovak republic. With regard to problems that often occurs in the civic judicial act the author of the text recommends to the business subjects arbitral procedure as the solution in carence disagreement.

Použitá literatúra

1/ KLEIN, B., DOLEČEK, M.: Rozhodčí řízení. Praha: ASPI, a.s. 2007
2/ RABAN, P.: ALTERNATÍVNI ŘEŠENÍ SPORU, ARBITŘÁŽ a ROZHODCI V ČESKÉ A SLOVENSKÉ REPUBLICE A ZAHRANIČÍ . PRAHA: C.H.BECK, 2004
3/ ROZEHNALOVÁ, N.: ROZHODČÍ ŘÍZENÍ V MEZINÁRODNÍM A VNITROSTÁTNIM STYKU,PRAHA ASPI, WOLTERS KLUWER, 2008
4/ BĚLOHLÁVE, A.J.: ZÁKON O ROZHODČÍM ŘÍZENÍ A VÝKONU ROZHODČÍCH NÁLEZU KOMENTÉŘ, PRAHA: C.H.BECK, 2004
5/ CHOVANCOVÁ, K.: MEDZINÁRODNÁ OBCHODNÁ ARBITRÁŽ VO VYBRANÝCH ŠTÁTOCH EURÓPY, BRATISLAVA: VEDA, 2008

prof. JUDr. Jozef Madliak, CSc., JUDr. Simona Štefanková

Medzinárodnoprávne nástroje zaisťujúce bezpečnosť letectva na pozadí boja proti terorizmu

Pojem a definícia medzinárodného terorizmu

Zo všeobecného hľadiska je teroristické správanie také protiprávne konanie, ktoré podľa vôle páchateľa (páchateľov) smeruje k zastrašeniu a tým aj k ovplyvneniu konaní subjektov väčšinou odlišných od priamych obetí a to určitým chceným spôsobom (samotnú vraždu teda nepovažujeme za teroristický čin, zatiaľ čo smrteľný atentát sledujúci špecifický zámer naopak takým činom je).[1]

Terorizmus možno chápať ako násilnú metódu činnosti extrémistických hnutí, pre ktorú je typické cieľavedomé používanie organizovaného násilia proti objektom, veciam a osobám, ktoré neparticipujú na cieľoch teroristov a nie sú na nich zainteresované, za účelom dosiahnutia politických, kriminálnych alebo iných cieľov. Terorizmus vyvoláva psychický efekt vyplývajúci z pocitu nebezpečenstva a ohrozenia, je určitou formou psychologickej vojny.[2] Za najnebezpečnejšie motivácie teroristických akcií možno považovať ideológiu a zisk.

Rozlišujeme dva druhy terorizmu: štátny terorizmus a terorizmus individuálny alebo skupinový.[3] Protiprávnosť štátneho terorizmu nevyplýva z vnútroštátneho právneho poriadku príslušného štátu, ale z práva medzinárodného, pretože ide o použitie násilia v rozpore s medzinárodným právom uskutočňované, podnecované alebo kontrolované štátnymi orgánmi na vlastnom území alebo cudzom štátnom území na dosiahnutie určitých cieľov (väčšinou politických).[4]

V politickej oblasti možno hovoriť o *dvoch základných formách terorizmu*:
a) terorizmus slúžiaci na obranu už zavedených etablovaných politických a štátnych štruktúr; tento vykonávajú štátne orgány priamo (diktatúry udržiavajúce moc na základe teroru voči vlastnému obyvateľstvu, donedávna napríklad Irak) alebo prostredníctvom pološtátnych alebo súkromných skupín (napríklad Ku-klux-klan v USA);
b) terorizmus, ktorý sa snaží už vybudované štátne štruktúry odstrániť a nahradiť inými; sem patria rôzne separatistické hnutia (ETA v Baskicku), sociálne hnutia zamerané proti diktátorským režimom (napríklad gerilové hnutia v južnej Amerike), proti demokratickým parlamentným systémom s prípadnými náboženskými zámienkami (napríklad al- Fattáh, Hizballáh, al Kajda).

---

1 MALENOVSKÝ, J.: K problematice účinnosti postihu pachatelů protiprávních jednání podle smluv proti terorismu. SMP, sv. 15, 1980, s. 221

2 Bližšie pozri aj ČESENEK, V. - Suchánek, J.: Terorizmus- informace o jeho vzniku a současném stavu. Československá kriminalistika, 1992, č. 1, s. 69- 74

3 MIHAĽOV, J.: Terorizmus. In: Aktuálne otázky práva v postmodernej spoločnosti (Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 19.-21.4.2006), Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Košice 2006, s. 237

4 DAVID, V. - Malacka, M.: Fenomén mezinárodního terorismu, Linde Praha, a.s.- právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Praha 2005, s. 16- 17

Terorizmus je vybudovaný na určitých princípoch, ktoré sú zároveň neodškriepiteľným atribútom tohto fenoménu. K elementárnym princípom (atribútom) terorizmu môžeme zaradiť:[5]

- Násilie ako prostriedok dosahovania cieľov (čím je následok závažnejší a brutalita vyššia, tým je vyššia pravdepodobnosť dosiahnutia cieľa)
- Voľba takých objektov, aby útok na ne mal čo najdlhší efekt
- Stupňovanie teroristických útokov a presadzovania požiadaviek
- Maximálna publicita a minimálne riziko (hromadné informačné prostriedky využívajú teroristi na verejnú proklamáciu svojich požiadaviek a postojov, zároveň volia také spôsoby svojich akcií, pre ktoré je príznačné nízke riziko odhalenia páchateľa)
- Prehliadanie nezainteresovaných osôb (najčastejšie sú zvolené také obete, aby útok na ne vyvolal u ostatnej časti obyvateľstva čo najväčšie pobúrenie a otras)[6]
- Cieľom jednotlivých útokov je spôsobiť čo najväčšie škody, či už ľudské alebo materiálne, zvýšiť psychologický dopad na spoločnosť a vyvolať tak paniku a nedôveru ľudí v schopnosti vlády ochrániť ich.[7]

Pojem medzinárodného terorizmu nebol doposiaľ definovaný v žiadnom medzinárodnoprávnom dokumente, ani žiadnym z orgánov Organizácie spojených národov (ďalej len „OSN“) či medzinárodnou vládnou organizáciou. Všeobecná legálna definícia síce doposiaľ neexistuje, ale celý rad doktrinálnych definícií áno.[8]

Stanovisko Parlamentného zhromaždenia Rady Európy z roku 1999 (č. 1426) k definovaniu pojmu medzinárodný terorizmus, teda terorizmus s medzinárodným prvkom uvádza: „Teroristický čin je akýkoľvek trestný čin spáchaný jednotlivcami či skupinami uchyľujúcimi sa k násiliu alebo hroziacimi jeho použitím proti štátu, jeho inštitúciám, obyvateľstvu všeobecne či konkrétnym jednotlivcom, ktorý je motivovaný separatistickými snahami, extrémistickými ideologickými koncepciami či fanatizmom, alebo sa skladá na subjektívnych a iracionálnych pohnútkach a ktorého cieľ spočíva vo vystavení verejnej moci, niektorých jedincov či spoločenských skupín alebo všeobecne verejnej mienky atmosfére strachu.“

V tejto definícii sú obsiahnuté všetky charakteristické prvky terorizmu: protiprávnosť, násilie a vyvolávanie strachu, absentuje tu publicita (teda snaha čo najviac sa zviditeľniť na verejnosti, aj keď z ostatných negatívnych aspektov táto snaha implicitne vyplýva), ďalej tu absentuje medzinárodný prvok. Istým zjavným nedostatkom uvedenej definície je neúplný výpočet rôznych spôsobov

---

5 CHMELÍK, J.: Extremismus a jeho právní a sociologické následky. Linde, Praha 2001, s. 27

6 KUCHTA, J. - Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání, C.H.Beck, Praha 2005, s. 500

7 MIHAĽOV, J.: Terorizmus. In: Aktuálne otázky práva v postmodernej spoločnosti (Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 19.-21.4.2006), Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Košice 2006, s. 238

8 Napríklad GUILLAUME, G.: Terrorisme et droit international, RdC, vol. 25, 1989, s. 304

uskutočnenia (prevedenia) teroristickej akcie (objektívny prvok) a prevládajúca snaha zvýrazniť motiváciu páchateľa (subjektívny prvok).

Medzinárodný prvok ako aspekt determinujúci súčasný terorizmus sa prejavuje rôznymi spôsobmi. K týmto spôsobom môžeme zaradiť prvok *ratione personae* (páchatelia alebo obete môžu mať štátnu príslušnosť rôznych štátov), prvok *ratione materiae* a prvok *ratione loci* (príprava akcie, jej uskutočnenie či následný útek sa môžu týkať rôznych krajín). Aby terorizmus bol medzinárodný, je potrebné, aby sa cieľ, prostriedky, terorista, obeť, účinky, príprava a spáchanie aktu týkali rôznych štátov. V každom prípade je nutné, aby jeden z týchto prvkov sa odlišoval od ostatných.[9] V najnovších zmluvách prijímaných na univerzálnej úrovni sa medzinárodný prvok vyjadruje v negatívnej podobe.[10]

Prvotné procesy zrodu medzinárodnoprávnych inštrumentov

V dôsledku atentátu na juhoslovanského kráľa Alexandra I. a francúzskeho ministra zahraničných vecí L. Barthoua v Marseille v roku 1934 bol na pôde Spoločnosti národov vypracovaný a v roku 1937 v Ženeve podpísaný Dohovor o predchádzaní a potlačovaní terorizmu. Aj keď tento Ženevský dohovor nikdy nenadobudol platnosť (kvôli nedostatku ratifikačných listín; postačovali najmenej tri ratifikácie, no k ratifikácii pristúpil len jeden štát a to India), no napriek tomu sa stal východiskovým dokumentom pre rozvoj medzinárodného práva a pokúsil sa o definíciu medzinárodného terorizmu. Definícia pojmu teroristický čin je založená na kombinácii všeobecného vymedzenia (generic part) a výpočtu konkrétnych kriminalizovaných aktov (enumerative part). Teroristický akt je charakterizovaný všeobecným meradlom vyvolávania strachu (čl. 1) a výpočtom jednotlivých činov (čl. 2), pričom jeho medzinárodný charakter determinujú slová: „čin je zameraný proti inej vysokej zmluvnej strane“. Ide o abstraktný popis, ktorý sám o sebe nekvalifikuje protiprávne konanie a je doplnený enumeratívnou metódou. Prednosťou takéhoto vymedzenia je konkrétnosť. Ako určité úskalie sa však javí nepresnosť alebo opomenutie niektorého detailu, čím dochádza k neúplnosti, čo môže následne vyústiť aj do možnosti vzniku interpretačných problémov. Napriek uvedeným nedostatkom mnohé neskôr prijímané dohovory vychádzali pri definícii medzinárodného terorizmu práve zo Ženevského dohovoru.

Do roku 1972 diskutovali orgány OSN o terorizme len veľmi striedmo. Situácia sa zmenila pod vplyvom atentátu na Olympijských hrách v Mníchove v roku 1972, kedy palestínska skupina za pomoci nemeckých teroristov uniesla ako rukojemníkov 11 izraelských športovcov, ktorých následne zavraždila. Po tejto udalosti sa problém terorizmu zapísal do programu XXVII. zasadania Valného zhromaždenia OSN[11] a do popredia sa dostáva význam študovania príčin terorizmu

---

[9] SOTTILE, A.: Le terrorisme intenational, RdC, 1938, s. 99

[10] Európske inštrumenty prijímané na regionálnej úrovni zaväzujú štáty k spolupráci pri stíhaní vymedzených skutkových podstát terorizmu a to bez ohľadu na existenciu medzinárodného prvku.

[11] Šiesty výbor v závere schválil návrh rezolúcie s názvom „Opatrenia na zabránenie medzinárodného terorizmu“.

za účelom jeho predchádzania.[12] Z hľadiska inštitucionálneho došlo k vytvoreniu Zvláštneho výboru pre medzinárodný terorizmus,[13] ktorý pozostával z 25 členov menovaných pri zohľadnení spravodlivého geografického zastúpenia predsedom Valného zhromaždenia OSN. Na základe rezolúcie Valného zhromaždenia OSN 51/210 (zo 17. decembra 1996) bol ustanovený Výbor ad hoc pre prípravu komplexného dohovoru o medzinárodnom terorizme.

Zlomovým bodom v činnosti Rady bezpečnosti OSN týkajúcej sa problematiky medzinárodného terorizmu boli udalosti, ktoré sa odohrali 11. septembra 2001 v New Yorku (World Trade Center), Washingtone (Pentagon) a Pennsylvánii. Po týchto útokoch Bezpečnostná rada OSN opustila váhavú prax[14] pri prijímaní protiteroristických opatrení a prijala rezolúciu č. 1373 (2001), ktorou zaviedla niekoľko opatrení všeobecne záväzných pre členské štáty OSN.[15] Uvedená rezolúcia rozšírila právomoci Bezpečnostnej rady v boji proti terorizmu všeobecne[16], pretože štátom uložila povinnosti nie vo väzbe na konkrétnu situáciu, ale všeobecne vo väzbe na každý akt medzinárodného terorizmu.

Vzhľadom na všeobecný a súčasne záväzný charakter rezolúcie možno hovoriť o medzinárodnej legislatíve, keďže prostredníctvom jednostranného právneho aktu medzinárodná organizácia zaviazala všetky štáty na časovo neobmedzené obdobie, okrem iného, dodržiavať aj určité ustanovenia medzinárodných zmlúv, ktorými mnohé z nich nie sú ani zmluvnými stranami (tu však vyvstáva aj iná otázka týkajúca sa primeranosti a legality takéhoto konania výkonným orgánom, akým Bezpečnostná rada OSN je). Neplnenie rezolúciou stanovených povinností pritom znamená vznik zodpovednosti štátu za podporu terorizmu.[17]

Z inštitucionálneho hľadiska došlo ku konštituovaniu výboru za účelom monitorovania dodržiavania prijatých opatrení štátmi- Protiteroristický výbor[18] (štáty predkladajú výboru správy o pokroku pri implementácii opatrení).

Na teroristické útoky zo septembra 2001 reagovala aj Rada Európskej únie prijatím rámcového rozhodnutia Rady EÚ č. 2002/475/SVV o boji proti terorizmu, ktorým zaviazala členské štáty EÚ, aby za teroristické trestné činy považovali

---

[12] Bližšie k tomu pozri aj DAVID, V. - Malacka, M.: Fenomén mezinárodního terorismu, Linde Praha, a.s.- právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Praha 2005, s. 74

[13] Zvláštny výbor pre medzinárodný terorizmus sa vnútorne diferencoval na tri plenárne podvýbory a to: Podvýbor pre definíciu medzinárodného terorizmu, Podvýbor pre štúdium konkrétnych príčin medzinárodného terorizmu, Podvýbor pre štúdium prostriedkov k potieraniu medzinárodného terorizmu.

[14] Rada bezpečnosti OSN označila jednotlivý konkrétny akt za ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

[15] KOLLÁR, M.: Vývoj postoja Bezpečnostnej rady OSN k aktom medzinárodného terorizmu. In: Právne aspekty boja proti medzinárodnému terorizmu. Zborník z konferencie. Bratislava 4. júl 2006, Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, s. 55

[16] ŠTURMA, P. - Nováková, J. - Bílková, V.: Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. 1. vydání, C.H.Beck, Praha 2003, s. 61

[17] KOLLÁR, M.: Vývoj postoja Bezpečnostnej rady OSN k aktom medzinárodného terorizmu. In: Právne aspekty boja proti medzinárodnému terorizmu. Zborník z konferencie. Bratislava 4. júl 2006, Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, s. 56

[18] Counter- terrorism Committee (CTC).

úmyselné konania, ktorých znaky sú vymedzené v článku 1 tohto rámcového rozhodnutia, pričom zároveň v čl. 2 zakotvila aj definíciu teroristickej skupiny .[19]

V súčasnosti však neexistuje žiaden univerzálny, celosvetovo platný medzinárodný zmluvný dokument, ktorý by ako jediný zastrešoval a postihoval paralelne všetky formy terorizmu a trestal ich páchateľov. Až do súčasnosti bolo prijatých 13 univerzálnych medzinárodných zmlúv reagujúcich na teroristickú aktivitu rôzneho druhu. Uvedené protiteroristické zmluvy pokrývajú iba individuálny a skupinový terorizmus, teda žiadne násilné akcie uskutočňované s účasťou štátu. Zabezpečujú minimálny štandard povinnej medzinárodnej spolupráce v rámci boja proti terorizmu. Právna úprava sa zameriava na parciálne otázky a čiastkovo postihuje konania kvalifikované ako teroristické činy. Ide o medzinárodné dohovory zamerané na ochranu civilného letectva, námornej plavby, osôb požívajúcich osobitnú medzinárodnú ochranu, na boj proti bombovým teroristickým útokom, financovaniu terorizmu, jadrovému terorizmu a podobne. Všetky boli prijaté na pôde OSN a ich zmluvnými stranami je prevažná väčšina členských štátov OSN.[20]

Slovenská republika ako prvý štát ratifikovala 23. marca 2006 Medzinárodný dohovor o potláčaní činov jadrového terorizmu, čím sa stala zároveň prvým, ale aj jediným štátom na svete, ktorý ratifikoval všetkých 13 univerzálnych dohovorov zameraných na boj proti terorizmu.

Zaistenie bezpečnosti civilného letectva

Organizácia spojených národov a Medzinárodná organizácia pre civilné letectvo (ICAO) sa vyhli teoretickým sporom týkajúcich sa definovania pojmu medzinárodný terorizmus a pozornosť venovali praktickým opatreniam zaisťujúcim bezpečnosť civilného letectva.

V období šesťdesiatych rokov neexistovali medzinárodnoprávne prostriedky, ktoré by postihovali útoky proti bezpečnosti civilného letectva. Podporne sa odkazovalo na *Ženevský dohovor o voľnom mori*, na zásady tam formulované pre potreby námornej plavby, ktoré boli využiteľné aj na podmienky civilnej leteckej dopravy.[21] Uvedené zásady však nedokázali pokryť komplexnú problematiku bezpečnosti civilného letectva vzhľadom na kardinálny rozdiel v námornej a leteckej doprave- vzdušný priestor nad územím štátu, v ktorom sa pohybuje lietadlo, sa považuje celý za súčasť štátneho územia.[22] Ani vnútroštátne trestné zákonodarstvo neobsahovalo osobitné ustanovenie upravujúce trestný

---

[19] MIHAĽOV, J.: Teroristická skupina a trestný čin terorizmu v slovenskom trestnom práve. In: Býkov 2007: sborník z medzinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků konaného ve dnech 12.10 – 14.10.2007 na zámeckem statku Býkov, Aleš Čeněk, Praha ca 2008

[20] ŠURKOVÁ, E.: Implementácia medzinárodných dohovorov proti terorizmu v slovenskom právnom poriadku. In: Právne aspekty boja proti medzinárodnému terorizmu. Zborník z konferencie. Bratislava 4. júl 2006, Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, s. 99

[21] K tomu pozri aj CÚTH, J.- Klučka, J.: K niektorým otázkam leteckých únosov v medzinárodnom práve. Právny obzor, 1977, č. 10, str. 897- 906

[22] BASCH, J.: Dohovor o trestných a iných činoch spáchaných na palube lietadla, ČMP, 9, 1965, č. 4, s. 355

postih protiprávneho sa zmocnenia lietadla. Trestný postih páchateľov (únoscov lietadiel) bol zabezpečovaný prostredníctvom trestných činov všeobecnejšej povahy, ktoré sa však zameriavali na podstatne odlišné druhy porušovania spoločenských vzťahov, než aké zakladali násilné činy ohrozujúce letectvo (ako príklad môžeme uviesť prípad, kedy dvaja Taliani uniesli lietadlo gréckej leteckej spoločnosti do Francúzska; keďže francúzsky trestný zákon vtedy nepoznal a neobsahoval trestný čin neoprávneného zmocnenia sa lietadla, obžaloba spočívala na súbehu protiprávneho násilia a nedovoleného držania zbrane).

Prvým špeciálnym medzinárodnoprávnym dokumentom sa stal Dohovor o trestných a niektorých iných činoch spáchaných na palube lietadla. Dohovor vypracoval Právny výbor Medzinárodnej organizácie pre civilné letectvo a prijatý bol dňa 14. septembra 1963 v Tokiu. Tokijský dohovor nadobudol platnosť 4. decembra 1969.

Podľa hlavy I. čl. 1 Tokijského dohovoru sa považuje za trestný alebo iný čin ohrozujúci bezpečnosť civilnej leteckej dopravy taký *akt, ktorého sa dopustila osoba na palube lietadla v dobe, kedy lietadlo letí, alebo je nad hladinou voľného mora, alebo nad povrchom ktorejkoľvek inej oblasti mimo suverénne územie niektorého štátu*. Bližšie však tieto trestné alebo iné činy spáchané na palube lietadla nešpecifikuje a neprecizuje. „Lietadlom za letu“ je lietadlo od okamihu, kedy sa použije sila pre vzlet až do okamihu pristátia.[23]

Tokijský dohovor nevytvoril a nezaviedol definíciu trestného činu únosu lietadla alebo činu proti bezpečnosti civilného letectva, ale fakticky len zaväzuje zmluvné strany k tomu, aby prijali a uskutočnili určité opatrenia po spáchaní akéhokoľvek činu, ktorý zasiahne do prevádzky alebo do poriadku v rámci leteckej dopravy. Zaoberá sa len dôsledkami činnosti spočívajúcej v tom, že sa niekto zmocní lietadla, ruší jeho prevádzku alebo bezprávne nad ním prevezme kontrolu.

Ako medzinárodný protiteroristický inštrument má len veľmi obmedzený význam, pretože sa nezameriava na trestný postih páchateľov, ale len na odstránenie nepriaznivých dôsledkov ich činov a na obnovenie nerušenej prevádzky leteckej dopravy (problémy síce nastolil, ale neriešil).[24] Vytknúť mu možno hlavne skutočnosť, že sa obmedzuje len na činy spáchané na palube lietadla počas letu, absentujú v ňom záväzky týkajúce sa oblasti spolupráce štátov pri trestnom postihu páchateľov (v konečnom dôsledku ho nemožno označiť za univerzálny medzinárodnoprávny inštrument).

Prvú reálnu klasickú kodifikáciu trestného postihu leteckého pirátstva ako formy terorizmu predstavuje Dohovor o potlačení protiprávneho zmocnenia sa lietadiel, ktorý bol prijatý 16. decembra 1970 v Haagu. Tento Haagsky dohovor nadobudol platnosť 14. októbra 1971 a nadviazal na Tokijský dohovor.[25]

---

[23] Tokijský dohovor sa nevzťahuje na štátne lietadlá.

[24] DAVID, V. - Malenovský, J.: Mezinárodně právní aspekty potlačování terorismu, AUB Iuridica, no. 46, Brno 1983, s. 65

[25] Zároveň nadviazal na dve rezolúcie Valného zhromaždenia OSN s názvom „Násilná diverzia civilného lietadla za letu“ z roku 1969, „Letecké únosy alebo zasahovanie do civilnej leteckej dopravy“ z roku 1970 a na rezolúciu Bezpečnostnej rady OSN s názvom „Bezpečnosť medzinárodného civilného letectva“ z roku 1970.

Podľa čl. 1 Haagskeho dohovoru *sa dopustí trestného činu ktorákoľvek osoba, ktorá na palube lietadla v priebehu letu:*

a) protiprávne, za použitia sily či hrozby silou alebo akejkoľvek inej formy zastrašovania sa zmocní lietadla alebo vykonáva nad ním kontrolu, prípadne sa pokúsi o akýkoľvek takýto čin, alebo

b) je spolupáchateľom osoby, ktorá spácha alebo sa pokúsi uskutočniť takýto čin.

Haagsky dohovor zároveň zaväzuje zmluvné strany k tomu, aby za uvedené trestné činy ukladali „prísne“ tresty.

Haagsky dohovor na rozdiel od Tokijského dohovoru už hovorí o protiprávnom zmocnení sa lietadla ako o trestnom čine. Jeho exaktná definícia poslúžila ako vzorový model pre vnútroštátnu legislatívu jednotlivých štátov.

Pozitívom Haagskeho dohovoru v porovnaní s Tokijským dohovorom je skutočnosť, že Haagsky dohovor v súvislosti s únosom lietadla[26] hovorí aj o zastrašovaní.[27] Haagsky dohovor sa podrobne venuje otázke, kedy je lietadlo považované za „lietadlo za letu“. Je to ktorákoľvek doba od okamihu, kedy sú zavreté všetky jeho vonkajšie dvere po nastúpení cestujúcich na palubu, až do okamihu, kedy ktorékoľvek z týchto dverí sú otvorené pre výstup. Predmetná formulácia „lietadla za letu“ sa však nevzťahuje na prípady teroristických aktov, ktoré začínajú pred uzavretím (po nástupe cestujúcich) vonkajších dverí lietadla alebo po otvorení (pre výstup cestujúcich) vonkajších dverí lietadla. Ďalší nedostatok uvedenej formulácie spočíva v tom, že nebudú postihnutí teroristi, ktorí sa nenachádzajú priamo na palube lietadla.[28]

Ustanovenia dohovoru možno použiť iba za existencie *tzv. medzinárodného prvku*, t.j. ak sa miesto štartu a miesto skutočného pristátia lietadla, na palube ktorého bol trestný čin spáchaný, nachádza mimo územia štátu, v registri ktorého je lietadlo zapísané (bezpredmetnou je otázka, či lietadlo letelo na domácej alebo zahraničnej linke). Na základe *princípu teritoriality* (štát, na území ktorého pristane lietadlo s údajným páchateľom na palube) a na základe *princípu registrácie* lietadla, na palube ktorého bol trestný čin spáchaný, vymedzuje okruh štátov, ktoré majú *primárnu jurisdikciu* k uvedeným činom.

Haagsky dohovor ako prvý zaviazal štáty zásadou *aut dedere aut iudicare* (alebo vydať, alebo súdiť), z ktorej vyplýva pre zmluvné štáty záväzok vydať páchateľa, ktorého má na svojom území, štátu s primárnou jurisdikciou. Ak tak neučiní, je povinný odovzdať páchateľa svojim kompetentným orgánom a stíhať ho podľa vlastného práva na základe *subsidiárneho princípu univerzality*. Na to

---

[26] Objavujú sa aj názory, ktoré rozlišujú medzi slovnými spojeniami „protiprávne zmocnenie sa lietadla“ a „únos lietadla“. Protiprávne zmocnenie sa lietadla predstavuje širší pojem, ktorý v sebe môže zahŕňať aj únos lietadla. Pri protiprávnom zmocnení sa lietadla ide vždy o násilné protiprávne prevzatie kontroly nad lietadlom napríklad za účelom získania cenností cestujúcich. Únos lietadla je vždy sprevádzaný úmyslom odchýliť let dopravného prostriedku do neplánovaného geografického miesta.

[27] NAVRÁTIL, O.: Trestné činy spáchané na palubě vzdušného dopravního prostředku. Socialistická zákonnost, 1973, č. 5, s. 295

[28] K tomu bližšie pozri aj DAVID, V. - Malacka, M.: Fenomén mezinárodního terorismu, Linde Praha, a.s.- právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Praha 2005, s. 84- 86

nadväzuje ďalšia povinnosť štátov a to poskytnúť si vzájomnú pomoc v súvislosti s trestným stíhaním páchateľa pre trestný čin zmocnenia sa lietadla a pre iné činy spáchané proti cestujúcim alebo posádke. Ako najväčší nedostatok je Haagskemu dohovoru vyčítaná absencia ustanovenia o obligatórnej extradícii.

Ďalším z protiteroristických inštrumentov, ktorý rozšíril trestný postih i na ďalšie útoky proti lietadlám (bombové útoky) či proti ich bezpečnej prevádzke, je Dohovor o potláčaní protiprávnych činov ohrozujúcich bezpečnosť civilného letectva. Uvedený dohovor bol schválený 23. septembra 1971 v Montreale, pričom platnosť nadobudol 26. januára 1973.

Podľa čl. 1 Montrealského dohovoru bol okruh protiprávnych činov rozšírený na:[29]

a) čin násilia na osobách v lietadle v priebehu letu, pokiaľ by to ohrozilo bezpečnosť lietadla; možno však postihnúť aj osoby, ktoré sa aktívne zúčastňujú aktu násilia, aj keď nebudú fyzicky prítomné v lietadle;

b) zničenie lietadla v prevádzke alebo spôsobenie škody, následkom ktorej lietadlo nemôže pokračovať v lete alebo ktorá ohrozuje jeho bezpečnosť za letu; v tomto prípade je potrebné rozlišovať zničenie a spôsobenie škody lietadlu a čin, ktorý túto škodu zapríčiňuje- škoda musí byť spôsobená v priebehu prevádzky (služby) lietadla, zatiaľ čo čin, ktorý zničenie alebo škodu spôsobí, môže byť spáchaný ešte pred tým, ako je lietadlo v prevádzke;

c) čin, ktorého cieľom je, aby sa do lietadla za letu akýmkoľvek spôsobom dostalo zariadenie alebo predmet, ktorý by ho mohol zničiť alebo spôsobiť škodu, pre ktorú by nemohlo lietadlo pokračovať vo svojom lete, alebo ktorý by ohrozil bezpečnosť lietadla za letu. K naplneniu tejto skutkovej podstaty je potrebné, aby zariadenia alebo predmety ako plastické bomby, časové bomby, granáty boli na palube lietadla umiestnené počas jeho prevádzky (v službe, za letu), nie ešte pred prevádzkou, lebo to už by šlo o prípad podľa písmena b);

d) poškodenie alebo zničenie navigačných prístrojov či narušenie ich funkcie, pokiaľ by tým mala byť ohrozená bezpečnosť lietadla za letu;

e) podávanie správ, o ktorých páchateľ vie, že sú nesprávne, čím sa ohrozuje bezpečnosť lietadla za letu.[30]

Montrealský dohovor zavádza a používa nový pojem a to „lietadlo v prevádzke (v službe; angl. *in service*)“ na rozdiel od Haagskeho dohovoru, ktorý operuje s pojmom „lietadlo za letu“. Jedná sa o dobu od začiatku predletovej prípravy lietadla pozemným personálom alebo posádkou pre konkrétny let až do uplynutia 24 hodín po akomkoľvek pristátí (samozrejme sa sem zaratáva aj doba, počas ktorej lietadlo letí).

Podobne ako Haagsky dohovor, aj Montrealský dohovor sa použije iba v prípade existencie *tzv. medzinárodného prvku* (ak miesto štartu alebo pristátia

---

[29] K tomu bližšie pozri aj DAVID, V. - Malacka, M.: Fenomén mezinárodního terorismu, Linde Praha, a.s.- právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Praha 2005, s. 87- 89

[30] Rovnako je trestné aj spolupáchateľstvo a pokus ako vývojové štádium trestného činu ; uvažovalo sa aj o trestnosti prípravy, ale množstvo vnútroštátnych úprav nepovažuje prípravu k trestnému činu za všeobecnú formu trestnej činnosti.

lietadla, či už skutočné alebo zamýšľané, je mimo územia štátu registrácie, ak trestný čin bol spáchaný na území iného štátu ako štátu registrácie lietadla).

Každý zmluvný štát musí uskutočniť nevyhnutné opatrenia za účelom uplatnenia svojej právomoci, teda primárnej jurisdikcie nad trestnými činmi.[31] Rovnako sa predpokladá subsidiárne uplatnenie univerzálnej jurisdikcie ako alternatívy k extradícii páchateľa (zásada *aut dedere aut iudicare*) a vzájomná právna pomoc v súvislosti s trestným konaním vo veci predmetných činov.

V roku 1988 bol prijatý ďalší dokument a to Protokol o potlačení protiprávnych činov násilia na letiskách slúžiacich medzinárodnému civilnému letectvu, ktorý dopĺňa Montrealský dohovor a rozširuje pôsobnosť jeho ustanovení aj na ďalšie teroristické činy spáchané na letiskách slúžiacich medzinárodnej prevádzke. V predmete jeho záujmu sú násilné činy proti osobám na letiskách, proti letiskovým zariadeniam a vybaveniu, ako aj proti lietadlám na zemi.

Ustanovenia Haagskeho a Montrealského dohovoru sa premietli aj do ustanovení osobitnej časti slovenského Trestného zákona, konkrétne do ustanovenia §§ 291- 292 TZ, ktoré upravuje trestný čin ohrozenia bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku a lode a do ustanovenia § 293 TZ, ktoré upravuje trestný čin zavlečenia vzdušného dopravného prostriedku do cudziny. Zakotvenie skutkových podstát týchto trestných činov je vlastne vyjadrením medzinárodnoprávnych záväzkov Slovenskej republiky spočívajúcich v ochrane bezpečnosti vzdušnej dopravy a civilných plavidiel (riečnych aj morských) pred násilnými útokmi a nesprávnou navigáciou s úmyslom získať alebo vykonať nad takýmto dopravným prostriedkom kontrolu (objekt trestného činu).

Objektívna stránka trestného činu ohrozenia bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku a lode podľa ustanovenia § 291 TZ spočíva v použití násilia proti inému alebo hrozby bezprostredného násilia, alebo vo vyhrážaní sa inému usmrtením, ublížením na zdraví alebo spôsobením škody veľkého rozsahu a to v úmysle získať alebo vykonávať kontrolu nad vzdušným dopravným prostriedkom alebo loďou. V zmysle platných právnych predpisov je potrebné považovať za vzdušný dopravný prostriedok lietadlo.[32] Na naplnenie objektívnej stránky sa nevyžaduje, aby páchateľ získal alebo vykonával kontrolu nad vzdušným dopravným prostriedkom (alebo loďou), ale stačí, ak páchateľ koná niektorým zo spôsobov uvedených v ustanovení § 291 ods. 1 písm. a), b) alebo c) TZ a to v úmysle získať alebo vykonávať takúto kontrolu nad uvedenými dopravnými prostriedkami. Trestný zákon týmto ustanovením poskytuje širšiu ochranu ako Haagsky dohovor, pretože dohovor sa vzťahuje iba na zmocnenie sa vzdušného dopravného prostriedku „za letu“.

---

[31] V tých prípadoch, keď trestný čin bol spáchaný na území tohto štátu, alebo proti lietadlu alebo na palube lietadla registrovaného v tomto štáte, ak lietadlo, na palube ktorého bol spáchaný trestný čin pristane na jeho území s údajným páchateľom, ktorý je ešte na palube, alebo ak trestný čin bol spáchaný proti lietadlu alebo na palube lietadla prenajatého bez posádky nájomcom, ktorý má v tomto štáte hlavné miesto obchodnej prevádzky alebo trvalé bydlisko.

[32] Lietadlo je zariadenie, ktoré je spôsobilé lietať v atmosfére nezávisle od zemského povrchu, niesť na palube osoby alebo náklad, schopné bezpečne vzlietnuť a pristáť a možno ho aspoň čiastočne riadiť. Za lietadlá sa považujú tiež upútané balóny.

Ustanovenie § 292 TZ poskytuje ochranu bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku *za letu* a lode *počas plavby* pred nepravdivými informáciami, ktoré môžu mať za následok ohrozenie bezpečnosti alebo prevádzky tohto dopravného prostriedku. Objektívna stránka v tomto prípade spočíva v oznámení nepravdivej informácie (ktorá môže byť spôsobilá ohroziť bezpečnosť alebo prevádzku vzdušného dopravného prostriedku) počas letu alebo počas plavby lode, pričom je potrebné podčiarknuť skutočnosť, že sa nevyžaduje, aby bol páchateľ priamo na palube lietadla či lode. Nepravdivá informácia je akákoľvek informácia nezodpovedajúca žiadnej skutočnosti alebo skresľujúca skutočnosť do tej miery, že je schopná viesť k následkom, ako sú ohrozenie bezpečnosti alebo prevádzky dopravného prostriedku. Trestný zákon týmto ustanovením poskytuje širšiu ochranu ako Montrealský dohovor, pretože chráni nielen bezpečnosť, ale aj prevádzku vzdušného dopravného prostriedku a lode.

Ustanovenie § 293 TZ poskytuje ochranu bezpečnosti vzdušnej dopravy pred zavlečením vzdušného dopravného prostriedku do cudziny. Objektívna stránka trestného činu spočíva v zmocnení sa alebo v neoprávnenom použití vzdušného dopravného prostriedku s cieľom zavliecť ho do cudziny, pričom na dokonanie tohto trestného činu nemusí dôjsť k zavlečeniu dopravného prostriedku do cudziny, ale stačí, že sa ho páchateľ zmocnil s úmyslom ho do cudziny zavliecť. Pod zavlečením je potrebné rozumieť akékoľvek dopravenie vzdušného dopravného prostriedku do cudziny proti vôli majiteľa, resp. oprávneného užívateľa.

Vyššie uvedených protiprávnych konaní sa môže dopustiť ktokoľvek, kto spĺňa podmienky trestnej zodpovednosti (všeobecný subjekt). Vo všetkých prípadoch sa z hľadiska subjektívnej stránky vyžaduje úmyselné zavinenie.

Všetky vyššie uvedené dokumenty vytvárajú pomerne dobrý medzinárodnoprávny základ pre riešenie konkrétnych situácií a pre účinnú prevenciu proti terorizmu v civilnej leteckej doprave. Vzhľadom na dobu, resp. roky prijatia týchto dokumentov môžeme skonštatovať, že kodifikačné úsilie a snahy v tejto oblasti akosi stagnujú, čím sa prinajmenšom podceňuje skutočnosť, že teroristi sú veľmi flexibilní a adaptabilní, že dokážu promptne využiť každé zdokonalenie výpočtovej a inej techniky a tým sa zdokonaliť vo svojej činnosti, čo sa následne a neodvratne prejaví aj v nových formách prejavov terorizmu ako vždy aktuálneho globálneho problému.

Analýza medzinárodných dokumentov by mala slúžiť ako podklad a odrazový mostík pre vnútroštátnu úpravu jednotlivých krajín a zlepšiť tak vzájomnú cezhraničnú spoluprácu medzi nimi podmieňujúcu efektivitu boja s medzinárodným terorizmom.

V boji proti terorizmu je životne dôležitá medzinárodná spolupráca policajných a justičných zložiek. Podľa Akčného plánu Európskej únie proti terorizmu prijatého v roku 2001 v Bruseli sa počíta s veľmi úzkou súčinnosťou Europolu, Eurojustu, všetkých spravodajských služieb v Únii a s vytvorením spoločných vyšetrovacích tímov vrátane špecializovaných protiteroristických

tímov, so spoluprácou s USA na úseku boja proti falošným a falšovaným dokumentom.

Resumé

V tomto príspevku sa autor zaoberá pojmom a definíciou medzinárodného terorizmu. Poukazuje na najvýznamnejšie teroristické útoky, ktoré viedli k prijímaniu dôležitých opatrení týkajúcich sa terorizmu. Príspevok ponúka súhrnný prehľad protiteroristických dohovorov. V závere analyzuje dohovory zabezpečujúce bezpečnosť civilného letectva.

In this report author deals with concept and definition of the international terrorism. He targets the most significant terrorist attacks resulting in establishment important arrangements about terrorism. This report offers the overall summary of the antiterrorist convections. At the conclusion author analyses the convections to protect air transport.

JUDr. Ivetta Macejková, doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

Vplyv terorizmu na ochranu základných práv a slobôd Ústavným súdom Slovenskej republiky

1. Úvod

Terorizmus ako spoločenský jav má svoju dlhodobú históriu. Postmoderná spoločnosť však eviduje 11. september 2001 ako zlomový medzník, ktorý v objektívnom procese globalizácie núti považovať medzinárodný terorizmus za celosvetový fenomén, ktorý reálne ohrozuje bezpečnosť nielen jednotlivých štátov, ale má supranacionálny charakter. Pojem „terorizmus“ má polysemický význam. Nemožno ho chápať ako izolovaný jav. Je predmetom teoretického, ale aj praktického záujmu politikov, politológov, sociológov, psychológov, ekonómov a nezastupiteľne aj právnikov v legislatívnej oblasti, ako aj mocenské orgány aplikujúce právo. Vymedzenie skutkovej podstaty trestného činu terorizmu uvedené v § 419 zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon je len parciálnou otázkou (a riešením) v prístupe k terorizmu ako globálnemu spoločenskému javu.[1]

Súčasnosť permanentne potvrdzuje slová rímskeho právnika Javolenusa, ale aj I. Kanta o vedeckej obmedzenosti (relatívnom význame) definícií v spoločenských vedách, a teda aj pokiaľ ide o definovanie terorizmu. Z niekoľko desiatok definícií terorizmu však možno vyexcerpovať pojmové znaky terorizmu, pretože sa nachádzajú vo väčšine definícií terorizmu (táto skutočnosť však nie je cieľom príspevku) [2]. V medzinárodnom práve neexistuje jediná všeobecne záväzná definícia terorizmu.[3] Uvedená skutočnosť sťažuje efektívnosť prístupu k terorizmu ako k celosvetovému zlu z hľadiska prevencie, ako aj riešenia dôsledkov terorizmu, vrátane uplatnenia právnych sankcií. Nezriedka sa možno stretnúť s antagonistickými závermi hodnotenia konkrétneho správania ako teroristického

---

1 K rozdielom medzi pojmami „organizovaný zločin“ a „terorizmus“ pozri príspevok J. Smolíka in: Organizovaný zločin a jeho ohniska v současném světě. MU, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2007, s. 17

2 Žiadna z ústav neobsahuje definíciu terorizmu, iba niekoľko súčasných ústav výslovne používa slovo „terorizmus“ napríklad s cieľom umožniť uloženie trestu smrti voči osobe obvinenej z páchania teroristickej činnosti (napríklad Ústava Peru z roku 1993). Právnu úpravu terorizmu (okrem trestného zákona) nachádzame v ústavnoprávnych predpisoch upravujúcich mimoriadne, výnimočné situácie. Pozri napríklad Jirásková, V.: Mimořádné stavy v ústavách zemí Střední a Východní Evropy (srovnávací pohled) in: Pavlíček, V. a kol.: Bezpečnost České republiky, Vodnář, Praha 2004, s. 313

3 Možno však uviesť jednu z najstarších oficiálnych definícií terorizmu vlády V. Británie z roku 1974, ktorá znie: „Pre účely legislatívy je terorizmus použitie násilia na dosiahnutie politických výsledkov a zahŕňa akékoľvek použitie násilia za účelom uvedenia verejnosti alebo akejkoľvek časti verejnosti do stavu strachu“. International Encyclopedia of Terorism. Chicago, London, Fitzroy Dearborn Publishers 1997, cit. in: Zeman, J.: Terorismus, historicko – psychologická studie. Triton, Praha 2002, s. 26

činu v rámci terorizmu a toho istého správania hodnoteného ako súčasť boja za slobodu, národnooslobodzovacieho boja, podzemného, či partizánskeho hnutia.[4]

Globalizácia postihujúca všetky oblasti spoločenského života v celosvetovom meradle má z hľadiska medzinárodného terorizmu svoje **špecifiká,** ktoré svojimi dôsledkami umožňujú konštatovať „narastajúce nebezpečia terorizmu“ na začiatku 21. storočia. Bez nároku na taxatívny výpočet špecifík treba medzi ne zaradiť:

- vysoko organizované teroristické skupiny
- činnosť z teritoriálneho hľadiska prekračujúca nielen hranice štátov, ale aj svetadielov
- využívanie najmodernejších technických prostriedkov, vrátane logistiky
- vysoká miera sofistikovanosti
- masovým objektom je civilné obyvateľstvo a strategický nehnuteľný a hnuteľný majetok (turistické centrá, letiská/lietadlá, elektrárne, náboženské obrady..)
- fyzická likvidácia, krutosť, etc.

Vyvolanie strachu, pocitu bezprostredného ohrozenia u civilného obyvateľstva nie je samoúčelné. Terorizmus počíta s tým, že vytvorená atmosféra strachu vedie civilné obyvateľstvo k tlaku na mocenské zložky štátu, aby boli požiadavky teroristov štátom splnené (napríklad požiadavky na zmenu štátnej politiky veľmocí voči rozvojovým krajinám, národnostné a náboženské konflikty, prepustenie rukojemníkov...).

2. Prístup štátov a medzinárodného spoločenstva k terorizmu a ochrana ľudských práv a slobôd

Z hľadiska spoločenského vedomia, vrátane právneho vedomia, možno v zjednodušenej podobe zaznamenať vo vzťahu „terorizmus verzus ochrana ľudských práv“ dva prístupy:[5]

a) Terorizmus v jeho potencionálnej, ale aj reálnej podobe hrozí, ale aj narúša bezpečnosť štátu, človeka, spôsobuje obrovské škody na majetku, spôsobuje smrť nevinných civilistov, poškodzuje ich zdravie...preto aj hmotnoprávne a procesnoprávne postupy proti teroristickým činom (vrátane samotnej hrozbe terorizmu) musia byť „neštandardné“, účelové v boji resp. vojne proti terorizmu, a preto žiadne z ľudských práv nemá byť absolútne. V zhode s týmto prístupom dochádza aj k mimoriadnemu vydávaniu/odovzdávaniu (extraordinary reudition).[6]

---

[4] K aktuálnosti porušovaniu ľudských práv v mene boja proti terorizmu pozri Samson, I.: Ľudské práva a boj proti terorizmu. Zborník: Ochrana ľudských práv a slobôd v SR 1993 – 2004, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Bratislava 2004, s. 107 – 121

[5] Bližšie pozri napríklad: David, V. – Malacka, M.: Fenomén mezinárodního terorismu. Linde, Praha 2005, s. 127

[6] Extraordinary reudition možno definovať ako „mimosúdny postup, ktorý spočíva v tom, že jednotlivec (...) je nezákonne unesený, zadržaný (...) alebo prevezený do inej krajiny na výsluch, ktorý je vo väčšine prípadov spojený s držaním v izolácii a mučení“.
„Nelegálnym sa javí nielen zadržanie a presun do inej krajiny, ale aj, a to predovšetkým, sledovaný cieľ, ktorým je za každú cenu, hoci aj s pomocou mučenia, prinútiť podozrelého

b) Opačný názor prezentovaný predovšetkým v prameňoch medzinárodného práva verejného (a vo vzťahu k vnútroštátnemu právu majúceho v otázke ľudských práv prednosť pred ním) a v doktrinálnych výkladoch autorít z oblasti medzinárodného práva verejného prostredníctvom odborných publikácií a stanovísk zdôrazňuje nevyhnutnosť dodržiavania ľudských práv a slobôd aj v postupoch proti terorizmu a jeho nositeľom. Okrem iného to znamená aj uznanie a aplikáciu vybraných ľudských práv a slobôd v ich absolútnej podobe, teda bez obmedzení, resp. výnimiek (napríklad zákaz mučenia, krutého, neľudského, či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu; zákaz trestu smrti; otroctva...).[7] Dôslednosť dodržiavania ľudských práv bez ohľadu na osoby a ich správanie (teda za každú cenu) je prezentovaná aj v tom, že odmietajú slovné spojenia ako „vojna proti terorizmu“, či „boj s terorizmom“ a používajú napríklad termíny „protiteroristické opatrenia“, „protiteroristická činnosť“, „protiteroristická funkcia štátu“.[8]

Kvôli úplnosti je žiaduce konštatovať, že spoločenské vedomie civilného obyvateľstva, vrátane jeho právneho vedomia, známe svojou nejednotnou, pluralistickou štruktúrou (civilné obyvateľstvo je jedným z prioritných útokov terorizmu) preferuje väčšinovo prvý prístup (ako dôsledok strachu). Dokonca aj niektorí reprezentanti moci tých štátov, ktoré sú demokratické a odsudzujú terorizmus vo všetkých jeho formách (vrátane štátneho terorizmu) uprednostňujú prístup, ktorý je uvedený pod písmenom a).[9]

3. Pôsobnosť Ústavného súdu SR pri ochrane základných ľudských práv a slobôd pred dôsledkami terorizmu

Prameňmi práva vo formálnom zmysle, ktorými vo svojej rozhodovacej činnosti je viazaný ústavný súd sú ústava, ústavné zákony, medzinárodné zmluvy a zákony. Z hľadiska jednotlivých druhov konaní poskytujúcich ochranu základných práv a slobôd v spojitosti s terorizmom možno typovo označiť predovšetkým tieto druhy konania:

- o súlade právnych predpisov
- o súlade medzinárodných zmlúv
- o výklade ústavy a ústavných zákonov

---

k poskytnutiu informácií“. Bližšie pozri Bílková, V.: Ve jménu boje proti terorismu? Mimořádná předávaní a ochrana lidských práv, Trestně právní revue, 2008, č. 1, s. 8 – 15

7 Bližšie pozri Šturma, P.: Mezinárodní terorismus a lidská práva. Zborník: Právne aspekty boja proti medzinárodnému terorizmu, Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri SAV, Bratislava 2006, s. 71 – 98

8 Bližšie pozri napríklad Klíma, K.: Teorie vládnutí (veřejné moci). ASPI, Praha 2006, 3. vydání, s. 161; Klíma, K. a kol.: Státověda, A. Čeněk, Plzeň 2007, s. 157

9 Thomas Jefferson už v počiatkoch formovania americkej demokracie vyjadril v r. 1810 svoj názor na rešpektovanie hodnotových priorít ľudských práv v situáciách, keď sú „smrteľne“ ohrozené hodnoty demokratickej štátnosti: „Zákony nevyhnutnosti sebazáchovy našej krajiny, pokiaľ je vážne ohrozená, sú najvyšším záväzkom. Stratiť našu vlasť zásadovou vernosťou písanému právu by znamenalo stratu princípu práva vôbec, spolu so životom, slobodou, majetkom, a so všetkým, čo nás navzájom spája“. Writings of Thomas Jefferson (Finn, J. E.: Constitutions in Crisis. New York, 1991, s. 15) cit. in: Právní politika boje proti terorismu a demokracie: otevřená otázka, Blahož, J. ed., Vysoká škola aplikovaného práva, s. 38

- o sťažnostiach fyzických osôb a právnických osôb
- o súlade rozhodnutia o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu.

Analýza rozhodovacej činnosti ústavného súdu od jeho vzniku v roku 1993 dovoľuje urobiť záver, že najmä v prvom decéniu nebola ochrana ústavnosti spätá s terorizmom priamo predmetom konaní pred ním. Spoločenské vzťahy na začiatku 21. storočia vo vnútri štátu, ale predovšetkým z medzinárodného hľadiska signalizujú, že ústavný súd sa stáva jedným z efektívnych orgánov ochrany základných práv a slobôd, predovšetkým ľudských práv a slobôd spätých s protiteroristickou činnosťou štátu, v rámci ktorej tvorí a uznáva antiteroristické právo (v konaniach podľa čl. 125, 125a, 128) respektíve ho aplikuje (v konaniach podľa čl. 127, 129).

V konaní o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ústavy (ale aj o súlade dojednaných medzinárodných zmlúv, na ktoré je potrebný súhlas Národnej rady SR podľa čl. 125a) možno reálne očakávať rozhodovanie ústavného súdu o ústavnosti protiteroristického zákonodarstva, predovšetkým z aspektu jeho súladu s úpravou obsiahnutou v druhej hlave ústavy.

Slovenská republika nepatrí medzi rizikové štáty z hľadiska cieľa teroristických útokov. Reálnosť teroristických útokov však nemožno vylúčiť. Ak bezprostredne hrozí alebo došlo k teroristickému útoku, môže prezident na návrh vlády vyhlásiť výnimočný stav len na postihnutom alebo bezprostredne ohrozenom území podľa čl. 4 ústavného zákona č. 227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. V čase výnimočného stavu možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia obmedziť základné práva a slobody, a uložiť povinnosti na postihnutom alebo bezprostredne ohrozenom území, v rozsahu, ktorý kogentná norma taxatívne vymedzuje v čl. 4 ods. 4 písm. a) až l) citovaného ústavného zákona.

Kontrolu nad ústavnosťou rozhodnutí kompetentných orgánov moci v prípade, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k teroristickému útoku, má ústavný súd. Podľa ustanovenia čl. 129 ods. 6 ústavy: „Ústavný súd rozhoduje o tom, či rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu....a na toto rozhodnutie nadväzujúce ďalšie rozhodnutia boli vydané v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom“.

Konanie o súlade rozhodnutia o vyhlásení výnimočného stavu a ďalších rozhodnutí nadväzujúcich na toto rozhodnutie je novým osobitným/samostatným druhom konania pred ústavným súdom. V zákone č. 38/1993 Z.z. o ústavnom súde je upravené v tretej časti, druhej hlave, trinásty oddiel v § 74a až 74d. Uvedený nový druh konania pred ústavným súdom bol zavedený novelizáciou zákona o ústavnom súde, a to zákonom č. 124/2002 Z.z. Účinnosť § 74a až 74d bola podmienená nadobudnutím účinnosti ústavného zákona o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. Predmetný ústavný zákon nadobudol účinnosť 1. mája 2002. Ústavný súd môže teda od 1. mája 2002 konať o súlade rozhodnutia o vyhlásení výnimočného stavu a ďalších rozhodnutí nadväzujúcich na toto rozhodnutie za podmienky, že došlo alebo

bezprostredne hrozí, že dôjde k teroristickému útoku. Návrh na začatie konania môžu podať najmenej pätina poslancov Národnej rady SR, vláda, generálny prokurátor. Účastníkmi konania sú navrhovateľ a prezident republiky. Návrh na začatie konania okrem všeobecných náležitostí uvedených v § 20 ods. 1 zák. č. 38/1993 Z.z. musí obsahovať:

- opísanie podmienok, za akých bolo vydané rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu
- uvedenie ďalších rozhodnutí nadväzujúcich na rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu
- dôvody, pre ktoré má navrhovateľ pochybnosti o súlade rozhodnutia o vyhlásení výnimočného stavu s ústavou alebo ústavnými zákonmi.

Návrh na začatie konania možno podať do desiatich dní od vyhlásenia výnimočného stavu. Mimoriadna vážnosť vyhlásenia výnimočného stavu je dôvodom zákonnej procesnej lehoty, podľa ktorej: „Ústavný súd rozhodne o návrhu do troch dní od jeho doručenia“.[10]

Vo veci samej rozhodne ústavný súd nálezom, ktorý sa doručí účastníkom konania. Súčasne sa nález doručí predsedovi vlády a predsedovi Národnej rady SR. Predseda ústavného súdu zabezpečí uverejnenie tohto nálezu prostredníctvom Tlačovej agentúry SR.

4. Ústavný súd a kontrola ústavnosti rozhodnutí všeobecných súdov týkajúcich sa terorizmu

Rozhodovať o skutkovej podstate trestného činu terorizmu (§ 419 zák. č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon) je v právomoci všeobecných súdov. Aj v prípade terorizmu platí princíp subsidiarity, ktorý znamená, že ústavný súd nenahrádza pôsobnosť všeobecných súdov, nie je ďalším stupňom v sústave súdov. Ochranu ústavnosti zabezpečuje aj tým, že na základe čl. 127 ústavy subsidiárne rozhoduje o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy.

Ako už bolo vyššie uvedené právne vedomie občianskej spoločnosti na Slovensku (ale rovnako aj v medzinárodnom meradle) rozdielne chápe rozsah ochrany základných ľudských práv a slobôd, ktoré majú byť poskytnuté osobám aktívne zapojeným do teroristickej činnosti. Často krát ide o cudzích štátnych príslušníkov.

V júni 2008 senát ústavného súdu nálezom sp. zn. II. ÚS 111/08 rozhodol o sťažnosti Mustaphu Labsiho štátneho príslušníka Alžírskej demokratickej a ľudovej republiky (nachádzajúceho sa v tom čase vo vydávacej väzbe), ktorou namietal porušenie základného práva nebyť mučený ani podrobovaný krutému, neľudskému, či ponižujúcemu zaobchádzaniu zaručeného v čl. 16 ods. 2 ústavy a v čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, a to postupom a

[10] Stanovenie zákonnej lehoty na vydanie rozhodnutia ústavného súdu nie je pravidlom. Okrem nálezu o ústavnosti rozhodnutí súvisiacich s vyhlásením výnimočného stavu ukladá zákon o ústavnom súde rozhodovať do 60 dní od doručenia návrhu v konaní o súlade medzinárodných zmlúv a v konaní o predmete referenda (§ 41d a § 41g zák. č. 38/1993 z. z.).

uznesením Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z januára 2008 sp. zn. 2 Tost 31/2007, ktorým bolo rozhodnuté o prípustnosti vydania M. Labsiho na trestné stíhanie do Alžírska.

Z rozboru nálezu II. ÚS 111/08 možno vyvodiť viacero **zovšeobecňujúcich záverov o rozsahu ľudskoprávnej ochrany poskytovanej Ústavným súdom Slovenskej republiky osobám stíhaným resp. odsúdeným za teroristickú činnosť:**

a) **Ochrana ľudských práv a základných slobôd je v slovenskom ústavnom poriadku v prvom rade úlohou súdov, a to tak všeobecných, ako aj ústavného súdu.** Vďaka svojím definičným znakom – nezávislosti a viazanosti ústavou, zákonmi a vybranými medzinárodnými zmluvami – môže a musí súdna moc chrániť jednotlivcov pred excesmi ďalších zložiek verejnej moci. Prostredníctvom rozhodovania o ústavných sťažnostiach usmerňuje ústavný súd rozhodovanie všeobecných súdov o ľudských slobodách.

Právny názor ústavného súdu reaguje na tvrdenie najvyššieho súdu v rozhodnutí, ako aj vo vyjadrení k ústavnej sťažnosti, že úlohou všeobecných súdov pri extradícii nie je posudzovanie otázok ľudských práv. V napadnutom uznesení 2 Tost 31/2007 sa doslovne uvádza: „Iba ministrovi spravodlivosti a nie súdu vzhľadom na zákonnú úpravu uvedenú v § 510 ods. 2 Trestného poriadku prináleží skúmať, či trestné konanie v dožadujúcom štáte by nezodpovedalo zásadám článkov 3 a 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, resp. aj to, či vyžiadanej osobe hrozí uloženie trestu smrti. V prípade existencie dôvodnej obavy, že spomenuté zásady dodržané neboli, resp. by v novom konaní neboli dodržané a rovnako tak dôvodnej obavy, že by vyžiadanej osobe hrozilo uloženie trestu smrti, je oprávnením ministra spravodlivosti **rozhodnúť o nepovolení vydania** vyžiadanej osoby napriek rozhodnutiu súdu **o prípustnosti vydania.** Iba v prípade, že by zákonná úprava tieto kompetencie nezverovala ministrovi spravodlivosti, bolo by povinnosťou súdu posúdiť aj M. Labsim v sťažnosti osobitne zdôraznenú obavu o porušení čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Ostatne uvedená námietka M. Labsiho teda presahovala rámec preskumnej povinnosti najvyššieho súdu a zároveň aj dôvodov, pre ktoré môže podať sťažnosť proti rozhodnutiu krajského súdu o prípustnosti vydania, a preto sa ňou najvyšší súd zaoberať nemohol, pričom tak nemal robiť ani krajský súd“.

Najvyšší súd teda v uvedenom rozhodnutí doslova vytkol krajskému súdu, že sa v uznesení sp. zn. 1 Ntc 2/2007 z 30. novembra 2007 (aj keď iba okrajovo) zaoberal stavom ľudských práv a nebezpečenstvom zlého zaobchádzania v dožiadajúcej krajine.

Povinnosť všetkých súdov posúdiť prípustnosť vydania aj z hľadiska ochrany ľudských práv rešpektuje pravidlo o aplikačnej prednosti ústavy a medzinárodných zmlúv v situácii, v ktorej sú právnymi normami stanovujúcimi „niečo viac“ ako zákon (majú aplikačnú prednosť pred zákonom), čím rozširujú zdanlivo taxatívnu úpravu v zákone. V koncepte priamej aplikovateľnosti ústavy a medzinárodných zmlúv o ľudských právach už nie vždy obstojí doslovný výklad a klasické chápanie taxatívneho výpočtu, aký je

napríklad uvedený v § 501 Trestného poriadku, v ktorom sú enumeratívne uvedené dôvody, pre ktoré je vydanie do cudziny neprípustné. Právny názor, že ľudskoprávnym rozmerom v extradičnom konaní sa majú zaoberať aj všeobecné súdy možno podporiť aj judikatúrou Ústavného súdu Českej republiky (I. ÚS 752/02; III. ÚS 534/06).

V ústavnej sťažnosti týkajúcej sa vydávacieho konania Ústavný súd SR z dôvodu **presadzovania ochrany ľudských práv všetkými súdmi** rozhodol, že všeobecné súdy musia preskúmať stav veci, posúdiť relevantné informácie a **vykonať test domnienky vážnych dôvodov.**

b) Základné ľudské právo upravené v čl. 16 ods. 2 ústavy a v čl. 3 Dohovoru zakazujúce mučenie, podrobenie krutému, neľudskému, či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu má **absolútnu povahu, nemožno ho zákonom obmedziť.** Absolútny charakter uvedeného zákazu opakovane zdôraznil ústavný súd aj v nálezoch sp. zn. III. ÚS 70/01, I. ÚS 4/02, III. ÚS 86/05, III. ÚS 194/06 a II. ÚS 271/07.

c) Po vydaní do cudziny môže dôjsť v cudzine zo strany cudzej moci k porušeniu najdôležitejších ľudských práv a slobôd zaručených v Ústave SR, v Dohovore, alebo v iných medzinárodných dokumentoch. Z toho dôvodu je potrebné, aby dožiadaný štát veľmi citlivo a prísne vnímal aj ľudskoprávny kontext extradície. „Z tohto hľadiska **je irelevantné, zo spáchania akého trestného činu je osoba, o vydanie ktorej ide, podozrivá, alebo za aký trestný čin bola odsúdená,** ak ide o vydanie na výkon už uloženého trestu“.[11]

Z citovaného právneho názoru ústavného súdu vyplýva, že **aj v prípade trestného činu terorizmu je podozrivej osobe ako aj páchateľovi poskytovaná súdna ochrana dodržiavania ľudských práv a slobôd.**

d) Slovenská republika ako dožiadaný štát – vzhľadom na kategorickosť mučenia alebo podrobenia sa krutému, neľudskému, či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu – **je zodpovedná aj za potenciálne porušenie čl. 16 ods. 2 ústavy a čl. 3 Dohovoru mimo svojho územia.**[12] Teda aj ak dožiadaný štát nie je sám aktérom zlého zaobchádzania, jeho mocenský zásah v podobe vydania by mohol byť prvkom príčinnej súvislosti vedúcej k zlému zaobchádzaniu v dožiadajúcom štáte (rovnaký záver je aj v rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva v rozsudku Soering v. Spojené kráľovstvo – sťažnosť č. 14038/88).

V súlade s európskym štandardom ochrany ľudských práv prezentovaným v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva, musí dožiadaný štát vykonať test „domnienok vážnych dôvodov“ – substantial ground test. Musí teda posúdiť

---

[11] Opačný prístup predstavuje „idea vylúčenia“, ktorá tvrdí, že určitá skupina je z ochrany ľudských práv, vrátane práv absolútnych celkom vyňatá, resp. že túto ochranu je potrebné si zaslúžiť svojím konaním. Bližšie pozri d. c. v pozn. č. 6, s. 13
Ku kritériám uplatňovania zákazu diskriminácie v rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva na základe čl. 14 Dohovoru a Protokolu č. 12 k Dohovoru pozri bližšie Pejchalová Grünwaldová, V.: Diskriminace z pohledu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Bulletin advokacie, 2006, č. 4, s. 18 – 28

[12] Zodpovednosť štátu za vydanie osoby do cudzieho štátu „za okolnosti, kedy existuje reálne riziko, že jeho práva budú porušené“ je zvýraznená aj v rozhodnutí UN Doc. A/48/50, HRC, Kindler v. Canada, 30 July 1993, par. 138, citované v práci uvedenej v pozn. č. 6, s. 12

(arbitrium), či existujú vážne dôvody domnievať sa, že by v dožiadajúcom štáte hrozilo nebezpečenstvo mučenia alebo podrobenia sa neľudskému, či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

e) Osoba, o ktorej sa v extradičnom konaní rozhoduje, nemusí byť občanom členského štátu Rady Európy. **Ľudské práva patria každému, bez ohľadu na štátnu príslušnosť.**[13]

x x x x x

Nálezom ústavného súdu bolo uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Tost 31/2007 z 22. januára 2008 zrušené a vec vrátená na ďalšie konanie.[14]

Správnosť nálezu II. ÚS 111/08 potvrdil Európsky súd pre ľudské práva vydaním predbežného opatrenia podľa pravidla 39 Rokovacieho poriadku Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Labsi v. Slovenská republika (sťažnosť č. 33809/08). Predbežným opatrením z 18. júla 2008 bolo oznámené vláde, že sťažovateľ by nemal byť vydaný do Alžírska. „Toto opatrenie zostane v platnosti ešte dva týždne po rozhodnutí najvyššieho súdu v danej veci, prípadne po rozhodnutí ústavného súdu o prostriedku nápravy, ktorý môže proti tomuto rozhodnutiu sťažovateľ podať. Nerešpektovanie predbežného opatrenia môže Európsky súd pre ľudské práva, v súlade so svojou ustálenou judikatúrou, kvalifikovať ako porušenie článku 34 Dohovoru“.

5. Návrh de lege ferenda

Slovenská republika má zmiešaný model extradičného práva procesného, v ktorom je rozhodovanie o extradícii rozdelené medzi súdy a ministra spravodlivosti. Extradičné konanie podľa platného Trestné poriadku má teda dve fázy. V prvej fáze krajský súd a najvyšší súd dvojstupňovo rozhodujú o prípustnosti resp. neprípustnosti vydania do cudziny (§ 509 v spojitosti s § 501 Trestného poriadku). Ak súdy rozhodnú, že vydanie do cudziny je prípustné, tak vydanie povolí alebo nepovolí minister spravodlivosti podľa § 510 ods. 1 a 2. Minister spravodlivosti môže nepovoliť vydanie, ak sú prítomné obavy ľudskoprávneho charakteru. V súvislosti s tým ústavný súd v náleze II. ÚS 111/08 uvádza, že „v žiadnom prípade nespochybňuje kompetentnosť (expertnosť) ministra posúdiť ľudskoprávny kontext veci, vrátane záväzných medzinárodných zmlúv a judikatúry. Vzhľadom na tradície medzinárodného práva verejného a praktické požiadavky sú vnútornými orgánmi pre medzinárodné styky orgány moci výkonnej, v danom prípade minister spravodlivosti“.

Ústavný súd však rozhodnutím II. ÚS 111/08 vyslovil právny názor, že je povinnosťou aj všeobecných súdov posúdiť prípustnosť vydania nielen z dôvodov taxatívne uvedených v § 501 Trestného poriadku, ale aj z ľudskoprávneho

---

[13] K zásadám, ktorých uplatnenie však bráni vydaniu pozri d. c. v pozn. č. 5, s. 122

[14] Slovenská republika musí rešpektovať v medzinárodnom práve verejnom všeobecne uznávanú zásadu aut dedere – aut iudicare. Pozri napríklad Šurková, E.: Implementácia medzinárodných dohovorov proti terorizmu v slovenskom právnom poriadku. Zborník uvedený pozn. č. 7, s. 99 – 121

hľadiska. V aplikačnej praxi môže dôjsť k situácii, ktorá bude v právnom štáte v rozpore s právom na spravodlivý proces napríklad vtedy, ak všeobecné súdy rozhodnú o prípustnosti extradície aj z ľudskoprávneho hľadiska a minister spravodlivosti nepovolí vydanie do cudziny. V uvedenom prípade by išlo o nežiaducu extenziu moci výkonnej do moci súdnej. **De lege ferenda** navrhujeme novelizovať právnu úpravu procesu extradície uvedenú v § 501, 509 a 510 Trestného poriadku tak, aby minister spravodlivosti, ako ústredný orgán štátnej správy súdov aj pre oblasť medzinárodných stykov, len vykonal extradičné rozhodnutie všeobecných súdov vo vzťahu k dožadujúcemu štátu.

Resumé

Reálnym spoločenským javom procesu globalizácie na začiatku 21. storočia je terorizmus. Z hľadiska ochrany ľudských práv je prístup štátov a medzinárodného spoločenstva k terorizmu veľmi zložitý. Príspevok je venovaný pôsobnosti Ústavného súdu SR pri ochrane ľudských práv a slobôd pred terorizmom ako aj jeho kontrole ústavnosti rozhodnutí všeobecných súdov týkajúcich sa terorizmu.

Z právneho názoru ústavného súdu vyplýva (nad rámec zákonnej úpravy uvedenej v Trestnom poriadku) povinnosť všetkých súdov posúdiť prípustnosť extradície aj z hľadiska ochrany ľudských práv.

Návrh de lege ferenda sa týka zmiešaného modelu extradičného práva procesného.

Summary

Terrorism is a real social phenomenon of the process of globalization, happening at the beginning of the 21st century. The approach of the governments and the international commuinty to the terrorism is considerably complicated, especially from the point of view of protecting the fundamental rights and freedoms.

The article deals with competences of the Constitutional Court of Slovak republic in the field of protection of human rights and freedoms against the terrorism. It also covers its surveillance over the constitutionality of the decisions of the general courts related to terrorism.

From the legal opinion of constitutional court follows (beyond the rules of the Code of Criminal Procedure), that the general courts are also obliged to judge the admissibility of extradition from the human rights' protection point of view.

The de lege ferenda proposal is related to a mixed model of rules for the extradition process.

JUDr. Natália Richterová, CSc.

Zabezpečovacia funkcia rodiny

Rodina podľa teórie práva je produktom spoločnosti, adaptuje sa na spoločenské zmeny, ale súčasne spoluvytvára, stimuluje, komplikuje, či brzdí jej rozvoj. Všetky zásadné problémy súčasnej rodiny sa premietajú do celospoločenských súvislostí a zároveň celospoločenské problémy sa priamo či nepriamo dotýkajú rodiny. Rodina stojí na troch základných funkciách, ktoré regulujú manželské a rodinné vzťahy. Ide predovšetkým o funkciu biologickú (reprodukčnú), výchovnú a zabezpečovaciu (ekonomickú).

Zo všeobecného hľadiska môžeme tak samotné rodinné právo v objektívnom zmysle vymedziť ako súhrn právnych noriem, ktoré regulujú manželské a rodinné vzťahy.

Rodina sama o sebe nie je v našej právnej úprave subjektom právnych vzťahov, ale subjektom sú len ich jednotliví členovia. Za členov rodiny sú z hľadiska práva považované osoby, ktoré žijú spolu v spoločnej domácnosti a sú osobami blízkymi. Manželstvo je základom, z ktorého rodina vzniká.

Rodina založená manželstvom, je teda základným článkom spoločnosti. Treba však podotknúť, že rodina nevzniká len na základe manželstva, ale o rodinu pôjde aj vtedy, ak rodičia dieťaťa budú spolu žiť bez toho, aby uzavreli manželstvo. Ako rodinu však chápeme aj spolužitie jedného rodiča s dieťaťom. Tieto všetky vzťahy, sú vzťahy medzi osobami, ktoré sú si navzájom blízke a existuje medzi nimi osobná, citová väzba. Skutočnosti týchto vzťahov majú za následok mnohé špecifiká v našej právnej úprave. Ťažiskom úpravy rodinného práva sú považované osobné právne vzťahy medzi subjektami. Rodinnoprávna úprava uprednostňuje citové vzťahy, pred majetkovými. Preto majetkové práva upravuje ako lex generalis Občiansky zákonník (Zák.č.40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov, v ďalšom OZ).

Predmetom rodinného práva sú tri základné druhy rodinnoprávnych vzťahov, a to vzťahy medzi manželmi, medzi rodičmi a deťmi, vzťahy medzi deťmi a ďalšími príbuznými, vzťahy založené osvojením, vzťahy náhradnej rodinnej starostlivosti. Sú to vzťahy výlučne osobného charakteru. Jediným majetkovým charakterom, upraveným v Zákone o rodine je oblasť výživného a správa majetku dieťaťa. Celý ostatný komplex dotýkajúci sa majetkových práv subjektov rodinnoprávnych vzťahov ako sú napr. vlastníctvo (podielové, či medzi manželmi bezpodielové spoluvlastníctvo), nájomné vzťahy ako aj dedenie upravuje Občiansky zákonník, na ktorý Zákon o rodine odkazuje vo svojich záverečných ustanoveniach (§ 110 OZ).

Zabezpečovacia funkcia rodiny patrí medzi tie najdôležitejšie. Nemá len historický význam, ale patrí medzi vzťahy upravované zákonom, a teda sú predvídané právnym poriadkom. V rámci tejto funkcie môžeme hovoriť o zaopatrovacej činnosti rodičov, a to v priamej (finančnej) činnosti ako aj v nepriamej, spočívajúcej v osobnej starostlivosti o dieťa. Ide o zabezpečovaciu funkciu z hľadiska jednotlivca, teda rodičom. Výživné má svoj základ v zabezpečovacej funkcii rodiny a je jedným z právnych inštitútov, ktorými je táto

funkcia v právnom poriadku sankcionovaná. Zabezpečovacia funkcia rodiny sa v právnej úprave chápe ako nárok na výživné resp. vyživovacia povinnosť.

Výživné je inštitútom rodinného práva a určuje jeho právnu povahu. Aj keď je samostatným nárokom má úzky vzťah s výchovnou funkciou (výchova maloletých detí). Povinnosť rodičov zabezpečiť deťom riadnu výchovu a výživu je potrebné chápať komplexne, čoho dôkazom je úprava konaní, v ktorých sa musí rozhodnúť ako o výchove tak aj o výžive.

Vyživovaciu povinnosť rodičov k deťom upravuje Zákon o rodine č. 36/2005 Z.z. (v ďalšom ZR) v prvom oddiely prvej hlavy v § 62 - § 65 pod názvom „Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom". Práve tento druh výživného bol očakávaný judikačnou praxou ako najviac potrebný pre jej zmenu právnej úpravy.

Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom vychádza v prvom rade zo zásady rodinnoprávnej povinnosti. Teda, že subjektami výživného sú len rodičia /osvojitelia/, pokiaľ rodinnoprávny vzťah trvá. Ak však tento vzťah tu nie je, nie je ani vyživovacia povinnosť rodičov k deťom. Môže sa ale obnoviť, napr. zrušením osvojenia (§ 107 ZR), prípadne zrušením rozhodnutia o vyhlásení za mŕtveho, v prípade, že dieťa nebolo medzi tým osvojené.

Ďalšou zásadou je, že vyživovacia povinnosť majú obaja rodičia, a to podľa ich možnosti , schopnosti a majetkových pomerov (§ 62 ods. 2 ZR). Zákon zrovnoprávňuje deti narodené v manželstve a mimo manželstva, preto otec aj matka majú aj v tomto smere rovnakú vyživovaciu povinnosť. Tejto povinnosti sa rodič nezbavuje ani pozastavením, obmedzením či pozbavením rodičovských práv a povinností ako aj obmedzením alebo pozbavením spôsobilosti na právne úkony.

Vyživovacia povinnosť je založená na majetkovom plnení, ktorá slúži na uspokojovanie osobných potrieb dieťaťa. Je to ďalší pojmový znak rodičovskej vyživovacej povinnosti. Dieťaťu, ako oprávnenému subjektu sa priznáva výška výživného podľa jeho potrieb a odkázanosti. Neide tu len o najzákladnejšie potreby dieťaťa ako je strava, ošatenie, ale so stúpajúcou životnou úrovňou spoločnosti, stúpajú aj nároky na výchovu detí, hlavne na vzdelanie, športové a kultúrne vyžitie. Odôvodnenosť potrieb dieťaťa však sa musí posudzovať jednotlivo podľa povahy - veku, zdravia a pod. Preto nárok na výživné a jeho oprávnenosť sú ďalším pojmovým znakom vyživovacej povinnosti.

V právnickej literatúre a v zákonodarstve sa v dôsledku toho rozlišuje plnenie vyživovacej povinnosti v peniazoch a in natura. Plnenie výživného sa všeobecne zabezpečuje podľa životnej úrovne tej ktorej rodiny a spravidla na základe mesačných príjmov povinných subjektov. Preto i výživné určené súdom sa určuje v mesačných splátkach vždy toho ktorého mesiaca s prihliadnutím na zabezpečenie hmotnej a kultúrnej úrovne dieťaťa. Prípadné omeškané výživné, povinný spravidla plní spolu s bežným výživným, alebo ho splatí jednorázovo.

Je však otázkou, či takéto jednorázové plnenie zaostalého minulého výživného nestratilo už samotný charakter výživného. V každom prípade ide o vylepšenie životnej úrovne dieťaťa, ale je potrebné z výchovného hľadiska sumu rozumne využiť.

Vyššie uvedené osobitosti a zásady nám teda dajú bližšie označiť a definovať pojem vyživovacej povinnosti.

Vyživovaciu povinnosť rodičov k deťom treba teda chápať ako zákonné majetkové plnenie rodičov /osvojiteľov/ na základe ich spôsobilosti, možnosť a majetkových pomerov deťom na uspokojovanie ich hmotných a kultúrnych potrieb až do toho času, pokiaľ nie sú deti samy schopné sa živiť.

Vychádzajúc teda z článku 4. ZR, kde zákon stanovuje povinnosť všetkých členov domácnosti si navzájom pomáhať, vyživovacia povinnosť sa tu javí ako užší vzťah a „je jedným zo špeciálnych hmotných prejavov povinnosti vzájomnej pomoci. [1]

Závislosť detí na zabezpečení ich výživy a výchovy silne závisí na ďalšej realizácii osobností detí, a teda aj celej našej budúcej spoločnosti. Preto musíme zabezpečovaciu funkciu rodiny považovať za jednu z najdôležitejších a vyživovaciu povinnosť rodičov k deťom za primárnu v komplexe práv a povinností rodičov k deťom.

Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom, vychádza zo zásady rodinnoprávneho vzťahu, teda existujúceho právneho vzťahu medzi rodičmi a deťmi a medzi osvojiteľom a osvojencom. Okamih narodenia je aj okamihom, kedy vzniká majetkový vzťah rodiča a dieťaťa, vyživovacia povinnosť. Táto povinnosť trvá dovtedy, pokiaľ nie sú deti samy schopné sa živiť /§ 62 ods.1-ZR/. Platí to zásadne pre obidvoch rodičov a rovnako pre rodičov, ktorých rodičovstvo bolo určené zákonným spôsobom, tak aj pre rodičov určených súdom.

Vyživovacie vzťahy zásadne vznikajú priamo zo zákona, súdne rozhodnutia majú len deklaratórnu povahu. Ak však dochádza k súdnej úprave práv a povinností rodičov k maloletému dieťaťu, a to aj z hľadiska ako má každý z rodičov prispievať na výživu maloletého dieťaťa, je potrebné správne určiť aj začiatok plnenia vyživovacej povinnosti rodičov k maloletému dieťaťu. Ide tu hlavne o prípady, kedy súd rozhoduje o výžive maloletého dieťaťa, ktorého rodičia nežijú spolu, alebo ak rodičia síce spolu žijú, ale jeden z nich si neplní dobrovoľne svoje rodičovské povinnosti a pod.

V týchto prípadoch sa stanovuje začiatok plnenia vyživovacej povinnosti rodiča k dieťaťu k okamihu, kedy rodič prestal s dobrovoľným plnením, t.j. k okamihu, od ktorého neposkytuje prostriedky k úhrade odôvodnených potrieb dieťaťa vôbec alebo len z časti. V prípade, že rodičia nežijú spolu, ak aj v prípade konania o určení otcovstva, určí sa začiatok plnenia výživného určeného otca k dieťaťu väčšinou ku dnu vzniku tejto povinnosti, t.j. ku dnu narodenia dieťaťa. Samozrejme iné je určenie začiatku vyživovacej povinnosti v prípade, ak určený otec plnil výživné pred rozhodnutím o určení otcovstva na základe predbežného opatrenia alebo ak určený otec vzniesol námietku premlčania niektorých čiastočných plnení, vzhľadom k uplynutiu všeobecne premlčacej trojročnej lehoty.

Samotné uplatnenie nároku na výživné predpokladá aj ďalšie právne skutočnosti, ktoré vedú k vzniku nároku a k realizácii práva, a to okolností, ktoré vyvolávajú potrebností oprávneného a schopnosti povinného, pričom tieto okolnosti je potrebné posudzovať objektívne. Je len samozrejmé, že diéta je najlepšie zaopatrené predovšetkým v rodine, a preto v harmonických /rodinách manželstvách, kde výživa dieťaťa je samo-zrejmou skutočnosťou, vyživovacia povinnosť nevyvstáva tak do popredia a nemá tak silne právny charakter. Taktiež

[1] Radvanová, S. – Štěpina, J. : Majetkové otázky v manželství a rodině, Praha – Orbis 1967, s. 25

forma výživy tu nie je tak striktne sledovaná ako forma výživy o povinnosti ktorej rozhodol súd. Možnosti, schopnosti a majetkové pomery rodičov v rodine spravidla korešpondujú s oprávnenými potrebami dieťaťa, a to sa odzrkadľuje aj na samotnej životnej úrovni rodiny. Právny problém vyživovacej povinnosti vzniká jej neplnením jedným z rodičov /osvojiteľov/ prípadne oboch, ďalej rozvodom manželov - a teda aj rodičov, neplnením výživného deťom, ktoré pochádzajú mimo manželstva.

Otcovstvo k dieťaťu je vyhlásené prípadne súdom určené často krát oveľa neskôr ako sa diéta narodilo, i keď vyživovacia povinnosť tu zo zákona vzniká narodením dieťaťa. Nárok na výživné môže byt rozhodnutím súdu priznaný najdlhšie za dobu 3 rokov spätne odo dňa začatia konania na súde, ak sú na to dôvody osobitného zreteľa. Zákon o rodine tu však rozlišuje nárok maloletých a nárok plnoletých detí. V trojročnej lehote možno priznať výživné len na maloleté dieťa, naproti tomu plnoletému dieťaťu ho možno priznať len odo dňa začatia súdneho konania /§ 77 ZR/.

Takéto stanovisko nášho zákonodarcu nemožno pokladať za správne. Keďže zákon určuje vyživovaciu povinnosť k deťom, a ktoré nekategorizuje na maloleté a plnoleté, určuje iba rozsah príspevku podľa možností, schopností a majetkových pomerov rodičov a podľa oprávnených potrieb dieťaťa. Táto oprávnenosť podľa našej mienky, ak sú splnené zákonné podmienky je rovnaká, ako u maloletého dieťaťa, tak aj u plnoletého. Výživné slúži na uspokojovanie osobných potrieb dieťaťa a tieto potreby boli už aj v minulosti, pokiaľ povinný rodič výživné neplatil. Preto o zaostalé výživné je ukrátené ako maloleté dieťa, tak aj plnoleté a jeho bežná výživa bola zabezpečovaná zrejme z iných zdrojov, prípadne na úkor životnej úrovne toho rodiča, u ktorého bolo dieťa vo výchove a opatere.

Právna teória vychádza pri definovaní výživného zo všeobecnej definície rodinnoprávnej vyživovacej povinnosti. Podľa nej ide o povinnosť upravenú rodinnoprávnymi predpismi, splnením ktorej rodič uspokojuje hmotné a kultúrne potreby dieťaťa.

Určenie obsahu a rozsahu odôvodnených potrieb dieťaťa je za súčasného právneho stavu otázkou skutkovou. Tieto sú individuálne podľa okolností konkrétneho prípadu a diferencované predovšetkým podľa ekonomických a sociálnych podmienok, v ktorých žijú subjekty vyživovacieho vzťahu.

Judikatúra pre potreby rozhodovacej činnosti súdov si vymedzila pojem "odôvodnené potreby dieťaťa, ktoré ovplyvňujú rozsah vyživovacej povinnosti rodiča k dieťaťu. Vo všeobecnosti sa za tieto považujú " všetky nevyhnutné potreby nutné pre život kultúrneho človeka. Sú odstupňované podľa veku dieťaťa, jeho zdravotného stavu, schopností a náklonností, spôsobu prípravy na budúce povolanie a konečne podľa jeho majetkových a zárobkových pomerov.

Hľadisko zdravotného stavu dieťaťa sa v súčasnosti z dôvodu hradenia nákladov zdravotníckych služieb prostredníctvom zdravotných poisťovní posudzuje už ináč. Zvyšujú sa náklady na úhradu potrieb tých detí, ktoré sú na tieto služby viac či menej odkázané (deti trpiace alergiou, vrodenými poruchami a pod.). Súd musí rozhodovať o výživnom na dieťa tak, aby dieťaťu bolo priznané právo na dosiahnutie najvyššie dosiahnuteľnej úrovne zdravotného stavu.

Existencia podstaty majetku dieťaťa nemôže mať vplyv na zrušenie vyživovacej povinnosti rodičov k deťom. Majetok dieťaťa by sme mali chápať ako existenčný kapitál, ktorý má dieťa na uspokojenie svojich potrieb v čase, keď už

nebude mať nárok na rodičovské výživné. Majetok dieťaťa by nemal ovplyvniť plnenie výživného ani zo strany povinného rodiča, ani zo strany toho rodiča, ktorý má dieťa vo svojej starostlivosti. Len ak by povinný rodič nemal dostatočné schopnosti, možnosti alebo majetkové pomery, by mohol súd zvážiť, či majetok dieťaťa v takomto prípade vziať do úvahy [2]

V konečnom dôsledku ustanovenie § 32 ods.1 zaväzuje rodičov k správe majetku dieťaťa s náležitou starostlivosťou. To znamená, že rodičia sú povinní majetok spravovať nie len tak, aby sa zachoval, ale aj pokiaľ možno zväčšil. V zmysle odseku dva tohto paragrafu aj pri použití výnosov z majetku maloletého, vyživovacia povinnosť rodičov k deťom zostáva zachovaná.

V súdnej praxi sa tiež začína rozlišovať výživné v užšom slova zmysle od výživného v širšom slova zmysle. Kým výživné v prvej kategórii zahrnuje len hodnoty fyzicky "alebo fyziologicky konzumovateľné /teda vlastné vyživovanie/, výživné v širšom slova zmysle obsahuje niektoré ďalšie náklady, ako náklady na ošatenie, šport, cestovanie, relaxáciu a kultúru v čom sú fakticky zahrnuté náklady na výchovu. V praxi všetky tieto náklady splývajú v jedno a označujú sa súhrnným názvom ako výživné.

Tieto horeuvedené subjektívne kritériá so svojím subjektívnym charakterom umožňujú previesť vždy novú úpravu výživného ak dôjde pravda k zmene pomerov buď na strane oprávneného dieťaťa, alebo povinného rodiča. Teda kritériá vychádzajúce z odôvodnených potrieb dieťaťa a zo schopností a možností a majetkových pomerov rodičov spolu vzájomne súvisia a nie je možné ich preto aplikovať na konkrétne prípady oddelene a izolovane. Z toho vyplýva, že životné potreby a úroveň života dieťaťa má byť úmerná životnej úrovne jeho rodičov. Len správnou aplikáciou obidvoch týchto kritérií v uvedenom zmysle je možné zabezpečiť, aby sa dieťa v rámci svojich osobných potrieb mohlo podieľať na životnej úrovni svojich rodičov, ktorá však nie je a ani nemôže byť vo všetkých prípadoch rovnaká.

Aplikácia týchto zákonných hľadísk je mnohokrát v praxi zložitá a nie vždy jednoznačná. Preto sa teória pokúša rôznymi formami a metódami napomáhať k objektívnemu určeniu ako kritérií pre určenie výživného, tak aj samotnej výšky vyživovacej povinnosti rodičov voči deťom /napr. matematickými vzorcami, prostredníctvom podielového systému, tabulárnou metódou a pod./.

Musíme si však uvedomiť, že na území nášho štátu nie sú všade rovnaké životné podmienky a aj pri zdanlivo rovnakých, či podobných skutkových podstatách, vykazuje každý konkrétny prípad svoje zvláštnosti a odchylnosti. Preto pri určení vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je potrebné sa predovšetkým riadiť zákonom vytýčenými subjektívnymi kritériami. Len na základe takto zistených kritérií by sme mohli pre určenie výšky výživného použiť nejaké výpočtové pomôcky objektívneho charakteru. Napríklad popud k výskumu na vypracovanie vzorca na určenie výšky výživného dal akademik V. Knapp poznámkou vo svojej knihe "0 možnosti použitia kybernetických metód v práve", Praha 1962, str. 118 a nasl. Robili a robia sa aj ďalšie tabelárne formy, ktoré sú taktiež pomôckami pri objektívnom určení výšky výživného.

---

[2] Lazar a kolektív,: Občianske právo hmotné, Tretie doplnené a prepracované vydanie, časť Rodinné právo, Iura edition Bratislava 2006 s. 378

Ako a za akých podmienok a kritérií určuje výživné náš Zákon o rodine sme uviedli vyššie. Treba však uvážiť, či k objektivizácii určenia výživného prakticky došlo alebo nedošlo. Keďže životné podmienky nie sú u nás všade rovnaké, je ťažko o objektivizácii hovoriť. Hlavnou úlohou súdov je však správne určiť rozsah vyživovacej povinnosti k deťom, a to v súlade so zásadou úmernosti životnej miery dieťaťa, životnej miere rodičov. Súdna prax ale neposudzuje odôvodnené potreby dieťaťa z rovnakého zorného uhla. Ukazuje sa, že nie je dostatočná jednota pri zisťovaní miery odôvodnených potrieb detí v konkrétnych prípadoch. Niektoré rozhodnutia zužujú odôvodnené potreby detí, iné zasa prekračujú primeranú hornú hranicu.

Platný Zákon o rodine v § 62 ods.2 tiež preberá kritérium, ktoré vedie k objektivizácii rozsahu vyživovacej povinnosti rodičov k deťom a popri schopnostiach a možnostiach rodičov priberá aj skutočnosť, že je potrebné prihliadnuť aj na ich majetkové pomery. Tým sa umožňuje súdu komplexne posúdiť pomery u povinného rodiča a objektívne zistiť jeho životnú úroveň. Pojem „majetok“ však tu chápeme v zmysle § 118 Občianskeho zákonníka alebo § 143 a nasl. Občianskeho zákonníka, t.j. ako vzťah vlastnícky k hnuteľným, či nehnuteľným veciam.

Výšku výživného však môže ovplyvniť aj počet ďalších vyživovacích povinností, napr. detí z predchádzajúceho manželstva, ale aj príjem z majetku, ktorý bol napr. reštituovaný, príjem z výplat poistného, alebo odstupného. Nárok dieťaťa na výživné od povinného rodiča nemôže byť znižovaný len preto, že dieťa, ktoré je zverené do starostlivosti jedného z rodičov s nadpriemerným príjmom má vyššiu životnú úroveň než povinný rodič.

Vyživovaciu povinnosť rodičov k deťom poňal zákonodarca zmenou filozofie v určovaní výživného na maloleté dieťa a to tým, že každá povinná osoba musí, aj keď na úkor svojho minima, zabezpečiť výživu svojho dieťaťa. Táto filozofia je premietnutá v § 62 ods.3 Zákona o rodine, ktorý určuje, že každý rodič bez ohľadu na svoje schopnosti, možnosti a majetkové pomery je povinný plniť svoju vyživovaciu povinnosť v minimálnom rozsahu vo výške 30 % zo sumy životného minima na nezaopatrené neplnoleté dieťa, alebo na nezaopatrené dieťa podľa zákona o životnom minime (zák.č.601/2003 v znení neskorších predpisov).

V judikačnej praxi sa otázka plnenia vyživovacej povinnosti k deťom spája najmä s rozvodom rodičov. Zákon o rodine v § 24 ods.1 obligatórne s konaním o rozvod manželstva spája aj konanie o úprave pomerov manželov k maloletým deťom z ich manželstva na čas po rozvode. Súd teda musí určiť, ako má rodič, ktorému nebolo maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti, prispievať na jeho výživu, alebo schváli dohodu rodičov o výške výživného. Takáto dohoda ináč nie je platná a vykonateľná.

Ustanovenie § 63 ods.3 Zákona o rodine po dlhoročnej judikačnej zásade, že výživné má len spotrebný charakter, upravuje bez exemplifikatívneho výpočtu potrieb dieťaťa vytváranie úspor z výživného, pokiaľ to majetkové pomery povinného rodiča dovoľujú. Nepochybne tu môžeme mať na zreteli najmä tvorbu úspor na zabezpečenie prípravy na budúce povolanie, sporenie za účelom zabezpečenia bytovej situácie dieťaťa, ale aj iné. Súd pri určení výživného uvedie

aj sumu výživného, ktorá je určená na tvorbu úspor a uloží povinnému rodičovi, aby túto sumu poukazoval na osobitný účet maloletého dieťaťa, ktorý v prospech neho zriadi rodič, ktorému bolo maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti. Na nakladanie s prostriedkami na účet maloletého je potrebný súhlas súdu. Otázka, kto bude spravovať takto tezaurovaný majetok je zákonodarcom v súčasne platnom Zákone o rodine zdá sa už pre aplikačnú prax vyriešená. Rodič, ktorý je zaviazaný tvorbou úspor na plnenie výživného tak má určitý stupeň istoty, že nasporená suma bude skutočne použitá na účel, ktorý je pre dieťa najvhodnejší a najpotrebnejší. Tú istú istotu má však aj dieťa, že vo vzťahu k rodičovi, ktorému bolo zverené do osobnej starostlivosti, má vytvorené dostatočné záruky na to, aby s prostriedkami na účte maloletého nenakladal bez súhlasu súdu.

V rámci zabezpečovacej funkcie rodiny, zaraďujeme aj vyživovaciu povinnosť detí k rodičom.

Jej základ tkvie rovnako v existencii rodičovského právneho vzťahu. Znamená to teda, že na výživné voči deťom majú nárok obidvaja rodičia, v prípade, že sú splnené zákonné podmienky pre vznik nároku na výživné. Pritom však nárok každého z rodičov je treba posudzovať zvlášť, a to podľa okolností, ktoré sú dané na strane toho ktorého rodiča. Vyplýva to zo skutočnosti, že nárok na výživné je osobným nárokom a výživné slúži k uspokojovaniu konkrétnych odôvodnených potrieb konkrétnej osoby. To isté platí i pre prípad, že je viac detí, ktoré sú povinné poskytovať rodičovi (rodičom) výživné. Podmienky pre poskytovanie výživného je treba hodnotiť u každého povinného dieťaťa zvlášť a zároveň i vo vzťahu ku schopnostiam, možnostiam a majetkovým pomerom ostatných detí.

Vyživovacia povinnosť detí k rodičom je subsidiárna z hľadiska vzájomnej vyživovacej povinnosti medzi manželmi.

Na vzájomnú vyživovaciu povinnosť rodičov a detí naväzuje vyživovacia povinnosť medzi ďalšími príbuznými. Zákon o rodine tu hovorí o vyživovacej povinnosti medzi „ostatnými príbuznými“, ako však vyplýva z ďalších ustanovení, má na mysli len príbuzných v priamom rade, tj. predkov a potomkov s výnimkou rodičov a detí, lebo ich vzájomná vyživovacia povinnosť je upravená oddelene. Nasvedčuje tomu i ustanovenie § 69 ods. 1 Zákona o rodine, podľa ktorého príbuzní vzdialenejší majú povinnosť, len ak nemôžu túto povinnosť plniť príbuzní bližší.

Zákon rovnako určuje vzájomný pomer medzi príbuznými, ktorí sú spolu v rovnakom stupni príbuzenstva, a to tak, že ak je niekoľko povinných v tom istom stupni, plní každý z nich vyživovaciu povinnosť takým dielom, aký zodpovedá pomeru jeho schopnostiam a možnostiam k schopnostiam a možnostiam ostatných.

Vyživovacia povinnosť medzi predkami a potomkami, t. j. medzi „ostatnými príbuznými“ je vzájomná, pričom platia zásady, že vyživovaciu povinnosť majú predovšetkým potomci, ak nemôžu túto povinnosť plniť potomci, prechádza vyživovacia povinnosť na predkov a vzdialenejší príbuzní majú túto povinnosť len vtedy, ak ju nemôžu plniť bližší príbuzní.

Vyššie sme prezentovali hľadisko zabezpečovacej funkcie jednotlivca.

Zabezpečovacia funkcia rodiny je však ponímaná v právnej úprave tiež aj z hľadiska jej plnenia štátom. Ide o subsidiárne plnenie, ktorého hlavným zámerom je odbremeniť oprávnenú osobu (dieťa) od povinnosti pri vymáhaní výživného. Zákonom č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom mení a doplňuje Zákon o rodine. Tento zákon upravuje poskytovanie náhradného výživného, ktorým sa prispieva na zabezpečenie výživy nezaopatreného dieťaťa, ktoré má nárok na náhradné výživné. Tento zákon nadobudol účinnosť 1. júla 2008 a môžeme ho zaradiť do zabezpečovacej funkcie rodiny.

V súčasnosti je vypracovaný legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva, ktorý zastáva stanovisko monistickej koncepcie Občianskeho zákonníka. V európskych demokratických krajinách sa rodinné právo chápe ako imanentná súčasť občianskeho práva a jeho právna úprava je zaradená do občianskoprávnych kódexov. Takýto model preberá aj predkladaný legislatívny zámer. Rodinnoprávne vzťahy sa začleňujú ako 2 časť Občianskeho zákonníka pod názvom „Rodinné právo“.

V tejto súvislosti je však potrebné zvýrazniť ešte jednu otázku, a to, že vývoj moderného rodinného práva ovplyvňujú pochopiteľne aj poznatky takých vedných disciplín, ako sú demografia, sociológia, lekárske vedy, psychológia a ďalšie.

Samé závery týchto vedných odborov samozrejme nemôžu nahradiť kvalitatívnu právnu úpravu rodinného práva, ktorý by už nesmel pripustiť subjektivizmus pri jeho rekodifikačných snahách.

Postavenie rodiny v našej spoločnosti nie je také, aké by sme si ho predstavovali pre zachovanie zmyslu rodiny, pre identifikáciu potrieb a hodnôt ľudského života. Aj toto je preto potrebné mať na mysli, keď sa svojim právnym poriadkom budeme chcieť začleniť do Európy, ktorá na seba berie novú podobu.

Prajem preto slovenskej rodine solídne a kvalitatívne lepšie rodinné právo preto, aby mohlo so svojím postavením v spoločnosti prežiť aj v ďalšom tisícročí.

Resumé

Rodina je zväzok muža a ženy a ich slobodných detí, založený na biologickom základe, ktorý je charakterizovaný rysom trvalého spolužitia. Je teda inštitúciou zabezpečujúcou predovšetkým trvanie ľudského rodu. Jej podstatou je biologický pokrvný zväzok rodiča a dieťaťa, teda plní funkciu reprodukčnú, ako funkciu historicky najstaršiu. Vzniká splodením a narodením a vytvára a reguluje príbuzenské vzťahy. Pokračovaním tejto funkcie sa stáva funkcia výchovná, vzdelávacia, ako aj zdravotná. Treťou funkciou rodiny je funkcia zabezpečovacia – ekonomická. Ide o funkciu, ktorá už nemá len historický význam, ale aj právny, keďže táto funkcia patrí medzi vzťahy upravované zákonom, a teda už sú predvídané právnym poriadkom. S touto funkciou a jej následkami sa zaoberá príspevok.

Resume

Family is a relationship between man and woman and their freeborn children, based on biological ground which is characterized by the permanent cohabition. It is mainly an institution which safeguards continuance of humane

race. Its essence is biological blood-related relationship of parent and child so it means that it fullfills reproduction function as historicaly oldest. It is being formed by conception and birth and regulates blood relations. Follow-up to this function is educational, pedagogical as well as health function. Thirth function of family is securement – economical function. It has not only historical importance but also legal because this function this function belonge into relationships regulated by law so it means that they are assumed by rule of law. With this function and its consequences.

JUDr. Sergej Romža, PhD.

Podstata a cieľ koncepcie prípravného konania

Koncepciou vo všeobecnosti sa rozumie vypracovaná sústava názorov na nejaký jav; spôsob nazerania na určité javy; spôsob ponímania niečoho. Koncepciou zároveň je potrebné rozumieť aj vypracovanie osnovy a plánu určitej činnosti a zároveň to znamená aj nový náčrt myšlienky.[1]

Tvorba koncepcie je proces, ktorý je charakterizovaný určitými prvkami, štruktúrou, časovým rozhraním a priebehom.

Tvorba koncepcie nie je statickým javom, ale ide o permanentný proces, ktorý sa nekončí novelizáciou Trestného poriadku, či jeho rekodifikáciou. Naopak každá koncepcia je súčasťou legislatívneho procesu, resp. chronologicky tomuto predchádza a vytvára tak pre neho ideový základ. Z uvedeného dôvodu platí uvedená schéma:

1. vecná analýza súčasného normatívneho stavu;
2. komparatívna štúdia normatívnej úpravy nášho prípravného konania a prípravného konania rôznych právnych systémov;
3. zadefinovanie cieľa, účelu a ideového zámeru sledovaného koncepciou prípravného konania;
4. zhodnotenie východísk koncepcie prípravného konania;
5. vypracovanie samotnej koncepcie prípravného konania, pod ktorou sa rozumie:
   - vymedzenie podstaty, účelu a funkcií prípravného konania;
   - vymedzenie základných zásad trestného konania vzťahujúcich sa na štádium prípravného konania;
   - vymedzenie miesta prípravného konania, s akcentom na jeho vzťah ku konaniu pred súdom;
   - vymedzenie obsahu prípravného konania, s akcentom na rozsah dokazovania vykonávaného v jeho priebehu;
   - vymedzenie postavenia subjektov prípravného konania;
   - vymedzenie foriem prípravného konania;
   - stanovenie spôsobov a foriem rozhodovania v prípravnom konaní, s akcentom na „odklony“ v trestnom konaní;
   - stanovenie procesných hraníc prípravného konania;
   - zadefinovanie charakteru ťažiskových procesných inštitútov prípravného konania.
6. prognózovanie dopadov navrhovanej koncepcie na subjekty prípravného konania, ako aj na iné subjekty, ktoré ňou môžu byť priamo, ži nepriamo dotknuté;
7. vypracovanie vecného, resp. legislatívneho zámeru, ktorým sa rozumie konkrétna, či všeobecná predstava o potrebe právnej úpravy, spojená s reálnou možnosťou tento zámer realizovať a začať k tomu legislatívny

[1] IVANOVÁ – ŠALINGOVÁ, M., MANÍKOVÁ, Z., Slovník cudzích slov, 1990, SPN, Bratislava, s. 473.

proces. Legislatívny zámer je teda reálny zámer realizovať určité konkrétne legislatívne opatrenia.

8. V legislatívnom zámere, by sa mali odraziť celospoločenské potreby a záujmy, ktoré sú podmienené a vychádzajú zo všeobecných spoločensko – ekonomických podmienok v určitom období. Celkom bez významu nie je v tejto súvislosti ani otázka miery konkrétnosti legislatívneho zámeru, ktorá závisí od zložitosti a rozsahu navrhovanej normatívnej úpravy, od predpokladaných aplikačných problémov, a rovnako tak od miery politickej vôle presadiť navrhovanú normatívnu úpravu;[2]
9. vypracovanie paragrafovaného znenia navrhovanej koncepcie;
10. schválenie normatívnej úpravy vládou SR a NR SR. Je potrebné pripomenúť, že každá koncepcia prípravného konania sa môže transformovať do normatívnej podoby formou :

- novelizácie existujúceho trestnoprocesného kódexu, čo vo svojej podstate znamená cestu postupných legislatívnych krokov, ktoré umožňujú priebežnú kontrolu stavu jej implementácie do aplikačnej praxe a zároveň umožňujú operatívne reagovať na prípadné legislatívno – technické nedostatky a následne ich korigovať;
- rekodifikácie, teda vypracovania nového trestnoprocesného kódexu, ktorý na rozdiel od novelizácie síce znamená zásadnejší zásah do aplikačnej praxe, ako aj právneho vedomia občanov, avšak umožňuje oveľa efektívnejšie a rýchlejšie presadiť do aplikačnej praxe systémové zmeny, ktoré sa týkajú kľúčových procesných inštitútov a princípov, na ktorých je budované prípravné konanie. Proti takémuto radikálnemu riešeniu sa stavajú predovšetkým orgány činné v trestnom konaní a súdy, ktorých sa realizované koncepčné zámery bytostne dotýkajú. Nemožno však očakávať, že tomu bude inak vzhľadom na to, že tieto orgány pokiaľ ide o akúkoľvek zmenu ich fungovania sa správajú konzervatívne a na zásadnú zmenu nebudú dôkladne takmer nikdy pripravené.

Potreba tvorby koncepcie prípravného konania musí vychádzať z dôkladného poznania existujúceho normatívneho stavu, z poznania legislatívno – technických nedostatkov tohto normatívneho stavu, z porovnania príčin, ktoré majú za následok uvedené nedostatky a problémy.

Dôvodom, pre ktorý je potrebné sa zaoberať novou koncepciou prípravného konania spočíva v tom, že doterajšie právna úprava trestného konania a v rámci nej aj prípravného konania neumožňuje adekvátnu reakciu štátu na stále narastajúcu kriminalitu, na jej nové formy a prejavy, predovšetkým jej organizované formy s medzinárodným prvkom, na prejavy terorizmu, na stav korupcie, obchodovanie s drogami a ľuďmi a iných negatívnych javov. Súčasná

[2] ŠÍN, Z.: Tvorba práva, pravidla, metodika, technika, 2003, C.H. BECK, Praha, s. 53. Rovnako porovnaj: KNAPP, V. a kol.: Tvorba práva a její současné problémy, 1998, LINDE, PRAHA, s. 266.

podoba trestného konania, vrátane prípravného konania je všeobecne považovaná za príliš ťažkopádnu a do značnej miery samoúčelná, bez adekvátneho efektu.[3]

Cieľom novej koncepcie, by malo byť zefektívnenie, zjednodušenie, zrýchlenie a zhospodárnenie prípravného konania, ako aj celého trestného procesu.[4]

Zefektívnením prípravného konania treba rozumieť predovšetkým zvýšenie objasnenosti nápadu trestnej činnosti, čím sa naplní aj samotný skutkový účel prípravného ako aj celého trestného konania.

Zjednodušením prípravného konania sa musí týkať jeho:

- foriem;
- odformalizovania;
- organizačnej štruktúry a vzájomných vzťahov OČTK;

Zrýchlením prípravného konania sa rozumie dosiahnutie takého stavu, kedy od doby spáchania trestného činu do doby reakcie štátu vo forme podania obžaloby alebo prijatia iného meritórneho rozhodnutia v rámci prípravného konania uplynie čo najmenej času.

Zhospodárnenie prípravného konania znamená optimalizovanie nákladov na dosiahnutie účelu sledovaného prípravným konaním.

Tvorba novej koncepcie prípravného konania je v súčasnosti vyvolaná potrebou prezentácie ucelenej dlhodobej vízie konštrukcie prípravného konania, ktorá by vniesla stabilitu do normatívnej úpravy prípravného konania, ktorá je nevyhnutnou podmienkou pre naplnenie deklarovaného zámeru, ako aj pre zvýšenie úrovne právneho vedomia občanov.

Koncepcia prípravného konania nie je autonómny fenomén. Pri tvorbe koncepcie prípravného konania nemožno opomenúť, že prípravné konanie je integrálnou súčasťou celého trestného konania a predurčuje aj jeho charakter, a preto každú koncepčnú zmenu prípravného konania je potrebné vyhodnotiť z hľadiska možných dopadov na iné štádia trestného konania predovšetkým vo vzťahu ku konaniu pred súdom.

V súvislosti s koncepciou prípravného konania je potrebné si uvedomiť, že naše trestné konanie je súčasťou kontinentálneho právneho systému, čo vytvára konštantu vo vzťahu k akýmkoľvek úvahám o charaktere a podstate koncepcie prípravného konania. Ďalším limitom kreovania koncepcie prípravného konania sú historické korene nášho právneho poriadku, vrátane Trestného poriadku a rovnako tak právne vedomie našich občanov, ktoré sa historicky rovnako vyvíjalo.

---

[3] JELÍNEK, J.: Reforma trestního procesu (několik poznámek k předložené novele trestního řádu), Trestní právo 4/2000, s. 29. Rovnako porov. : BAXA, J.: Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle, Bulletin advokacie 11-12/2001, s.12 a nasl.

[4] Dôvodová správa k Trestnému poriadku, ktorý bol uverejnený v Zb. zákonov pod č. 301/2006. Rovnako porov.: CHMELÍK, J.: Zhodnocení a dopady novelizace trestního řádu na průběh a výsledky trestního řízení, Trestní právo 3/2000, s. 11. SLEPIČKA, Z.: Požadavky Europské unie a Rady Europy na trestní řízení a novela českého trestního řízení, Trestní právo č. 6/2000, s. 2. MUSIL, J.: Koncepce přípravného řízení trestního (úvahy *de lege ferenda*) Trestní právo. č. 2/1999, s. 731. RIZMAN, S.: Řešení otázky pojetí trestního činu v koncepci nové kodifikace trestního práva v české republice, Rekodifikácia trestného práva – jej základné zásady a ciele, zborník z konferencie, 1999, Trenčianske Teplice, s. 50.

Kontinentálne prípravné konanie má svoje korene v inkvizičnom konaní. Náš Trestný poriadok nesie veľmi obdobné stopy a ten istý človek bol vyšetrovateľom, prokurátorom aj sudcom. Tento inkvizičný proces sa u nás postupom času modifikoval do súčasnej podoby, kedy sa táto trojjediná funkcia rozdelila medzi tri samostatné inštitúcie – políciu, prokuratúru a súd. Nás Trestný poriadok napriek rekodifikácii realizovanej Zákonom č. 301/2005 Zb., stále nesie silné inkvizičné prvky, a to aj napriek deklarovanej snahe a zámeru zákonodarcu implementovať do neho viacero inštitútov príznačných pre adversálny proces platný v systéme *common law*. Napriek snahe a deklarovanému zámeru predkladateľa nového Trestného poriadku sa nepodarilo do neho presadiť všetky zamýšľané zmeny a inštitúty, ktoré vo svojich dôsledkoch zaznamenali zásadnejší odklon od inkvizičného charakteru nášho prípravného konania. Výsledkom uvedeného legislatívneho procesu je Trestný poriadok, ktorý na strane jednej má veľmi silné prvky, typické pre inkvizičný proces a na strane druhej obsahuje viacero progresívnych procesných inštitútov adversálneho charakteru, čo v konečnom dôsledku vyvoláva príznaky jeho schizofrénie. Uvedené platí hlavne pokiaľ ide o účel, predmet prípravného konania, ako aj pokiaľ ide, a to hlavne, o rozsah procesného dokazovania. Nehovoriac o postavení subjektov prípravného konania.

Odhliadnuc od uvedeného možno konštatovať, že uvedený stav nie je vlastný len nášmu Trestnému poriadku a prípravnému konaniu. S podobnými ak nie rovnakými problémami sa boria aj v iných európskych krajinách, a to s väčšími, či menšími úspechmi. Jednu vec si je potrebné priznať, že čoraz častejšie je kontinentálny inkvizičný proces konfrontovaný s adversálnym procesom systému *common law*, so snahou o implementáciu všetkého, čo by mohlo napomôcť vyriešiť existujúce problémy súčasných európskych Trestnoprocesných kódexov.

Do určitej miery je výstrahou pre nasledovateľov talianskeho pokusu o implementáciu adversálnych prvkov do ich trestného procesu, ktorý nebol práve najvydarenejší, a to práve pre necitlivú implementáciu týchto prvkov, ako aj snahu byť adversálnejší ako samotný trestný proces systému *common law*. Uvedený experiment by mal byť zdrojom ponaučenia, ale zároveň aj inšpiráciou.

Z uvedeného plynie jedno zásadné ponaučenie, že adversálny proces nemožno implementovať nekriticky do nášho Trestného poriadku ako celok, ale je potrebné implementovať tie prvky, inštitúty, ktoré náš Trestný poriadok nepozná a zároveň možno dôvodne predpokladať, že prispejú k dosiahnutiu deklarovaného účelu prípravného ako aj celého trestného konania. Úspešnosť implementácie závisí od spôsobu, formy, ako aj miery citlivosti a prezieravosti s akou dokážeme skĺbiť pozitívne prvky oboch právnych systémov a dosiahnuť tak vyššiu efektivitu.

Nemožno sa v tejto súvislosti preto stotožniť s tvrdeniami skeptikov, že na kontinentálne tradície nemožno „narubovať“ prvky úplne iného typu procesu.[5]

---

[5] KUČERA, P.; RIZMAN, S.: Zamyšlení nad některými úskalími novelizace trestního řádu, Trestní právo 5/2000, s.2.

Tvorba koncepcie prípravného konania v súčasnosti, a inak tomu nebude ani v budúcnosti, bude poznamenaná konfrontáciou prvkov kontinentálneho inkvizičného procesu s prvkami adversálneho systému *common law*. Výsledkom tejto vzájomnej
interakcie oboch právnych systémov by mal byť optimálny model koncepcie prípravného konania, ktorý však nebude a ani nemôže mať univerzálny charakter, nakoľko musí reflektovať na národné právne tradície a špecifické východiská, toho ktorého štátu. Tým nie je povedané, že pokusy o unifikáciu trestného konania, a v rámci neho aj prípravného konania nebudú, resp. ustanú.

V podmienkach kontinentálneho právneho systému, možno produkované koncepcie prípravného konania, a to z hľadiska vzťahu prípravného konania k súdnemu konaniu, rozdeliť na tri základné koncepcie:

1. Koncepcia „silného" prípravného konania;

Pri tejto koncepcii je prípravné konanie považované ako ťažisko konania a rozhodovania (reziduum kontinentálneho inkvizičného procesu). Prípravné konanie sa tu považuje za akúsi „generálnu skúšku" verejného hlavného pojednávania, kde sa iba opakujú dôkazy vykonané už v prípravnom konaní, často iba prečítaním zápisníc o procesných úkonoch napísaných vo vyšetrovaní. Účelom prípravného konania pri tejto koncepcii je čo najúplnejšie objasnenie veci.[6]

2. Koncepcia „slabého" prípravného konania;

Podstata tejto koncepcie spočíva v tom, že účelom prípravného konania je len umožniť žalobcovi – prokurátorovi rozhodnúť sa, či podá obžalobu, pričom ťažiskom dokazovania a rozhodovania je hlavné pojednávanie (atribút anglo – amerického adversálneho procesu).

3. „Tretia" koncepcia prípravného konania;

Táto tretia koncepcia je charakterizovaná nasledovnými črtami:
a, štádium hlavného pojednávania je plne ovládané zásadou bezprostrednosti;
b, prípravné konanie vo vzťahu k hlavnému pojednávaniu má pomocnú predbežnú povahu;
c, ťažisko dokazovania je na hlavnom pojednávaní;

---

[6] SOLNAŘ, V.: Jaké záruky mají býti poskytnuty obviněným během přípravného řízení? Věstník Čs. společnosti pro právo trestní XIII,1937, 2, s. 21-27.
ŠTĚPÁN, J.: Účel a rozsah přípravného řízení a jeho poměr k hlavnímu líčení. Právnik CVI, 1967, 8, s. 716-725. HUSÁR, E. K otázke diferenciácie trestnej zodpovednosti a jej odrazu v trestnom konaní, In: Růžek, A. , Řezníčková – Pješčaková, T.: Diferenciace trestní odpovědnosti, PRAHA, Uh, s. 76. CÍSAŘOVÁ, D.: Vybrané teoretické problémy československého trestního řízení, profesní profil a kvalifikačná příprava policejního vyšetřovatele. KRIMINALISTIKA, 1994, č. 1, s. 61, 64-68. MUSIL, J.: Koncepce přípravního řízení trestního (úvahy de lege ferenda), Trestní právo, č. 2/1999, s. 736. ŠÁMAL, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. PRAHA, CODEX BOHEMIA, 1999, s. 66 a nasl.
CÍSAŘOVÁ, D.: Novelizace a rekodifikace trestního řádu ČR a aktuální problémy teorie dokazování v trestním řízení. Trestní právo 4/2001, s. 8.

d, dokazovanie v prípravnom konaní je čo najúplnejšie, všestranné, idúce do všetkých podrobností;[7]

O podstate tejto koncepcie svedčí aj to, že súd si nemá všímať výsledky prípravného konania, ale priamym vykonávaním dôkazov preukazovať skutočnosti, avšak podľa tejto koncepcie, len keď je to potrebné.[8]

„Tretej" koncepcii prípravného konania zodpovedala normatívna úprava obsiahnutá v Trestnom poriadku, Z. č. 141/1961 Zb., podľa ktorej v priebehu prípravného konania príslušnými, prevažne policajnými orgánmi, mali byť iniciatívne, čo najrýchlejšie a najúplnejšie objasnené všetky skutočnosti potrebné pre posúdenie prípadu, osoby páchateľa aj nároku poškodeného na náhradu škody, odhalenie príčin, ktoré viedli k trestnej činnosti alebo umožnili jej spáchanie (§ 164 ods. 2, § 169 Trestného poriadku).

Problém však vyvstáva v súvislosti rekodifikovaným Trestným poriadkom, ktorý bol uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 301/2005 Z. z., pokiaľ ho chceme priradiť k niektorej z vyššie uvedených koncepcii prípravného konania. Dôvodová správa k Trestnému poriadku na strane jednej jasne deklaruje, že „v prípravnom konaní policajti pod dozorom prokurátora budú samostatne a iniciatívne objasňovať trestný čin v rozsahu potrebnom pre rozhodovanie, resp. na podanie obžaloby".

Na strane druhej deklarovanému zámeru zákonodarcu, obsiahnutému v dôvodovej správe k novému Trestnému poriadku, nekorešponduje rozsah vyšetrovania normatívne vyjadrený v ust. § 201 ods. 2 Trestného poriadku, keď stanovuje „policajt postupuje vo vyšetrovaní alebo skrátenou vyšetrovaní tak, aby čo najrýchlejšie zadovážil podklady na objasnenie skutku v rozsahu potrebnom na posúdenie prípadu a zistenia páchateľa trestného činu."

Základnými skutočnosťami potrebnými pre posúdenie prípadu vrátane osoby páchateľa a následkov trestného činu sú predovšetkým okolnosti, ktorých súhrn dá odpoveď na otázku, či vyšetrovaná udalosť napĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu a či tento trestný čin spáchal obvinený. Sú to najmä skutočnosti uvedené v ust. § 119 ods. 1 a v § 2 ods. 10 Trestného poriadku.[9]

Rozsah dokazovania, predpokladaný v ust. § 119 ods. 1 Trestného poriadku, je podstatne širší, ako je rozsah dokazovania nevyhnutný pre rozhodnutia v prípravnom konaní, resp. pre rozhodnutie na podanie obžaloby. Inými slovami povedané, deklarovaný zámer zákonodarcu nenašiel svoj odraz v príslušnej normatívnej úprave, keď ponechal rozsah dokazovania vykonávaného

---

7 CÍSAŘOVÁ, D.: Vybrané teoretické problémy československého trestního řízení. PRAHA, ACADEMIA, 1984, s. 117-118.
ŠÁMAL, P. : Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. PRAHA, CODEX BOHEMIA. 1999, s. 62 a nasl. ŠÁMAL, P. : Ke vztahu přípravného řízení a hlavního líčení po novele trestního řádu. Právní rozhledy, 2001, č. 10. s. 465. MUSIL, J. - KRATOCHVÍL, V. – ŠÁMAL,P.: Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C.H.BECK, PRAHA, s. 516.

8 ŠÁMAL, P. : Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. PRAHA, CODEX BOHEMIA, 1999, s. 70.

9 MINÁRIK, Š. a kol: Trestný poriadok . stručný komentár. BRATISLAVA, IURA EDITION, 2006, s. 524-526.

v prípravnom konaní v nezmenenom stave oproti predchádzajúcemu Trestnému poriadku.

V súvislosti s prezentovanými koncepciami prípravného konania je v súčasných spoločensko - ekonomických podmienkach len ťažko akceptovateľné; je určitým anachronizmom predchádzajúceho obdobia pred rokom 1989, a teda nezodpovedá súčasným požiadavkám kladeným na moderný trestný proces.

Je potrebné zdôrazniť, že v súčasnosti prebieha pri tvorbe koncepcii prípravného konania konfrontácia medzi koncepciou tzv. silného a slabého prípravného konania.

Určujúcim, či pôjde o jednu alebo druhú z uvedených koncepcií prípravného konania je totiž to, kde sa vytvára základ pre meritórne rozhodnutie vo veci.[10]

Je teda zrejmé, že je menej dôležité to, v akom rozsahu je vec objasňovaná v prípravnom konaní, rozhodujúce je to, aký význam má dokazovanie v prípravnom konaní pre hlavné pojednávanie.[11]

Uvedené koncepcie prípravného konania, by mali reflektovať na požiadavky, ktoré sú kladené v súčasnosti na moderné prípravné konanie:

- rýchlosť;
- efektivita;
- zjednodušenie a odformalizovanie konania;
- hospodárnosť;
- účinnejšia garancia základných práv a oprávnených záujmov fyzických a právnických osôb;
- ochrana celospoločenských záujmov;

Vyššie uvedené požiadavky kladené na uvedený trestný proces, vrátane prípravného konania boli zadefinované aj vo vecnom legislatívnom zámere rekodifikácie Trestného poriadku, ako aj v samotnej dôvodnej správe k Trestnému poriadku.

Požiadavky, ktoré sú kladené na prípravné konanie sú teda veľmi jednoznačné. Otázkou zostáva miera a rozsah ich implementácie do normatívnej podoby, ako aj ich transformácia a uplatnenie v aplikačnej praxi, predovšetkým v praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov.

V súčasnosti pokiaľ ide o vývoj koncepcie prípravného konania sa absolútna väčšina zástupcov trestnoprávnej teórie a praxe prikláňa k modelu tzv. slabého prípravného konania, ktoré ako jediné môže zabezpečiť realizáciu nastolených požiadaviek na prípravné konanie. Otázkou v tejto súvislosti zostáva do akej miery sa v tejto koncepcii presadia prvky adversálneho právného systému *common law*. V tejto súvislosti je potrebné dodať, že absolútna väčšina, ak nie všetci, zástupcovia teórie a praxe upustili od myšlienky nekritickej a mechanickej implementácie adversálneho prípravného konania právneho systému *common law* do európskeho kontinentálneho právneho systému poznamenaného

---

[10] RŮŽEK, A. – CÍSAŘOVÁ, D.: Vztah přípravného řízení k hlavnímu líčení. Socialistická zákonnost č. 7/1968, s. 22.

[11] CÍSAŘOVÁ, D.: Novelizace a rekodifikace trestního řádu ČR a aktuální problémy teorie dokazování v trestním řízení. Trestní právo 4/2001, s. 8.

inkvizičnými tradíciami. Dôvodom pre takýto postoj je negatívna skúsenosť s tzv. talianskym experimentom, kde v snahe o implementáciu progresívnych prvkov systému *common law* zašli priďaleko, dokonca ďalej ako sa vo svojich úvahách odvážili, ísť aj zástupcovia právneho systému, *cammon law*. Výsledkom tohto bol nefunkčný model prípravného konania, ktorý musela korigovať „za pochodu" judikovaná súdna prax. Uvedené negatívne skúsenosti s implementáciou adversálnych prvkov do kontinentálneho právneho systému však nemôžu znamenať ich zavrhnutie. Úspech implementácie adversálnych prvkov do nášho trestného konania, tak ako už bolo uvedené na inom mieste, závisí od stupňa a miery citlivosti s akou budeme pristupovať pri riešení uvedenej otázky.

JUDr. Milan Sudzina

Právomoc súdov v civilných veciach

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava Slovenskej republiky“ alebo „ústava“) zakotvuje princíp trojdelenia štátnej moci. Deľba moci je jednou zo základných záruk demokratického a právneho štátu. Aby si jednotlivé orgány štátu navzájom nezasahovali do svojich činností, štát vymedzuje každému z nich presný rozsah jeho oprávnení a povinností.

Právomoc konkrétneho štátneho orgánu môžeme definovať ako zákonom vymedzený rozsah jeho činností. Výkonom súdnej moci sú poverené súdy.[1] Podľa čl. 141 ods. 1 ústavy v Slovenskej republike vykonávajú súdnictvo nezávislé a nestranné súdy. Súdna moc je jednou zo súčastí tzv. tripartície štátnej moci. Výkon súdnictva patrí medzi základné funkcie štátu. Súdna moc ako špecifická, v rámci deľby moci oddelená oblasť výkonu štátnej moci, spočíva vo výkone súdnictva zvláštnymi orgánmi štátu – súdmi.[2] Do funkcií súdnictva nemôžu zasahovať iné moci (zákonodarná a výkonná).[3]

Súdnictvo môžeme charakterizovať nielen ako činnosť (rozhodovanie sporov a nesporovej agendy), ale aj inštitúcie, ktoré túto činnosť vykonávajú, a pravidlá, ktorými sa pritom riadia.[4] Súdnictvo predstavuje samostatnú a špecifickú činnosť štátu, ktorá je vykonávaná súdmi ako organizačne samostatnými a nezávislými štátnymi orgánmi.[5] Súdnictvom rozumieme určitú sústavu súdov a ich činnosť, resp. pôsobenie tejto sústavy. Súd je orgán štátu, teda orgán verejnej moci, ktorý vykonáva súdnu moc, t. j. orgán, ktorému prináleží na základe zákona a v mene štátu nezávisle rozhodovať v právnych veciach.[6] Súdy sú kreované ako štátne orgány s cieľom plniť funkcie štátu spočívajúce v autoritatívnom riešení právnych konfliktov.

Právomoc sa definuje ako spôsobilosť štátnych orgánov na základe ústavy a zákonov uskutočňovať príslušné funkcie štátu vydávaním právnych aktov. Dôležitým aspektom právomoci nie je len právo určitého štátneho orgánu vydať príslušný právny akt, ale aj právo a povinnosť vydať ho spôsobom, ktorý ustanovuje zákon.[7] Inštitút právomoci sa štandardne chápe ako zákonom vymedzený rozsah činností, ktorých realizácia je právom aj povinnosťou súdov.[8] Právo na súdnu ochranu patrí medzi základné práva, ktoré sú zaručované

---

1 Bajcura, A. a kol.: Občianske právo procesné, Bratislava, Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1995, str. 35

2 Sládeček, V. – Mikule, V. – Syllová, J.: Ústava České republiky, Komentář, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007, str. 624

3 Bröstl, A. – Dobrovičová, G.- Kanárik, I.: Základy štátovedy, Košice, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004, str. 98

4 Zoulík, F.: Soudy a soudnictví, Praha, C. H. Beck, 1995, str. 14

5 Schelleová, I. – Schelle, K. a kol.: Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), Praha, Eurolex Bohemia, 2004, str. 23

6 Sládeček, V. – Mikule, V. – Syllová, J.: Ústava České republiky, Komentář, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007, str. 625 a nasl.

7 Prusák, J.: Teória práva, Bratislava, Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1995, str. 76

8 Bajcura, A. a kol.: Občiansky súdny poriadok, Komentár, Bratislava, Eurounion, 1996, str. 33

v ústavnej rovine. Spolu s ostatnými základnými právami, ktoré sú takto legislatívne vyjadrené, je právo na súdnu ochranu subjektívnym právom voči štátu (subjektívnym právom verejnoprávnej povahy). Z neho vyplýva povinnosť štátu zaistiť výkon súdnictva.[9]

Ústavný rámec pre zakotvenie právomoci súdov nachádza svoje vyjadrenie v čl. 46 ods. 1 (právo na súdnu ochranu) Ústavy Slovenskej republiky, v čl. 36 ods. 1 (právo na súdnu ochranu) Listiny základných práv a slobôd (ústavný zákon č. 23/1991 Zb.) a v čl. 6 ods. 1 (právo na spravodlivý proces) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (č. 209/1992 Zb.). Právo na súdnu ochranu a právo na spravodlivý proces v sebe zahŕňajú „právo na súd", t. j. právo obrátiť sa na súd na vymoženie alebo ochranu svojho subjektívneho práva.[10] Domáhať sa základného práva na súdnu ochranu možno len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú. Zákonom, ktorý vykonáva čl. 46 ods. 1 ústavy v civilných veciach, je zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „O. s. p.).

Vo všeobecnosti definujeme právomoc súdov ako okruh záležitostí, ktoré sú súdy oprávnené a povinné rozhodovať. Právomocou súdov rozumieme súhrn oprávnení a povinností, ktoré zákon priznáva súdom pri výkone súdnej moci na rozdiel od oprávnení a povinností, ktoré priznáva iným štátnym orgánom. Základom pre vymedzenie právomoci súdov je prejednanie a rozhodovanie sporov o právo. Optimálne vymedzenie právomoci súdov je historicky podmienené. Určujú ho jednak výsledky poznania a zároveň aj mechanizmus fungovania štátu. Pri vymedzení právomoci súdov ide o pozitívne stanovenie toho, čo súdy sú oprávnené a majú konať, a negatívne stanovenie záležitostí, do ktorých zasahovať nesmú. Ak ide o záležitosti, ktoré súdy prejednávajú a rozhodujú v civilnom práve, hovoríme o civilnej právomoci súdov. Civilná právomoc súdov je užší pojem ako súdna právomoc. Problematika právomoci súdu sa však nevyčerpáva vzťahom medzi ním a štátnymi orgánmi iného druhu. Samotná právomoc súdu je vnútorne diferencovaná. Civilná právomoc (vymedzená v § 7 O. s. p.) súdov je jedným z druhov súdnej právomoci. Vedľa nej existuje i trestná súdna právomoc, ako aj súdna právomoc správna a ústavná. Právomoc súdu môže byť obmedzená iba zákonom.[11]

Právomoc súdov rozhodovať v občianskych veciach vyplýva z čl. 142 ods. 1 podľa ktorého, súdy rozhodujú v občianskoprávnych veciach a trestnoprávnych veciach; súdy preskúmavajú aj zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej správy a zákonnosť rozhodnutí, opatrení alebo iných zásahov orgánov verejnej moci, ak tak ustanoví zákon. Týmto článkom ústavy je vo všeobecnej rovine vymedzená civilná právomoc súdov. Zákon podrobnejšie upravuje otázky, o ktorých je občianskoprávny súd oprávnený a povinný rozhodovať. Tieto otázky tvoria obsah pojmu civilná právomoc súdu.

Právomoc súdov vyplýva z § 2 ods. 1 písm. a) zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, podľa ktorého pri výkone

---

[9] Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 4. vydanie, Praha, Linde, 2006, str. 22

[10] Repík, B.: Ľudské práva v súdnom konaní, Bratislava, Manz, 1999, str. 35 a nasl.

[11] Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 4. vydanie, Praha, Linde, 2006, str. 98 a nasl.

súdnictva súdy v Slovenskej republike prejednávajú a rozhodujú spory a iné právne veci podľa predpisov o občianskom súdnom konaní (občianskoprávne veci). Súdy sú povolané k tomu, aby zákonom stanoveným spôsobom poskytovali ochranu subjektívnym právam. Pod ochranou rozumieme ochranu subjektívnych súkromných a verejných práv.

Rozsah ochrany subjektívnych súkromných práv vymedzuje § 7 ods. 1 Občianskeho súdneho poriadku. Ochranu subjektívnym verejným právam poskytujú súdy v rámci správneho súdnictva. Úlohou súdnictva (justície) je poskytovať všetkým rovnaký prístup k spravodlivosti.[12] Výkon súdnictva v občianskoprávnych veciach spočíva v prejednávaní a rozhodovaní sporov a v realizácii výkonu rozhodnutí, ktoré neboli splnené dobrovoľne.[13]

Pri určení civilnej súdnej právomoci ide vo všeobecnosti o to, ktoré veci majú prejednávať a rozhodovať súdy v civilnom procese bez toho, aby bol určený konkrétny súd, ktorý sa má vecou zaoberať. Určenie konkrétneho súdu je záležitosťou ustanovení o príslušnosti súdov. Tieto ustanovenia sú dôsledkom mnohosti súdov v rámci súdnej sústavy a predstavujú pravidlá o tom, na ktorý súd je potrebné sa obrátiť (z hľadiska účastníkov) a ktorý súd má povinnosť vec prejednať a rozhodnúť (z hľadiska súdu). To znamená, že príslušnosť vymedzuje pôsobnosť jednotlivých súdov v rámci súdnej sústavy, zatiaľ čo právomoc súdu ju vymedzuje mimo rámec súdnej sústavy voči orgánom, ktoré do nej nepatria (napr. voči správnym orgánom).[14]

V čl. 142 ods. 1 ústavy použitý termín „občianskoprávne veci“ nemožno stotožniť len so vzťahmi upravenými Občianskym zákonníkom. Tento termín má širší obsah. Do občianskoprávnej právomoci súdov musí patriť prejednávanie a rozhodovanie občianskoprávnych (civilných) záležitostí v širšom slova zmysle. Civilná súdna právomoc zahŕňa takmer celú oblasť súkromného práva. Zisťovanie danosti právomoci civilnoprávnych súdov sa spravuje zásadou, že to, či právny vzťah a jeho riešenie patrí do právomoci alebo nie, je závislé od jeho obsahu (materiálno-právne hľadisko), nie od okolnosti, či predpis upravujúci vzťah je legislatívnou súčasťou toho ktorého odvetvia súkromného práva (formálne hľadisko).[15] Úlohou súdov v občianskom súdnom konaní je prejednávať a rozhodovať spory a iné právne veci, uskutočňovať výkon rozhodnutí, ktoré neboli splnené dobrovoľne (podľa Exekučného poriadku) a zameriavať svoju činnosť na to, aby nedochádzalo k porušovaniu práv a právom chránených záujmov fyzických a právnických osôb a aby práva neboli zneužívané na úkor týchto osôb.

Rozsah vecí, ktoré môžu súdy prejednávať a rozhodovať v občianskom súdnom konaní, je uvedený v ustanovení § 7 Občianskeho súdneho poriadku. Právomoc k rozhodovaniu sporov o právo v civilnom konaní je definované tak, že súdy prejednávajú a rozhodujú spory a iné právne veci (tzv. nesporová agenda), ktoré vyplývajú z občianskoprávnych, pracovných, rodinných, obchodných a hospodárskych vzťahov, pokiaľ ich podľa zákona neprejednávajú a nerozhodujú

---

[12] Klíma, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině, Plzeň, Vydavatelsví Aleš Čeněk, 2005, str. 381
[13] Schelleová, I. a kol.: Civilní proces, Praha, Eurolex Bohemia, 2006, str. 282
[14] Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 4. vydanie, Praha, Linde, 2006, str. 121
[15] Bajcura, A. a kol.: Občiansky súdny poriadok, Komentár, Bratislava, Eurounion, 1996, str. 34

o nich iné orgány. To znamená, ak nie je zákonom stanovená právomoc iného orgánu.

Prioritne poskytuje ochranu práv súd a iba vtedy, ak tak ustanoví zákon, ochranu práv poskytuje iný orgán. Takto je stanovené výlučné oprávnenie súdnych orgánov riešiť spory, ktorých predmetom je spor o to, komu z účastníkov sporu svedčí hmotnoprávny nárok. Takto určená právomoc, spolu s určením vecnej, miestnej a funkčnej príslušnosti súdov však nepôsobí len vo vzťahu k ostatným vnútroštátnym orgánom verejnej moci, ale aj voči zahraničným súdnym orgánom.

Z hľadiska pomeru právomoci súdov k právomoci iných orgánov v teórii občianskeho procesného práva možno rozlišovať zúženú, rozšírenú a delenú právomoc súdov. O zúženej právomoci súdov môžeme hovoriť vtedy, ak ustanovenie zákona výslovne odkazuje inak občianskoprávnu vec v širšom slova zmysle na konanie a rozhodnutie inému orgánu ako súdu (napr. v prípade existencie rozhodcovskej zmluvy podľa zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov; o vzniku vlastníckeho práva z titulu prevodu nehnuteľnosti rozhoduje správa katastra v rámci vkladového konania). O rozšírenú právomoc ide vtedy, ak zákon stanoví, že do právomoci súdov patria aj také veci, ktoré by inak mohli patriť do právomoci iných orgánov ako súdov (napr. správne súdnictvo, politické súdnictvo, volebné súdnictvo).

O tzv. delenej právomoci hovoríme vtedy, ak súdnemu konaniu predchádzalo konanie na inom orgáne za predpokladu, že vec nebola v tomto konaní s konečnou platnosťou vyriešená. V danom prípade sa účastník môže obrátiť na súd iba vtedy, ak je s rozhodnutím tohto orgánu nespokojný alebo ak príslušný orgán v lehote stanovenej zákonom nerozhodol alebo ak sa orgán v zákonom stanovenej lehote s vecou vôbec nezačal zaoberať (napr. nárok na náhradu škody podľa zákona č. 23/1962 Zb. o poľovníctve v znení neskorších predpisov).[16] Ide o riešenie civilnej veci, ktorá patrí do právomoci dvoch orgánov, nesúdneho orgánu a súdu. V prípade delenej právomoci je právomoc iného (nejustičného) orgánu časovo prvotná a právomoc súdu je z časového hľadiska následná.

Základnou črtou vecí, na ktoré sa vzťahuje delená právomoc je skutočnosť, že predchádzajúce konanie na inom príslušnom orgáne má obligatórny charakter. Ak by konanie pred týmto iným orgánom bolo iba fakultatívne, teda bola by zároveň daná právomoc súdu, nešlo by o prípad delenej právomoci. V týchto prípadoch môže účastník požiadať o ochranu svojho práva priamo súd. Uskutočnenie predchádzajúceho konania na inom (nejustičnom) orgáne, kde to zákon vyžaduje, je v prípade delenej právomoci jednou z procesných podmienok konania. Jej nesplnenie je neodstrániteľnou vadou súdneho konania. Súdne konanie musí byť v tomto prípade uznesením zastavené a po právoplatnosti uznesenia vec postúpená príslušnému inému orgánu.[17]

---

[16] Bajcura, A. a kol.: Občianske právo procesné, Bratislava, Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1995, str. 35 a nasl.

[17] Nesrovnal, V. a kol.: Občianske právo s vysvetlivkami, 2. zväzok, Bratislava, Iura Edition, 1996, str.19

Od právomoci súdov je potrebné odlišovať príslušnosť súdov. Zatiaľ čo právomoc zveruje do rozhodovania súdov určitý, čo do predmetu stanovený okruh otázok, príslušnosť definuje, ktorý zo súdov je oprávnený konkrétny spor riešiť. Príslušnosť v civilnom konaní rozlišujeme vecnú, miestnu a funkčnú.[18] Príslušnosťou občianskoprávneho súdu rozumieme druh, stupeň a konkrétny súd, ktorý má prejednávať a rozhodovať určitú vec patriacu do právomoci občianskoprávneho súdnictva.[19] Riešenie príslušnosti súdu je namieste až potom, keď sa zistí, že určitá vec patrí do právomoci civilného súdnictva.

Súdy sú povinné kedykoľvek počas konania skúmať, či sú splnené všetky podmienky, za ktorých možno konať. Otázku, či konkrétna vec patrí do právomoci súdov, súd skúma ako podmienku konania. Jej splnenie súd skúma z úradnej povinnosti v každom štádiu konania a na každom stupni. Právomoc súdov je jednou zo základných procesných podmienok. Preto je v zákone presne vymedzená. Ak dôjde k záveru, že právomoc súdu nie je daná, zastaví konanie a po právoplatnosti tohto uznesenia postúpi vec príslušnému orgánu. Týmto orgánom sú orgány moci výkonnej a orgány územnej, záujmovej a profesnej samosprávy (správne orgány).

Ak tento orgán s postúpením veci súhlasí, prebehne konanie pred ním, pričom účinky spojené s podaním pôvodného návrhu na začatie konania zastávajú zachované (napr. spočívanie premlčacej doby). Iná situácia nastane, ak správny orgán, ktorému súd vec postúpil, s tým nesúhlasí a popiera svoju právomoc vydať v tejto veci rozhodnutie. Tým dochádza ku tzv. kompetenčnému konfliktu.

Kompetenčný konflikt rozoznávame kladný a záporný. V tomto prípade ide o tzv. negatívny kompetenčný konflikt, pri ktorom ako súd tak správny orgán popierajú svoju právomoc vydať rozhodnutie. Záporný kompetenčný konflikt vznikne vtedy, ak žiaden orgán nechce vo veci rozhodnúť. Existuje však aj tzv. pozitívny kompetenčný konflikt, pri ktorom si obidva zo zúčastnených orgánov (súd aj správny orgán) osobujú právomoc vec rozhodnúť.[20] Kladný kompetenčný konflikt vznikne vtedy, ak si vec na rozhodnutie prisvojuje súd aj iný štátny orgán.

Oba konflikty znamenajú stav, že súd alebo iný správny orgán porušujú zákon. Spory o právomoc medzi všeobecnými súdmi a orgánmi štátnej správy rieši Najvyšší súd Slovenskej republiky podľa § 8a Občianskeho súdneho poriadku. Jeho rozhodnutie je konečné a pre obidve strany sporu záväzné. Podmienkou na rozhodnutie súdu o kompetenčnom konflikte medzi súdom a orgánom štátnej správy v konkrétnej veci je splnenie požiadavky, aby kompetenčný konflikt vznikol ešte pred právoplatným rozhodnutím súdu vo veci samej.[21]

Vzťah právomoci všeobecného súdu a rozhodcovského súdu rieši § 106 O. s. p. Právomoc rozhodcovských súdov sa zakladá rozhodcovskou zmluvou. Len čo súd k námietke odporcu uplatnenej najneskôr pri prvom jeho úkone vo veci samej zistí, že vec sa má podľa zmluvy účastníkov prejednať v rozhodcovskom konaní,

---

[18] Klíma, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině, Plzeň, Vydavatelsví Aleš Čeněk, 2005, str. 469

[19] Mazák, J.: Základy občianskeho procesného práva, druhé vydanie, Bratislava, Iura Edition, 2004, str. 56

[20] Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 4. vydanie, Praha, Linde, 2006, str. 101 a nasl.

[21] R 61/2006

nemôže vec ďalej prejednávať a konanie zastaví. Vec však prejedná, ak účastníci vyhlásia, že na zmluve netrvajú alebo ak uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia bolo v Slovenskej republike odopreté. Súd prejedná vec aj vtedy, ak zistí, že vec nemôže byť podľa práva Slovenskej republiky podrobená rozhodcovskej zmluve, alebo že rozhodcovská zmluva je neplatná, prípadne že vôbec neexistuje alebo že jej prejednanie v rozhodcovskom konaní presahuje rámec právomoci priznanej im zmluvou, alebo že rozhodcovský súd odmietol vecou sa zaoberať.

Právomoc rozhodcovského súdu sa vzťahuje na majetkové spory vyplývajúce z tuzemských a medzinárodných obchodných a občianskych vzťahov (pozitívne vymedzenie právomoci rozhodcovského súdu). Z právomoci rozhodcovských súdov sú vylúčené (negatívne vymedzenie právomoci rozhodcovského súdu) veci taxatívne uvedené v § 1 ods. 3 zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní (napr. spory o vzniku, zmene a zániku vlastníckeho a iného vecného práva k nehnuteľnosti). V týchto veciach je daná výlučná právomoc všeobecného súdu a prípadné dojednanie rozhodcovskej zmluvy je neplatné.

Pokiaľ ide o kompetenčné konflikty medzi slovenským súdom a cudzím súdom (súdom iného štátu), ten sa rieši podľa kolíznych noriem (zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov) alebo podľa medzištátnych zmlúv. Ak ide o kompetenčné konflikty medzi súdmi členských štátov Európskej únie, tie sa riešia v súlade s nariadením č. 44/2001 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach a nariadením č. 2201/2003 o právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000.

Ako bolo vyššie uvedené, existenciu právomoci súdov na konanie a rozhodnutie veci súdy skúmajú v každom štádiu konania. V prípade absencie právomoci musí súd konanie zastaviť a vec postúpiť príslušnému orgánu na konanie a rozhodnutie. Rozhodnutie vo veci, v ktorej súd nemal právomoc vo veci konať, má za následok tzv. zmätočnosť rozhodnutia a v konečnom dôsledku jeho nulitu. Výkon rozhodnutia je neprípustný, ak je exekučný titul nulitným právnym aktom (R 58/1997).[22] Nešlo by o právny akt, ale o akt z právneho hľadiska ničotný – paakt, ak by bol vydaný orgánom, ktorý nemá právomoc akt príslušného druhu vydať.[23]

V právnom poriadku nie je výslovne upravené, kto rozhoduje spor o právomoc medzi všeobecným súdom a ústavným súdom. Pokiaľ ide o konflikty medzi všeobecnými súdmi a Ústavným súdom Slovenskej republiky dôležité je ustanovenie čl. 127 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého ústavný súd môže rozhodovať až vtedy, ak o veci nerozhoduje iný (teda všeobecný) súd. Vzťah ústavného súdu voči všeobecným súdom je subsidiárny. Ak by sa konalo o veci na všeobecnom súde (či už by išlo o prvostupňové, odvolacie, dovolacie konanie,

---

[22] Krajčo, J. a kol.: Občiansky súdny poriadok, 1. diel., Komentár, 4. vydanie, Bratislava, Eurounion, 2006, str. 69

[23] Boguzsak, J. – Čapek, J.: Teorie práva, Praha, Codex Bohemia, 1997, str. 208

obnovu konania alebo konanie o mimoriadnom dovolaní), ústavný súd po tomto zistení je povinný sťažnosť odmietnuť uznesením pre nedostatok právomoci ústavného súdu na prerokovanie veci (išlo by o sťažnosť predčasne podanú).

Právomoc Ústavného súdu Slovenskej republiky konať a rozhodovať podľa čl. 127 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky je podmienená princípom subsidiarity, podľa ktorého Ústavný súd Slovenskej republiky o namietaných zásahoch rozhoduje len v prípade, že je vylúčená právomoc všeobecných súdov, alebo v prípade, že účinky tejto právomoci všeobecného súdu sú nezlučiteľné so súvisiacou ústavnou úpravou alebo úpravou v príslušnej medzinárodnej zmluve (I. ÚS 44/03). Čl. 127 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky je kompetenčným ustanovením, podľa ktorého ústavný súd je ochrancom ústavnosti, a jeho kompetencia vzniká až vtedy, ak ochranu nezabezpečuje iný orgán súdnej moci. „Iným súdom“ podľa čl. 127 ods. 1 ústavy je každý súd, ktorý má všeobecnú právomoc podľa čl. 142 ods. 1 ústavy, a táto právomoc sa uplatňuje pri ochrane základného práva alebo slobody na zákonnom základe vykonávajúcom ústavnú úpravu základných práv a slobôd. Iným súdom je preto celá sústava všeobecného súdnictva (IV. ÚS 14/02).[24] Ak o závažných procesných pochybeniach, ktorými sa porušujú aj niektoré zo základných práv alebo slobôd, je oprávnený a povinný rozhodnúť všeobecný súd na základe riadnych (odvolanie) alebo mimoriadnych opravných prostriedkov (dovolanie) upravených v príslušnom procesnom poriadku, je právomoc Ústavného súdu Slovenskej republiky pred ich vyčerpaním vylúčená.[25]

S otázkou výkonu právomoci súdov úzko súvisí aj zásada zákazu odmietnutia spravodlivosti (denegatio iustitiae). Denegatio iustitiae je odopretie súdu subjektu práva, ktorému v súlade s platnými právnymi normami patrí právo.[26] Z úvodných ustanovení Občianskeho zákonníka a Občianskeho súdneho poriadku (§ 4 Občianskeho zákonníka, § 3 Občianskeho súdneho poriadku) vyplýva, že ak zákon nestanovuje inak, v prípade porušenia alebo ohrozenia práva má právomoc rozhodnúť všeobecný súd. Podľa § 3 druhá veta O. s. p. každý má právo domáhať sa na súde ochrany práva, ktoré bolo ohrozené alebo porušené.

V tomto ustanovení je vyjadrené právo na súdnu ochranu, ak o ňu účastník požiada procesným právom predpísaným spôsobom a za predpokladu, že splní zákonné podmienky (opakom je denegatio iustitiae). Každý má právo domáhať sa ochrany svojich práv, ktoré boli ohrozené alebo porušené. Súdy sú v rámci civilnej právomoci povinné poskytovať túto ochranu. Domáhať sa ochrany je potrebné u orgánu, ktorý je na to povolaný. Ktorý orgán je povolaný poskytnúť v konkrétnom prípade ochranu ohrozenému alebo porušenému právu, upravuje zákon. Ak v zákone nie je ustanovené niečo iné, je týmto orgánom súd. Súd je najvšeobecnejším orgánom, ktorý poskytuje ochranu ohrozeným alebo porušeným právam vyplývajúcim z občianskoprávnych vzťahov.

---

[24] Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky – Komentár, 2. vydanie, Šamorín, Heuréka, 2007, str. 922 a nasl.

[25] R 161/2002

[26] Madar, Z. a kol.: Slovník českého práva, 3. vydanie, Praha, Linde, 2002, str. 296

Súd je povinný uplatňovať svoju právomoc vo všetkých prípadoch, kedy nastala situácia predvídaná právnym predpisom. Dôležitým predpokladom je jasnosť a presnosť právnej úpravy právomoci, aby každý orgán poznal svoju zodpovednosť, mohol byť účinne kontrolovaný a za prípadné nedodržanie právomoci volaný k zodpovednosti. Po formálnej stránke má byť právna úprava prehľadná a čo najviac stabilná. V praxi je vylúčené, aby všetky do úvahy prichádzajúce spory boli v zákone taxatívne uvedené. V prípade, že nastane pochybnosť, či vec patrí alebo nepatrí do právomoci súdov, je potrebné dať prednosť súdnej právomoci (teda že vec patrí do právomoci súdov). Dôvodom pre to je nielen okolnosť, že akékoľvek výnimky zo súdnej právomoci je potrebné vykladať skôr reštriktívne, a nie extenzívne, ale aj okolnosť, že akákoľvek pochybnosť vnáša do riešenia veci prvok právnej neistoty, ktorú majú práve súdy odstraňovať.[27]

Z čl. 46 Ústavy Slovenskej republiky, § 3 Občianskeho súdneho poriadku a ustanovenia § 4 Občianskeho zákonníka vyplýva jedna zo základných zásad občianskoprávnej ochrany subjektívnych práv, a to zákaz tzv. odopretia spravodlivosti (denegatio iustitiae). Ak súd zistí nedostatok svojej právomoci, musí postúpiť vec po zastavení konania inému štátnemu orgánu. Ak taký štátny orgán nie je, vec patrí do právomoci súdu vzhľadom na to, že je ústavne zakotvené právo každého na súdnu a inú právnu ochranu. Inak by došlo k odmietnutiu spravodlivosti.

Povinnosť poskytnúť ochranu subjektívnym právam fyzických a právnických osôb (a pokiaľ by to v praxi prišlo do úvahy, aj štátu ako subjektu občianskoprávnych vzťahov) vyplývajúca z čl. 46 Ústavy Slovenskej republiky a § 4 Občianskeho zákonníka znamená aj povinnosť príslušného súdu (resp. iného príslušného štátneho orgánu) rozhodnúť o konkrétnej veci, o ktorej rozhodnutie ho požiadal ten, kto mal na to právo (ten, kto bol na návrh na začatie konania aktívne procesne legitimovaný). Znamená to, že súd ani iný príslušný orgán nesmú odmietnuť rozhodnutie veci z dôvodov, že zákon je azda nejasný, že je v ňom tzv. medzera a ani z iného dôvodu a nesmú ani s rozhodnutím zbytočne meškať.[28]

Ak má byť rešpektovaný princíp zákazu denegatio iustitiae neprichádza do úvahy, aby súd odmietol rozhodnúť v súkromnoprávnej veci len preto, že na daný prípad sa nevzťahuje žiadna právna norma (z dôvodu medzery v práve); súd v takomto prípade aplikuje právo podľa analógie.[29] Vždy musí existovať spôsob, ako určité právne vzťahy posúdiť a o nich aj rozhodnúť.[30] Odopretie spravodlivosti je v rozpore s čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (základné právo na súdnu ochranu), čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd (základné právo na súdnu ochranu) a čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd

---

[27] Zoulík, F.: Soudy a soudnictví, Praha, C. H. Beck, 1995, str. 27

[28] Vojčík, P.: Občianske právo hmotné I., Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2006, str. 252

[29] Bröstl, A. – Dobrovičová, G. – Kanárik, I.: Teória práva, Košice, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004, str. 144 a nasl.; Boguzsak, J. – Čapek, J.: Teorie práva, Praha, Codex Bohemia, 1997, str. 89; Knapp, V.: Teorie práva, Praha, C. H. Beck, 1995, str. 66

[30] Vojčík, P.: Občianske právo hmotné I., Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2006, str. 42

(základné právo na spravodlivé súdne konanie). Účelom týchto článkov ústavy, listiny a dohovoru je zaručiť fyzickým a právnickým osobám právo na prístup k súdu.[31]

Platí zásada, že prioritne poskytuje ochranu práv súd. Iný orgán poskytuje ochranu práv len vtedy, ak to výslovne stanoví zákon. V žiadnom prípade nemôže byť ochrana subjektívnych práv vylúčená z pôsobnosti súdu, ak o tejto otázke nie je podľa zákona príslušným na rozhodnutie iný orgán. To v konečnom dôsledku znamená, že ak právny poriadok neurčuje iný orgán, ktorý má poskytnúť ochranu práv, takýmto orgánom, ktorý je povinný poskytnúť ochranu je súd. Iný výklad by mal totiž za následok porušenie ústavného práva na súdnu ochranu (čl. 46 ods. 1 Ústavy SR, čl. 36 ods. 1 Listiny) a základného práva na spravodlivé súdne konanie (čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd).[32]

K porušeniu práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky by došlo vtedy, pokiaľ by komukoľvek bola odmietnutá možnosť domáhať sa svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a pokiaľ by súd odmietol konať a rozhodovať o podanom návrhu (žalobe) fyzickej alebo právnickej osoby.[33]

Za odopretie spravodlivosti však nie je možné považovať postup, keď súd, ktorý je podľa zákona povinný za všetkých okolností skúmať, či sú splnené podmienky konania, dôjde k záveru, že tomu tak nie je.[34] Neúspech v súdnom konaní nie je možné sám o sebe považovať za porušenie čl. 36 Listiny základných práv a slobôd.[35]

Podľa konštantnej judikatúry ústavného súdu k porušeniu základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy a čl. 36 ods. 1 listiny by došlo vtedy, ak by komukoľvek bola odmietnutá možnosť domáhať sa svojho práva na nezávislom a nestrannom súde, predovšetkým ak by všeobecný súd odmietol konať a rozhodovať o podanom návrhu fyzickej osoby alebo právnickej osoby (II. ÚS 8/2001) alebo v prípade opravných konaní by všeobecný súd odmietol opravný prostriedok alebo zastavil o ňom konanie bez toho, aby ho meritórne preskúmal a rozhodol o ňom v spojitosti s napadnutým súdnym rozhodnutím (IV. ÚS 115/03).[36] Pokiaľ súd zistí nedostatok svojej právomoci (a ak nejde o prípad právomoci cudzozemského orgánu), musí tu byť iný štátny orgán, ktorému je súd

---

31 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 26/96 z 22. júla 1997

32 Krajčo, J. a kol.: Občiansky súdny poriadok, 1. diel., Komentár, 4. vydanie, Bratislava, Eurounion, 2006, str. 70

33 Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 35/98 z 5. mája 1998

34 Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. IV. ÚS 6/94 z 15. apríla 1994

35 Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. III. ÚS 44/94 z 27. októbra 1994; obdobne aj podľa judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky (II. ÚS 4/94) ústavné právo na súdnu ochranu uvedené v čl. 46 Ústavy SR neznačí právo na úspech v konaní pred všeobecným (občianskoprávnym) súdom. Podľa rozhodnutia ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 3/97 právo na spravodlivý proces podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v sebe nezahŕňa záruku úspechu v konaní. Ak sa konanie pred všeobecným súdom neskončí podľa želania účastníka konania, táto okolnosť sama osebe nie je právnym základom pre namietnutie porušenia základného práva ústavnou sťažnosťou.

36 Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky – Komentár, 2. vydanie, Šamorín, Heuréka, 2007, str. 442

povinný vec postúpiť. Pokiaľ žiadny taký orgán súd nezistí, vec patrí do právomoci súdov.[37]

Právomoc súdov nevymedzuje len vzťahy medzi súdmi a inými orgánmi na vnútroštátnej úrovni, ale i vzťahy medzi súdmi Slovenskej republiky a súdmi zahraničnými. O tzv. konflikty súdnych právomocí pôjde tam, kde bude dochádzať k prejednaniu sporu alebo inej veci s cudzím prvkom. Táto problematika je upravená v zákone č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZMPSP“). Tento zákon je normou medzinárodného civilného procesného práva, ktorá vymedzuje právomoc súdnych orgánov jedného štátu k právomoci súdnych orgánov druhých štátov.

Pokiaľ ide o vymedzenie konkurzného štatútu, ten nie je upravený v zákone č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, ale v § 172 – 175 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov (piata časť – Cezhraničné konkurzy). Právomoc v pomere k cudzine je vymedzenie prípadov, kedy je daná právomoc súdov určitého štátu jeho procesnými normami rozhodovať súkromnoprávne veci, v ktorých sa vyskytuje medzinárodný prvok.[38]

Pre stanovenie súdnej právomoci je v medzinárodnom práve súkromnom a procesnom dôležitá otázka hraničných ukazovateľov. Štáty obvykle podrobujú právomoci svojich súdov iba záležitosti, ktoré majú určitý vzťah k ich územiu (napr. vec, ktorá sa nachádza na ich štátnom území) alebo ktoré sa týkajú ich štátnych občanov (bez ohľadu na ich bydlisko alebo pobyt). Vydávanie noriem medzinárodného práva súkromného a procesného vymedzujúcich právomoc súdov vo vzťahu k zahraničiu je vnútornou záležitosťou každého štátu, pričom štát je pri ich vydávaní obmedzený svojimi záväzkami, vyplývajúcimi pre neho z noriem medzinárodného práva (nesmie napr. podriadiť právomoci svojich súdov cudzie štáty).

Právomoc súdov vo vzťahu k zahraničiu rozlišujeme na výlučnú, fakultatívnu a tzv. vylúčenú (vyňatie z právomoci). Pri výlučnej právomoci môžu určité záležitosti rozhodovať výlučne tuzemské orgány (napr. konanie, ktorého predmetom sú vecné práva k nehnuteľnostiam na našom území podľa § 37d ZMPSP). Pri fakultatívnej právomoci je oprávnený súkromnoprávnu vec rozhodnúť ako slovenský, tak aj zahraničný súd (napr. rozvod podľa § 38 ods. 2 ZMPSP). Z právomoci slovenských súdov sú vyňaté cudzie štáty a osoby, ktoré podľa medzinárodných zmlúv alebo iných pravidiel medzinárodného práva alebo osobitných slovenských predpisov požívajú na území Slovenskej republiky imunity (§ 47 ZMPSP).

Pred úpravou obsiahnutou v zákone o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom majú prednosť ustanovenia medzinárodných zmlúv, pokiaľ je nimi Slovenská republika viazaná. Právomoc slovenských súdov preto môže byť stanovená taktiež dvojstrannou alebo viacstrannou medzinárodnou zmluvou (zmluvy o právnej pomoci, zmluvy o vzájomnej ochrane investícií, zmluvy o uznaní a výkone súdnych rozhodnutí, zmluvy z oblasti rozhodcovského konania,

---

[37] R 82/2002

[38] Madar, Z. a kol.: Slovník českého práva, 3. vydanie, Praha, Linde, 2002, str. 1136

zmluvy z oblasti medzinárodnej prepravy, zmluvy v oblasti ochrany autorských a priemyselných práv).

V § 37e ZMPS je pripustená v majetkových sporoch s cudzím prvkom tzv. prorogačná dohoda, ktorou môže byť za stanovených podmienok založená právomoc našich súdov (alebo naopak cudzích súdov). Vzťah slovenských súdov k právomoci cudzozemských justičných orgánov je riešený predovšetkým medzinárodnými zmluvami, a ak nie je takáto zmluva s konkrétnym štátom, je vzťah určovaný ustanoveniami zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, ktorý stanovuje právomoc slovenských súdov vo veciach majetkových, rodinných, opatrovníckych a ďalších, uznanie a výkon cudzích súdnych rozhodnutí. Uvedené platí vo vzťahu k justičným orgánom štátov, ktoré nie sú členmi Európskej únie.[39] Dohoda o založení právomoci cudzozemského súdu (§ 37e ZMPSP) má za následok vyňatie spornej majetkovej veci z právomoci a príslušnosti slovenských súdov; zakladá tak neodstrániteľnú prekážku konania spočívajúcu v nedostatku právomoci slovenského súdu (§ 104 ods. 1 O. s. p.).

Po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie (1. mája 2004) sa stali rozhodujúcimi pre určenie právomoci slovenských súdov v súlade s čl. 7 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (Ú. v. ES L 12, 16.1.2001, s. 1 – 23), nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000 (Ú. v. EÚ L 338, 23.12.2003, s. 1 – 29), nariadenie Rady (ES) č. 1346/2000 z 29. mája 2000 o konkurznom konaní (Ú. v. ES L 160, 30.06.2000, s. 1 – 18) a nariadenie Rady (ES) č. 1206/2001 z 28. mája 2001 o spolupráci medzi súdmi členských štátov pri vykonávaní dôkazov v občianskych a obchodných veciach (Ú. v. ES L 174, 27.6.2001, s. 1 – 24).

Po vstupe do Európskej únie sú pre slovenské súdy pri výkone ich právomoci záväzné aj ďalšie právne akty komunitárneho práva, najmä nariadenie Rady (ES) č. 1348/2000 z 29. mája 2000 o doručovaní súdnych a mimosúdnych písomností v občianskych a obchodných veciach v členských štátoch (Ú. v. ES L 160, 30.6.2000, s. 37 – 52), nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky (Ú. v. EÚ L 143, 30.4.2004, s. 15 – 39), nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12. decembra 2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze (Ú. v. EÚ L 399, 30.12.2006, s. 1 – 32). Tieto nariadenia sú súčasťou sekundárneho komunitárneho práva s priamou aplikovateľnosťou na našom území a slovenské súdy sú povinné pri výkone svojej právomoci sa nimi riadiť.

Najdôležitejšími nariadeniami, ktoré upravujú vzťahy právomoci medzi súdmi rôznych členských štátov Európskej únie, sú nariadenie č. 44/2001 o právomoci a uznávaní a výkone súdnych rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach a nariadenie č. 2201/2003 o právomoci a uznávaní a výkone rozhodnutí vo veciach manželských a vo veciach rodičovských práv a povinností.

---

[39] Klíma, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině, Plzeň, Vydavatelsví Aleš Čeněk, 2005, str. 469

Prvé nariadenie sa vzťahuje na veci občianske a obchodné bez ohľadu na druh súdu. Nevzťahuje sa na veci správne (vrátane daňových, colných a veci sociálneho zabezpečenia), ďalej na veci osobného stavu, spôsobilosti fyzickej osoby na práva a povinnosti a na právne úkony, majetkové vzťahy medzi manželmi a dedenie, vrátane dedenia zo závetu, ani na veci konkurzné, vyrovnacie (reštrukturalizačné) a podobne; nevzťahuje sa tiež na rozhodcovské konanie. Toto nariadenie sa vzťahuje aj na spory, v ktorých sa bude konať a rozhodovať o právach a povinnostiach cudzích osôb (cudzincov) v Slovenskej republike pred slovenskými súdmi. Nariadenie stanovuje pravidlo, že osoby, ktoré majú bydlisko na území niektorého členského štátu, môžu byť bez ohľadu na svoju štátnu príslušnosť žalované na súde tohto členského štátu. Toto základné pravidlo vychádza pri posudzovaní právomoci z toho, že zásadne je vo veci daná právomoc súdu štátu trvalého pobytu žalovaného (odporcu), bez ohľadu na jeho občianstvo (štátnu príslušnosť).

Nariadenie 44/2001 upravuje v určitých veciach výlučnú právomoc, ktorá znamená, že určité spory musí prejednať súd konkrétneho členského štátu (napr. spory, predmetom ktorých sú nehnuteľnosti). Nariadenie umožňuje aj dohodu o prorogácii, ktorá založí dohodnutú právomoc. To znamená, že účastníci si môžu dohodnúť, že súd určitého členského štátu bude výlučne oprávnený na riešenie budúcich sporov medzi nimi.

V praxi môže dôjsť k situácii, že tá istá vec bude predložená účastníkmi sporu súdom viacerých členských štátov. V tomto prípade všetky súdy, okrem toho, ktorému bola vec predložená ako prvému, musia prerušiť konanie dovtedy, kým prvý súd nerozhodne o tom, či svoju právomoc uzná alebo ju odmietne. Uznanie právomoci týmto prvým súdom má za následok, že ostatné súdy sú povinné právomoci sa s konečnou platnosťou vzdať.

Právomoc členských súdov upravuje aj nariadenie č. 2201/2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktoré sa týka rozvodu, rozluky alebo vyhlásenia manželstva za neplatné, a priznanie, výkon a úplné alebo čiastočné odňatie rodičovskej zodpovednosti (nevzťahuje sa na určenie alebo popretie rodičovstva, na rozhodnutia o osvojení, predadopčné opatrenia, na neplatnosť či zrušenie osvojenia, na meno a priezvisko dieťaťa, na dosiahnutie plnoletosti, na vyživovaciu povinnosť, na správu majetku alebo dedičstva a na opatrenia prijaté v dôsledku trestných činov spáchaných deťmi). Právomoc súdov členských štátov Európskej únie sa v prípade cezhraničných konkurzov riadi nariadením č. 1346/2000 z 29. mája 2000 o konkurznom konaní.

Právomoc súdu je jednou zo základných procesných podmienok, ktorú súd musí sledovať v každom štádiu konania a ktorej nedostatok je neodstrániteľný. Vymedzenie právomoci súdov v civilných veciach prekračuje rámec vnútroštátnej právnej úpravy. Právomoc súdov je stanovená nielen Ústavou Slovenskej republiky a zákonmi. Vyplýva aj z medzinárodných zmlúv a právnych aktov európskeho práva. Súdy sú preto povinné skúmať, či právomoc slovenského súdu nevyplýva aj z týchto právnych aktov, ktoré majú prednosť pred vnútroštátnym právom.

Resume

Autor sa vo svojom príspevku zaoberá definovaním pojmu právomoci štátnych orgánov jednak všeobecne, a osobitne sa venuje vymedzeniu právomoci súdov v civilných veciach. Ústava Slovenskej republiky obsahuje vo svojich ustanoveniach princíp trojdelenia štátnej moci. Deľba moci je jednou zo základných záruk demokratického a právneho štátu. Aby si jednotlivé orgány štátu navzájom nezasahovali do svojich činností, štát vymedzuje každému z nich presný rozsah jeho oprávnení a povinností. Právomoc súdov nie je zakotvená len v Ústave Slovenskej republiky a v zákonoch. Súdy v civilných veciach sú povinné pri určovaní právomoci zohľadňovať aj úpravu obsiahnutú v medzinárodných zmluvách a právnych aktoch Európskej únie, ktoré majú prednosť pred vnútroštátnou právnou úpravou.

Resume

Author in his contribution deals with the definition of state organ jurisdiction in general and specially court jurisdiction in civil matters. Constitution of the Slovak Republic in its provisions contains a principle of state powers division to three parts. The division of state power is one of the basic guarantees of democratic and legal state. State defines to every state organ the scope of his rights and duties in order to eliminate the disputes between them. The jurisdiction of the courts is not defined only in Constitution of the Slovak Republic and in acts of Parliament. Courts in civil matters are obliged to determine its jurisdiction also in accordance with international treaties and legal acts of European Union which have priority before the state legal order.

prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc.

Úvahy o práve a jeho výučbe

I.

Vo vývoji vysokoškolských inštitúcií – vysokých škôl a ich integrálnych súčastí, predovšetkým fakúlt- čas od času nastanú určité okamihy, diskusie, neraz aj kritické polemiky o ich historickom prínose, širšom spoločenskom význame, mieste a vplyvu na rozvoj všeobecnej vzdelanosti ľudu, vedeckého bádania, zachovávania a ďalšieho kultivovania medziľudských vzťahov, založených na všeobecne uznávaných demokratických, mravných a etických základoch civilizovaných spoločností.

Medzi takéto okamihy, v istom slova zmysle časové medzníky, nesporne treba zaradiť aj tridsiatepiaté výročie založenia Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, ktoré si v týchto dňoch pri všetkej skromnosti pripomína nielen košická univerzitná komunita, rovnako aj celá akademická obec v Slovenskej republike, ale aj širšia právnická verejnosť v štáte. Toto výročie (jeho pripomenutie), v porovnaní s nepomerne dlhšou históriou iných našich verejnoprávnych vysokých škôl a ich fakúlt sa nám navonok môže javiť len ako „zdvorilé gesto“ širšieho okolia, a to skôr motivačnej než hodnotiacej povahy, ktoré však aj napriek tomu upevňuje pamäť jubilujúcej inštitúcie, vytvára jej tradície, osvetľuje historické okamihy kreovania fakulty, jej dejinných peripétií, transformačných a modernizačných impulzov a vplyvov.

Už pri predchádzajúcich výročiach založenia Právnickej fakulty v Košiciach si viacerí ľudia, najmä tí, ktorí „pri tom“ boli kládli otázky, aké boli vlastne motívy vtedajších iniciátorov, fundátorov, a sympatizantov ktoré napokon viedli k historickému rozhodnutiu konštituovať na východnom Slovensku univerzitnú právnickú fakultu. Nemienim sa v tejto štúdii, vzhľadom na jej odlišné obsahové zameranie, podrobnejšie zaoberať okolnosťami procesu založenia košickej právnickej fakulty. Predsa len mi nedá stručne pripomenúť rozhodujúce faktory, ktoré v istom slova zmysle determinovali nepochybne historické

rozhodnutie kreovať v Košiciach vysokoškolské právnické štúdium.

Uvedené determinanty možno v podstate zhrnúť do týchto bodov:

Po prvé, v čase kreovania fakulty v Košiciach, napokon aj v Prešove, už od roku 1959 úspešne pôsobila Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, pričom však už v období po roku 1945 v týchto mestách prebiehalo vysokoškolské štúdium pedagogického, filozofického a medicínskeho zamerania, nehľadiac na to, že v tom istom čase vzniká v Košiciach vysokoškolské štúdium v odboroch veterinárneho lekárstva, poľnohospodárskej vedy a techniky. Je preto len samozrejmé, že prvá iniciatíva na založenie košickej právnickej fakulty vznikla vo vedení Univerzity, pričom to neboli len pragmatické dôvody, spočívajúce v snahe „skompletovať" Univerzitu podľa klasického modelu a akademických zvyklostí (vrátane najstarších), zachovávaných predovšetkým v stredoeurópskom priestore, t.j. v jej rámci založiť ďalšiu univerzitnú fakultu, ktorá v štruktúre starších univerzít mala vždy svoje historické odôvodnenie, miesto a tradície.

Po druhé, v okamihu založenia právnickej fakulty vo zväzku Univerzity Pavla Jozefa Šafárika (1973), v Košiciach už v predchádzajúcich troch školských rokoch fungovalo detašované pracovisko Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorá skutočnosť výrazne, najmä z hľadiska personálneho a materiálneho, ovplyvnila vydanie rozhodnutia vtedajších orgánov verejnej moci konštituovať v Košiciach samostatnú právnickú fakultu, ako v poradí druhú slovenskú fakultu v odbore právo.

Po tretie, mesto Košice už od polovice 17. storočia boli univerzitným mestom, v ktorom sídlila Košická univerzita, v rámci ktorej úspešne pôsobila aj právnická fakulta, neskoršie premenovaná na Právnickú akadémiu[1], čo už samo o sebe historicky predurčilo Košice na ďalšie sídlo univerzitného štúdia v odbore právo na Slovensku. Jubilujúca právnická fakulta sa k tejto tradícii už dávnejšie prihlásila, čím následne zreteľným spôsobom akcentovala dejinné zdroje, z ktorých

[1] Porovnaj VARSÍK, B., Univerzitné štúdium na Slovensku pred vznikom Univerzity Komenského. In: Zo slovenského stredoveku, Bratislava SAV 1972, str. 453 a nasl.

môže aj v budúcnosti čerpať.[2]

Po štvrté, v období keď bola založená v Košiciach právnická fakulta sa vo všeobecnosti u nás pociťoval, dalo by sa povedať akútny nedostatok právnikov, osobitne na východnom Slovensku. Tento stav v určitom slova zmysle mala preklenúť univerzitná výučba práva na novej fakulte, pričom zo sídla slovenskej metropoly aj napriek určitému skepticizmu so vznikom fakulty v Košiciach prevažovali optimistické tóny, jednoznačne podporujúce kreovanie novej fakulty s odôvodnením, že širšie slovenské spoločenské, predovšetkým univerzitné a kultúrne záujmy a potreby prichodí riešiť uplatňovaním tzv. dvojfokusového (dvojohniskového prístupu). [3]

Po pravde treba povedať, že fundátori novej fakulty, ako spoločenskovednej fakulty neraz podliehali dobovému klamu akoby fakulta bola vyložene „ideologická“. Tento problém v konkrétnych podmienkach fungovania novej fakulty bol ťažko riešiteľný. Každý to mohol chápať rozdielnym spôsobom. Záležalo to od hodnotovej orientácie a intelektuálnych dispozícií toho- ktorého učiteľa.

II.

Pozitívnou stránkou vývoja novej fakulty, a to už od samého počiatku jej vzniku, bola snaha vtedajšieho akademického vedenia organicky včleniť fakultu jednak do systému Univerzity, jej štruktúry a kultúrneho prostredia Slovenska (nielen východného) a čs. federálneho štátu[4] a jednak do širšieho kontextu právnickej vzdelanosti, ktorú pestovali právnické fakulty vo vtedajšom Česko-

---

[2] Pozri SUCHOŽA, J., Právnická fakulta a východné Slovensko. In: Zborník „20 rokov Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach“, Košice, Východoslovenské Vydavateľstvo, 1979, str. 34

[3] Model „Bratislava – Košice“, ako tzv. dvojfokusový, pri vytváraní vysokoškolskej siete na Slovensku presadzovali v právnických kruhoch v Bratislave najmä prof. Vojtech Hattala, profesor Dalibor Hanes, profesor Ján Spišiak a ďalší.

[4] Aj napriek tomu, že v prvých rokoch fungovania novej fakulty jej vtedajšie akademické orgány sa na jednej strane usilovali o dosiahnutie optimálnej integrity s univerzitnými zložkami na strane druhej nová fakulta presadzovala vyvážené funkčné väzby so všetkými právnickými fakultami v Česko- Slovensku, zdôrazňujúc pritom svoju profiláciu, autenticitu a akademickú autonómiu. V podstate tu ide o staronový problém dynamickej rovnováhy Univerzity ako celku (de lege lata nositeľa právnej subjektivity) a fakúlt, pričom v niektorých obdobiach histórie Univerzity sa akcentovala jej dominancia, neraz chápaná a presadzovaná vyložene z administratívnych, organizačných a finančných pozícií.

Slovensku. Tomuto trendu intenzívne napomáhali najmä kontakty medzi fakultami, katedrami a učiteľmi, ktoré sa inak vymykali z formálneho a zdvorilostného rámca. Už v prvom období fungovania fakulty sa začala rozvíjať vedecko- výskumná spolupráca aj s pracoviskami v zahraničí.[5]

Spoločenské a ekonomické zmeny, ktoré sa uskutočnili v našej spoločnosti v rokoch 1989 a nasledujúcich, výrazne ovplyvnili aj postavenie a funkcie fakulty, keďže s týmito zmenami vznikli nové impulzy a podnety, a to jednak v otázke hodnotenia práva, jeho funkcií a regulačných možností a jednak v otázke tvorby práva, úlohy legislatívy, významu súdneho rozhodovania a vplyvu medzinárodných dohovorov na vnútroštátnu legislatívu, nevynímajúcich z toho kontexty s európskym komunitárnym právom.[6]

Druhá polovica histórie fungovania fakulty je spätá už s hľadaním adekvátnych právnych foriem a inštitútov, súvisiacich s obnovením zásad trhového mechanizmu, demokratických princípov, vznikom nových ústavnoprávnych pomerov a vstupom Slovenskej republiky do európskych štruktúr. Je preto len samozrejmé, že uvedené procesy nastolili na program dňa úlohu opätovne preskúmať podstatu, úlohu a funkcie práva, vnútroštátneho právneho poriadku, význam všeobecných právnych princípov v legislatíve štátu a ich miesta v hierarchii právno- regulačných prostriedkov v spoločnosti. Nová fakulta, prostredníctvom svojej vedecko- výskumnej kapacity sa v tomto období začlenila do procesu a systému riešenia aktuálnych právnych problémov, vrátane aktívnej účasti na príprave nových zákonov (napr. Ústavy SR, súkromnoprávnych kódexov a iných zákonov).

Prudký rozvoj legislatívy v deväťdesiatych rokoch podnietil záujem právnej vedy o výskum základných teoretických otázok práva, jeho vymedzenie a štrukturalizáciu z aspektu teórie právnych odvetví, medziodvetvových kontextov, hraničných problémov a generovania nových právnych odvetví (odborov, blokov,

---

5 Prvé zahraničné kontakty fakulty boli nadviazané predovšetkým s právnickými fakultami v Poľsku a Maďarsku, pričom úspešná spolupráca prebiehala aj s právnickými fakultami v Jene a Lipsku, ďalej v Moskve, Leningrade a Kijeve, taktiež v Záhrebe a Belehrade.

6 Porovnaj KNAPP, V., Teorie práva, C.H. BECK, Praha 1995, str. 63 a nasl. Pozri tiež VĚRNY, A.- DAUSES, M., Evropské právo, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998, str. 73 a nasl.

komplexov etc.).

Jedným z aktuálnych problémov a úloh bolo objasniť miesto najmä tradičných právnych odvetví, pričom sa bolo treba vysporiadať aj so vznikom nových (resp. staronových) právnych odvetví, ako je napr. nanovo aktivované obchodné právo, resp. pododvetví, napr. právo cenných papierov, bankové právo etc. Zdá sa, že doterajšie tzv. tradičné schémy usporiadania práva v členení na právne odvetvia sú už v podstate prekonané, pričom však aj klasifikačné (diferenčné) kritéria členenia sústavy právno- normatívnych aktov v štáte, ktoré svojho času viedli k deleniu práva (a v určitom slova zmysle k jeho petrifikácii) na právo súkromné a právo verejné vyvolávali určité rozpaky. Modely právnych odvetví aj v minulosti podliehali kritickým názorom a rozborom.[7] Objasnenie nových aspektov právnych odvetví a v širšom chápaní teórie právnych odvetví nie je len akademickou otázkou. Tento problém súvisí aj so štruktúrou predmetov (pedagogických disciplín), vyučovaných na právnických fakultách.

Stabilita práva ako regulačného systému v štáte je závislá od viacerých faktorov. Stupeň stability práva (celého právneho poriadku) spočíva predovšetkým na spravodlivých zákonoch. Na prvom mieste je to Ústava ako základný zákon štátu. Spomedzi sústavy ďalších zákonov sú to kódexy. Polemické diskusie u nás vznikajú okolo prijatia kódexov súkromného práva, najmä prípravy nového

---

[7] GERLOCH, A., Teorie práva, Vydavatelství a nakladatelství Aleš ČENĚK, s.r.o., Plzeň, 2007, str. 124 a nasl.
Autor kriticky poukazuje na neudržateľnosť učenia o delení práva na súkromné právo a verejné právo, keďže také delenie naráža na koncepciu ľudských práv a deľby moci, pričom ďalej poznamenáva, že „soudobý demokratický právní stát není všemocná osoba (persona potentior)“
Svojho času už František WEYR (Teorie práva, Nakladatelství „ORBIS“, Brno- Praha 1936, str. 179 a nasl.) podrobil kritickej analýze jednotlivé kritériá členenia práva na právo verejné a súkromné, napr. **záujmové kritérium.** V tejto súvislosti poznamenáva: „Třiditi pak normy podle toho, zdali jsou stanoveny (= platí) v záujmu pouze soukromém, t.j. v záujmu jednotlivců (povinnostních subjektů), nebo veřejném, t.j. všech nebo aspoň většiny jejich, stáva se nemožným, jakmile předpokladáme, že jde **o obecnou** (abstraktní) normu. Neboť, kdo by chtěl vážně tvrditi, že např. obecný zákon občanský – tento prototyp soukromého práva- jest stanoven a platí pouze v záujmu jednotlivců a nikoliv v zájmu celku?“ (str. 181)
Už v koncepcii profesora Randu (Dr. Antonín rytiř RANDA, Soukromé obchodní právo, Nákladem J. OTTY, Praha 1908, str. 5 a nasl.). sa fenomén obchodného práva traktuje nielen z pozície súkromného (civilného) práva, ale aj z aspektu štátneho práva obchodného „které pořádá poměry **státu** k obchodu ve směru“ administračním, finančním a procesualním...“
Uvedené názory dosvedčujú (a to napokon platilo aj v minulosti), že určité právne javy, inštitúty, útvary etc. nie je možné vtesnať do modelu „buď súkromné alebo verejné právo“.

Občianskeho zákonníka, Obchodného zákonníka (či snáď zákona?), Zákonníka práce a ďalších.[8] Metodologickou otázkou rekodifikačných procesov je objasnenie samotnej úlohy toho – ktorého kódexu. Zvlášť je to naliehavé v období, keď na úrovni európskych integračných štruktúr (t.j. Európskych spoločenstiev/ Európskej Únie) boli už spracované a publikované projekty predstavy ohľadne európskych zákonníkov súkromného práva.[9] So zreteľom na to sa vynára oprávnená otázka, či by rekodifikačné úsilie, ktoré prebieha ako v Slovenskej republike tak aj v Českej republike nemalo byť zladené s prípravou európskej legislatívy.[10] Taká požiadavka je o to naliehavejšia, že dňom vstupu obidvoch našich republík do ES/EÚ platia u nás záväzné normatívne právne akty (nariadenia) európskeho komunitárneho práva, a to ja tie, ktoré boli vydané už skôr (pred 1.05.2004).

Saplikáciou právne záväzných aktov európskeho práva a ich interpretáciou vznikajú u nás viaceré problémy a úskalia. Napokon to súvisí s vymedzením sféry pôsobenia európskeho práva v slovenskom právnom priestore vo vzťahu k národnému právu.[11]

III.

Je nepochybné, že stav a úroveň právnej vedy (vedeckého výskumu v oblasti vied o štáte a práve) a účasť učiteľov právnických fakúlt na riešení vedeckých programov determinuje aj kvalitu a efektívnosť pedagogického procesu. Pravda v tejto súvislosti vznikajú viaceré otázky, napr. aké má byť obsahové zameranie výučby práva a jeho jednotlivých štruktúrnych častí (odvetví, blokov etc.) na právnických fakultách. Tento problém sa odvíja od všeobecne ustáleného

---

8 Porovnaj ELIÁŠ, K., Reforma soukromého práva aktuálně: Do Evropy! In: Právní rozhledy č. 12/2008, str. 423 a nasl.

9 Porovnaj O. LANDO, H. BEALE, Principles of European Contract Law, Hague: Kluwer, 2000

10 RABAN, P., Unifikace soukromého práva EU a u nás. In: Právní rozhledy č. 11/2008, str. 397 a nasl.

11 Porovnaj napr. PROCHÁZKA, R., K publicite prameňov komunitárneho práva. In: Justičná revue, č. 8-9/2004, str. 856 a nasl. Pozri tiež KĽUČKA- MAZÁK a kol., Základy európskeho práva, Bratislava 2004, str. 111 a nasl.
Viacerými aspektami kompatibility právnych poriadkov členských štátov a právneho poriadku EU sa zaoberá dielo KNAPP, V. a kol., Tvorba práva a její současné problémy, LINDE PRAHA a.s., str. 285 a nasl.
Porovnaj KRÁL, R., Zásady aplikace komunitárneho práva národnými súdmi, C.H. BECK, Praha 2003, str. str. 56 a nasl.

(dobového) profilu (štandardnej výbavy) absolventa práv, vrátane jeho znalostí historicko- teoretickej povahy a zvládnutia nosných pilierov a inštitútov platného (domáceho) práva v kontexte s úpravou európskeho práva.

Keďže predovšetkým v stredoeurópskych podmienkach bolo vysokoškolské štúdium práv už tradične koncipované ako univerzitné, teda aj ako univerzálne (všeobecné), t.j. bez výraznejšej špecializácie a rutinnej zložky podľa predstáv tých- ktorých profesných (stavovských) právnických komôr, výsledným „produktom“ pedagogického procesu bol potom absolvent práv (v magisterskom štúdiu) so všeobecným profilom právnika, ktorý je spôsobilý chápať a interpretovať základné právne javy a súvislosti platných právnych normatívnych aktov, princípov práva ako celku a jeho odvetví v konfrontácii s realizáciou a aplikáciou právnych inštitútov v spoločenskej praxi. Aj napriek tomu, že historický model (typ) všeobecného právnika sa u nás považoval v podstate za prijateľný, keďže napokon zaručoval aj následnú možnosť a schopnosť právnickej špecializácie napr. cestou rigorózneho konania, špeciálnej justičnej, či inej profesnej prípravy v rámci tzv. stavovských organizácií (komôr), predsa len takýto model je v súčasnom období podrobovaný určitej kritike, najmä zo strany ústredných rezortov, či iných orgánov verejnej správy. Ak si vysokoškolské právnické štúdium má ponechať kvalifikačný atribút univerzitného štúdia, ktorého imanentnou zložkou je teoreticko- historický a metodologický základ, potom nie je ničím odôvodnené (snáď len zúženým utilitárnym hľadiskom jednotlivých rezortov, či podnikateľských kruhov) redukovať tú časť obsahu právnického štúdia (ktorá inak má u nás svoju tradíciu a nepochybne aj dobré meno v zahraničí), výraznou mierou sa podieľajúcou na výchove a vzdelávaní teoreticky zdatného, profesionálne všestranného a širšie rozhľadeného právnika. Podľa môjho názoru, len takýto právnik môže opustiť v magisterskom štúdiu bránu univerzity, pretože je vybavený schopnosťou potrebnej adaptability citlivo vnímať potreby praxe ako aj schopnosťou osvojovať si nové (moderné) právne inštitúty, lebo pozná ich geneticko- vývojové determinanty, tendencie a širšie kontexty.

Zložitosti a peripetie právneho vývoja (v širšom zmysle právneho

poriadku), ktorého sme u nás v súčasnom období svedkami sa odvíjajú od okolností, ktoré prebiehajú už v podmienkach Rakúsko- Uhorskej monarchie. Zdá sa, že osudovou líniou (tendenciou) vývoja právneho poriadku na našom území je proces jeho permanentnej predstavy. Dokazujú to časté kodifikácie, prípadne dekodifikácie a opätovné kodifikácie (tzv. rekodifikácie). Akoby sme sa pohybovali v začarovanom kruhu.

So vznikom čs. štátnosti dochádza zároveň k procesu konštituovania česko-slovenského právneho poriadku, pričom jeho súčasťou bola aj recepcia, predovšetkým súkromného práva. Právny dualizmus nás naďalej sprevádza, pravda v historicky zmenených a geograficky ohraničených (zmenšených) rozmeroch. Modernizmus čs. legislatívy za prvej ČSR sa jednoznačne prejavil v koncepcii prípravy čs. Občianskeho zákonníka. Základná kodifikácia súkromného práva, v prvej ČSR bola už takmer predo dvermi.

Po faktickom obnovení čs. štátnosti po druhej svetovej vojne došlo v zásade opäť k prevzatiu právneho poriadku z prvej republiky (čiastočne aj druhej). Akoby sa konala (prebiehala) repríza recepcie súkromného práva, pričom do právneho poriadku prenikajú niektoré inštitúty verejnoprávnej orientácie (napr. znárodnenie, národohospodárske plánovanie a ďalšie). Následne po roku 1948 nastupuje éra kodifikácií, pokračujúcej v prvej polovici šesťdesiatych rokov. Do dnešnej doby pôsobia niektoré „produkty“ z uvedeného obdobia, napr. Občiansky zákonník z roku 1964, Občiansky súdny poriadok z roku 1963 etc.

Po zmene spoločenských procesov v rokoch 1989 a nasledujúcich čs. legislatíva opäť siaha ku kodifikáciám, pričom je zároveň naštartovaný proces rekodifikácie súkromného práva. Tento proces nie je zatiaľ ukončený.

Špecifickou črtou týchto procesov je v súčasnom období recepcia európskeho práva. Stručne povedané, vo vývoji nášho právneho poriadku sa prelínajú tendencie zachovania osvedčených právnych inštitútov (uplatňovanie princípu kontinuity práva) s modernizačnými prvkami.

Aké dôsledky a závery z uvedeného legislatívneho pohybu vyplývajú, najmä pokiaľ ide o výučbu práva na univerzitných právnických fakultách?

IV.

Za rozhodujúce zložky štruktúry učebných plánov na univerzitných právnických fakultách považujem:

1) teoreticko – historický (právno- historický) základ, vrátane právnej logiky, metodológie a propedeutiky s tým že obsahom takého základu bude aj štúdium teórie právnych systémov (reprezentatívnych globálnych systémov) a ich vzájomná komparácia s dôrazom na objasnenie miesta a širších kontextov právneho poriadku na našom území (a v európskom priestore) vo vývojovom historickom priereze.
2) nosné (ťažiskové) disciplíny platného práva, pričom by v učebných plánoch do sústavy takých disciplín mali byť obligatórne zahrnuté: ústavné právo, správne právo, trestné právo, občianske právo a obchodné právo (vrátane medzinárodného obchodu). Z týchto disciplín by študenti skladali štátnicové záverečné skúšky. Štúdium základov procesného práva (nielen občianskeho) by bolo vhodné koncipovať komplexne, a to obnovením tradícií všeobecnej procesnej teórie.
3) vybrané právne inštitúty európskeho práva, vrátane medzinárodného, ktoré presahujú dimenzie právnych odvetví platného práva, pôsobiaceho v našom právnom priestore, napr. aj medzinárodného práva súkromného. Aj tieto bloky by mali byť súčasťou povinného základu.
4) ďalšie zložky štúdia by sa pohybovali v rovine fakultatívnych predmetov (príp. povinne voliteľných).

Uvedené návrhy možného usporiadania právnických disciplín na právnických fakultách (a to nielen verejnoprávnych, ale aj súkromných) považujem vyložene za náčrt štruktúry učebných plánov, pričom mám na zreteli aj niektoré úvahy prezentované v súvislosti s akreditáciou vysokých škôl, týkajúce sa ich možného členenia na univerzity a odborné vysoké školy. Nemyslím si pritom, že na právnických fakultách treba v otázke štruktúry učebných plánov docieliť nejakú

uniformitu na spôsob niekdajších „zjednotených“ učebných plánov.[12]

RESUME

The author focuses on the questions of the relationship of law (its structure, the evolutionary-development determinants and historical aspects) and the educationa of law at Law faculties. This relationship is considered as each other conditional and in certain meaning as dependant. Author focuses his attention on selected aspects of legal order development in our territory, mainly the formation of legal branches, the problem of acceptance of legal intitutes, codifiction processes, continuity of law (legislation) and modern components in the development of legal order.

Finally, the author concentrates on the selected problems of education of law at law faculties, mainly the contents direction and structure of pedagogical disciplines at academical Law faculties.

[12] Porovnaj HOLLÄNDER, P., Vysoké školy- akreditační reflexe. In: Zborník „Teoretické problémy práva na prahu 21. století, Univerzita Karlova, Praha 2002, str. 193 a nasl.

doc. JUDr. Juraj Špirko,CSc

O jednom z najvýznamnejších absolventov našej univerzity.

V živote inštitúcie 35 rokov možno nie je dlhá doba, ale v živote jednotlivca takýto čas venovaný inštitúcii je rozhodujúcou časťou jeho života. Preto pri tejto príležitosti sa patrí spomenúť na najvýznamnejších absolventov našej univerzity, ktorí dosiahli mimoriadne výsledky v oblasti právnej vedy a praxe a v iných oblastiach vedeckého badania.

Reč bude o Michalovi Baluďanskom (1769 – 1847) univerzitnom profesorovi, pedagogovi, právnikovi, ekonómovi, senátorovi, štátnom tajomníkovi, zakladatelovi Petrohradskej a Kyjivskej univerzít a prvom rektorovi Petrohradskej univerzity. O to viac, že k nemu sa hlasia Rusko, Slovensko, Maďarsko a Ukrajina.

M. Baluďanský sa narodil 26.9.1769 vo Vyšnej Oľšave (bývalá Zemplínska župa, teraz okres Stropkov) v rusinskej, v tom čase veľmi inteligentnej vzdelanej rodine gréckokatolíckeho farára. Prvé základné vedomosti získal v rodnej obci a ako 8 ročný začal študovať na gymnáziu minoritov v Novom Meste – Sátoraljaújhely, ktoré bolo vtedy sídlom Zemplínskej župy. Na tamojšom gymnáziu sa učil za farára. Pre svoje mimoriadne schopnosti mladý Baluďanský dostal štátne štipendium a pokračoval v ďalšom štúdiu v Košiciach na filozofickej fakulte Kráľovskej akadémie, ktorú skončil s vyznamenaním. Absolvovanie gymnázia a dvojročnej filozofickej fakulty bolo vtedy podmienkou pre prijatie na právnickú fakultu. To sa zachovalo až do školského roku 1849/1850.[1]

Právo študoval vo Viedni na právnickej fakulte, kde za 2 roky absolvoval 4- ročné štúdium na tejto fakulte (1787-1789). Ako dobre pripravený absolvent v oblasti jurisprudencie pracoval vo vzdelávacích inštitúciách Rakúskej ríše.

Ako 20- ročný v konkurze úspešne zložil skúšky na miesto profesora politických vied na Právnickej fakulte novozriadenej akadémie v Nagyvarade (dnešná Oradea), kde prednášal ekonomické a politické vedy.

V snahe opustiť Oradeu sa prihlásil do konkurzu na katedre politických vied bratislavskej univerzity, avšak neúspešne. Vedeckou činnosťou získal v roku 1796 doktorát práv na univerzite v Pešti a stal sa vedúcim katedry politických vied na univerzite v Pešti. Od roku 1802 pracoval ako dekan Právnickej fakulty na Veľkovaradinskej akadémii.[2]

Po otvorení nových vzdelávacích inštitúcií bol vyslaný Ministerstvom školstva do Zakarpatska, ktoré vtedy patrilo do Rakúskej ríše, kde sa stal členom osobitnej komisie na obsadzovanie miest vedúcich katedier, čo bolo prejavom uznania hlbokých vedomostí Baluďanského. Mladý Baluďanský ovládal niekoľko cudzích jazykov- angličtinu, francúzštinu, taliančinu, nemčinu, maďarčinu

---

1 Pozri Z histórie právnického štúdia v Košiciach (1777-1922), In: 10 rokov Právnickej fakulty Univerzity P.J. Šafárika 1973-1983, PF UPJŠ Košice 1983,s.2

2 Pozri Bajcura, T.: Zakarpatoukrainskaja inteligencija v Rossii v pervoj polovine XIX veka, SPN Bratislava 1971,s.42

a ruštinu. V Uhorsku aktívne spolupracoval s radikálnym jakobínskym hnutím, začo mu hrozilo väzenie.

Na vyplnenie nedostatku profesorov v Rusku bolo rozhodnuté pozývať mladých vedcov zo slovanských krajín Rakúska. Ako jeden z významných vedcov práva bol ruským cárom Alexandrom I pozvaný v júli 1803 roku do Ruska do Petrohradu (Sankt Peterburgu), kde začal učiť ekonómiu a politické vedy.

Sprostredkovateľom v rokovaniach bol chirurg Orlaj, ktorý pochádzal z rakúskych Slovanov. Ako významnému vedcovi František I. povolil Baluďanskému vycestovanie, aj bez návratu do Rakúska.

Do Petrohradu Baluďanský pricestoval vo februári roku 1804 a začal pracovať na transformujúcom sa Petrohradskom učiteľskom seminári na učiteľské gymnázium, neskôr na katedre politickej ekonómie Pedagogického inštitútu, kde súčasne mu bolo uložené vyučovať obchodné a finančné právo. Aj tu veľmi rýchlo sa ukázal, rovnako ako na univerzite v Pešti, ako významný profesor a znalec politických vied.

Takýchto ľudí potrebovala nielen škola, ale aj sféra zákonodarstva. Baluďanského veľmi rýchlo pozývajú zúčastniť sa na prácach komisie pre tvorbu zákonov. Zo začiatku tu pôsobil ako referent štátneho hospodárstva a financií, politickej ekonómie, finančného a verejného práva.

Prednášková činnosť Baluďanského od okamihu príchodu do Ruska bola tesne spojená s praktickou činnosťou v oblasti práva. Bol členom rôznych komisii, výborov i kancelárií, vytvaraných v rôznom čase vladnýmu orgánmi.

V roku 1804 Baluďansky sa aktívne zapojil do práce Komisie tvorby zákonov. 20 júla 1804 sa stal redaktorom druhej expedície v časti štatného hospodárstva a financií. 4. mája 1809 stáva sa náčelníkom IV. oddelenia.

V súvislosti s transformáciou Komisie tvorby zákonov na II. oddelenie imperátorskej kancelárie Baluďanský bol oficialne menovaný jeho predsedom. Popri povinnostiach v Komisii tvorby zákonov, Baluďansky pracoval vo finančnom výbore od roku 1810, v V. oddelení kancelárie ministra financií od roku 1812 , bol riaditeľom komisie pre likvidáciu dlhov od roku 1817 atď.

Baluďansky veľa a produktívne pracoval v oblasti finančnej politiky. Na ministerstve financií sa zúčastnil rozpracovania projektov ročných finančných plánov a zanechal rozsiahlu prácu pozostavajúcu z piatich zväzkov venovanú otázkam občianského, policajného, procesného a ekonomického postavenia štátnych roľníkov.

Baluďanský bol zapojený do rozpracovania finančného plánu na rok 1810. Začiatkom 19. storočia totíž mnohé európske štáty, medzi nimi aj Rusko sa ocitli v ťažkom finančnom postavení v suvislosti s napoleonskými vojnami. Ruský štát sa ocitol na hrani bankrotu.

Plán financií na rok 1810 predstavoval rozsiahly rukopis pozostavajúci z úvodu a 238 článkov. Neskôr Speranský napísal : „ smelo môžem potvrdiť, že zmeniac systém financií... zachranili štát od bankrotu.

Praktická činnosť Baluďanského na ministerstve financií sa tesne preplietala s jeho povinosťami v Komisii tvorby zákonov, kde v priebehu 3. rokov

vytvoril do 70 projektov, predložených Štátnej rade vo veciach zasielaných z vladnucého senátu a ministerstiev. Všetky tieto práce urobil takmer sám.

Baluďanský je autorom rozsiahlych dôležitých teoretických výskumov, pri korých dochádza k určitým záverom týkajúcim sa praxe. Predovšetkým ide o jeho 8-zväzkovú prácu z politickej ekonómie a financií, 5- zväzkovú prácu o roľníckych otázkach a prácu o nevyhnutnosti prestavby štruktúry miestnej a ustrednej správy.

V rokoch 1809-1812 bol náčelníkom 4 oddelenia komisie. Cez túto komisiu prechádzali najrozmanitejšie projekty reorganizácií. Zúčastňoval sa na tvorbe zbierky verejného práva, roľníckych zákonov, na reorganizácii ministerstiev i na rozpracovávaní jednotlivých otázok hospodárskeho a finančného zákonodarstva (o monetárnom systéme, o dani z pozemkov atď).

Skúmal pre Štátnu radu dejiny finančnej správy z čias Petra Veľkého do roku 1812. Zúčastňoval sa prác na zrušení nevoľníctva, vypracoval z poverenia ministra financií nový finančný plán vyvolaný potrebou krytia vojnových výdavkov. Tento plán bol predložený cárovi v roku 1812.[3]

Možno povedať, že všetky najdôležitejšie závery tejto komisie, osobitne vo finančných otázkach a otázkach roľníctva patrili Baluďanskému. Tieto závery mali bezprostredný vplyv na zákonodarne opatrenia imperátora Alexandra I.

V rokoch 1813 až 1817 bol pozvaný na výučbu práva, ekonomických a politických vied do cárskej rodiny u mladých Mikuláša a Michala a zanechal v nich prijemné dojmy.

Súčasne ako profesor Baluďanský neúnavne pracoval vo sfére rozšírovania politických vedomostí v Rusku, spočiatku ako profesor Pedagogického inštitútu, a keď v roku 1816 tento bol pretransformovaný na Hlavný pedagogický inštitút, Baluďanský zachoval na ňom katedru, kde prednášal encyklopédiu právnych a politických vied a politickú ekonómiu a stal sa aj dekanom jeho filozoficko-právnickej fakulty.

Po transformácii Hlavného pedagogického inštitútu 8.mája roku 1819 na Petrohradskú univerzitu Baluďanský sa stál vedúcim katedry encyklopédie právných a politických vied a politickej ekonómie. Neskôr bol zvolený za dekána Právnickej fakulty- jednej z troch fakúlt univerzity. V tom istom roku 27.októbra bol zvolený a potvrdený za rektora univerzity, povinosti ktorého doteraz vykonával poverený rodák zo Zákarpatska V.H.Kukoľnik. Ako rektor univerzity sa Baluďanský zaslúžil o demokratizáciu vyučovacieho procesu a o prijatie zákona, ktorý zaručoval štúdium na univerzite aj poddaným.

Je zaujímavé, že vo vtedajšej zložitej atmosfére Baluďanský po opätovnej voľbe rektora získal 12 hlasov a 4 proti. Vo funkcii rektora pracoval do roku 1821. Za toto obdobie ukončilo štúdium okolo 300 absolventov, mnohí z ktorých už pracovali na profesorských miestach, vedúcich kateder, v rôznych vzdelávacích inštitúciách. Platený bol za výučbu politickej ekonómie, avšak popri tom vyučoval obchodné a finančné právo bez akejkoľvek odmeny. Bez nároku na odmenu 7 rokov prednášal tiež pre úradníkov štátneho aparátu a bol členom výboru pre skúšky týchto úradníkov.

3 Pozri Baranov P. I. Michail Andrejevič Balugjanskij, SPb., 1882, s.3

Ako o univerzitnom činiteľovi Petrohradská univerzita môže spomínať meno Baluďanského s veľkou vďačnosťou. Poskytol jej veľkú pomoc pri vypracovaní návrhu prvého štatútu Petrohradskej univerzity. Ako profesor položil dobré základy výučby politických vied na Petrohradskej univerzite. Pod jeho vedením sa univerzita stala dôležitým centrom vedeckého a kultúrneho života vtedajšieho hlavného mesta Ruska. Vyrástli v nej také osobnosti, ako M. I. Glinka, A.S. Puškin a ďalší.

Prednášky Baluďanského boli charakteristické nielen hlbokými a rôznorodými vedomosťami v oblasti ekonomických a politických vied, ale aj vynikajúcou formou. Vyznačoval sa schopnosťou metodicky pracovať a riadiť prácu iných. Podľa vyjadrenia jedného zo študentov Baluďanského, tento bol prednášateľom zaujímavým, s vedomosťami veľmi širokými i rôznorodými, zasieval jednoduchosť a priateľské vzťahy.

Avšak ako lektor podľa slov jeho študenta imperátora Mikuláša I nebol výrečným, ruštinu ovládal zle, avšak ľahko písal v mnohých cudzích jazykoch, ale vyjadroval sa nie bez ťažkostí. Súčasníci jednoznačne ho charakterizovali ako veľmi skromného, mäkého, priameho a šľachetného človeka.

Keď sa začalo prenasledovanie niektorých profesorov univerzity za rozširovanie protikresťanských a revolučných ideí Baluďanský sa postavil na ich obranu a keď sa presvedčil, že jeho protesty proti spôsobom ich vyšetrovania nemajú úspech 31. októbra roku 1821 Baluďanský sa vzdáva funkcie rektora. Súčasne Baluďanský prestal aj prednášať na univerzite, hoci bol jej profesorom do 12. apríla roku 1824.[4]

Jedným z dôvodov jeho rozhodnutia bolo aj odmietnutie štatútu Petrohradskej univerzity, vypracovaného nim podľa vzorov popredných európskych univerzít. Bolo to prejavom aj jeho nezlomného ducha a neochoty vzdať sa svojich zásad a vedeckých koncepcií.

Baluďansky patril medzi najvýznymnejších profesorov univerzity, známych vtedajších predstaviteľov liberálnej vedy . Prednášal encyklopédiu politických a právnych vied, politickú ekonómiu a stal na čele katedry encyklopedie politických právnych vied a katedry politickej ekonómie.

Vedecká práca Baluďanského bola neobvykle bohatá a dotykala sa predovšetkým oblasti politickej ekonómie a práva, o rozvoj ktorých sa značne zaslúžil. Baluďansky bol talentovaným popularizátorom idei anglického ekonóma Adama Smitha. Vniesol do ruštiny novú terminológiu týkajúcu sa oblasti politickej ekonómie.

Po príchode do Ruska Baluďanský nemohol stať bokom od prebiehajúcich reforiem v krajine. Ako teoretik štátu a práva nebol len ich pozorovateľom, ale aj prakticky sa zúčastňoval na ich realizácii. Vediac o hlbokých vedomostiach Baluďanského činovníci cárskeho dvora znova 21.4.1822 pozvali Baluďanského pracovať na ministerstvo financií a do komisie pre kodifikáciu zákonov ruského impéria za člena jej rady povereného vedením jej agendy. Tu on zase sa stretol so Speranským, ktorému po návrate z vyhnanstva bol zverený dohľad nad jej pracou.

4 Pozri Wikipédia, Slobodná ecyklopédia. sk.wikipedia

Podľa vyjadrenia významných ruských vedcov Baluďanský položil základný kameň finančných reforiem a dal im výraznú právnu formu.

Po nástupe na trón imperátora Mikuláša I tento majúc v úmysle zveriť mu kodifikáciu zákonov pozval Baluďanského k sebe a oboznámil ho so svojim zámerom urobiť poriadok v účinnom zákonodarstve i radil sa s nim o spôsobe realizácie tohto zámeru. V roku 1825 komisia bola pretransformovaná na druhé oddelenie kancelárie jeho imperátorského veličenstva k 31.1.1826 .

Tomuto oddeleniu bolo uložené zozbierať zákony Ruského impéria v chronologickom slede, systematicky usporiadať účinne zákony a potom prejsť k tvorbe nových zákonov..

4. apríla 1826 Baluďanský bol ustanovený za náčelníka II. oddelenia pod hlavným vedením veľkého ruského reformátora Speranského, avšak bezprostredným vykonávateľom tejto zložitej úlohy bol Baluďanský. Baluďanský sa tak stal najbližším spolupracovníkom Speranského pri tvorbe „Zvodu zákonov“.

Dobré osobné vzťahy medzi nimi napomohli úspechu diela hoci navonok vystupoval Speranský. Baluďanský samostatne nevystupoval, ale bol vykonávateľom a radcom v jednotlivých otázkach. Baluďanský s veľkým úspechom sa zhostil svojej úlohy pri plnení tohto veľkého diela ruskej kodifikácie.

Vo veľmi rozsiahlych vedomostiach Baluďanského Speranský našiel tú pomoc, bez ktorej by bolo nemysliteľné zavŕšiť túto gigantickú prácu. V erbe Baluďanského sám imperátor napísal číslicu XV na znak ocenenia jeho práce pri zostavovaní 15 zväzkov tejto kodifikácie.

V roku 1828 Baluďanský bol poverený dohľadom nad vzdelávaním tých študentov cirkevných akadémií, ktoré boli vybrané na prípravu výučby právnych vied na vysokých školách. Tomuto povereniu venoval veľkú pozornosť a bezprostredne viedol práce študentov, ktorí po dvoch rokoch boli vysielaní na ďalšie štúdium v zahraníči.

Nemalú pomoc našli u Baluďanského aj mladí právnici, budúci profesori, ktorí boli vysielaní do zahraničia a potom poskytnutí II. oddeleniu a podriadení priamo Baluďanskému. Zúčastňoval sa prípravy nielen významných štátnych činiteľov, ale aj vzdelaných významných právnikov .

Tak napríklad, keď sa otvárala Kyjivská štátna univerzita v roku 1834 profesormi právnickej fakulty sa stali tí právnici, ktorých vybral Baluďanský. Všetci profesori kandidáti na miesta vedúcich katedier právnickej fakulty museli prejsť prípravou pod osobným dohľadom a vedením bývalého rektora Petrohradskej univerzity M.Baluďanského vtedy už štátneho tajomníka, ktorý osobne vypracoval podrobný program tejto prípravy. Následne bol zapojený do prác po vytvoreniu v roku 1837 ministerstva štátnych majetkov.

V roku 1839 bol ustanovený senátorom a do funkcie štátneho tajomníka. Vo funkcii náčelníka II oddelenia Baluďanský zostával aj pri následníkoch Speranského. Až do svojej smrti 3.4.1847, pokračoval vo svojej intenzívnej práci, nachádzajúc v nej zábavu i potešenie. Keď v roku 1839 namiesto Speranského hlavným vedúcim sa stal gróf Bludnov, tento napísal imperátorovi list, v ktorom opísal Baluďanského ako slepého a hluchého starca a žiadal jeho

uvoľnenie z funkcie. Imperátor mu na to odpísal, aby dovolil jemu a Baluďanskému dožiť na ich miestach do konca svojich dní.

Baluďanský zanechal veľmi bohaté literárne dedičstvo. Prác, ktoré vyšli tlačou nie je veľa, väčšina zostala v rukopisoch, pretože mnohé jeho práce a prednášky cenzúra nedovolila vydať, preto zostali v rukopisoch a nachádzajú sa v spisoch II oddelenia (archív Štátnej rady). Najväčšou je jeho výskumná prácu „Zobrazenie rôznych hospodárskych sústav“, ktorú si vysoko cenili aj jeho študenti.

Z rukopisov za pozornosť stojí súbor prednášok pod názvom “Sistema Michaila Baluďanskogo“. V tejto práci sformuloval svoju koncepciu rozvoja Ruska, ktorej východiskovým momentom bola snaha o zrušenie nevoľníctva. V rukopise zostala aj 8- zväzková práca z politickej ekonómie a financií.

V roku 1830 vyšla 45 – zväzková „Úplná zbierka zákonov Ruského impéria“, obsahom ktorej boli všetky zákonodarne akty z obdobia rokov 1649 – 1826. Toto bolo takzvané „ prvé zozbieranie „. „ Druhé zozbieranie“, ktoré vyšlo v tom istom čase obsahovalo históriu zákonodarstva z čias vlády Mikuláša I.

V roku 1832 uzrela svetlo sveta 15- zväzková „Zbierka zákonov“, ktorá obsahovala len platné zákony. Táto zbierka („Svod zákonov Rossii“), vydaná v 15 zväzkoch je najvýznamnejším jeho dielom . Bol autorom mnohých ďalších zákonov, projektov a prác, tykajúcich sa reforiem, rozvoja poľnohospodárstva, priemyslu a trhu („O rozdelení i obrate bohatstva“, „Národné bohatstvo. “ a ďalšie). O činnosti Baluďanského boli napísané mnohé odborné práce (napr. Nedzeľskij, Fatajev, Kosačevskaja, Bajcurová, Fedor).

Pracujúc v Petrohrade Baluďanský napísal Teoretické základy politickej ekonómie a finančného práva pozostávajúce z 8 častí. V štátnom práve a vo všeobecnej teórii práva bol privržencom prírodzenoprávnej koncepcie v liberálnom podaní nemeckých vedcov a čiastočne aj Johna Locka, pritom neakceptoval hľadiska Rousseau.

Bol prívržencom historickoprávnej školy pri rozpracovávaní rôznych aspektov právnej vedy. Žiadal pritom brať do úvahy historické aspekty, miesto a čas udalostí. Bol tvorcom ruskej právnickej terminológie a zákonov pre rôzne ministerstvá a úrady, za čo mu bol v roku 1837 udelený šľachtický titul.

Je pravdou, že Baluďanský musel pracovať v zložitých podmienkách, na neho často útočili. Takáto sitácia existovala na Petrohradskej univerzite a v strednom kádri, ktorí zavideli nášmu krajanovi vysokú erudíciu, obľubenosť u študentov a veľkú autoritu vedca. Avšak veľká autorita vedca , náklonnosť a podpora imperátora mala priaznivý vplyv na trvalú prácu Baluďanského vo vysokých štátnych funkciách.

Osobitný význam malo rozpracovanie Baluďanským v roku 1828 2 plánov výučby práva, plán výučby propedeutiky a histórie ruského zákonodarstva pozostávajúci z 3 častí a 5 kníh plánov výučby štátnych zákonov. To boli fakticky prvé vedecky zdôvodnené plány výkladu jurisprudencie v Rusku, ktoré si zaslúžia osobitnú pozornosť. Ako jeden z najvýznamnejších predstaviteľov právnej vedy spolu so Speranským od roku 1928 sa stali čestnými členmi Petrohradskej univerzity. Baluďanský mal značný podiel aj na vydaní zákona z roku 1861

o zrušení nevoľníctva v Rusku a na prebojovaní slobodného rozvoja poľnohospodárstva, priemyslu a trhu.[5]

Baluďanský bol členom mnohých spolkov, napr. Slobodnej ekonomickej spoločnosti, v roku 1808 bol prijatý za čestného člena Botanickej spoločnosti v Altenburgu a v 1810 roku sa stáva čestným členom Mineralogickej spoločnosti v Jene, ktorej predsedom bol vtedy J.W. Goethe.

Baluďanský z iniciatívy cárskej rodiny býval v prestížnych bytoch a dostaval vysoký plat. Keď prestal pracovať v Petrohradskej univerzite dostaval vysokú penziu vo výške profesorského platu. Počas svojej práce na Petrohradskej univerzite bol 3 krát na liečení v Karlových Varoch, kde nadviazal priateľstva a spoluprácu s V. Hankom a P.J.Šafárikom. Na realizáciu týchto ciest mu boli poskytnuté značné finančné prostriedky a odpustené všetky dlhy vo výške viac ako 40 000 zlatých.

Baluďanský bol tiež tajným radcom, štátnym tajomníkom, senátorom. Od roku 1937 bol vyznamenaný viacerými radmi a vyznamenaniami. Jemu a celej rodine bol udelený šľachtický titul.

Do Baluďanského ani po ňom nikto z našich krajanov ani z iných krajín nedostali také materiálne i morálne ocenenia ako Baluďanský.

V roku 1847 Baluďanský zomrel. Na počesť jeho mimoriadnych zásluh bol pochovaný v Troickej Lavre v Petrohrade.

Na počesť nášho slávneho rodaka, ktorý sa zaslúžil o nadviazanie a rozšírenie slovensko-česko-rusko-ukrajinských kultúrnych a vedeckých stykov v 20.-40. rokoch 19. storočia na Zakarpatsku je zriadená aj osobitná cena Baluďanského pre najlepších študentov, aj v galérii najvýznamnejších ľudí Zakarpatska mu patrí významné miesto. Na Slovensku sa však vytratil z nášho historicko-právneho povedomia.

5 Bližšie pozri E.M.Kosačevskaja: T. Bajcura. Zakarpatoukrainskaja itelligencija v Poccii v pervoj polovine XIX veka, Bratislava, SPN, 1971,s.126. In: Zapysky naukovoho tovarystva, Prjašiv 1975.

prof. JUDr. Peter Vojčík,CSc.

Rekodifikácia noriem súkromného práva a duševné vlastníctvo

1. Pár poznámok k rekodifikácii noriem súkromného práva

S otázkou rekodifikácie občianskeho zákonníka resp. noriem súkromného práva sa stretávame už viac ako štvrťstoročie. Začalo to ustanovením komisie ešte za bývalej ČSFR v roku 1982. Vtedy sa zahájili práce na príprave nového Občianskeho zákonníka v komisii ustanovenej pri Vláde ČSFR pod vedením pána akademika Viktora Knappa a pána profesora Karola Planka. Po roku 1989 sa ustanovila pri Vláde ČSFR aj komisia pre prípravu nového Obchodného zákonníka. Po roku 1989 komisia pre prípravu Občianskeho zákonníka pripravovala novelu Občianskeho zákonníka.

Vo všeobecnosti sa konštatovalo a aj konštatuje, že novela Občianskeho zákonníka vykonaná zákonom č. 519/1991 Zb. splnila svoju úlohu úpravy občianskoprávnych vzťahov v prechodnom období k trhovému hospodárstvu, ale už pri jej zrode bolo jasné, že ide o dočasnú úpravu, ktorú bude potrebné nahradiť novým rekodifikovaným občianskym zákonníkom. Táto novelizácia bola iba východiskom z núdze, nakoľko Občiansky zákonník platný do roku 1991 bol vytvorený za iných politických, ekonomických a sociálnych podmienok.

Po rozdelení federácie a vzniku samostatných štátov Slovenskej republiky a Českej republiky sa začali práce na samostatných nových Občianskych zákonníkoch.

Pri príprave koncepcie ako pripraviť v Slovenskej republike čo možno najlepší Občiansky zákonník treba podľa môjho názoru vychádzať z toho, že do nového Občianskeho zákonníka sa má prevziať z platného Občianskeho zákonníka všetko to, čo nebolo sporné, všetky tie inštitúty, ktoré sa osvedčili, prípadne ktoré sa judikatúrou dotvorili. Rovnaké východisko treba prijať aj pokiaľ ide o právnu terminológiu a pojmy. Aj z tohto dôvodu a aj z dôvodu zachovania určitej nevyhnutnej kontinuity a všeobecnej zrozumiteľnosti je potrebné veľmi starostlivo uvážiť, ktoré pojmy sa zmenia a nahradia pojmami novými. Zmeny za každú cenu a najmä tie ktoré nie sú nevyhnutné, by zrejme neprispeli k celkovej právnej stabilite a k prehlbovaniu právneho vedomia.

V Českej republike v súčasnosti prebieha diskusia k navrhovanému paragrafovanému zneniu občianskeho zákonníka. Ide o veľmi rozsiahle dielo, ktoré sa značne odlišuje od dnes platného Občianskeho zákonníka v Českej republike.

V Slovenskej republike je v pripomienkovacom konaní návrh vecného zámeru nového Občianskeho zákonníka, ktorú predložilo Ministerstvo spravodlivosti SR.

2. Príprava nového Občianskeho zákonníka v Českej republike

V Českej republike pri príprave nového občianskeho zákonníka vychádzali z toho, že nič z platného nie je vhodné na prevzatie. Ďalej som toho názoru, že pri tvorbe zákona sa príliš hľadelo do veľmi vzdialenej minulosti a menej do budúcnosti. Dovoľujem si vysloviť aj názor, že nie všetky ustanovenia súčasného platného Občianskeho zákonníka sú zlé a nevhodné na prevzatie aj do novej úpravy. Inak by nemohli platiť temer dvadsať rokov. V krajinách, kde sa

rekodifikuje určitá oblasť práva, a zvlášť ak ide o veľmi významnú a nosnú oblasť, ktorá má dosah na veľké množstvo spoločenských vzťahov a temer na všetky subjekty, ktorých úprava má aj svoju tradíciu, kde sa mnohé inštitúty vžili, a aj za pomoci judikatúry bez väčších problémov interpretovali, treba dbať aj na primeranú kontinuitu novej právnej úpravy s úpravou predchádzajúcou.

Občiansky zákonník však nie je norma, ktorá by sa mala pripravovať a prijať iba v jednom volebnom období a navyše si nemyslím, že by mala byť prijatá tesnou vládnou väčšinou v parlamente. Občiansky zákonník nie je normou politickou a preto si žiada všeobecnú podporu z odborných kruhov a zo všetkých strán zúčastnených v parlamente.

Pokiaľ ide o systematiku navrhovaného nového českého občianskeho zákonníka treba uviesť, že k tejto problematike svoj názor profesorka Marta Knappová vyslovila v roku 1998 v článku v časopise „Právni rozhledy“[1] Tam sa navrhovala nasledovná systematika občianskeho zákonníka :

I. Obecná část,
II. Ochrana osobnosti jednotlivců jako fyzických osob i jako subjektu tvůrčí činnosti, právě tak jako ochrany obdobných atributů právnických osob,
III. Rodinné právo,
IV. Vlastnické právo a jiná věcná práva,
V. Záväzkové právo a to jak jeho obecnou část s dúrazem na jeho základní pilíř t.j. na smlouvy, tak jeho zvláštní část a dále náhrada škody a bezdůvodné obohacení,
VI. Dedické právo,
VII. Závěrečná část.

Takúto systematiku občianskeho zákonníka považujem za veľmi dobrú. Má jednak svoju logiku vnútorného usporiadania, nadväzuje na doterajšiu systematiku platného Občianskeho zákonníka v Českej ale aj v Slovenskej republike a navyše je aj pre širší okruh subjektov, pre ktorých je zákon určený zrozumiteľná.

Pomenovanie časti občianskeho zákonníka (ako je to v návrhu nového českého občianskeho zákonníka) ako „absolutní majetková práva“ alebo „relativní majetková práva“ nie je pre širokú verejnosť zrozumiteľné.

V tejto súvislosti treba zvlášť vyzdvihnúť to, že najmä navrhovaná druhá časť, by sa mala stať akýmsi „novým prvkom“ v systematike budúceho moderného občianskeho zákonníka pripravovaného do éry informatiky a zvýšenej ochrany duševného vlastníctva. Okrem toho takáto systematika dáva veľkú príležitosť aspoň pomenovať tie predmety súkromnoprávnych vzťahov, ktoré síce budú aj naďalej upravované v osobitných súkromnoprávnych predpisoch, avšak budú predmetom zmlúv alebo nárokov z hľadiska zodpovednosti či bezdôvodného obohatenia. V dnešnej modernej a informačnej spoločnosti, kde moderná a neustále sa rozvíjajúca technika a technológia ovplyvňujú aj právo musí občiansky zákonník s takýmto stavom počítať. A tu nemám na mysli iba samotné predmety

[1] Knappová,M.-Švestka,J. : Znovu ke stavu a perspektivám českého soukromého práva. Právni rozhledy č.6/1998, s. 269 a nasl.).

súkromnoprávnych vzťahov ale aj ich formu a spôsob napr. ich robenia (spôsob vzniku) právnych úkonov a to sú elektronické právne úkony a elektronický podpis. Druhá časť občianskeho zákonníka by sa mohla využiť aj na pomenovanie jednak výsledkov tvorivej činnosti fyzických osôb (autorské dielo, vynález, dizajn, úžitkový vzor, a pod.), pričom k takýmto výsledkom môžu práva nadobúdať aj právnické osoby a odkázať na osobitnú právnu úpravu ale aj na pomenovanie ostatných predmetov patriacich do oblasti práva duševného vlastníctva, čo by napr. okrem iného umožnilo aj odlíšenie ochrany mena a priezviska fyzickej osoby ako takého a ochrany mena a priezviska v prípade, ak sa stane firmou (v Slovenskej republike obchodným menom).

Niektoré z predmetov práva duševného vlastníctva dodnes nie sú osobitne upravené a zdá sa že ani nebudú, a napriek tomu sa stávajú významným predmetom súkromného práva. Sem možno zaradiť napr. know-how, doménové mená či logo (ako nezapísaná značka) a pod., ktoré sú predmetom súkromného práva a najmä zmlúv. Právna úprava zlepšovacích návrhov je doposiaľ upravená v patentovom zákone (zákon č. 527/1990 Zb. v znení neskorších predpisov, pochopiteľne po roku 1998 osobitne prijímaných pre Česku republiku a osobitne pre Slovenskú republiku), pričom tam vlastne ani nepatrí a tento stav je do budúcna potrebné zmeniť. Ďalej pokiaľ ide o druhú časť občianskeho zákonníka, asi by bolo potrebné v súvislosti s ochranou osobnosti uvažovať o tom, že základné práva (právo na uverejnenie opravy, vrátane práva na odpoveď a práva na dodatočné uverejnenie) v súvislosti so zásahom do osobnosti fyzickej osoby (ale aj do obdobných práv právnickej osoby) prostredníctvom médii by sa mali zakotviť priamo do Občianskeho zákonníka. Úprava by bola komplexnejšia a prehľadnejšia aj pokiaľ ide o možnosť využiť jednotlivé právne prostriedky na ochranu a zároveň zvýrazniť možnosť ich súbežného využitia.

K jedným zo zásadných problémov, ktoré v rámci odbornej diskusie často rezonovali aj v prácach vedcov v Českej republike bola a je otázka existencie či neexistencie Obchodného zákonníka v tom poňatí akým je dnes. Názor uvedený v článku v jubilejnom zborníku Právnickej fakulty UK Praha[2] je obhájiteľný. Z návrhu nového českého občianskeho zákonníka riešenie tejto otázky z úvodnej stati dôvodovej správy jednoznačne nevyznieva, predkladateľ túto otázku v úvode výslovne neuviedol. Možno však predpokladať, že sa aj naďalej počíta so síce menšou ale predsa len akousi osobitnou úpravou záväzkov aj v „Obchodnom zákonníku“. To je ale na ujmu dôsledného presadenia jednotného záväzkového práva. To, že sa s úplne jednotnou úpravou záväzkového práva v Českej republike nepočíta vyplýva aj z iných úprav. Tak napr. návrh občianskeho zákonníka obsahuje všeobecnú úpravu licenčnej zmluvy (§ 2020 a nasl.) ako aj osobitné ustanovenia pre licenčnú zmluvu k predmetom chránených autorským zákonom (§ 2028 a nasl.) ale už o licenčnej zmluve na predmety priemyselného vlastníctva sa v návrhu nehovorí.

Občiansky zákonník bol jak v Českej republike tak aj v Slovenskej republike viackrát novelizovaný a to najmä v dôsledku splnenia si povinností

[2] Knappová,M.- Švestka,J.: Nad rekodifikací českého soukromého práva. Právnická fakulta UK 1348-1998, jubilejní sborník s. 15).

implementovať Smernice EÚ. Do občianskych zákonníkov sa zaviedli aj nové typy zmlúv (napr. cestovní smlouva v Českej republike a zmluva o obstaraní zájazdu v Slovenskej republike,). Do občianskych zákonníkov sa dostal aj nový druh zmlúv – spotrebiteľská zmluva. Spotrebiteľskú zmluvu treba vnímať ako druh zmlúv. Avšak ani v Českej republike a ani v Slovenskej republike sa implementácia pokiaľ ide ochranu spotrebiteľa a o spotrebiteľské zmluvy nevydarila. V návrhu nového českého občianskeho zákonníka však zmienka o spotrebiteľskej zmluve chýba. Medzi zmluvné typy treba nevyhnutne zaradiť aj v praxi bežne sa vyskytujúcu sponzorskú zmluvu a odlíšiť ju tak od darovacej zmluvy. Takýto typ zmluvy je dôležitý aj pre daňové účely.

Celý text Občianskeho zákonníka musí byť jednoduchý, prehľadný a zrozumiteľne usporiadaný. Preto napríklad pomenovať stať o licenčných zmluvách viacvýznamovým pojmom „licencia“ pri súčasnom používaní tohto pojmu aj vo verejnom práve, nemožno považovať za zrozumiteľné a jednoznačné. Rovnako to platí aj o pojme zasielateľstvo. Už úplne treba spochybniť nadpis nad § 2345 „Společnost“, ktorý pojem je viacvýznamový, veľmi všeobecný a vžitý pre viaceré právne inštitúty, pričom sa touto úpravou (ako sa to odôvodňuje) má nahradiť doterajšia „zmluva o združení“. Treba však v zákone odlíšiť a zrejme aj zakotviť všeobecnú úpravu spoločenskej zmluvy ako takej, ktorá má širší význam a dosah než aký má doterajšia zmluva o združení a potom upraviť aj jej jednotlivé typy, (ktoré existujú aj napr. v práve obchodných spoločností) spoločenskej zmluvy.

Pochopiteľne, že niektoré otázky súkromného práva je potrebné upraviť aj v osobitných normách a vo vecnom kontexte aj s ich verejnoprávnou úpravou. Aj návrh nového českého občianskeho zákonníka napr. počíta s tým, že (§ 962) „Prevod vlastníckeho práva sa dovršuje vkladom do katastra“. Z uvedeného pohľadu je druhá veta v prvom paragrafe návrhu („Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování veřejného práva“) nie celkom na mieste.

Pri pokuse o vymedzenie pojmu súkromné právo v prvej vete v § 1 návrhu však sa tiež možno pozastaviť. Je otázka, či je potrebné takéto vymedzenie do zákona vôbec dať a ak áno, tak zúžiť súkromné právo iba na vzájomné práva nie je šťastné. Navyše nie je vôbec zrejmé, ktoré sú to práva súkromné. Táto problematika nie je jednoduchá, a vyvoláva už niekoľko rokov aj diskusiu o potrebe napr. vymedziť, ktoré právnické osoby sú verejnoprávne a ktoré súkromnoprávne.

Len veľmi ťažko možno súhlasiť s tým (§ 66 navrhovaného českého občianskeho zákonníka), že „každý môže žiť podľa svojho, ak tým neporušuje práva iných“. To by sme pripustili to, že pokiaľ niekto svojim správaním neporuší (konkrétne) práva inej osoby, pričom by sa musela iná osoba domáhať toho, že jej práva boli porušené a táto skutočnosť by sa nepreukázala, nemožno nikoho k ničomu nútiť a mohol by každý robiť čo chce. To by bolo v rozpore aj s verejným poriadkom a ochranou napr. aj maloletých pred negativnými vplyvmi.

Návrh českého občianskeho zákonníka neuvádza, čo môže byť predmetom občianskoprávnych (súkromnoprávnych vzťahov) ale vymedzuje čo je vec (§ 411). Z vymedzenia v § 411 vyplýva že ohľadne vecí, za ktoré treba považovať aj veci

nehmotné vznikajú iba majetkové práva. Pojem majetkových práv sa však v zákone nepoužíva ani v samotnom vymedzení pojmu súkromné právo. Vymedzenie pojmu vec je síce absolútne najjednoduchšie (je to teda podľa návrhu všetko okrem človeka), ale je to na úkor zrozumiteľnosti celej úpravy. Ak je však napr. predmetom súkromného práva autorské dielo, tak k takémuto dielu vznikajú aj práva osobnostné. Rovnako je tomu aj u vytvorenia dizajnu alebo vynálezu. Osobnými sú aj niektoré práva a povinnosti vyplývajúce z rodinného práva.

Návrhu nového českého občianskeho zákonníka nemožno uprieť snahu byť za každú cenu iný, než aký tu doteraz je a to vôbec nie iba svojim rozsahom. Výsledky doterajšej vedeckej práce a závery viacerých generácii mnohých vynikajúcich českých odborníkov pre občianske (súkromné) právo, ktorých cenné a hodnotné vedecké diela rozvíjali vedu občianskeho práva či súkromného práva vôbec a doviedli ju do značnej prepracovanosti a ktorú posunuli aj do medzinárodnej akceptácie vždy ďalej dopredu tak, že z nich môže čerpať aj zahraničie, sú stále veľmi cenným zdrojom aj pre tvorbu tak zásadného a pre celú (nie len) českú spoločnosť významného kódexu akým je občiansky zákonník .

3. Príprava nového Občianskeho zákonníka v Slovenskej republike a k duševnému vlastníctvu

V súčasnosti ako sme už vyššie uviedli „Vecný zámer kodifikácie súkromného práva“. Podľa môjho názoru nejde o kodifikáciu súkromného práva ale o návrh vecného zámeru Občianskeho zákonníka. Ten však (na rozdiel od vládou schváleného vecného zámeru nového občianskeho zákonníka v roku 2001) nepočíta s osobitnou úpravou duševného vlastníctva.

Do nášho právneho poriadku, do noriem súkromného ale aj verejného práva sa v poslednom období najmä za účelom transponovania predpisov EÚ a ES zakotvil pojem „duševné vlastníctvo“.

Slovenská republika do nášho právneho poriadku transponovala smernicu Európskeho parlamentu a Rady č. 2004/48/ES z 29.apríla 2004 o vymožiteľnosti práv duševného vlastníctva. Smernica sa dotýka celej oblasti práva duševného vlastníctva a to autorského práva, práva výkonných umelcov a práv súvisiacich s autorským pávom (právo výrobcov zvukových a zvukovo-obrazových záznamov a vysielateľov), práva zhotoviteľov databázy ako aj celej oblasti priemyselných práv. V rámci tejto transpozície došlo k novelizácii viacerých právnych prepisov.

Novelou Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov, ďalej v texte iba „Občiansky zákonník“), ktorá bola vykonaná zákonom č. 84/2007 Z. z. s účinnosťou od 1.3.2007 sa do Občianskeho zákonníka doplnilo nové znenie § 1 ods. 3. : *„ Občiansky zákonník upravuje aj právne vzťahy z duševného vlastníctva, ak tieto vzťahy neupravujú iné zákony“.* Pôvodné znenie tohto ustanovenia odkazovalo na osobitnú úpravu iba v súvislosti s predmetmi duševného vlastníctva, ktoré sú výsledkom tvorivej duševnej činnosti. Nová úprava deklaruje (i keď nie celkom presne), že Občiansky zákonník je lex generalis aj pre právne vzťahy predmetom ktorých sú jednotlivé predmety duševného vlastníctva, ak nie sú upravené osobitnými zákonmi. Občiansky zákonník neupravuje právne

vzťahy z duševného vlastníctva ale sa vzťahuje na právne vzťahy predmetom ktorých je duševné vlastníctvo.

V súvise s tým sa Občiansky zákonník doplnil o nové ustanovenia - a to § 442a v rámci úpravy zodpovednosti za škodu a § 458a týkajúci sa bezdôvodného obohatenia. Všetky predpisy upravujúce ochranu duševného vlastníctva v prípade vzniku ujmy odkazujú na úpravu a teda aj na možnosť náhrady vzniknutej ujmy v Občianskom zákonníku. Iba v jedinom prípade a to pri porušení práv na obchodné meno to inak. Podľa § 12 ods. 3 Obchodného zákonníka ak sa neoprávneným používaním obchodného mena spôsobila škoda, možno sa jej náhrady domáhať podľa Obchodného zákonníka. Čo je však oveľa zarážajúcejšie je to, že sa ďalej v § 12 ods. 3 Obchodného zákonníka uvádza: *„Ak nemožno určiť výšku náhrady (škody) inak, určí sa najmenej vo výške odmeny, ktorá by bola v čase neoprávneného použitia podľa licenčnej zmluvy“.* Na obchodné meno však licenčnú zmluvu nemožno uzavrieť.

Je na škodu veci, že sa pre obchodné meno ustanovil iný právny režim ako pre ostatné predmety duševného vlastníctva. Obchodný zákonník nemá komplexnú úpravu bezdôvodného obohatenia a sú tam iné doby na uplatnenie náhrady škody, ako sú ustanovené v Občianskom zákonníku. V praxi však môžu nastať aj iné komplikácie pri posúdení, či sa má použiť Občiansky zákonník alebo Obchodný zákonník v súvislosti so zásahom do práva na obchodné meno, najmä ak to bude súvisieť aj so zásahmi do iných predmetov duševného vlastníctva. Nekalou súťažou je najmä klamlivá reklama, klamlivé označovanie tovaru a služieb, vyvolávanie nebezpečenstva zámeny, parazitovanie na povesti podniku, výrobkov alebo služieb iného súťažiteľa, podplácanie, zľahčovanie, porušovanie obchodného tajomstva a ohrozovanie zdravia spotrebiteľov a životného prostredia. Z toho vyplýva možná prepojenosť a súvislosť s porušovaním práv najmä k ochrannej známke, obchodnému menu, logu či doménovému menu.

Porušenie práv vyplývajúcich z práva duševného vlastníctva (najmä pri právach na označenie) je veľmi často spojené s nekalosúťažným konaním. V § 53 Obchodného zákonníka (zákon č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov) sú upravené právne prostriedky ochrany proti nekalej súťaži.

Osoby, ktorých práva boli nekalou súťažou porušené alebo ohrozené, môžu sa proti rušiteľovi domáhať, aby sa tohto konania zdržal a odstránil závadný stav. Ďalej môžu požadovať primerané zadosťučinenie, ktoré sa môže poskytnúť aj v peniazoch, náhradu škody a vydanie bezdôvodného obohatenia. Tu treba upozorniť, že vydanie bezdôvodného obohatenia sa bude riadiť Občianskym zákonníkom, nakoľko Obchodný zákonník takúto úpravu nemá. Pokiaľ pôjde o náhradu škody, tá sa bude riadiť Obchodným zákonníkom, nakoľko § 757 Obchodného zákonníka umožňuje použiť úpravu zodpovednosti za škodu, ktorá je v rámci záväzkového práva v dôsledku porušenia povinnosti vyplývajúcej zo záväzkového vzťahu v § 373 a nasl.

Ak v praxi dôjde k súbehu porušenia práv k predmetom duševného vlastníctva a k nekalosúťažnému konaniu, bude potrebné pri uplatňovaní náhrady škody výslovne uviesť či sa uplatňuje náhrada škody v dôsledku porušeniu práva k predmetu duševného vlastníctva alebo v dôsledku nekalosúťažného konania,

vzhľadom na odlišnú právnu úpravu zodpovednosti za škodu a aj premlčania v Občianskom zákonníku a v Obchodnom zákonníku.

Pokiaľ ide o uplatňovanie nemajetkovej ujmy ako aj nemajetkovej ujmy v peniazoch, o uplatňovanie náhrady škody a bezdôvodného obohatenia osobitné zákony upravujúce ochranu duševného vlastníctva odkazujú na úpravu v Občianskom zákonníku. Z uvedeného vyplýva, že musia byť splnené pri uplatňovaní náhrady vzniknutej ujmy a najmä pri náhrade škody predpoklady vzniku zodpovednosti za škodu a pre vydanie bezdôvodného obohatenia predpoklady vzniku povinnosti vydať bezdôvodné obohatenie.

Pojem duševné vlastníctvo zaviedol aj Občiansky súdny poriadok(zákon č. 99/1963 Zb. v znení neskorších predpisov). V § 76 ods. 1 OSP sa doplnilo písm. h/ podľa ktorého súd môže uložiť účastníkovi aby *„sa zdržal konania, ktorým porušuje alebo ohrozuje právo duševného vlastníctva“*. Podľa § 75 ods. 8 OSP navrhovateľ predbežného opatrenia môže navrhnúť aby ten kto porušuje alebo ohrozuje právo duševného vlastníctva, mohol namiesto zdržania sa takého konania zložiť zábezpeku do úschovy súdu na náhradu ujmy vzniknutej porušovaním alebo ohrozovaním práva duševného vlastníctva.

Základnú orientáciu preto de lege lata poskytuje čl. 2 ods. viii Dohovoru o zriadení Svetovej organizácie duševného vlastníctva z roku 1967 (vyhláška MZV č. 69/1975 Zb.), ktorého aktuálny obsah aj naša teória práva duševného vlastníctva ďalej rozvíjala s osobitným zreteľom na záverečnú klauzulu uvedeného ustanovenia, ktorá nasleduje po jeho konkrétnom normatívnom obsahu, (t.j. vo výpočte jednotlivých predmetov duševného vlastníctva) : *...a všetky ostatné práva vzťahujúce sa na duševnú činnosť v oblasti priemyselnej, vedeckej, literárnej a umeleckej“*.

Občiansky zákonník ale ani iný zákon pojem duševné vlastníctvo nevymedzuje. Podľa nášho názoru vo všeobecnosti za predmety duševného vlastníctva možno považovať nehmotné statky, s ktorými je možné disponovať (môžu byť predmetom súkromnoprávnych vzťahov), ktoré majú majetkovú alebo aspoň morálnu hodnotu bez ohľadu, či sú výsledkom tvorivej duševnej činnosti alebo nie a bez ohľadu na to, či existuje ich osobitná právna úprava alebo nie.

Predmetmi duševného vlastníctva sú predovšetkým:

a) názov právnickej osoby,
b) autorské diela, t.j. literárne, umelecké alebo vedecké diela vrátane programov počítačov, ak spĺňajú znaky autorských diel;
c) umelecké výkony (napr. výkony hercov, speváko v, hudobníkov, tanečníkov a iných osôb, ktoré predstavujú, spievajú, hrajú, recitujú alebo inak vykonávajú literárne a umelecké diela a pod.);
d) záznamy zvukové, obrazové ako aj zvukovoobrazové (vrátane záznamov tzv. multimediálnych diel) výkonných umelcov alebo iných zvukov (napríklad spevu vtákov a pod.), a rozhlasové, televízne a iné programy;
e) databázy –jednak autorské ale aj neautorské,
f) vynálezy, úžitkové vzory, topografie polovodičových výrobkov, (priemyselné) dizajny, nové odrody rastlín a nové plemená zvierat - predmety priemyselných práv na výsledky tvorivej duševnej činnosti;

g) ochranné známky, označenia pôvodu výrobkov a zemepisné označenia výrobkov ako aj obchodné mená – predmety priemyselných práv na označenie;
h) nové spôsoby prevencie, diagnostiky chorôb a liečenia ľudí a zvierat a nové spôsoby ochrany rastlín proti škodcom a chorobám,
i) zlepšovacie návrhy, výrobno-technické a iné poznatky (know-how), logo, doménové mená a objavy;

Za určitých podmienok predmetom zmluvných vzťahov a teda aj predmetmi duševného vlastníctva prejavy osobnej povahy ako napr. podobizne fyzických osôb, ohľadne ktorých sa napr. uzatvárajú zmluvy o reklame.

V súvislosti s rekodifikáciou súkromného práva je možné nastoliť otázku, akým spôsobom by bolo najvhodnejšie zakotviť všeobecnú úpravu duševného vlastníctva. Táto otázka je o to naliehavejšia, že niektoré predmety patriace do duševného vlastníctva nemajú osobitnú úpravu a teda nie sú ani pojmovo vymedzené (napr. know-how, logo, objavy).

Podľa nášho názoru do Občianskeho zákonníka by sa mala zaradiť aj úprava zlepšovacích návrhov, ktoré sú v súčasnosti upravené v zákone č. 527/1990 Zb. o vynálezoch, priemyselných vzoroch a zlepšovacích návrhoch, ktorý upravuje iba zlepšovacie návrhy a ostatné časti sú zrušené. Vzťahy medzi zlepšovateľom a zamestnávateľom sú vzťahy občiansko-právne.

Sme toho názoru, že by bolo vhodné uvažovať o samostatnej časti Občianskeho zákonníka ktorá by upravovala problematiku duševného vlastníctva vrátane práva nekalej súťaže, ako aj obchodného mena ktorá tak isto vzhľadom na svoju povahu, patrí do Občianskeho zákonníka.

V tejto súvislosti treba upozorniť, že Občiansky zákonník ale aj Občiansky súdny poriadok či iné predpisy čoraz častejšie používajú pojem „ujma“.

Pokiaľ ide o ujmu, ktorá môže nastať v dôsledku porušenia práv vyplývajúcich z práva duševného vlastníctva treba rozlišovať :

a) nemajetkovú ujmu a
b) majetkovú ujmu.

a) Nemajetková ujma môže vzniknúť u fyzickej osoby vo sfére jej osobnostných a osobných práv, teda vo sfére práv spätých s ochranou jej osobnosti, ak došlo k zásahom, ktoré mohli (resp. boli spôsobilé) jej privodiť takúto ujmu v súvislosti so zásahom do jej práv vyplývajúcich z práva duševného vlastníctva . Najčastejšie pôjde o poškodenie mena, cti či dôstojnosti fyzickej osoby a to predovšetkým ako autorov či pôvodcov prípadne aj ich právnych nástupcov (dedičov a iných osôb). V autorskom práve pôjde najmä o zásahy do osobnostných práv zakotvených v § 17 Autorského zákona. Nemajetková ujma však môže vzniknúť aj v dôsledku zásahov do majetkových práv autorov resp. pôvodcov.

Nemajetková ujma u právnických osôb môže vzniknúť vo sfére jej dobrého mena, názvu vrátane obchodného mena či povesti (reputácie). Tu treba ešte uviesť, že v mnohých prípadoch môže zásah do práv fyzickej osoby spôsobiť v konečnom dôsledku ujmu právnickej osobe, ak sa týmto spochybnila jej povesť či dobré meno.

Nemajetkovú ujmu je možné nahradiť predovšetkým morálnymi prostriedkami ako je ospravedlnenie či zverejnenie rozsudku súdu na náklady osoby, ktorá porušila alebo ohrozila právo duševného vlastníctva (§ 442a Ods. 1 Občianskeho zákonníka). Ospravedlnenie najčastejšie prichádza do úvahy vtedy, ak je možné dosiahnuť taký stav, resp. ak je daný predpoklad, že sa o ospravedlnení dozvie ten okruh osôb, ktorý sa dozvedel aj o zásahu do nemajetkovej sféry osoby.

Nemajetkovú ujmu však možno nahradiť aj uhradením v peniazoch a to najmä vtedy, ak by morálne prostriedky sa nezdali byť postačujúce. Náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch treba však odlíšiť od náhrady škody. Pri náhrade nemajetkovej ujmy v peniazoch sa vychádza z toho aké dôsledky mohol zásah vyvolať a v akej intenzite mohol byť spôsobilý do sféry nemajetkovej danej osoby zasiahnuť. Ide teda iba o „ finančné odškodnenie“ za také konanie, ktoré bolo spôsobilé Tu sa neskúma a ani nemôže skúmať skutočný dopad a ani dôsledky, aké nastali. Bolo by priam nemožné „odmerať“ či akokoľvek určiť rozsah nemajetkovej ujmy. Preto treba iba vychádzať z predpokladov a v tejto súvislosti napr. vziať do úvahy či ide o osobu, ktorá je známa v spoločnosti viac alebo menej, z jej spoločenského či pracovného postavenia. To totiž môže byť dôležité z hľadiska toho, akej intenzity a v akom rozsahu následky mohol zásah byť spôsobilý vyvolať.

V § 442a Občianskeho zákonníka sa upravila možnosť pre všetky prípady porušenia alebo ohrozenia práva duševného vlastníctva uplatňovať nemajetkovú ujmu v peniazoch alebo zverejnenie rozsudku na náklady osoby, ktorá porušila alebo ohrozila právo duševného vlastníctva, ak by priznanie morálneho zadosťučinenia (napr. ospravedlnenie) nebolo postačujúce. Toto ustanovenie možno teda uplatniť pre všetky prípady porušenia akýchkoľvek práv vyplývajúcich z práva duševného vlastníctva okrem obchodného mena.

b) Pokiaľ ide o **majetkovú ujmu** môžeme predovšetkým rozlišovať škodu a bezdôvodné obohatenie.

Pri každom porušení práva, v dôsledku ktorého vznikne škoda má poškodený právo na jej náhradu. To platí aj v prípade porušenia práv z duševného vlastníctva.

ba) Ak sa má uplatňovať **náhrada škody** podľa Občianskeho zákonníka (§ 442a) na ktoré ustanovenie odkazujú všetky predpisy upravujúce duševné vlastníctvo (okrem Obchodného zákonníka, ktorý upravuje obchodné meno), musia byť splnené podmienky pre vznik takejto zodpovednosti, ktoré Občiansky zákonník ustanovuje. Vzhľadom na skutočnosť, že v Občianskom zákonníku nie je upravená osobitne zodpovednosť za škodu spôsobenú porušením práva duševného vlastníctva je potrebné použiť všeobecnú úpravu zodpovednosti za škodu (pozri § 420 a nasl. Občianskeho zákonníka).

V § 442a ods.2 Občianskeho zákonníka sa v súvislosti s uplatnením náhrady škody zakotvuje iba to, ako sa môže určiť výška škody, ale aj to, iba pre niektoré prípady vzniku škody. Podľa zásady občiansko-právnej zodpovednosti je potrebné výšku škody presne vyčísliť. Poškodený teda musí preukázať aká škoda mu vznikla.

V súvislosti so spôsobenou škodou pri porušení práv vyplývajúcich z práva duševného vlastníctva zákonodarca v § 442a ods.2 Občianskeho zákonníku ustanovuje postup pri jej určení, ale iba v prípadoch, ak došlo k porušeniu alebo ohrozeniu práva duševného vlastníctva, ktoré môže byť predmetom licenčnej zmluvy. To znamená, že toto ustanovenie sa vzťahuje iba na tie prípady, keď niekto používa či využíva premet duševného vlastníctva bez súhlasu oprávnenej osoby t.j. bez licenčnej zmluvy, ktorú by inak mal mať uzavretú a tým vznikne škoda subjektu s ktorým sa licenčná zmluva neuzavrela.

Zákonodarca v § 442a Občianskeho zákonníka uvádza, že : "*... ak škodu nemožno určiť inak..",* výška náhrady škody pri porušení alebo ohrození práva, ktoré môže byť predmetom licenčnej zmluvy je najmenej vo výške odmeny, ktorá by za získanie takejto licencie - bola zvyčajná v čase neoprávneného zásahu - do tohto práva. Podľa nášho názoru škoda, ktorej náhradu uplatňuje ktokoľvek sa musí vždy dať určiť. Škoda ako jeden z predpokladov vzniku zodpovednosti musí nie len nastať ale musí sa dať určiť aj jej výška. Tým, že niekto používa či využíva predmet práva duševného vlastníctva bez súhlasu oprávneného subjektu a bez uzavretia licenčnej zmluvy (v čom treba vidieť porušenie právnej povinnosti), dochádza ku škode na strane toho, kto za využívanie či používanie predmetu duševného vlastníctva nemal zaplatené a to zavinením toho, kto mal povinnosť uzavrieť licenčnú zmluvu a zaplatiť.

Na konci § 442a ods.2 Občianskeho zákonníka sa uvádza, že výška škody podľa princípov tam uvedených vzťahuje sa aj na práva duševného vlastníctva, ktoré môžu byť predmetom prevodu. V prvom rade treba uviesť, že temer všetky práva duševného vlastníctva, ktoré môžu byť predmetom licenčnej zmluvy môžu byť aj predmetom prevodu preto doplnenie po bodkočiarke v § 442 ods.2 nebolo potrebné. Iná je vec, že môže dôjsť k škode ak došlo k neoprávnenému prevodu práv. To však mal zákonodarca uviesť tak, že sa to primerane vzťahuje aj na neoprávnený prevod práv duševného vlastníctva. To však neznamená, že ak dôjde k neoprávnenému prevodu práva duševného vlastníctva, že sa nemôže náhrada škody uplatniť.

V súvislosti s náhradou škody treba uviesť, že škoda môže vzniknúť nie iba z dôvodu, že sa neuzavrela licenčná zmluva alebo sa previedli práva neoprávnene. Škoda môže vzniknúť aj porušením akýchkoľvek povinností vyplývajúcich z osobitných predpisov upravujúcich duševné vlastníctvo a pri zásahu do akýchkoľvek práv vyplývajúcich z práv na duševné vlastníctvo.

bb) Pokiaľ ide o bezdôvodné obohatenie a duševné vlastníctvo ako sme uviedli, novelou Občianskeho zákonníka, uskutočnenou zákonom č. 84/2007 Z. z. s účinnosťou od 1.3.2007 sa do Občianskeho zákonníka doplnilo ustanovenie- § 458a.

Pokiaľ ide o úpravu uvedenú v § 458a Občianskeho zákonníka treba uviesť, že tu je iba odkaz na úpravu v § 442a, a to akú výšku bezdôvodného obohatenia je možné uplatniť, ak nie je možné určiť bezdôvodné obohatenie inak. Tu však treba uviesť to, čo sa uviedlo pri náhrade škody. Ustanovenie § 458a s odkazom na § 442a sa týka bezdôvodného obohatenia, ktoré by malo vzniknúť v prípadoch, keď došlo k porušeniu takého práva duševného vlastníctva, ktoré

môže byť predmetom licenčnej zmluvy. Podľa nášho názoru, ak subjekt (inak povinný) neuzavrie licenčnú zmluvu tak u neho, kto tú povinnosť zanedbal nedochádza k bezdôvodnému obohateniu. V tomto ustanovení ale ani na inom mieste Občiansky zákonník nevymedzuje osobitnú skutkovú podstatu vzniku bezdôvodného obohatenia pre prípady, kedy subjekt neuzavrie licenčnú zmluvu.

V § 451 ods. 1 Občianskeho zákonníka sa ustanovuje, že kto sa na úkor iného obohatí, musí obohatenie vrátiť. V § 451 ods. 2 a v § 454 Občianskeho zákonníka sú uvedené jednotlivé prípady (skutkové podstaty) v dôsledku ktorých môže bezdôvodné obohatenie vzniknúť.

Občiansky zákonník zakotvuje päť právnych titulov – prípadov, na ktorých základe môže dôjsť k bezdôvodnému obohateniu. Navyše nemožno jeden právny stav (používanie predmetu duševného vlastníctva bez licenčnej zmluvy) podriadiť dvom právnym režimom a to zodpovednosti za škodu a bezdôvodnému obohateniu. Úprava v § 458a ktorá odkazuje na § 442a ods. 2 v podstate umožňuje z rovnakého dôvodu (pri rovnakom porušení či ohrození práva) uplatniť náhradu škody alebo vydanie bezdôvodného obohatenie, čo nemožno považovať za správne.

Ako sme to zdôraznili aj v súvislosti so zodpovednosťou za škodu, bezdôvodné obohatenie môže vzniknúť v mnohých iných prípadoch porušenia práva duševného vlastníctva.

Aj pri porušení práva duševného vlastníctva môže dôjsť k bezdôvodnému obohateniu. Môže k nemu dôjsť napríklad v prípade, ak by sa autorská odmena vyplatila inej osobe, než akej sa vyplatiť mala, alebo ak by sa vyplatila licenčná odmena na základe neplatnej licenčnej zmluvy alebo na základe licenčnej zmluvy, ktorá zanikla, alebo ak niekto uhradil škodu vyplývajúcu z porušenia práva duševného vlastníctva za niekoho iného. Na všetky tieto prípady bude potrebné aplikovať úpravu bezdôvodného obohatenia v Občianskom zákonníku.

Záverom treba konštatovať, že by bolo žiaduce, aby Občiansky zákonník venoval osobitnú pozornosť problematike predmetov práva duševného vlastníctva a ich ochrane.

doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.

Lex duodecim tabularum - prelom do právnej istoty plebejského obyvateľstva Ríma

„Lex est quod populus iubet atque constituit"[1] Gai Inst. 1,3
„Legis virtus haec est imperare vetare permittere punire"[2]
Mod. D. 1,3,7

1. Úvodné poznámky a konštatovania

Zákon XII tabúľ (*lex duodecim tabularum, leges decemvirales*), spracovávaný osobitnou komisiou v polovici 5. storočia pred Kr. bol prvou významnejšou a prelomovou kodifikáciou vtedajšieho platného rímskeho verejného a súkromného obyčajového, zvykového práva, právnych obyčají. Rímsky štát[3] v tejto historickej dobe patril medzi aristokratické oligarchie. Patricijská šľachta obmedzovala právomoci kráľov a v príhodnom okamihu zvrhla jej nepohodlný kráľovský režim a sama prevzala všetku politickú moc v rímskom štáte.

Hlavne dva významné ústavné orgány, senát a magistratúry, (a tým aj súdnictvo) boli obsadzované výlučne príslušníkmi patricijskej vrstvy, pričom na druhej strane ľudové zhromaždenia (*comitia curiata, centuriata*) disponovali značne oklieštenou právomocou, ktorá bola skôr iba zdaním než skutočnou, reálnou politickou mocou.

Dominantou spoločenského vývoja zostával vzájomný boj vo vnútri slobodného rímskeho obyvateľstva; patricijovia nemohli trvalo odolávať tlaku početne (a tým aj vojensky) silného plebejského obyvateľstva a nevyhnutne im museli ustupovať krok za krokom[4]. Dôležitými medzníkmi tohto politického stretu (a zároveň dielčimi plebejskými víťazstvami) boli, okrem iného, aj zriadenie úradu plebejských tribúnov[5] r.494 pred Kr. Hlavnou funkciou plebejských tribúnov, ktorí boli osobne nedotknuteľní (*sacrosancti*) bolo chrániť plebejské obyvateľstvo pred zvôľou patricijov. Ich počiatočné *ius auxilii* sa postupne rozvinulo do mocného *ius intercedendi* a konečne až do *ius coërcendi;* ďalej uzákonenie rímskeho obyčajového práva; povolenie uzatvárať právoplatné manželstvá medzi patricijmi a

---

1 „Zákon je to, čo ľudové zhromaždenie nariaďuje a stanovuje". Obdobná definícia sa nachádza aj v justiniánskych Inštitúciách.
2 „Zákon má moc nariaďovať, zakazovať, dovoľovať, trestať".
3 Z ústavného hľadiska od r.753-509 pred Kr. kráľovstvo, od r.509 pred Kr. republika .
4 Bartošek, M.: Encyklopedia římského práva, Praha 1981, s.14.
5 S *ius inrecessionis*.

plebejcami (*lex Canuleia*); a postupný prístup plebejcov do jednotlivých rímskych magistratúr.

2. Spoločenské a politické udalosti vedúce k vyhláseniu Zákona dvanástich tabúľ[6]

V r. 462 pred Kr. plebejský tribún C.Terentilius Arsa predložil ľudovému zhromaždeniu návrh zákona, na základe ktorého mali byť ustanovení 5 rímski občania za účelom zostavenia a zjednotenia dovtedy nepísaných právnych obyčají, aby sa týmto spôsobom určitou mierou obmedzilo *imperium* konzulov a najmä, aby sa poskytla aká - taká právna istota plebejskému obyvateľstvu.

Patricijovia síce tento návrh zákona najprv úspešne zablokovali, ale už hneď o rok neskôr ho plebejskí tribúni znovu predložili - avšak teraz už s určitými modifikáciami: nový návrh zákona totiž predpokladal, že budú ustanovení 10 rímski občania (*legatum latores*) a to tak z patricijskej aj plebejskej vrstvy, ktorí vydajú písané zákony kvôli prospechu obidvoch spoločenských vrstiev a pre „vyrovnanie slobody“ - frázy, ktorej význam bol pochopiteľný iba v súvislosti s dávnovekým politickým súperením týchto dvoch, dovtedy nie celkom rovnoprávnych, vrstiev rímskej spoločnosti.

Podľa Dionýzia Halikarnasského (X. 52,54) v r.454 pred Kr. rímsky senát schválil uvedené plebiscitum[7], na základe ktorého boli ustanovení traja splnomocnenci rímskeho štátu, aby odišli do Atén a iných gréckych miest a aby sa dôkladne oboznámili s právom najvýznamnejších gréckych miest a získané poznatky využili pre kodifikačné práce. Pri ich návrate do Ríma, r.452 pred Kr., sa dohodlo, že desať rímskych občanov (vrátane týchto troch, ktorí študovali grécke právo) zostaví právne predpisy rímskeho obyčajového práva.
Treba však podotknúť, že na rozdiel od pôvodného návrhu, všetkých desať vymenovaných členov tejto komisie (*decemviri legibus scribundis*) malo pochádzať výlučne z patricijskej vrstvy. Bol iba pripojený dodatok k práci tejto komisie, že všetci jej členovia budú rešpektovať všetky dovtedajšie práva plebejského obyvateľstva Ríma pri zostavovaní týchto právnych ustanovení.

V nasledujúcom roku (451 pred Kr.) *comitia centuriata* vybrali decemvirov a počas ich úradného obdobia neboli ustanovení nijakí ďalší magistráti. *Decemviri legibus scribundis* pozostávali teda z 10 patricijov, vrátane troch splnomocnencov vyslaných do Grécka, pričom na čele tohto orgánu stál Appius Claudius, *consul designatus*. Členovia tohto orgánu následne na základe rotačného

---

6 Popis ustanovenia komisie a vyhlásenie tohto zákona obsahuje Pomp. D 1,2,2,3-6.
7 *Plebi scitum* nadobudlo *legis vicem optinet* na základe *lex Hortensia* prijatej r.286 pred Kr.

princípu vykonávali a vybavovali štátne záležitosti a *insignia* úradu používal len ten člen kolégia, ktorý v tom čase reálne vykonával ústavné právomoci.

Desať tabúľ zákonov bolo pripravených počas obdobia jedného roku a po schválení senátom boli potvrdené *comitia centuriata*. V r.450 pred Kr. však boli opätovne zvolení demvirovia (vrátane Appia Claudia), keďže vznikla požiadavka na spísanie ďalších zákonov. Podľa Dionýzia Halikarnasského však členmi tohto „druhého" orgánu sa stali aj traja plebejovia, čo Titus Livius vo svojom diele[8] odmieta. Výsledkom bolo vyhlásenie *„duae tabulae iniquarum legum*".

Veľmi dôležitým ustanovením, prevzatým do tohto *lex XII tabularum,* bolo potvrdenie zákazu vzájomných manželstiev medzi patricijmi a plebejcami[9], ktorý ale bol dodatočne zrušený krátko potom[10].

Po prvýkrát bol Zákon XII tabúľ verejne vyhlásený ako celok za konzulátu L. Valéria a M. Horácia r.449 pred Kr. Samotný zákon rímski historici označovali po jeho vyhlásení rôznymi menami: *leges decemvirales, lex decemviralis, leges XII, lex XII tabularum seu duodecim* a niekedy aj jednoducho *leges* alebo *lex* alebo dokonca iba všeobecným - *ius*.

3. Jednotlivé ustanovenia Zákona dvanástich tabúľ[11]

Tabuľa I.:

1. Ak volá na súd, (nech ide). Ak nejde, nech si vezme svedkov: potom nech ho odvedie.
2. Ak sa zdráha, alebo ak uteká, nech na neho vloží ruku.
3. Ak je prekážkou choroba alebo vek, nech mu ten (kto volá na súd) dá záprah, ak nebude chcieť, nemusí mu ho dať.
4. Bohatému nech je ručiteľom bohatý; proletárovi nech je ručiteľom ktokoľvek.
5. Pri nexe a mancipácii nech sa „silní" a „uzdravení" riadia rovnakým právom.
6. Pokiaľ sa dohodnú o veci, nech to ohlásia.
7. Ak sa nedohodnú, nech predpoludním prednesú spor na zhromaždení ľudu alebo na trhovisku. Nech sú obidve strany prítomné.
8. Poobede nech je spor pririeknutý prítomnému.
9. Ak sú obaja prítomní, nech je západ slnka krajnou lehotou.

---

8 Dejiny od založenia Ríma, preklad, Praha 1975, IV,3.
9 Ktorý bol obsiahnutý na 11. tabuli.
10 *Lex Canuleia* prijatá r.445 pred Kr.
11 Tieto všetky ustanovenia sú prebraté z prekladu: Skřejpek, M.: Texty ke studiu římského práva, Praha 2001, s.30-53.

10. *Gell.NA XVI 10,8:* Ako strácali význam proletári a bohatí a uzdravení a „RUČITELIA“ a 25 assov a vyšetrovanie krádeží s MISOU a POVRAZOM a ako po vydaní Aebutiovho zákona[12] všetky starodávne inštitúcie zákona XII tabúľ zmizli...

Tabuľa II.:

1a. *Gaius IV 14:* O veci v hodnote 1000 assov a vyššou sa viedli spory s prísahou na 500 assov, o menších s prísahou 50 assov; tak to bolo totiž stanovené zákonom XII tabúľ. A pokiaľ sa viedol spor o slobodu človeka, bolo tým istým zákonom stanovené, aby prísaha znela na 50 assov, aj keby to bol človek mimoriadnej hodnoty.

1b. *Gaius IV 17a:* Pomocou legisakcie *per iudicis postulationem* sa žalovalo vtedy, ak zákon túto formu žaloby prikázal, ako zákon XII tabúľ pri vymáhaní dlhu zo stipulácie.

2. ...ťažká choroba... alebo deň určený s cudzincom... ktorákoľvek prekážka sa stane sudcovi, rozhodcovi alebo žalovanému, nech sa konanie nekoná.

3. Komu bude chýbať svedectvo, nech chodí každý tretí deň nariekať pred dvermi.

Tabuľa III.:

1. Tým, ktorí uznali dlh a boli riadne odsúdení, nech im je poskytnutých zákonných 30 dní.
2. Až potom nech je vložená ruka. Nech ho vedie pred súd.
3. Ak nesplní rozsudok a ak sa za neho nikto nezaručí na súde, nech ho odvedie zo sebou, spúta ho buď povrazom alebo okovami s váhou 15 libier, nie ťažšími, alebo, pokiaľ bude chcieť, s ľahšími.
4. Ak chce, nech žije zo svojho. Pokiaľ nežije zo svojho, nech ten, ktorý ho drží v putách, mu dáva každý deň libru múky. Pokiaľ chce, nech dáva viac.
5. *Gell. NA XX 1,46-47:* Bolo však právom dovolené, aby sa v tejto dobe dohodli, pokiaľ sa nedohodli, boli držaní v putách 60 dní. Počas tejto doby boli po troch po sebe následujúcich trhových dňoch predvádzaní pred prétora na zhromaždenie ľudu a bolo vyhlasované, k akej čiastke boli odsúdení. Pri treťom trhovom dni boli trestaní na hrdle alebo predávaní za Tiber do cudziny.
6. Tretieho trhového dňa nech rozsekajú na časti. Ak si useknú viac alebo menej, nech im to neškodí.

---

[12] Prijatá asi r.160 pred Kr., zaviedla aj pre rímskych občanov fakultatívne nový, menej formálny - formulový proces. Predtým bol totiž obligatórny striktný legisakčný proces.

Tabuľa IV.:

1. *Cic. De leg.III 8,19:* ...usmrtený rýchlo, ako podľa zákona XII tabúľ zvlášť obludné dieťa.

2a. *Pap. Coll.4,8:* Podľa zákona otcovi...predal syna do moci nad životom a smrťou.

2b. Ak otec trikrát predá syna, nech je syn oslobodený od otcovskej moci.

3. *Cic. Phil. II 28,69:* Tej svoje prikázal, aby si vzala svoje veci, podľa zákona XII tabúľ jej odobral kľúče, zapudil ju.

4. *Gell. NA III 16,12:* Počul som, že jedna žena... porodila v 11. mesiaci po manželovej smrti a vzišlo z toho rozhodnutie, ako keby počala až po manželovej smrti, pretože decemvirovia napísali, že človek sa rodí do 10 mesiacov, a nie až v 11. mesiaci.

Tabuľa V.:

1. *Gaius I 144-145:* Predkovia...rozhodli, že ženy aj keby boli dospelými, majú byť pod poručenstvom;...vyjmúc panny Vestálky, ktoré...chceli mať slobodné; tak je to tiež ustanovené zákonom XII tabúľ.

2. *Gaius II 47:* Mancipačné veci ženy, ktorá bola v poručenstve agnátov, nemôžu byť vydržané, s výnimkou tých, ktoré sama predala so súhlasom poručníka; tak to bolo stanovené zákonom XII tabúľ.

3. Ako kto ustanovil o svojom majetku alebo o poručenstve nad svojim hospodárstvom, tak nech je po práve.

4. Ak zomrie bez závetu, kto nemá vlastného dediča, nech má (jeho) majetok najbližší agnát[13].

5. Pokiaľ nie je najbližšieho agnáta, nech majú majetok príslušníci rodu.

6. *Gaius I 155:* Tým, ktorým závetom...nebol daný poručník, sú podľa zákona XII tabúľ agnáti.

7a. Ak je niekto šialený, nech majú nad ním aj jeho majetkom moc agnáti a gentilovia.

7b. ...a nie je, kto by sa o neho staral...

7c. *Ulp.Dig.XXVII 10,1:* Zo zákona XII tabúľ je marnotratníkovi zakázané spravovať svoj majetok.
Ulp.Coll.12,2: Zákon XII tabúľ,...aby marnotratník, ktorému je zakázané spravovať svoj majetok, bol v opatrovníctve agnátov.

8. *Ulp.Coll.29,1:* Dedičstvo po rímskom občanovi-prepustencovi pripadá podľa zákona XII tabúľ vtedy patrónovi, pokiaľ zomrie bez testamentu a ak nemá „vlastného“ dediča.

---

[13] Ako *proximus agnatus* povolaný týmto zákonom v druhej triede.

Ulp.Dig.L 16,195,1: Zákon toto hovorí o patrónovi a prepustencovi: Z toho hospodárstva alebo do toho hospodárstva.

9. *C.I.III 36,6:* Tie, ktoré sú v pohľadávkach...sú rozdelené podľa zákona XII tabúľ zo samotného práva podľa dedičských podielov.
   C.I.II 3,26: Podľa zákona XII tabúľ sú pozostalostné dlhy rozdelené medzi jednotlivých dedičov podľa veľkosti ich jednotlivých podielov.
10. *Gaius Dig.X 2,1,pr.:* Táto žaloba (na rozdelenie pozostalosti) vychádza zo zákona XII tabúľ.

Tabuľa VI.:

1. Pri nexe a mancipácii čo jazyk povie, tak nech je po práve.
2. *Cic.De off.III 16:* Zatiaľčo podľa zákona XII tabúľ postačovalo splniť to, čo bolo výslovne povedané, a pokiaľ to niekto zaprel, prepadol pokute na dvojnásobok, bola právnikmi zavedená tiež pokuta za zamlčanie.
3. *Cic.Top.IV 23:* Pozemky sa riadne nadobúdajú po dvoch rokoch užívania,...pri všetkých ostatných veciach...je užívanie ročné.
4. Proti cudzincovi nech je stále vlastníctvo.
5. *Gaius I 111:* Zákonom XII tabúľ bolo stanovené, aby tá (žena), ktorá sa nechce týmto spôsobom podriadiť manželovej moci, bola každý rok po tri noci neprítomná a tak pretrhla každý rok užívanie.

6a. Ak ti uchopí na súde rukou...

6b. *Paul.Frag.Vat.50:* Aj mancipáciou aj iniurecesiu potvrdzuje zákon XII tabúľ.

7. *Liv.III 44,11-12:* Obhájcovia (Verginie)...žiadajú, aby (Appius Claudius)...podľa zákona, ktorý sám vydal[14], vyhovel právnym nárokom v prospech slobody.
8. Drevo vstavané do budov alebo ako opora na vinici nech (sa) nevytrháva.
   Ulp.Dig.XLVII 3,1,pr.: Zákon XII tabúľ ani nedovoľuje vytrhávať ukradnuté drevo vstavané do budov alebo ako oporu na vinici, ani ich vindikovať,...ale proti tomu, kto bol usvedčený zo zastavania, dáva žalobu na dvojnásobok.
9. ...a až bude prerezaná, dokiaľ nebudú vyťahané.

Tabuľa VII.:

1. *Varro,De l.L.V 22:* Vykladači XII tabúľ definujú obvod ako pruh okolo múru.

[14] T.j. zákona XII tabúľ.

Festus,Ambitus: Obvod...je pruh okolo budov, rozkladajúci sa...dva a pol stopy.

Volusius Maecianus,Assis distr.46: Sestercius má hodnotu dva a pol assov, skoro pol tretieho...dokladom je zákon XII tabúľ, v ktorom sa dva a pol stopy nazýva „sesterciova stopa“.

2. *Gaius Dig.X 1,13:* Vedzme, že pri žalobe o úprave medzí je treba dbať na to, čo (na XII tabuliach) bolo napísané akosi podľa vzoru tohto zákona, ktorý vraj vydal v Aténach Solón. Pretože tam je toto: Ak niekto plot...

3a. *Plin.NH XIX 4,50:* Na XII tabuliach...sa nikde neuvádza statok, vždy v tom význame „záhrada“, namiesto záhrady potom „dedičstvo“.

3b. *Festus, Tuguria:* Chatrče dostali meno podľa strechy, úbohé obydlia vidiečanov...týmto slovom, ako hovorí Messalla vo výklade XII...sa tiež tak označujú.

4. *Cic.De leg.I 21,55:* Vydržanie do piatich stôp je XII tabuľami zakázané.

5a. Ak sú v spore...

5b. *Cic. de leg.I 21,55:* Vznikol spor o medze, v ktorom...podľa zákona XII tabúľ určíme troch rozhodcov medzí.

6. *Gaius Dig. VIII 3,8:* Priama cesta je podľa zákona XII tabúľ široká 8 stôp, v zatáčke, to je tam, kde sa ohýba, 16.

7. Cestu nech udržujú v poriadku: ak je nevydláždená, nech každý ide s poťahom, kade bude chcieť ísť.

8a. Ak škodí dažďová voda...

8b. *Paul.Dig.XLIII 8,5:* Ak vodný prúd vedený po verejnom pozemku spôsobí škodu súkromníkovi, bude mať súkromník podľa zákona XII tabúľ žalobu, aby škoda bola nahradená.

9a. *Ulp.Dig.XLIII 27,1,8:* Zákon XII tabúľ chcel dosiahnuť toho, aby boli orezané vetvy stromov do výšky 15 stôp.

9b. *Pomp.Dig.XLIII 27,2:* Pokiaľ je strom zo susedovho pozemku vetrom naklonený nad tvoj pozemok, zo zákona XII tabúľ na jeho odstránenie môžeš priamo žalovať.

10. *Plin.NH. XVI 5,15:* Bolo ustanovené...zákonom XII tabúľ, že je dovolené zbierať žalude prepadnuté na cudzí pozemok.

11. *I.II 1,14:* Predané... a odovzdané veci nenadobúda kupec iným spôsobom, ako keď zaplatí predávajúcemu cenu alebo ho uspokojí iným spôsobom, ako napríklad poskytnutím ručiteľa alebo odovzdaním zástavy. Tak je ustanovené ...zákonom XII tabúľ.

12. *Ulp.Coll.2,4:* Pokiaľ bol niekto prepustený závetom s tou podmienkou, že „zaplatí dedičovi 10.000“ aj keby bol dedičom scudzený, ak dá kupcovi peniaze, nadobudne slobodu; tak prikazuje zákon XII tabúľ.

Tabuľa VIII.:

1a. Kto by zaspieval zlú pieseň...

1b. *Cic.De rep. IV 10,12:* ...napriek tomu, že náš zákon XII tabúľ stanovil trest smrti iba na veľmi málo vecí, zahrnul medzi nich tiež túto: ak by niekto zaspieval alebo zložil pieseň, ktorá by spôsobila hanbu alebo potupu druhému.
Ak niekto zaspieva, čo druhému spôsobí potupu/hanbu.

2. Ak zlomí končatinu a nedohodne sa s ním, nech siahne k odvete.

3. *Paul.Coll.2,5,5:* Žaloba z urážky je buď zákonná...Zákonná je zo zákona XII tabúľ: „kto spôsobí príkorie druhému, dá ako pokutu 25 sesterciov“. Toto pravidlo bolo všeobecné; bola však ale aj zvláštna: „ak zlomí slobodnému kosť rukou alebo palicou, nech dá 300, ak otrokovi, dá ako pokutu 150 sesterciov“.

4. Ak spôsobí príkorie (druhému), nech je ako pokuta 25.

5. ...zlomenie...potrestá.
Festus, Rup(s)it: Zlomil znamená v XII tabuliach spôsobil újmu.

6. *Ulp.Dig.XI 1,1,pr.:*Ak sa povie, že škodu spôsobilo štvornohé zviera, nastupuje žaloba zo zákona XII tabúľ, tento zákon prikázal buď toto škodné zviera vydať,...alebo ponúknuť ocenenie škody.

7. *Ulp.Dig.XIX 5,14,3:* Ak budú z tvojho stromu padať žalude na môj pozemok a ja ich spasiem vpusteným dobytkom,... nemožno podať ani žalobu o pastve dobytka podľa zákona XII tabúľ, pretože sa nepasie na tvojom, ani žalobu na náhradu škody spôsobenú dobytkom.

8a. Kto by očaroval plody.

8b. ...ani cudziu sadbu neprevádzaj...

9. *Plin.NH XVIII 3,12:* Ak plody získané orbou spásal alebo posekal v noci dospelý, bol podľa zákona XII tabúľ potrestaný smrťou; prikazovali ho obesiť a tak obetovať Cerere..., nedospelého podľa prétorovho rozhodnutia zbičovať a zaplatiť škodu alebo jej dvojnásobok.

10. *Gai.Dig.XLVII 9,9:* Kto zapáli budovu alebo hromadu obilia ležiaceho vedľa domu, bude spútaný, zbičovaný a upálený, ak to spáchal úmeselne a vedome; pokiaľ náhodou, to znamená z nedbanlivosti, musí buď nahradiť škodu, alebo, ak je menej majetný, bude potrestaný miernejšie.

11. *Plin. NH XVII 1,7: S*tanovené je v XII tabuliach, že ten, kto by protiprávne zrezal cudzie (stromy), zaplatí za každý 25 assov.
12. Ak kradne v noci a ak je zabitý, je zabitý právom.
13. Za svetla...ak sa bráni so zbraňou,... a nech volá o pomoc.
14. *Gell.NA XI 18,8:* Z ostatných...zlodejov prichytených pri čine, ktorí spáchali krádež za svetla a nebránili sa zatknutiu, prikázali (decemvirovia) slobodne zbičovať a pririeknuť tomu, u koho kradli; otrokov...zbičovať a zhodiť zo skaly; avšak nedospelé deti nariadli podľa prétorovho rozhodnutia zbičovať a nahradiť škodu.

15a. *Gaius III 191:* Za ukrývanú a podstrčenú (krádež) je podľa zákona XII tabúľ trojnásobná pokuta.

15b. ...s misou a povrazom...

16. Ak žaluje z krádeže, pri ktorej nebol chytený....nech nariadi dvojnásobok škody.
17. *Gaius II 45:* Kradnuté (veci) zakazuje zákon XII tabúľ vydržať...

18a. *Tac.Ann. VI 16:* Pretože ako prvý zákon XII tabúľ stanovil, že nikto nesmie poberať vyšší úrok ako 1/12.

18b. *Cato, De agr.,praef.:* Predkovia...vložili do zákonov, aby zlodej bol odsúdený na dvojnásobok, úžerník na štvornásobok.

19. *Paul.Coll.10,7,11:* Zo zmluvy o úschove je zákonom XII tabúľ daná žaloba na dvojnásobok....

20a. *Ulp.Dig.XXVI 10,1,2:* Je potrebné vedieť, že zločin nepoctivého poručníka je upravený zákonom XII tabúľ.

20b. *Tryph.Dig.XXVI 7,55,1:* Ak ...poručníci spreneveria majetok siroty, je potrebné, aby sme zvážili, či sú zaviazaní jednotlivo k celému plneniu podľa tej žaloby, ktorá je zo zákona XII tabúľ poskytnutá proti poručníkom na dvojnásobok.

21. Ak patrón podvedie klienta, nech je zasvätený.
22. Kto sa nechá vziať za svedka alebo bol vážnym a neposkytol o tom svedectvo, nech je nečestný a svedecky nespôsobilý.
23. *Gell.NA XX 1,53:* Ak tiež tento trest uložený podľa zákona XII tabúľ za falošné svedectvo nebol zrušený a keby aj dnes ten, ako aj skôr, kto bol usvedčený z krivého svedectva, bol zhadzovaný z Tarpejskej skaly...

24a. Ak zbraň z ruky skôr vykĺzla, ako keby hodil, nech je miesto neho daný baran.

24b. *Plin. NH XVIII 3,12:* Plody...tajne za noci spásať alebo posekať XII tabúľ trestalo smrťou obesením a obetovaním Cerere, teda prísnejšie ako vraždu.

25. *Gai.Dig. L 16,236 pr.:* Kto povie jed, musí dodať, či zlý alebo dobrý; pretože tiež lieky sú jedmi.
26. *Porcius Latro, Decl. in Cat.19:* Vieme, že XII tabuľami je zakázané, aby niekto konal v Meste nočné schôdzky.
27. *Gai.Dig. XLVII 22,4:* Týmto (členom spolku) poskytuje zákon (XII tabúľ) právomoc stanoviť si akékoľvek pravidlá, pokiaľ by tým nenarušili verejný zákon; ale zdá sa, že táto zásada bola prevzatá zo Solónovho zákona.

Tabuľa IX.:

1. *Cic.De leg.III 4,11:* Výsady nech nenavrhujú. O živote občana nech jednajú pred najvyšším ľudovým zhromaždením.
2. *Cic. De leg. III 19,44:* Dva znamenité zákony prevzaté z XII tabúľ, z ktorých prvý zakazuje výsady, druhý zakazuje konať o živote občana inde ako na najvyššom zhromaždení ľudu.
3. *Gell. NA XX 1,7:* Kto teda môže súdiť, že to, čo bolo napísané v týchto zákonoch (XII tabúľ), bolo premrštene tvrdé? Domnievaš sa, že je tvrdý zákon, ktorý stíha smrťou sudcu alebo rozhodcu ustanoveného podľa práva, ak bol usvedčený, že prijal kvôli rozsudku peniaze?
4. *Pomp.Dig. I 2,3,23:* Kvestori..., ktorí spravujú hrdelné súdnictvo,... sa nazývajú *quaestores parricidii*; o nich sa zmieňuje tiež zákon XII tabúľ.
5. *Marc.Dig.XLVIII 4,3:* Zákon XII tabúľ prikazuje toho, kto by podnecoval nepriateľa alebo vydal občana nepriateľovi, potrestať smrťou.
6. *Salvianus, De gubern.Dei 8,5:* Usmrtiť totiž akéhokoľvek človeka, ktorý nebol odsúdený, zakázali tiež ustanovenia XII tabúľ.

Tabuľa X.:

1. Mŕtveho človeka v Meste nepochovávaj ani nespaľuj.
2. ...Viac než to nerob; hranicu sekerou nepritesávaj.
3. *Cic. De leg. II 23,59:* Obmedziac teda prepych na tri šatky a malú purpurovú tuniku a desať pištcov, ruší tiež nariekanie.
4. Ženy nech si nedriapu tváre, ani nech na pohrebe nenariekajú.

5a. Nech nezbiera kosti mŕtveho človeka, aby potom pripravil pohreb.

5b. *Cic.de leg.II 24,60:* S výnimkou úmrtia vo vojne alebo v cudzine.

6a. *Cic.De leg. II 24,60:* Okrem toho je v zákonoch toto: (o natieraní toto): „otrokom sa zakazuje natierať, rovnako ako akékoľvek pitie okolo“...“Žiadne nákladné postrekovanie, žiadne dlhé vence, žiadne kadideľnice“.

6b. *Festus, Murrata:* Predkovia užívali nápoj s myrrhou, toho dôkazom je, že...na XII tabuliach je zakázané, aby sa dával mŕtvym.

7. Kto získa veniec sám ako poctu alebo zo svojho majetku, tomu nech je daný na počesť, ak je vložený jemu mŕtvemu alebo jeho príbuznému, vo vnútri domu alebo na verejnosti, nech mu to nie je na újmu.

8. ...Ani zlato nedávaj, ak má však zlatom urobené zuby a pochovajú ho alebo s ním spália, nech mu to nie je na újmu.

9. *Cic. De leg. II 24,61:* Zriaďovať hranicu alebo nový hrob do vzdialenosti 60 stôp proti vôli vlastníka cudzích budov zakazuje.

10. *Cic.de leg. II 24,61:* prístup k hrobu alebo hrob vydržať sa zakazuje.

Tabuľa XI.:

1. *Cic.De rep.II 36:* Keď títo (decemvirovia) napísali 10 tabúľ s najvyššou spravodlivosťou a prezieravosťou, navrhli za seba na budúci rok iných decemvirov.
   Cic.De rep. II 37: ...Tí pripojili dve tabule s nespravodlivými zákonmi, v ktorých uzákonili úplne neľudské ustanovenia, aby plebejci nemali s patricijmi právo sobášiť sa.

2. *Macrobius,Sat. I 13,21:* Tuditanus hovorí v tretej knihe o úradníkoch, že decemvirovia, ktorí pridali dve tabule, dali ľudu hlasovať o prestupnom mesiaci. Tiež Cassius píše, že oni to navrhli.

3. *Cic. Ad Att. VI 1,8:* V týchto (knihách o štáte) nenachádzaš jeden historický údaj o Cn.Flaviovi, synovi Annia. Ten však nežil pred decemvirmi: ale títo kurulskí edilovia, títo magistráti boli ustanovení veľa rokov po decemviroch. Čo tým teda získal, že uverejnil kalendár? Má sa za to, že táto tabuľa bola určitý čas ukrytá, aby sa nemohlo pýtať na veľa vecí, kedy bolo dovolené konať pred súdom.

Tabuľa XII.

1. *Gaius IV 28:* Zákonom bolo tiež zavedené zabratie zálohu, napríklad zákonom XII tabúľ proti tomu, kto kúpil obetné dobytča a nezaplatil cenu; tiež proti tomu, kto nezaplatil nájomné za ten záprah, ktorý niekto prenajal preto, aby za takto získané peniaze vystrojil hostinu t.j. obeť.

2a. Ak spácha krádež otrok, alebo spôsobí škodu.

2b. *Gaius IV 75-76:* Z protiprávnych konaní spáchaných synmi pod otcovskou mocou a otrokmi...sa používajú noxálne žaloby, ktoré umožňujú otcovi alebo pánovi buď uhradiť škodu alebo vydať páchateľa.Vytvorené boli tiež

noxálne žaloby buď zákonmi alebo prétorským ediktom: zákonmi napríklad žaloba z krádeže zákonom XII tabúľ.

3. Ak odnesie protiprávne predmet sporu, pokiaľ bude chcieť ...ustanoví troch rozhodcov, podľa ich rozhodnutia...nech určí náhradu škody dvojnásobkom výnosu.
4. *Gai.Dig. XLIV 6,3:* Vec, o ktorú sa vedie spor, nesmieme zasvätiť: inak podliehame pokute dvojnásobku,...avšak ak sa má dvojnásobok plniť štátnej pokladnici alebo protivníkovi, nie je stanovené.
5. *Liv. VII 17,12:* Na XII tabuliach je stanovené, aby zákonom a právom bolo vždy to, na čom sa ľud uzniesol naposledy.

4. Záverečné poznámky

Po kodifikácii Zákona XII tabúľ sa rímske verejné a súkromné právo vyvíjalo relatívne svojráznym spôsobom. Charakteristické bolo predovšetkým to, že v budúcnosti pomerne málo do nej zasahovalo ľudové zhromaždenie. Je síce zrejmé, že aj neskôr boli jednotlivé zákony prijímané ľudovým zhromáždením (*leges rogatae*), na celkový vývoj práva však nemali tieto *leges* veľký vplyv.

Ďalším charakteristickým rysom zostala skutočnosť, že vlastná tvorba práva vo vzťahu k rímskemu obyvateľstvu - aj plebejskému - sa počas obdobia republiky uskutočňovala koniec - koncov mimoústavnou cestou. Veľká väčšina noriem pochádzala z činnosti orgánov, ktoré nemali legislatívne kompetencie. Ako prví to boli pontifikovia, ktorí nadviazali svojimi teoretickými a praktickými činnosťami na Zákon XII tabúľ, pričom napomáhali jeho praktickému uplatňovaniu a tvorivou interpretáciou jeho jednotlivých ustanovení dospievali k formulovaniu a vytváraniu nových právnych zásad a princípov. Umožňovali im to najmä dve skutočnosti: jednak fakt, že zákon bol predsa len medzerovitý (o niektorých právnych pomerov sa nezmieňoval vôbec, iné pokladal za samozrejmé) a tiež spoločenský a hospodársky vývoj rímskej spoločnosti, ktorý si vyžadoval riešenie vyskytnutých problémov, ktoré dovtedy neboli známe.

Výsledkom tejto pontifikálnej jurisprudencie bol súbor právnych noriem, ktorý spolu so Zákonom XII tabúľ a normami, prijatými neskôr ľudovými zhromaždeniami dostal označenie *ius civile*.

Od prijatia a vyhlásenia Zákona XII tabúľ sa právne postavenie plebejského obyvateľstva podstatným spôsobom zmenilo. Jeho hlavným zmyslom bolo chrániť plebejcov pred zvôľou patricijov. Z hľadiska formálneho uvedený zákon nerobil žiadne rozdiely medzi patricijmi a plebejcami. Upravoval vcelku procesné a trestné právo, v oblasti súkromného práva sa zaoberal, ako je zrejme z vyššie uvedeného, obligačným právom a susedským právom, hoci „pozabudol“ na

ústavné právo a súdnictvo[15]. Stal sa ale východiskom celého ďalšieho vývoja rímskeho práva a formálne platil až do obdobia justiniánskeho práva, do jeho ďalšej kodifikácie.

Resumé

Hlavným zmyslom a účelom prijatia Zákona XII tabúľ bolo predovšetkým chrániť plebejskú vrstvu obyvateľstva Ríma pred svojvôľou patricijov. Vo svojom obsahu Zákon zhrnul najdôležitejšie právne obyčaje, zaviedol však aj niektoré nové, ale najmä formálne nerozlišoval medzi patricijmi a plebejcami. Je výnimočným dôkazom vyspelosti rímskeho práva logicky a dokonale formulovaného, neskôr často citovaného rímskymi právnikmi. Stal sa základom celého ďalšieho vývoja rímskeho práva a formálne zostal v platnosti vyše tisíc rokov – až do justiniánskej kodifikácie.

Resume

The principal content and intention of Law of Twelwe tables publishing was above all give the protection to plebeians in Rome back up interference of patricians. In its abstract Law of Twelwe tables compiled most important law-customs, established any new ones, but above all formally did not distinguish between patricians and plebeians. Law of Twelwe tables is exceptional confirmation about forwardness of Roman law, logically and perfectly formulated, afterward frequently cited by Roman jurists. It was the basis for complete additional development of Roman law and formally remain in operation more than thousand years – till the Justinian´s codification.

[15] K tomu pozri aj: Jolowitz,H.F.: Historical Introduction to the Study of Roman Law, Cambridge 1952.

Obsah

Príhovor..... 5
doc. JUDr. Blažena Antalová, CSc.
Gaius Iulius Caesar - kariéra a reformátorská činnosť vo vzťahu k obyvateľstvu 9
JUDr. Ľubica Cehlárová
Vybrané aspekty poučenia ako významného predpokladu poskytovania zdravotnej starostlivosti.....22
Ing. Karolína Červená
Čo prináša 21. storočie?.....35
PhDr. Ján Čipkár, PhD.
K problematike právnej antropológie 42
doc. JUDr. Ján Husár, CSc.
Obchodné spoločnosti a verejné záujmy 55
doc. JUDr. Ján Husár, CSc., JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M.
Úloha právnického vzdelávania v dvadsiatom prvom storočí.....68
JUDr. Eva Janičová, CSc.
Vysielanie pracovníkov v rámci nadnárodného poskytovania služieb a slovenská právna úprava.....80
JUDr. Jozef Kravec, CSc.
Rozhodcovské súdnictvo v podmienkach Slovenskej republiky 92
prof. JUDr. Jozef Madliak, CSc., JUDr. Simona Štefanková
Medzinárodnoprávne nástroje zaisťujúce bezpečnosť letectva na pozadí boja proti terorizmu 104
JUDr. Ivetta Macejková, doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.
Vplyv terorizmu na ochranu základných práv a slobôd Ústavným súdom Slovenskej republiky.....115
JUDr. Natália Richterová, CSc.
Zabezpečovacia funkcia rodiny.....124
JUDr. Sergej Romža, PhD.
Podstata a cieľ koncepcie prípravného konania.....133
JUDr. Milan Sudzina
Právomoc súdov v civilných veciach.....141
prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc.
Úvahy o práve a jeho výučbe.....154
doc. JUDr. Juraj Špirko,CSc
O jednom z najvýznamnejších absolventov našej univerzity. 164
prof. JUDr. Peter Vojčík,CSc.
Rekodifikácia noriem súkromného práva a duševné vlastníctvo.....171
doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.
Lex duodecim tabularum - prelom do právnej istoty plebejského obyvateľstva Ríma 182